

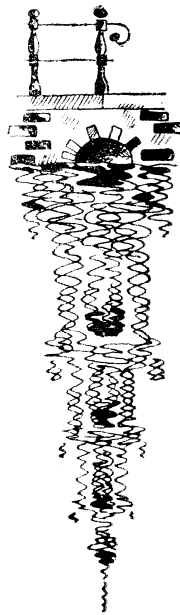
DE FAKIR
VAN DE
PRINSENGRACHT

DE FAKIR VAN DE PRINSENGRACHT

S. DE VRIES JR

DE FAKIR VAN DE PRINSENGRACHT

W. L. SALM & Co.

—

1947

—

AMSTERDAM

*Voor Kitty, die al zolang
met mij getrouwd is.*

*Denn fuer dieses Leben
ist der Mensch nicht anspruchslos genug!
Niemals merkt er eben
diesen Lug und Trug!*
Dreigroschenoper.

WAT WAAR IS!

Dit is een antwoord vóór het onderzoek begint en de vraag rijst. Als u wilt: een verdediging nog voor de aanval is ingezet! Een „Woord vooraf“! zoals dat heet.

Het is het antwoord op de vraag: „Wie is dat?“ en dat antwoord luidt: „Hij is het niet! Zij evenmin!“ Het zou ook kunnen luiden: „Hij is het! Zij ook, maar dan . . . ten dele!“ Want dit is de waarheid: Alle figuren, die in dit verhaal verschijnen en verdwijnen, zijn ontsproten aan de fantasie, maar zij zijn getekend naar mensen, zoals ik ze zag of meende te zien. Ze zijn opgebouwd uit onderdelen. Ze hebben iets gekregen van die en weer iets anders van weer een ander. Zo zijn ze nieuw en oud geworden. Gelijkend en verschillend. Ze zijn gegeven en genomen, zoals een karakterspeler zijn figuur uit het spel opbouwt in een visie, die een geheel maakt uit gedeelten.

De schrijver en de speler zien mensen en zij zullen ze altijd beschouwen als „materiaal“. Zij zien zichzelf en anderen, maar die anderen zullen altijd bekeken worden met het inzicht en het begrip, dat de kijker heeft. Nooit meer. Soms wel minder. Dat hangt af van het moment. Als dat moment goed is, zijn wij het allemaal. U en ik en zij, allen! Omdat wij mensen zijn en omdat wij in onze diepste, onbekende diepte toch altijd op elkander lijken. Soms meer, vaak minder, maar altijd iets.

Zo zijn ze opgebouwd Allemaal: op één uitzondering na. Die uitzondering is „Matje“. Deftiger en vooral officiëler: Mattheus Onno. Hij heeft bestaan, ik heb hem gekend. Ik heb getracht hem te tekenen. Naar het leven. Zoals dat leven was en zoals ik het heb gezien.

Hij was een boef en hij wist het niet alleen maar hij was er trots op. Hij zwierf ergens buiten de kring van de nette samenleving en hij keek naar de mensen, die dwaalden bin-

nen die cirkel met iets van kwaadaardige voldoening. Hij was een platstoter en een oplichter, een fantast en een vervalser, maar hij was het allemaal in de perfectie en daarom vond hij, dat hij het toch tot iets had gebracht. Hij kende het leven en de mensen, zoals weinigen onder ons en als hij „aan de andere kant van de maatschappelijke streep had gestaan” zou hij minstens psychiater of hoofdcommissaris van politie in een grote stad zijn geworden. En hij zou zijn werk beter hebben gedaan dan de meesten van hen, die dan zijn collega's zouden zijn geweest.

Met hem heb ik veel gezworven door de zogenaamde onderwereld van Amsterdam en Rotterdam. Hij kende die wereld en ze kende hem en hij was een gids en een geleider als weinigen. In die dagen passeerde ons geen duo rechercheurs op straat of het groette getweeën met iets van de lach der blijde herkenning. En dan zei Matje, minzaam even de rand van zijn flambard betikkend met twee vingers. knikkend: „Dag, jongens!”

Hij was bekend. Berucht ook. Internationaal. De Duitsers waren pas twee dagen in Amsterdam, toen ze hem reeds kwamen halen, want jarenlang was hij ook groot geweest als internationale spion. Ze brachten hem naar Munster en uit de gevangenis daar kreeg ik de laatste brief, die hij heeft geschreven. Hij informeerde daarin of hij niet nog geld van me kreeg...

Ik heb zijn figuur „getransponeerd” naar het heden. Hij is het niet helemaal. Hij kon het zelf niet meer zijn. Het is een portret. Misschien. Daarom heb ik twee letters in zijn naam veranderd, want hij heette Mattheus Otto. Maar zijn figuur is verder gemixt noch verschoven. Ik wilde, dat hij het was. En hij is de enige in dit boek.

S. de Vries Jr.

Toen de Westertoren twee sloeg, liepen de jongens nog in de stad met de papiertjes. Ze reikten de vodjes uit bij de uitgangen van het Centraal Station, in de Kalverstraat en op de Rozengracht.

Slechts acht dagen in Amsterdam!

De vermaarde Brits-Indische
fakir en ziener

SAID BEY!

Hij kent uw verleden,

hij ziet uw toekomst!

Zittingen elke dag van 2 tot 5 en van 8 tot 10!

PRINSENGRACHT 315

(vlak bij de Westermarkt) Prijs per consult f 1.—

Slechts acht dagen in Amsterdam!

Mattheus Onno stond al aan de voet van de Westertoren te wachten, toen Johan en Huib kwamen aanwandelen.

— Merkwaardig, als je hem zo ziet, zou je hem voor alles houden, behalve voor wat hij in werkelijkheid is, meende Huib.

— Je ziet het zware nooit aan de zware jongens af, doceerde Johan. De adverterende buitenkant is alleen maar voor het toneel en de film. De waarheid is anders.

— 't Lijkt een kruising van een zwaargewicht bokser en een zendeling, dacht Huib en Johan prees de vergelijking als „niet gek!”

— Sta je al lang? informeerde de journalist en Mattheus Onno antwoordde zonder enig verwijt in zijn stem: — Een kleine tien minuten, denk ik. Ik ben gewend op tijd te zijn!

— Dat weet ik, prees Johan, maar we zullen het de eerste middag niet zo heel druk hebben denk ik. De reclame moet eerst doorwerken. De tweede week zal het pas gaan lopen, veronderstel ik.

— De pers heeft zich vaker vergist, constateerde Onno met een welwillende grijns, maar je kunt nooit weten. Gaan we?

— We gaan, besliste Johan. Heb je alles bij je?

— Ja. Een pracht van een kaftan, een pruik, snor en baard en schmink.

— Kunt u zich schminken? vroeg Huib, die als acteur zeer geïnteresseerd was.

— Toen ik in de eerste wereldoorlog voor Frankrijk in Duitsland spioneerde, liep ik daar rond als een man van veertig en ik was toen pas twintig. Geschminkt. Overdag, begrijpt u?

— Ik begrijp, antwoordde Huib en in zijn stem klonk bepaald ontzag voor de prestatie.

— Heb jij je huisknechtenjasje en je bril, Huib? vroeg de journalist.

— Alles in orde!

— Vooruit dan, jongens. Het spel gaat beginnen! Said Bey treedt in functie!

Het was een idee van Mattheus Onno geweest. Hij was op een dag bij Johan op de krant gekomen en had gezegd: — We moeten gaan fakiren! Daar sla je tien sensatie-feuilletons uit!

— En wie zit voor fakir?

— Ik, had Mattheus geantwoord. Ik heb dat in 1917 in Berlijn gedaan.

— Toen je spioneerde voor Frankrijk?

— Ja.

— En wat deed je dan als je in Parijs logeerde?

— Daar was ik een Nederlands tourist met een tedere liefde voor la douce France!

— En je verkocht in Moffrica wat je in Frankrijk van de situatie daar te weten kwam!

— Allicht!

Dan grijnsde Mattheus Onno en dan schold Johan hem voor de grootste boef van Europa. Wat de grote, zware kerel als een gewaardeerd compliment incasseerde.....

Ze hadden samen het plan uitgewerkt Mattheus Onno zou als fakir gaan zitten, Huib, de acteur, zou voor huisknecht fungeren en Johan zou op een nog nader uit te zoeken en te bepalen plaats de zittingen bijwonen en „verslaan!”

— Zie je er wat in, Matje?

— Goud! Ik zweer het je!

— Beduvel je me niet? Eerlijk: zit er wat achter?

De beantwoording van dergelijke vragen kreeg bij Mattheus Onno een soort van gevoelig ceremonieel. Hij schoof dan de grote flambard, die bijna nooit zijn hoofd verliet, achterover, keek zijn partner met iets van dierbare sentimentaliteit recht in de ogen en zei zacht en lichtelijk verwijtend: — Van mens tot mens, Johan: heb ik jou ooit bedonderd?

— Nooit, antwoordde de journalist dan en het klonk muurvast.

Inderdaad: hij had hem nog nooit genomen! Matje bedroog en bezwendelde de hele wereld. Hij graaide overal wat er te grijpen viel, hij pikte wat hem voor zijn grijpgrage handen kwam. Nooit zó maar natuurlijk. Altijd anders. Altijd net zo, dat het geen strafbare diefstal werd. Hij „leende” en „ondernam” en wist van geen kwaad. Van zijn tenen tot de hoogste kreukel in zijn zwarte vilthoed was hij van een diep doorvoelde, altijd onberekenbare onbetrouwbaarheid, maar voor Johan had hij een plekje in zijn boevenhart. Bij hem biechtte hij alles, al was het dan ook een biecht, die hij met de grootste en waarachtigste voldoening over zijn luisteraar uitstortte. De stomheid van de mensen

was zijn geliefde onderwerp. De domheid, die tot exploiteren dwong, eenvoudig, omdat de stommelingen geëxploiteerd wilden worden. En Matje genoot met een genotzuchtige uitvoerigheid als hij van de zwarte drijfveren verhaalde, die hem gedreven hadden die exploitatie zo volledig mogelijk te doen zijn.

Hij kon grijnzend zitten verhalen van een dominee, die het secretariaat beoefende van de een of andere liefdadige vereniging en die hij in die kwaliteit een paar dierbare poten had uitgedraaid. Want dierbaar kon Matje zijn met een tot vertwijfeling voerende onoprechtheid. Bij de pastoor was hij innig Rooms en bij de anti-revolutionnaire dominee van een zemelig zalvende Christelijkheid. En zó kon hij genieten van zijn steeds weer nieuwe en steeds virtuozer creaties, dat hij er zelf in geloofde. Zolang hij binnen en bezig was. Want als hij buiten kwam, kon hij in napret schateren over de domme ijdelheden van de mens, die zich in de streling van de vleierende woorden telkens weer liet overhalen tot het sluiten der ogen voor een toch wel zeer kennelijk bedrog. En nog zalig nagenietend en met de nieuw verworven „poen” lekker weggeborgen in een vakje van zijn portefeuille, kon hij dan bij Johan op de krant komen, de deur met een harde zwaai achter zich in het slot gooien, als een doodvermoeid en afgetoofd man op een stoel neervallen, zijn flambard achter op zijn hoofd schuiven, zijn voorhoofd afwissen en dan met tintelende ogen zijn verhaal beginnen: — Nou zal je staan te kijken! Zó stom heb je ze nog niet meegeemaakt! Ik heb er nou een te pakken voor vijf meijer maar 't was jou zes waard geweest als je 't had kunnen meemaken! En als het verhaal dan uit was en Johan met een gezicht, waarop de bedenkingen en de twijfel in gefronste lijnen zwaar getekend stonden, vroeg: — Sta je weer op te scheppen, Matje? dan antwoordde hij op zijn geclicheerde wijze: — Van mens tot mens: heb ik je ooit bedonderd?

Toen Huib, de acteur, voor de eerste keer met Mattheus in aanraking was gebracht, had de toneelspeler een beetje huiverig onzeker gedaan. In de halve eeuw van zijn overigens wel kleurig bestaan had Huib nog niet zoiets wonderlijks ontmoet en de toon, die tussen Johan en Matje de normale scheen te zijn, maakte hem dubbel onzeker. De Nederlandse toneelspeler is niet zo'n bohemien als hij voor de nette burgerij soms wel graag wil schijnen en zelfs in de schmierigste smiere blijft hij toch altijd nog graag demonstreren, dat hij een net en betrouwbaar mens is. Huib kende de smiere, maar die Matje verduwde hij niet. Hij stond bij Johan in de kamer op de krant en hij hield Mattheus scherp in het oog. Die bekeek hem met een eerlijk getoonde interesse, want hij was zeer geïnteresseerd in de kunst en zijn beoefenaars.

— Meneer is toneelspeler? had hij gevraagd en toen Huib toestemmend had geknikt, had hij gezegd:

— Een mooi vak, een bijzonder mooi vak! 't Lijkt me geweldig interessant om je steeds anders te kunnen voordoen dan je bent!

Johan had in die karakteristiek van de kunst van acteren een uitbundig plezier gehad.

— In elk geval, Huib, had hij de acteur geadviseerd, in elk geval: hou je hand op je portemonnaie en begin nooit met hem wat te lenen, want dan val je in handen van de grootste boef van Europa!

Met een dankbare buiging had Mattheus deze loftuiting in ontvangst genomen.

— Hij is gehaaid, meneer maar niet kwaad, had hij nog tegen Huib gezegd. Ik ken hem en waardeer hem zeer. Als u maar zorgt, dat u uw geld krijgt, is er niets aan de hand!

De acteur had toch meer dan een week nodig gehad om te wennen. Nu wist hij het wel: de één (dat was de journalist) moest je geen ernstig woord gunnen, want het was aan zijn cynisme niet besteed en de ander

(de „grootste boef van Europa!’’) moest je geen halfje lenen, want dan kwam je op een vlak, dat zó sterk helde, dat je er afgegleden was nog voor je er erg in had!

Hij had zijn conclusie aan Johan ook meegedeeld en die had geknikt.

— Zeer juist, had die gezegd. Wat dat verspillen van elk ernstig en artistiek cultureel woord aan mij betreft, heb je volkomen gelijk. Mij ken je en ik mag jou, maar Matje moet je niet onderschatten. Hij staat ingeschreven in de politieregisters over heel de beschaafde wereld als de onbetrouwbaarste schurk op aarde. Je hoeft op de politiebureaux in Parijs, Berlijn, Londen, Praag of Stockholm maar te informeren naar H. 2078 en je zult het laatste nieuws over Mattheus Onno vernemen. Waar hij momenteel woont, wat hij uitspookt, hoe hij leeft enzovoort. Tenminste als ze je werkelijk willen inlichten. Weten doen ze het zeker!

— Is ie zó groot? had Huib met ontzag gevraagd.

— Zo groot is ie, had Johan geantwoord en laat je vooral door zijn bescheidenheid niet in de luren leggen. Hij zal zijn kleine boevigheden vertellen maar de grote verzwijgen.

Daarmee was het ontzag van de toneelspeler gewekt. Met de groei van dat ontzag zakte het wantrouwen en aangezien het gevaar van geldlenen alleen maar theoretisch bestond, want Huib zat zelf vrijwel altijd zonder, was er voor een groeiende waardering geen betelsel meer.

Met hun drieën kuierden ze het stukje Prinsengracht. Johan in het midden. Groot en met een duidelijke aanleg tot dik worden. Hij droeg zijn hoed in zijn hand en zijn dunne blonde haren waaiden verward om zijn hoofd. Hij had zoekende, spottende ogen, die echter soms, heel plotseling, een duidelijke weifeling vertoonden.

Aan zijn rechter zijde wandelde Huib, een lange, wat gebogen man met grote, brandende ogen. Ogen, die altijd schenen te vragen en nooit het antwoord kregen, dat ze verwachtten of zouden willen hebben.

En aan de andere kant: Matje. De „kruising van een zwaargewichtbokser en een zendeling”. Groot en breed, de flambard zwierig op het forse hoofd. Het type van de trouwhartige, nette en eerlijke, bar gevoelige medeburger.....

Langzaam liepen ze voort.

Haast hadden ze niet. Ze waren het er wel over eens, dat elke zaak eerst onder het publiek moest „doorspreken”. Dat gold voor elke onderneming, ook voor een beginnende waarzeggersfirma. Op de reclamepapier-tjes zouden allicht wel een paar klanten afkomen en uit die enkelingen moest dan de „mondreclame” geboren worden. De eerste dagen zouden ze 't moeten aankijken en afwachten.

Johan belde. Ze hadden een suite en een kleine kamer aan de straat gehuurd bij een kennis van Matje.

— Een hele nette man, had die gezegd. Je ziet het zó als je hem ontmoet. Hij is vroeger van de penoosse geweest en hij heeft er nog een half rechteroor van overgehouden. De andere helft van dat oor is bij een kleine onenigheid in een logementje op een van de walletjes zoekgeraakt. Hij kent mij en dus weet hij van jou en hij zal ons niks proberen te leveren. Een door en door betrouwbaar adres dus!

— Ik ben gek op jouw „dus”, dat weet je, had Johan geantwoord en zo hadden ze de suite en de kamer tegen een kleine afzettersprijs gehuurd, maar elders was niets te krijgen en als de zaak eenmaal zou gaan lopen, zou de loop voor een normale nette verhuurder onverdragelijk en voor de huurder onbetaalbaar geworden zijn. Want nette verhuurders plegen het onverdraaglijke nu eenmaal altijd om te zetten in het onbetaalbare, waardoor dan (tot de volgende verhoging)

het onverdraaglijke draaglijk geworden schijnt.

Gijs, zo heette de man met het halve rechteroor, trok de deur open en hij keek al dadelijk zorgelijk.

— U is laat, heren, zei hij verwijtend.

— U moet maar zo rekenen, troostte Johan, occulte mannen zijn altijd.....

Verder kwam hij niet. Gijs waarschuwde met een vlug op de mond gedrukte vinger Hij kwam de trap afhollen met een snelheid, die op aanleg en routine duidde. Beneden fluisterde hij: — Stil! De wachtkamer zit vol! De gang staat vol en mijn badkamer zit vol! Om half twee begonnen ze al te lopen! Ik weet niet waar ik met ze naar toe moet! En het loopt nog maar steeds door. 't Is net een leuke waterleiding!

Johan keek Mattheus aan en beiden vonden ze geen woorden. Huib zette zijn hoed af en woelde in zijn grijze haren.

— Maar we moeten ons nog kleden en schminken en.....

— Kan niet, besliste Gijs. U moet beginnen en de lui afwerken. Anders groei ik dicht!

Over het gezicht van Matje trok een grijns.

— Niet eens gek, zei die. Als we 't es zó deden? Ik bezweer je: de illusie krijg ik zo ook!

— Durf je dat? vroeg Johan nog even onzeker.

— Als je es wist wat ik allemaal durf!, was het antwoord. Kom mee, mannen!

Ze klommen de trap op en verdwenen achter in de gang in de tweede kamer van de suite. Een hele nette kamer! Met een roodzijden lampekap vrij laag boven de tafel en op die tafel een blauw pluchekleed met fijne figuren. Stoelen met trijp naar de rode kant, een buffet met stenen poppetjes.

— De gordijnen dicht en de lamp aan, gelastte Matje.

— Doe jij je huisknechtenjasje aan, Huib, adviseerde Johan. En zet je bril op.

— Durf je het heus zo? vroeg de acteur en toen Mattheus enthousiast knikte, zuchtte Huib: — Onge-looflijk!

Even nam de fakir achter de tafel plaats. Zo, dat hij de deur voortdurend in het oog kon houden.

— Hoe lijk ik zo? informeerde hij.

— Rot, meende Johan. Door en door burgerlijk ge-
woon!

— Dan is het net goed, prees Matje. Dan is de eer geheel aan mij en ik hoop die eer eer aan te doen! De eerste klant, Huib! Je zoekt het maar uit!

Huib verdween met een zucht en een zorgelijk ge-
schud hoofd. De deuren tussen de twee kamers van de
suite werden dichtgeschoven en Johan verdween naar
de voorste kamer.

Vlak daarop werd er zacht op de deur geklopt. Mat-
je legde zijn gevouwen handen op de tafel, boog zijn
hoofd licht voorover, keek naar de deur en zei met een
zeer lage en zeer sonore stem: —Entrez!

Het spel was begonnen.

Ze hadden Gijs vooraf gevraagd of hij het goedvond
als ze een gat boorden in de suitedeuren. Rechts één
en links één.

— Ik vind het best, had de man met het halve oor
geantwoord. Het is mijn huis toch niet en ik heb moord-
bonje met de huisbaas. Als je 't niet te gek maakt, kan
je boren en breken wat je wil! Ik vind het best leuk!

Achter die doorboorde deur zou Johan plaatsnemen.
Rechts of links, al naar de situatie en het spel van de
fakir in de voorste kamer dat nodig maakte. Aldus
kon de journalist alles zien en alles horen wat er in
de 'waarzeggerij' gesproken en verder ondernomen
werd. Want Matje kon zeer ondernemend zijn en Jo-
han had hem gewaarschuwd.

— Je mag van niemand van je klanten meer dan

één gulden nemen en je houdt je handen thuis.

— Financieel of moreel? had Matje zwaar geïnspireerd geïnformeerd.

— Alle twee! En ik waarschuw je voor dubbele bodems en andere hoge-hoeden-trucjes, Matje.

De ander had zijn flambard alweer achter op zijn hoofd geschoven: — Van mens tot mens, Johan.....

— Ja, ja, ik weet het: je hebt me nog nooit beduvelde; maar wacht je voor de eerste keer! Ik zit, ik zie en ik luister.

— Zie, spreek en hoor geen kwaad, adviseerde Matheus te samen met de drie beroemde aapjes en toen hadden ze elkaar op de schouder geklopt en de zaak als geregeld beschouwd!

— Entrez, zei Matje en Huib opende de deur. In de opening bleef hij staan, kruiste de armen over de borst en vroeg plechtig: — Kunt u de eerste gast ontvangen, heer?

— Eén okenblik, kij, antwoordde de fakir, terwijl hij zich dieper vooroverboog, zodat zijn hoofd bijna zijn armen, die op de tafel lagen, raakte. — Kij wilt nok even sloiten die deur.

De toneelspeler sloot de deur achter zich en dadelijk veerde Matje op. — Wat is het voor een ding, dat buiten wacht? Geef snel een beschrijving.

— Een vrouwtje, antwoordde Huib. Zo van ruim dertig, denk ik. Kwasi chic. Het meest kwasi. Zo om te zien een beetje eisdiesj typetje!

Even trok een grijns over Matjes gezicht.

— Wat is eisdiesj? vroeg hij toen, omdat hij het niet laten kon en Huib stapte erin.

— Eisdiesj? Dat betekent . . . Kijk, als een mannetje of een vrouwtje wel getrouwd zijn, maar hij of zij gaan toch in alle stiekemte op stap, dan noem je dat...

Opeens zag hij het gezicht met de grijns van Matje.

— Och, verrek jij, vloekte Huib en Mattheus lachte breed uit.

— Je staat mij te vernikkelen, boef! schold de acteur en toen Matje nog smakelijker lachte, was Huib sportief genoeg om mee te grinniken.

— Is ze bang? vroeg Matje nog.

— Ik geloof, dat ze van de zenuwen staat te trillen op haar beentjes.

— Wil je niet teveel naar de beentjes kijken, huis-knecht? Stil maar hoor, jongetje!

Opnieuw legde hij zijn armen op tafel en boog het hoofd voorover.

— Ja maar, zei hij toen.

Huib opende de deur.

— Said Bey is gereed om u te ontvangen, zei hij en in zijn stem klonk die pathetiek met de trilling van ontzag in de ondertonen, die het in „De twee wezen” of in „Henri de Lagardère leeft nog!” zeker „gedaan” zou hebben.

Ze kwam binnen en achter haar sloot Huib zeer zacht en prachtig afgestemd in de sfeer, de deur.

Langzaam hief Matje het hoofd. Even gleden zijn blikken langs de gestalte van het vrouwtje, dat halverwege tussen de deur en de tafel was blijven staan. Toen speurden zijn ogen enkele seconden, waarvan de stilte zwaar in de kamer scheen te liggen, in haar gezicht, waarin de mond nerveus trok in de spanning van het ogenblik.

Langzaam liet Matje het hoofd weer zakken.

— Kij wil wel kaan zit aan die linker lange eind van die tafel! vroeg hij toen.

De vrouw kwam naar de tafel en nam plaats. Even weer zweeg de ziener in de diepste concentratie. Toen richtte hij het hoofd op en keek de vrouw aan.

— Kij zijn niet kelukkig, ik zie, zei hij toen en hij zei het zo duidelijk met de toon van iemand, die een zeer grote en zeer belangrijke ontdekking doet, dat de

vrouw tegenover hem wel moest geloven, dat zij tot de zeer kleine categorie van mensen behoorde, die het geluk op aarde nog niet gevonden hebben.

Ze keek hem aan. Haar mond trilde en in haar ogen stonden opeens tranen.

— Nee meneer, antwoordde ze. Ik ben heel erg ongelukkig.

Matje knikte begrijpend en met gevoel. En hij zweeg. En wachtte. Het hoefde maar even.

— Mijn man was in de oorlog bij de illegalen, meneer en hij was altijd weg. Hij vertelde mij niks. Ook niet als hij es een keer thuis was. Voor de oorlog was alles best, want mijn man had een hele goeie betrekking als eerste bediende in een herenmodemagazijn. We gingen samen vaak uit naar de bioscoop en zo en we waren eigenlijk altijd blij. En toen is de oorlog gekomen en u moet weten, dat de familie van mijn man eigenlijk altijd al tussen ons stookte, maar hij trok zich daar niets van aan. Toen in de oorlog is die zaak waar hij werkte opgeheven, want dat waren joden-mensen. Heel aardige mensen, meneer, maar ze konden niet langer blijven, omdat alle joden weg moesten en toen kwam mijn man zonder werk, maar dat was het niet, want hij is heel erg goed bij en hij kon werk genoeg krijgen. Maar hij ging bij de illegalen en toen kon hij niet meer bij mij blijven wonen, want hij moest natuurlijk onderduiken. En daar waar hij ondergedoken was, was een vrouw in huis en die legde het met hem aan.

— Kij moet oppas voor een vrouw, zei Matje en bijna had Johan achter zijn kijklgat een te luide lach uitgestoten.

— Is ze zwart, meneer of blond? informeerde de vrouw.

— Zwart, raadde de fakir en hij schoot raak. Het vrouwtje knikte.

— Ja, dat is zij, bevestigde ze. Ja, ja, dat is zij..... Plotseling barstte ze in snikken uit.

— Kij houdt van u man, begon Matje voorzichtig en toen het vrouwtje heftig knikte, ging hij verder:
— Ik weet kij hoeft niet op te keef die hoop en die moed!

— Is het waar, meneer? Kan het toch nog allemaal.....?

De fakir knikte.

— Ik zie u en hem. Ik zie u samen, maar kij moet met die voorzichtigheid werken. Kij kunt niet hebben alles in eens, kij bekrijp?

— Ik wou zo graag, dat alles weer goed werd, meneer. Weet U; die vrouw houdt hem alleen maar vast. Ze wil niet eens van haar man af. Maar die man is een sul en die merkt niets!

— Kij maakt u mooi voor hem maar kij maakt een fout.

— Is het waar, meneer? Wat doe ik verkeerd?

— Kij doet teveel. Kij moet hem niet tonen, dat kij zo graag wilt hij bij u blijft. Kij kaat nu naar huis en kij vraagt niets als hij komt. Kij doet kewoon. Zo vriendelijk en zo meer niet. Nu kij kaat. Een kullen. Woensdag terugkomen. Dan alles beter. Als dat niet zo, dan ik u anders helpen.

De vrouw zocht in haar tasje en legde toen een gulden op tafel.

— Ik ben heel blij, meneer. Dank u wel.

— Kij kaat nu. Alles koed.

Matje boog in diepe concentratie het hoofd weer voorover. Bijna op zijn handen. Heel stil en heel voorzichtig verliet de vrouw de kamer. Met een gestamelde groet, die niet beantwoord werd.

Na een ogenblik werd er geklopt.

— Entrez, zei de fakir en Huib kwam binnen.

— Ze is enthousiast over jou, getuigde hij. Je weet letterlijk alles, zei ze en ik heb dat natuurlijk bevestigd.

— Allicht, zei Matje nonchalant. Overigens zal je van deze eerste séance wel iets geleerd hebben!

— Geleerd? vroeg de acteur verbaasd.

— Ja. In eerste instantie, dat je nooit les geeft in jiddisje woorden aan iemand, die de verhalen van de schrijver Schalom Asch van het jiddisj in het Hebreuws heeft vertaald. Dat heb ik namelijk gedaan.

Huib schaterde.

— O, ja? Wanneer dan? vroeg hij.

— Toen ik de laatste keer vier jaar bajes heb opgeknappt wegens valsheid in geschrifte, heb ik mijn lege uren gevuld met die vertaling. Nadere inlichtingen bij Johan. Da's één! En punt twee is dit: Je moet je psychologisch inzicht op de uiterlijke verschijning van een individu nog zeer aanzienlijk cultiveren, zullen wij iets aan jouw inlichtingen hebben. Deze vrouw was namelijk niet eisjedicsj maar haar man!

— Verrek! zei Huib spontaan.

— Waarom? vroeg Matje. Laat liever de tweede klant binnen. Wat is dat voor iemand?

— Een man, antwoordde de acteur. Verder laat ik me niet over hem uit.

Mattheus Onno schaterde, legde zijn armen weer op de tafel, gaf het teken en liet in devote meditatie het hoofd weer bijna op zijn armen zinken.

Er werd geklopt,

— Entrez, zei de fakir.

— Kunt u de volgende gast ontvangen, heer? vroeg Huib.

— Hij kan koom tot mij nu, antwoordde de ziener.

Een man kwam binnen. Hij was lang en slank. In zijn bleke gezicht stonden groot en brandend de ogen. Hij was zeer nerveus en hij vouwde zijn handen in elkaar toen hij in de stoel ging zitten, die Mattheus Onno hem minzaam buigend aanwees.

— Kij kunt spreken vrijuit! Wij zijn hier onder elkaar en geen woord van wat wordt kewisseld tussen ons, komt uit deze vertrek, zei de fakir en de woorden klonken zacht en bepaald zeer oprecht en vertrouwen gevend.

De jonge man knikte. En zweeg.

— Kij hebt moeilijkheden. Kij hebt moeilijkheden, ik zie, moedigde Matje hem aan en weer knikte de jonge man.

— Kij zegt wat kij meent kij moet zeggen, maar kij behoeft niet. Ik weet, zei de huichelaar.

— Ja, u weet d'r natuurlijk alles van, antwoordde de man en hij knikte peinzend. Maar 't is erg beroerd, weet u. Je zit d'r maar mee en je weet niet hoe je d'r uit moet komen. De een is zo goed als de ander en we zijn allemaal maar mensen. Je wil de een geen verdriet doen, maar je moet de ander ook sparen, want die is om zo te zeggen toch ook onschuldig aan wat d'r gebeurd is!

— Volkomen onschuldig, antwoordde Matje en hij knikte begrijpend al begreep hij er evenveel van als Johan die zich achter zijn kijkgat in een groeiende benauwenis zat af te vragen waar dat heen moest.

— Als de kerel nu maar gauw zegt waar het om gaat, dacht hij, maar binnen zwegen de twee weer met een wijding, die zó innig was, dat zij de ruwheid zelfs van woorden van het diepste begrip niet zou kunnen verdragen.

— Ik ben anders niet zo, weet u? begon de jonge man weer.

— Ik weet, antwoordde Matje.

En weer was het stil.

— Het duurt veel te lang voor een gulden, dacht Johan, die het benauwd kreeg.

Plotseling keek de man de ziener aan.

— Hoe is het mogelijk, dat u alles zo weet? vroeg hij.

— Er is een fluïdum van u naar mij. Die fluïdum kaat steeds van de man of de vrouw, die entree komt hier in deze kamer naar mij en in diezelfde seconde ik weet. Kij bekrijs?

— Ja, ja, dat moet dan wel, knikte de man maar Johan zag duidelijk, dat hij er niet bij was. En opeens: daar was het. De man moest praten en hij begon!

— 't Is vanzelf gekomen, ziet u? Al had je 't achteraf best kunnen zien aankomen. Eigenlijk is het stom maar het moest bepaald zo wezen.

— Alles moet zo wezen zoals het komt, zei Otje wijs en Johan had hem kunnen slaan, omdat hij vreesde, dat de klant weer van zijn eindelijk gevonden chapter zou worden afgebracht. Maar Matje was een goed psycholoog en hij wist zeer precies waar de aanmoediging in de woorden en waar de rem zat.

— Ja, bevestigde de jonge man, het komt allemaal vanzelf en je kan d'r niks aan doen. Eigenlijk is dat het rotte, want als 't gebeurd is, zit je der mee. Zoals ik nou. Zegt u mij nou wat ik moet doen, meneer!

De man streek zenuwachtig door zijn hoge blonde kuif en keek daarna de fakir in grote spanning aan.

— Kij moet, begon Matje, terwijl hij zijn hoofd vooroverboog, kij moet, als kij komt thuis, kaan naar uw bed.

— Mot ik naar bed, meneer? vroeg de man verwonderd.

— Ja, zei Mattheus zó vastbesloten, dat er geen debat meer mogelijk was. Kij kaat naar u bed en kij blijft daarin twee dagen. Het is nu Maandag achttien minuten voor drie en kij blijft in bed tot Woensdag nekentien minuten over drie. In die tijd kij zult zien de oplossing komt. Niet van u maar van de ander. Ka nu. Kij kunt?

— Ja, meneer. Ik loop in de ongevallenverzekering.

— Koed. Dan kij kunt kaan in bed. Kom terug Woensdag over een week en vertel mij. Eén kulden!

De man betaalde en ging. Johan kwam uit zijn schuilplaats.

— Waar had hij het over, weet jij dat? informeerde hij.

— Geen notie, grijnsde Matje, maar hij is diep tevreden weggegaan en in dit soort zaken is de mondreclame de beste, weet je dat? Hij ligt best op bed.

— De volgende, gelastte hij Huib, die breed lachend bij de deur stond.

— Jawel ziener, zei die en hij opende de deur om weer een nieuweling te gaan ophalen. Het was weer een man. Een korte, dikke met een rood hoofd, zowel van te hoge bloeddruk als van de zenuwen.

— Kij komt tot mij en kij doet koed, zei Matje aanmoedigend. Het is de hoogste tijd! Zeg mij!

De dikke man knikte en wiste zich het zweet van het voorhoofd.

— Het is één kevolg van die oorlog, zei Mattheus en de man knikte weer.

— De mensen weten het niet, meneer, zei hij, terwijl hij probeerde zijn zenuwachtige ademstoten te beheersen, ze weten het niet. U hebt gelijk, u ziet het wel natuurlijk: het is de oorlog, maar je weet niet wat je begint als je zoiets doet! U moet weten: toen zij bij ons in huis kwam, was ik best tevree met mijn vrouw en zij dacht ook an niks, dat geloof ik vast! Maar ja, hoe gaat dat? Zowat groeit vanzelf en opeens is het er!

— Kij hebt die conflict nu en kij weet niet die uitweg!

De dikke knikte heftig.

— Precies, zei d-ie. Net zoals u zegt. U slaat de spijker precies op de kop! En ik zit d'r mee! Twee is teveel, meneer. Je wordt d'r door verscheurd en je doet dingen tegen je zin en as het dan gebeurd is, dan zit je stikkensvol met berouw. Wij hebben gelukkig geen kinderen.

Mattheus Onno liet het gedachtenzware hoofd weer diep zinken en zweeg. Na een ogenblik brak hij de stilte. Diep en donker klonk zijn stem:

— Zij lijdt. Kij weet?

— Ja, meneer, zij lijdt d'r ook onder. Wat een wonder. 't Kind mot met vijf maanden kommen! En as ik nou maar met mijn vrouw kon praten, maar tja, dat

is allemaal ook zo gemakkelijk niet, is 't niet zo? Wat zegt u nou?

— Het kind wordt een jongen, deelde Matje na een zeer zware stilte mee.

— Da's in elk geval beter dan een meid, meende de man en het scheen hem een beetje op te luchten, want hij voegde eraan toe: — 'k Ben blij, dat u me dat gezegd hebt. En verder nou, meneer?

Hij wachtte het antwoord niet af. Hij was tot berstens toe geladen en hij moest het kwijt. Hij moest iemand vertellen hoe het allemaal gekomen was en het was hem vast veel meer dan een gulden waard, al zou hij zijn bezoek zeker zelf niet zo bekijken.

— Kijk, meneer, het is net zoas u zoeven zei: de oorlog heeft het hem gedaan! Marie d'r man most onderduiken en toen hij verdwenen was, zat zij zonder wat. En waar kon ze nou beter heengaan dan naar d'r zuster? Zo trok ze bij ons in en ik heb best mijn brood, zodat het daar niet in zat! Mijn vrouw vond het ook best! 't Is een goed, mens, mijn vrouw, een heel goed mens en 's avonds hadden we 't best gezellig met ons drieën. En toen — op een avond — most mijn vrouw d'r uit naar d'r moeder en ze bleef de hele avond weg en d'r kwam me een luchtalarm met een geschiet, dat was niet mooi meer! En zij doodsbang en toen er zo'n geschiet begon, hing ze opeens om mijn hals van de zenuwen! En toen was 't mis, want dat zal u toch ook wel weten, zowat krijg je opeens. Na de oorlog is d'r man niet meer teruggekomen en 't wou niet uit tussen ons. Ik liep maar heen en weer tussen de een en de ander en nou hebben we dat! En nou weet ik niet meer wat ik mot. Zegt u het nou es: u weet zoveel meer dan een gewoon mens, dat zeggen ze allemaal!

Wederom zonk Matjes hoofd omlaag. Na een ogenblik sprak hij:

— Kij moet wacht. Kij moet wacht zes week en drie dagen.

— Maar 't is al erg zichtbaar, meneer, waarschuwde de man.

— Het zal nog meer zichtbaar worden, deelde Mattheus mee en bijna was Johan achter zijn kijkgat gaan lachen, maar de man slikte het en knikte diep nadenkend.

Weer zonk het hoofd en na een ogenblik kwam weer een stuk bezonken wijsheid. Nu plotseling en voor de man minder prettig: — U vrouw weet!

Hevig was de schrik. Bijna was de man opgesprongen.

— Wat zegt u, meneer? Weet mijn vrouw het?

— Uw vrouw weet, maar zij zwijgt. Zij u liefheeft. Tranen blonken in de bolle ogen van de dikke.

— Ja, meneer zij houdt echt van me.

— Zij zwijgt. Om u zij zwijgt. Kij zegt niets en wacht. Zes week en drie dagen, ik zei. Dan kij voorstelt u vrouw om dat kind van die zuster van u vrouw als dat geboren is, bij u in die huis te nemen. U hebt geen kinderen.

In woordloze verbazing keek de man Matje aan.

— Nee, wij hebben geen kinderen. Hoe weet u dat?

— Ik zie en weet alles, zei de ziener vertrouwelijk en bescheiden. Ik ka verder. Kij hebt geen kinderen en u vrouw blij zal zijn met kind. Haar zuster zal dat bekrijp.

De man knikte.

— Ja, meneer, dat is reusachtig. U wordt wel bedankt. Weet u, meneer: het waren allemaal zenuwen, dat het gebeurd is. De zenuwen van de oorlog hebben het hem gedaan.

— Kij nu kaat, moedigde Matje hem aan. Eén kullen!

Die middag „zaten” ze tot kwart over vijven. Toen hadden ze een oogst van twee en dertig gulden. Die avond ontvingen ze van acht tot half elf vier en veertig gulden.

— 't Is alleen maar de kijk op de mens, zei Matje, toen ze met hun drieën nog wat zaten te praten. De kijk op het gezicht, dat het karakter verraaft. Zoals een geoefende platstoter weet: die krijg ik, die pik ik! Zo moet de waarzegger zien en voelen in de eerste seconden: die wil, dat ik weet! En die wil alleen zichzelf es uitspreken. Dus laten praten! Enzovoort!

Verlekkerd keek hij rond: — We zouden hier een zaak kunnen maken, waar we met ons drieën royaal van zouden kunnen leven. Met een beetje pers en propaganda lukt het op slofjes. Je zult zien hoe het groeit in een paar dagen, als de mondreclame goed heeft doorgewerkt! We kunnen de prijs ook best een beetje opvoeren. Wat ik ze vertel is veel te goedkoop voor een piek!

Johan lachte en toen waarschuwde hij: — Dit is geen zaak, Matje, onthou je dat?

De ziener lachte breed: — O, nee, dat is waar ook! De krant is een culturele instelling, heb ik laatst gelezen! Ze is er alleen om het publiek voor te lichten en verdiend hoeft er niet te worden.

Hij schaterde van kwaadaardige pret en Huib lachte mee. Die hield ook niet van kranten. Hij had te vaak van zo'n „culturele instelling” op zijn acteursgezicht gehad en zoiets bevordert noch de liefde noch de waardering.

— Matje is een leuke kerel, zei hij toen Johan en hij samen naar huis kuierden.

— Ik zou je toch adviseren hem een tikje in 't vizier te houden, raadde de journalist. Je zou anders, in weerwil van je vakbekwaamheid als acteur, de rol wel eens voor de werkelijkheid kunnen verslijten!

— Wij, kunstenaars hebben nog geloof in de mens, zei Huib pathetisch.

— Wij van de krant ook, antwoordde Johan maar 't is een geloof met deuken!

— Als dat in zijn algemeenheid waar is, moeten jullie het geloof in jezelf toch ook een tikje verloren

hebben. In elk geval is er dan een tekort, lijkt me.

— Misschien is dat tekort aan zelfvertrouwen overgeschakeld op een teveel, meende Johan. Denk daar eens over in verband met je bezwaren tegen de lui van de kunstpagina. Maf ze!

Elke morgen kwam juffrouw Moske met de koffie. Precies om elf uur transporteerde ze het grote blad met de vele koppen over de gang. Netjes zag ze er altijd uit. Het haar keurig gekapt, zonder één vlekje het witte keukenschort. De tevreden vrouw van ruim veertig.

— Morgen, meneer, hier is uw koffie!

Johan stond te praten met een collega van kunst. Hij „kietelde” hem over een recensie, die in het avondblad had gestaan en de stemming was genoeglijk opgewekt geprikkeld, want een kunstercriticus verdraagt geen critiek. Hij maakt die zelf en de critiek is juist, zoals ze er staat. Debat erover wordt niet toegestaan.

— Je hebt een critisch complex, verweet Johan zijn collega, maar je moet nooit schrijven „wat was er van dit onderwerp niet te maken geweest” want dan verlaat je het terrein van de critiek en kom je op dat van de scheppende kunstenaar. Dan moet je geen aanmerkingen meer maken op wat een ander heeft gedaan maar dan moet je het zelf doen!

— Ik mag dan een critisch complex hebben, pareerde de kunstman, jij bent blijkbaar in het gelukkige bezit van een criticus-complex.

Toen kwam juffrouw Moske en de koffie geurde in alle heerlijkheid en daarmee was dadelijk de goede stemming teruggekeerd.

— De koffie ruikt kostelijk, juffrouw Moske, zei de kunstercriticus.

— Ze is lekker, meneer, antwoordde de vrouw wel-verzekerd, terwijl ze de koppen op het schrijfbureau neerzette. Is er nog bijzonder nieuws, heren?

Ze vroeg het elke morgen. Voor de keuken. Ze

moest wat hebben als ze „van de krant” terugkwam.

Er was niets en toen babbelde ze nog even over het weer en verdween.

— Een rustig, evenwichtig mens, meende de kunst-criticus en Johan beaamde dat.

— Ja, zei hij. En altijd gelijkmatig. Komt weinig voor in deze tijd. En ze heeft interesse in wat er om haar heen gebeurt en haar koffie is altijd prima!

De eerste klant, die Huib die middag bij de „fakir” binnenliet was juffrouw Moske. Ze droeg haar Zondagse mantel en hoed, maar ze was het, al scheen ze een ander. Want ze miste de rust en de zekerheid van de morgen met de koffie en ze had kleurtjes ook. Rode vlekjes op de jukbeenderen, blosjes van agitatie.

Johan keek en schrok.

— Kaat u zit daar, zei Matje en hij wees de stoel. Kij hebt moeilijkheden, ik zie. Kij komt tot mij en ik u zal zeg. Spreek vrijuit.

En juffrouw Moske begon. Ze zat daar met de ogen neergeslagen en slechts een heel enkele keer keek ze op, maar dan was het duidelijk, dat ze niets zag dan haar leven, haar leed, haar wensen, haar verkropte en verstopte verlangens.

— Spreek, zei de fakir en hij domineerde gemakkelijk, want niets liever wilde zij dan spreken.

— ’t Is in ’t laatst van de oorlog begonnen, meneer, begon ze. Hij kon toen niet op zijn oude adres blijven en toen kwam hij bij mij onderduiken. Ik woon alleen, ziet u, want ik ben een weduwna met één grote dochter. Die is allang getrouwd en ze heeft twee schatten van kinderen, een jongen en een meisje. Hij kwam toen bij mij en ik was er dadelijk blij om, al was het ook voor mij gevaarlijk, want u weet hoe dat toen was met de Duitsers. Die kwamen zo maar bij je binnenvallen en dan wisten we het wel, maar we hadden een goede schuilplaats gemaakt op zolder en we voel-

den ons ook best veilig. Hij is jonger dan ik. Hij is nu twee en dertig en ik ben drie en veertig maar het kwam toch vanzelf, weet u en hij zei altijd, dat hij na de oorlog met mij wou trouwen. Ik heb daar nooit bij gedacht, meneer, echt niet, want ik hield van hem en dat was voor mij genoeg en het ging ook best. Ook nog na de oorlog want toen is hij bij mij gebleven. Maar weet u: mijn dochter kwam natuurlijk ook wel es bij ons over huis en die nam dan soms een vriendin mee. Ik had dat wel in de gaten, dat weet ik nou. Die had een oogje op Chris, maar ik dacht daar niks kwaads bij. En toen kwam ik eergisteren thuis en toen heb ik ze betrapt! Zij vloog de deur uit, maar hij deed net alsof het niks bizonders was en toen ik er wat van zei, had hij een grote mond en viel tegen mij uit. Gisteravond is hij weggegaan en hij heeft niks tegen mij gezegd, maar vanmorgen was zijn bed niet beslapen en nou weet ik niet wat ik moet. Ik.....

Ze frommelde wat met haar zakdoek, die ze uit haar tasje had gehaald en veegde er toen mee over de ogen. Radeloos keek ze Mattheus aan.

— Wat mot ik nou doen, meneer? Geeft u me nou een raad, ik heb niemand met wie ik erover praten kan en die jongen is alles voor mij. Alles!

Ze zat zacht te snikken en Johan had er wat voor gegeven als hij Matje had kunnen seinen: Troost haar, help haar!

Matje liet zijn hoofd zinken. Klant is klant en de komedie was prima bevonden. Toen gluurde hij naar de vrouw en bemerkte, dat ze niets zag en alleen maar in haar zakdoek te snikken zat.

— Kij moet kaan naar u huis en kij moet niet de moed opkeven, raadde hij. Ik zie: hij komt terug!

Juffrouw Moske veerde op en de opwindung kleurde haar gezicht rood.

— Komt hij terug, meneer? O, als dat waar is. Ziet u: hij is voor mij alles en ik weet niet meer wat ik zonder hem beginnen moet! Ik..... heb de hele nacht

niet geslapen en ik was zo bang, dat..... Maar nu ben ik blij en ik dank u wel. Heel, heel vriendelijk bedankt, meneer. Wat ben ik u schuldig?

— Een kulden, antwoordde de ziener.

— Zal ik er iets bij doen voor de armen of zo, meneer?

Even aarzelde Matje. Toen zei hij fier: — Nee, één kulden is genoeg! Kij nu gaan. Er wachten velen op mijn hulp.

— Ja, meneer, dat begrijp ik. U wordt nog wel bedankt!

Ze ging. Johan stond achter zijn kijkgat te zweten.

— En vanmorgen, dacht hij. Wat zei die kunstvlerk ook weer? „Zo evenwichtig?” Nee, dat zei ik, geloof ik! Dat was de voorkant. En hier, bij een vent, waarvan ze niets weten, zitten ze zichzelf uit te kleden! We weten toch wel een hoop van elkaar af!

Hij maakte snel een paar notities en vroeg zich tegelijk af hoe dat zou moeten gaan, als hij met de publicaties van zijn ervaringen begon en juffrouw Moske zou ontdekken, dat hij het was geweest, die achter en voor de fameuze Said Bey had gestaan. Het antwoord vond hij niet.....

Hij keerde terug naar zijn kijkgat. Er zat een man en die man lachte. Het was geen lach, het was een grinnik. Een brutale, vlerkerige grijns, die zoiets zei als: — Nou wil ik ook wel es horen wat jij te vertellen hebt! Kom maar op met je wijsheid!

Matje keek de man even aan en zweeg. Hij wachtte.

Huib was bij Johan in de achterste kamer van de suite gekomen.

— Daar krijgt ie last mee, fluisterde hij. Die kerel zoekt alleen de mop, dat merkte ik dadelijk. In de wachtkamer was ie ook al bepaald gevaarlijk. Hij zat de klanten te vertellen, dat ze al die flauwe kul niet moesten geloven en dat het allemaal zwendel was.

Johan keek door het gat en hij keek in de bewegingloze stilte. Mattheus zat nog in precies dezelfde hou-

ding en de man wachtte. Wachtte met een grijns. Toen zei Matje plotseling zonder zijn hoofd op te richten: — Kij zijt gekoom tot mij en kij lacht, ik zie.

De kerel grinnikte.

— Och, ja, zei d-ie, je wil zowat wel es meemaken. Kom maar op met wat je van me te vertellen hebt!

Weer zweeg Matje even. Toen zei hij en zijn stem klonk zacht maar indringend: — Kij zijt trots op die niet keloof, ik voel. Kij u voelt kroot en dapper en belangrijk.

De kerel lachte en haalde zijn schouders op.

— Och, kijk es, antwoordde hij, laten we nou eerlijk zijn tegen mekaar. Ik vond het lollig en tenslotte mot u ook leven. Maar as u net zo eerlijk ben as ik, zel u toch motten toegeven, dat het allemaal kul is, waar of niet?

Hij lachte nu met een daverend plezier. Matje zweeg en wachtte. Toen de man weer tot rust gekomen was, zei hij vlak: — Ik zoek die eerlijkheid maar soms ik zwijg om die mens, die mij bezoekt, te sparen, want die eerlijkheid is niet altijd zo prettig om te horen.

De man knikte en antwoordde welwillend en troostend: — O, tegen mij kunt u alles zeggen wat u wilt! Reken maar!

Matje knikte.

— Ik weet, ik weet!

Het duurde en Johan werd onrustig.

— Hoe wordt ie die kerel kwijt? fluisterde Huib. Ik zie daar nog ongelukken van komen!

In de kamer van de fakir lag zwaar de stilte. Een stilte, die dreigde. Johan zag hoe Matje zijn hoofd weer had laten zinken en hoe de klant met een zeer geïnteresseerde maar tevens geamuseerde belangstelling de fakir observeerde. Matje scheen daarvan niets te merken. Hij leek in gedachten en visioenen weggezonden en hij scheen de aanwezigheid van de man volkomen vergeten. En toen — opeens — kwam

het. De woorden werden zacht uitgesproken maar ze vielen als schoten in de nacht. Matje richtte zelfs zijn hoofd niet op toen hij ze uitsprak. Hij bleef in precies dezelfde houding zitten: de armen op de tafel en de handen in elkander gevouwen.

— Kij weet: kij zijt niet kesond?

De lach verstarde op het gezicht van de kerel. Hij werd rood, zijn wenkbrauwen gingen omhoog en in hevige spanning boog hij zich voorover, wachtend op verdere woorden. Die niet kwamen. Matje bleef bewegingloos zitten.

Het duurde even. Toen stotterde de man: — Wat wat heb ik dan, meneer?

Het antwoord kwam ogenblikkelijk: — Kij hebt één complicatie aan de linkeronderzijde van die buik! Kij moet nu kaan naar huis en kij moet kaan in uw bed. Morken vroeg kij moet bellen die dokter. Kij mookt niet verlaten die bed. Kij moet laten zekken wat ik heb kesekt: Complicatie aan die linkeronderzijde van die buik. Kij nu kaan. Twee kulden!

Beverig zocht de man de twee gulden in zijn portemonnaie, legde de papiertjes op tafel neer en holde de kamer uit. Achter hem bleef de deur half openstaan. Matje rees op, keek naar het gat in de deur en grijnsde.

Johan kwam binnen, gevolgd door Huib. Matje lachte geluidloos.

— Die wou mijn dag en mijn clientèle versjteren, zei hij. Zo'n knulletje!

— Wat schrok die kerel! zei Huib bewonderend.

— 't Was een uppercut, constateerde Mattheus volstaan. Hij wou mij groggy hebben maar hij ligt nou knocked out! In zijn nest! Zo'n vuilpoes!

— Groot, prees Huib weer. Psychologisch en technisch volmaakt. Af, in één woord. Af!

— En ik bezweer je, dat die vent een rotavond en een rotnacht heeft, lachte Matje weer diep tevreden. Zek mij wat is die volkende klant, bediende? Laat

nou de kat maar kommen! De muizen zijn zo lekker niet!

Die avond telden ze negen en dertig gulden! Gijs, de huisbaas, die net de koffie had binnengebracht, (hij leverde de kop voor vijftien cent om beneden de café-prijs te blijven en er toch een zaakje aan te hebben!) Gijs dan zag het geld op tafel liggen en met een blik naar Matje zei hij: — Wat een zaak! Daar loop je in tien jaar mee binnen!

— 't Is een stuk, een roman, een film, alles tegelijk, elke dag weer, dacht Huib en het schrijft zich zelf! En dat bestaat in deze tijd! Zoveel stomme sukkels, zoveel goedgelovigen, zoveel exemplaren, die er eenvoudig om smeken om opgelicht en uitgeplunderd te worden.

— Allicht, lachte Matje. Ze zijn altijd zo geweest en ze zullen altijd zo blijven! Door alle tijden en de beschaving en de cultuur en alles wat je maar wilt, veranderen daar niets aan. Een stelletje high brows schrijft en frunnikt en constateert, maar de grote rest, de legioenen massa weet niets van wat ze schrijven en doceren en gaat rustig of onrustig zijn stomme gang.

— Misschien zit het daarin, dat die high brows van jou zich in kringetjes organiseeren en elkaar opvijzelen en verheerlijken, meende Johan langzaam en Huib keek hem verwonderd aan en Matje grinnikte.

— Ik geloof niet dat het daarin zit, meende de boef. Het heeft geloof ik toch wel een andere oorzaak.

De wending was Huib volkomen ontgaan. Hij had zijn zwaar culturele inslag en hij zonk erin weg. Hij was de man van de grote verwondering, de eeuwige zoeker, die de frases der officieel erkenden gretig slikte en er de waarheid in zocht. En als hij die waarheid niet vond, weet hij dat aan zichzelf. Aan zijn te geringe ontwikkeling, zijn te klein begrip, zijn onvol-

doend vermogen om door te dringen in de waarachtige dingen van de geest.....

Matje lachte, terwijl hij hem aankeek.

— Jij behoort tot de grote ploeg der genepten, vader, constateerde hij. De eeuwig ge-oetsten, die steeds weer klaar staan om opnieuw genept te worden. Of zie ik het verkeerd?

— Je moet je geloof toch proberen te houden, verdedigde Huib zich zwak en weer lachte Mattheus. — Je mag blij zijn dat je niks hebt, zei hij. En als je bij ongeluk ooit wat mocht krijgen, bereid je dan maar voor op een kort geluk, want je zult al uitgemolken zijn nog vóór je de tijd hebt gehad om te tellen wat je precies had zullen gaan bezitten! Je bent er de net geschikte knaap voor! Daarna kan je dan natuurlijk weer aan het behoud van je geloof bouwen!

— 't Is een zoodje tuig, doceerde Gijs. Als ze jou kunnen pikken, laten ze het ook niet! U mag daar misschien een beetje van weten vanwege de krant, zei hij tegen Johan, maar het rechte wordt u toch ook niet gewaar! En u, ging hij tegen Huib verder, 't is voor u te hopen, dat u gauw wat beters leert, want anders gaat u als een zuigeling je graf in en da's niet leuk, lijkt me, want dan kan je nooit bewijzen, dat je wat geleerd hebt in je leven!

Voorovergebogen, de lange, smalle handen tussen zijn knieën gevouwen, zat Huib te luisteren. Toen streek hij nerveus door zijn grijzende haren.

— 't Is toch anders, zei hij. Ik geloof dat het anders is en ik ben blij, dat ik het geloof.

— Dan hoop ik, dat u uw geloof nog lang mag houden, meneer, wenste Gijs en hij ging.

— De afzetter, grinnikte Matje. 't Is en blijft een kleine platstoter, die Gijs, maar Huib hoorde niet wat hij zei.

— Je vergist je, zei hij langzaam. Je vergist je altijd en misschien is dat het mooie wel, maar het doet er ook niet zo heel veel toe. Maar als je nou meent,

dat het zit in een gebrek aan ervaring in het leven of iets dergelijks, dan vergis je je helemaal! Zó gemakkelijk heb ik het niet gehad, zie je? Mijn vader en moeder waren ook aan het toneel en het ging niet al te best tussen hen, een ding, dat altijd terugslaat op de kinderen. En als mijn vader een slechte recensie kreeg, wat nogal es gebeurde, dan was het over de hele linie heel moeilijk. Ik heb mij in die tijd al wel eens afgevraagd of de mensen van de krant, als ze de dingen zo maar neerschrijven, eigenlijk wel weten wat ze daar soms mee aanrichten.

— 't Kan ze niks schelen, zei Johan luchtig. Ze schrijven een stukje en ze zijn klaar! Verder interesseert het ze niet!

— Jij kunt het weten, antwoordde Huib, maar goed. In elk geval was 't vaak mis thuis en ik ben er al jong uitgegaan. 'k Dee van alles. Ik sloot me aan bij een reizende troep en daar was ik inspecient, toneelknecht en acteur, alles tegelijk.

Hij zweeg even en lachte.

— God, man, ik weet nog hoe wij in een soort van oude diligence, die de baas gehuurd had, de boer optrokken en als we dan in een of ander dorp aankwamen, waar we 's avonds zouden spelen, dan nam onze directeur een grote, kromme koperen hoorn voor de mond en toeterde daarop. Echt van je tètèrètè, man. En dan kwamen van overal de kinderen aanlopen en die holden met onze wagen mee! Daar heb je de komedianten! God wat een tijd! Wat een zorgeloosheid, wat een plezier in het leven! Je rolde van de ene dag in de ander... En je zag en je hoorde wat! Kom me d'r niet mee an! Ongelooflijk!

— Inderdaad: ongelooflijk, meende Matje maar de ironie ontging Huib, die weg was in zijn verhaal, in zijn jeugd, in zijn dromen, volkomen.

— 't Is nooit meer zo mooi geweest als toen, ging hij verder. Ik ben toch overal geweest. In de deftigste troepen en in de kleinste schmieretheaters! Deftig, ja.

Man, wat was ik gelukkig toen ik in Den Haag geëngageerd werd bij die deftigheid. Societystukken, Menneren en Dames! Grote kringen met rotkringtjes! Ze intrigeerden en vermoordden mekaar voor een rol! Naar het stuk keken ze niet, alleen naar de rol! En de hele zaak was net een fabriek! Toen ik mijn ontslag vroeg, hebben ze mij voor gek aangekeken! Waarom? vroegen ze. Omdat ik in een fabriek niet leven kan, zei ik en toen verklaarden ze me helemaal voor stompzinnig! Ik ben weer gaan zwerven en eigenlijk zwerf ik nog. Dan es een rolletje in de radio en dan es hier of daar...

Hij keek Johan aan.

— Krankzinnig, niet? En nog altijd niets geleerd!

Johan antwoordde niet. Matje lachte zacht.

— 't Is al laat, zei hij en misschien zit het daarin. In de nacht is een mens altijd geneigd tot een soort van vertrouwelijkheid. Dan heb je je fantasieën ook en als je er de volgende dag over denkt, lach je erom!

Johan keek hem even aan. De grote, zware kerel leunde behagelijk achterover in zijn stoel en slurpte van zijn koffie. Toen zette hij de kop neer en keek de andere twee om beurten even aan.

— Je hebt van je jeugd verteld, zei hij en 't was aardig. Ik kan me dat wel zo'n beetje voorstellen, al is het voor mij vreemd. Kijk zie je, ik ben in een bordeel geboren waar mijn moeder, laten we zeggen „pensionaire” was.

Even keek Matje voor zich. Toen grijnsde hij.

— Een mooi woord „pensionaire”. Ik ben er bepaald mee in mijn sas. Vooral om dat „pension” dat erin zit. Ik ben gek op etymologie, dat weet je Johan. Goed. Als mijn moeder 's avonds haar werk begon, nam ze mij mee naar beneden, naar de... hoe noem je zo'n ding? Laten we maar zeggen „conversatiezaal”. Goed? Daar was een buffet in en dan legde ze mij daarin. Onder de bierpomp, want dat was het enige plekje waar een beetje ruimte was. De druppels van

de pomp lekten in mijn mond en je kan nagaan, dat ik dus al vroeg veralcoholiseerd was. Misschien heb ik toen al teveel gekregen, want ik ben er later nooit zo heel gek meer op geweest!

Hij lachte weer even, omdat hij het verhaal diep in zich wel heel erg mooi vond.

— Mijn moeder was een knap wijf en ze wist de grenzen, zie je? Ze had het druk en ze begreep, dat ze beter voor zichzelf kon beginnen. Ze vond een vent, die d'r wel wat geld in wou steken, omdat hij wat in haar zag en ze begon een eigen zaak in Brussel. Toen had zij d'r eigen „pensionnaires” en ze wist precies wat die konden opbrengen. En ze verhuurde. Toen ik acht jaar was, haalde ik al het geld bij de inwonende dames op en ik wist heel precies vanwaar het kwam! Toen ik twaalf was, konden ze mij niks meer leren, want er was toen al vaak genoeg een „pensionnaire” geweest, die het contante geld niet dadelijk bij elkaar had kunnen brengen en die mij dus moest paaien. Ik hoop, dat jullie me begrijpen. En nou vraag ik je: hoe wil je nu van iemand, die dat allemaal heeft gezien, die de netste en deftigste burgers heeft zien binnen- en wegsluipen, die al de huichelarij en al de viezigheid van heel dichtbij heeft bekeken, hoe wil je nou van zo iemand verwachten, dat hij zijn medemensen bekijkt als een gekloft stelletje welwillenden met een kloppend hartje op net de rechte plek? Man, ik lach me dood, als ik ze hoor dazen. Ja, de voorkant. Maar de achterkant moet je niet bekijken! Van mens tot mens, Johan, zeg het. Waar?

— 't Is al laat, meende de journalist. We gaan naar bed!

— Hij laat zich liever niet uit, de schooier, grinnikte Matje.

— Ik ga nog een poosje naar de Kring, zei Huib. Het woelt allemaal in me en ik kan toch niet slapen.

— Kunnen we niet met hem meegaan? vroeg Matje. Ik ben ook nogal woelig vanavond. Of nee.

Laat maar. Ik woel wel ergens anders. Goeie nacht.

Johan liep nog een eind met Huib mee in de richting van het Kleine Gartmanplantsoen.

— Een merkwaardige kerel, meende Huib. Als je nagaat wat die allemaal in zijn leven al heeft meegeemaakt. En hij spreekt zo verdomd overtuigend!

— Op het moment, dat hij de woorden zegt, gelooft hij er zelf ook in alle volkomenheid in, antwoordde Johan.

— Alleen dan? vroeg Huib.

— Allicht. Morgen is het een heel andere kwestie.

— Merkwaardig, peinsde de acteur. Dan liegt ie eigenlijk nooit.

— Nooit, bevestigde de journalist. Alleen moet je niet verwachten, dat hij morgen nog voor de waarheid van vandaag instaat.

Huib schudde het hoofd en ging naar de Kring. Waarom wist hij zelf niet. Johan sloeg de weg in naar huis...

De politieke redacteur had een gnuivend plezier.

— Ik heb hem afgedekt, zei hij triomfantelijk. Morgen ligt ie voor vuil in een hoek.

— Overmorgen jij, repliceerde Johan vriendelijk. En zo kunnen jullie dan het heen en weer in de krant krijgen.

— Je begrijpt het niet, meende de politicus. Derks probeert doodeenvoudig de regeringspolitiek te torpederen. Alles wat de regering ten aanzien van Indië doet, is er volgens hem naast. Die kerel is zo reactionnair als de anderdaagse koorts! Die komt ook steeds weer op hetzelfde terug, zeggen ze! Overigens kan je ervan overtuigd zijn, dat ik hem lust. Alleen moet hij met zijn persoonlijke aanvallen ophouden. Dat heeft ie in zijn artikel van gisteravond verdomd gemeen gedaan! Maar ik pik hem vanavond met alle kanonnen gericht. Lees het maar es!

— Moet dat? vroeg Johan vriendelijk.

De ander lachte en klopte hem op de schouder.

— Het hoeft niet, hoor jongetje! Ik lees die rotzooi waar jij de krant mee verpest, ook niet. Eigenlijk is het wel gek, ging hij plotseling ernstig, verder. Moet je weten, dat die Derks en ik in de illegaliteit in dezelfde ploeg gezeten hebben en dat we geregeld hebben samengewerkt! We hebben het samen vaak over de eenheid, die beslist komen moest en komen zou na de oorlog, gehad. En we zeiden alle twee, dat het nooit weer zo'n verdeelde smeerboel mocht worden als het geweest is! En nou staan we als woedende standwerkers alle twee het eigen standje te verdedigen met een vuur voor de eigen kampen, dat steeds nieuw voedsel krijgt.

— Een acteur vertelde me gisteren, dat hij een

moordbonje heeft gehad met een collega in de studio, zei Johan. Die vrind van me is nogal links en die collega van hem, stevig reactionnair. In de oorlog hebben ze samen prachtig werk gedaan en waren ze van een bijna ontroerende eensgezindheid. En nou wil de een de vrijheid voor Indonesië en de ander wil er op slaan. Ze werkten alle twee in hetzelfde hoorspel en ze hadden elkaar vlak voor de uitzending bijna afgeranseld!

— Een aardig feuilletonnistisch stukje zit er voor je in, meende de politieke man.

— 'k Zal me wel wachten, antwoordde Johan. Dan krijg ik ze alle twee tegen me.

— Altijd met vriendjes werken, hè? ellendeling. Corrupt tot in de tenen. Als je es een aardige actrice ontmoet, die teveel vrije tijd en te weinig vulling heeft.

— Moet ze het politiek met je eens zijn? informeerde Johan?

— Absoluut niet. dat maak ik in het debat wel in orde.

Johan ging zijn kamer binnen.

— Weer zo'n symbool van de beroemde eenheid, dacht hij. In de oorlog hebben we allemaal eenstemmig hetzelfde liedje gezongen. O, wat waren we gezworen kameraden. En we keken naar de vrede met zoiets in onze stem en gedachten van de Rotterdamse bootwerker, die op Maandagmorgen zingt „En wordt het dan nooit geen Zaterdagavond, geen Zaterdagavond zeven uur?” En toen kwam die Zaterdagavond en het werd zeven uur ook en toen gingen ze knokken op de Schiedamse Dijk, omdat ze 't er niet over eens konden worden welk kroegje ze nu zouden binnengaan. Wij kunnen ons kroegje ook niet vinden. We hebben de tweede wereldoorlog achter de rug en 't is eigenlijk nòg erger dan na de eerste! De hele wereld ligt bedekt met scherven en in plaats van samen aan de opruiming te beginnen, loopt de een met kromme benen van de Engelse ziekte, „God save the King”

te zingen, de tweede brult „Aan de Wolga” en de derde croont „Home on the range”. En dan verbeelden ze zich, dat ze nog een koor vormen ook!

Hij keek de kranten in. Een bericht. Ter ere van het driemanschap Stalin, Roosevelt en Churchill waren de Noorder-, de Zuider- en de gewone Amstellaan omgedoopt in Churchill-, Roosevelt- en Stalinlaan. Hij grinnikte en belde over de huistelefoon de politieke redacteur op.

— 'k Heb een aardig feuilletonnistisch stukje voor je met een innig politieke strekking, zei hij en de ander vroeg argwanend: — Hoe?

— Zo, zei Johan. Je hebt dat van die omdoping van de Amstellanen natuurlijk gehoord. Nu doe jij in de krant een voorstel aan de goedgezinde buurtbewoners. Als de namen officieel gewijzigd worden, moeten ze aan het eind van elke laan een muziekcors opstellen. Op de Stalinlaan beginnen ze de Internationale te spelen en marcheren op. Aan het eind van de Churchilllaan spelen ze „God save the King” en marcheren en aan het einde van de Rooseveltlaan doen ze hetzelfde onder de tonen van „Stars spangled stripes”. Al spelend komen de muziekcorsen dan naar het Daniël Willinkplein, dat omgedoopt wordt in Victorieplein en daar kunnen ze dan echt victorie schetteren. Ze moeten alle drie doorspelen aan het lied waar ze aan bezig zijn en elkaar proberen te overstemmen. De menigte, die dan natuurlijk op de been gekomen is, mag meedoen. Mag? Mòet, meneer! Als het gaat, zoals ik verwacht, krijg je op het Victorieplein dan een beeld van de huidige politieke en maatschappelijke situatie als je je niet beter en scherper en duidelijker wensen kan.

— Ik zal erover denken, zei de politieke redacteur droog. Zou onze lezerskring het niet als kwetsend opvatten?

— Van tijd tot tijd moet een journalist demonstreren, dat hij boven de massa staat als het gaat om

ons hoogste zedelijke goed, meende Johan en legde de haak neer.

Opeens moest hij denken aan gisteravond. Matje had van zijn jeugd verteld en Huib. Hij niet. Hij was de evenwichtige, de rustige, dachten ze. Hij knikte. Wat viel er te vertellen? Evenwichtig, jawel! Zo groot als nu was de innerlijke chaos nog nooit geweest.

— Troost je, 't is een verscheurde tijd zeggen ze allemaal, gromde hij tegen zichzelf, nam zijn schrijfmachine en begon te tikken.

Om elf uur kwam juffrouw Moske met de koffie. Johan tikte eerst even verder, toen knikte hij vriendelijk. De vrouw had kleurtjes en was bedrijvig opgewekt.

— U ziet er zo vrolijk uit, juffrouw Moske!

Ze knikte en zette toen de koffie voor hem neer.

— 't Is ook zulk heerlijk weer, meneer. Een mens moet zich wel opgewekt voelen en de ene dag zint je beter dan de ander, is 't niet waar?

— Natuurlijk.

Hij keek haar even aan en dacht weer aan de woorden van de kunstericus: zo rustig altijd en vooral zo evenwichtig.

— Is er hier nog iets bijzonders, meneer! Iets nieuws?

— Nee, 'k zou niet weten, juffrouw Moske.

— Hè, u weet nou nooit niks, dolde ze en haar toon was bepaald jolig. U ziet er trouwens niks best uit, weet u dat? U moest es een paar avonden flink vroeg naar bed gaan en echt uitrusten. U werkt veel te hard!

— 'k Zal een dezer dagen aan uw raad denken, hoor!

— Drinkt u uw koffie nou heet op. Ik kom straks de kop wel weghalen!

Ze ging met een vriendelijke, opgewekte knik.

— Gek, dacht Johan. Toch is ze anders dan anders. Gisteren zou ik het vast niet opgemerkt hebben. Je moet de achterkant zien, de achterkant...

Toen hij tegen half zeven 's avonds van de middagseance op de Prinsengracht thuiskwam, zat Justus, de kater al aan tafel. Die ging altijd in Milly's stoel zitten, zo gauw de tafel gedekt was. Wachten. Er kwam wat! Hij draaide zijn kop om, snuffelde even aan het tafelkleed en liet het er verder bij. 't Kwam wel. Vast.

Nigger, de spaniel, was hem wild hartelijk tegemoet gesprongen. Die kwispelde niet, die schokte met zijn hele achterlijf. Die sprong en gilde en klauterde tegen hem op in een enthousiasme, dat door vermaning noch harder afweer te onderdrukken of te remmen viel.

Nu zat Nigger naast de stoel, waarop de kat troonde en alle twee keken ze naar de gedekte tafel. Justus met een bepaald geraffineerde hooghartigheid, Nigger met een eerlijk getoonde spanning.

Johan keek naar de twee en glimlachte. Milly kwam hem tegemoet en hij gaf haar een zoen. Ze keek hem even aan.

— Je ziet er moe uit, jongen!

— Ja, ik ben een beetje moe!

— Maak je je zorg over het een of ander?

— Welnee, hoe kom je erbij?

Milly zag, dat de vragen hem irriteerden. Aan tafel vertelde ze van de afgelopen dag. Bij de kruidenier was het wonderlijk nu. De vrouwen kochten alles in blik. Drie, vier blikken tegelijk. 't Moest wel. Er was immers geen hulp en ze kwamen allemaal tijd te kort.

— Als je bedenkt, vertelde ze, dat ik vanmiddag pas om twee uur zover was, dat ik mijn bedden kon opmaken. En toen was ik al doodmoe! De vrouwen moeten wel blikjes kopen, want ze hebben heus geen tijd om groente schoon te maken en zo.

Zo praatte ze door. Rustig, huiselijk.

De melkboer had gezegd, dat de melk wel duurder zou worden. Alles werd duurder. Elke dag. Niemand kwam meer rond en niemand ook vertrouwde het geld in weerwil van alle mooie beloften en communiqués van de regering. Je zag het toch zó voor je. Ze had die middag in een antiquiteitenwinkel een klein koperen vijzeltje gezien, zo'n prulletje, dat vroeger hoogstens een gulden had gekost. Nu stond het geprijsd voor twaalf vijftig! Moet je nagaan: een kaasstolp. Weet je wat die moest kosten? Een doodgewoon ding voor vijf en dertig gulden!

Ze stopte plotseling.

— Je laat me maar praten. Je luistert niet eens!

Ze tikte even op zijn hand.

— 't Is goed, jongen, ik weet het wel! 't Is niets allemaal, maar... ik heb de hele dag niemand om mee te praten, begrijp je wel?

— Doe nou niet zo dwaas. Ik luister wel!

Achter zijn krant na het eten, dacht hij erover na.

Twaalf jaar getrouwd. Goed. 't Was allemaal klets! Het ging niet over, 't werd alleen anders... soms.

Hij keek naar Milly, die haar bonnen voor de komende week knipte en vlijtig de lijst in de krant bestudeerde.

— Twaalf jaar getrouwd. Ik hou van je. Tòch, dacht hij. Echt, maar ik kan het niet helpen. Ik ben erin verzeild en ik weet niet hoe ik eruit kom! 't Is de onrust, de rottigheid, de vuilakkerij!

Hij haalde zijn schouders op en frommelde nerveus aan zijn krant.

— En toch ben ik er blij mee, concludeerde hij en da's het beroerdeste van alles. Maar ik hou van je, Milly. Echt, ik hou van je!

In de tram, op weg naar de avondzitting op de Prinsengracht, dacht hij erover na. Hij zag Milly weer aan tafel zitten. Rustig en beheerst. Altijd. Tevreden met hem. Zonder ooit enig verlangen naar iets of iemand anders. Zelfs niet naar „conversatie”. Ze vond

het vaak wel leuk als er iemand kwam, maar ze vond het uitstekend als er niemand verscheen.

Ze was lief. Altijd nog. En ze zag er goed uit voor haar acht en dertig jaren, al deed ze niet aan opmaak en al die franje waar andere vrouwen, nu meer nog dan voor de oorlog, haar dagen mee vulden. In haar blonde haren was nog geen grijs te bekennen.

Hij hoorde haar vertellen. Ze was blij, dat hij er was. Altijd. Ze was blij, als hij thuis kwam. Ze zei het niet, je zag het. Iedereen zag het. Nog net zo als in de eerste dagen van hun huwelijk. Natuurlijk moest het toch voor haar ook anders geworden zijn, maar ze liet dat niet blijken. Niet zoals hij. Dat moest ze toch zien en merken. Hij verwonderde zich opnieuw. Ze ging haar gang. Tevreden. Hij lachte schamper en een meeneer, die tegenover hem zat, keek hem verwonderd aan. Tevreden? Hoe wist hij dat?

— Ik lijk ook tevreden en blij, dacht hij. Alleen maar een beetje moe. Moe, dat zeggen ze allemaal! Maar Milly is rustig. Rustig en evenwichtig.

En opeens hoorde hij het de kunstredacteur weer zeggen toen juffrouw Moske de kamer had verlaten: — Ze is altijd rustig en evenwichtig!

— Wat weet je, suffice stommeling! Wat weet je tenslotte zelfs van Milly? Niks, zoals je ook niets van ieder ander weet! Allemaal buitenkant en allemaal piasserij! Je praat elkaar na en dit is ook weer napraterij! Zoals zelfs meer dan de helft van je gedachten en zelfs je gevoelens nageprutste literatuur is. Kijk bij je thuis dan zie je elke dag wat het argeloze voorbeeld betekent: Justus de kater likt je hand en Nigger de hond zit zich soms te wassen. Omdat de een het van de ander ziet! En het is allemaal imitatie. Kul! Ik zou verdomme wel eens willen weten wat er eigenlijk nog echt is!

Hij stapte uit de tram en ging op weg naar de Prinsengracht.

Huib liep rond in geel-bruin. Als Hindoe. Met een kaftan, die bijna tot op de grond reikte en een baard. Hij voelde zich lekkerder zo en vooral zekerder. Al vaker had hij het gezegd: Er zouden kennissen kunnen komen, lui van het toneel of zo en dan lag het hele zaakje zó aan diggelen als ze mij zagen. Er zijn actrices, die graag een waarzegger horen, die erom lachen maar er toch in geloven. Johan moest denken aan die dilettant-acteur, die hij eens op een repetitie gesproken had: — Nou is 't nog niets, meneer, dat weet ik, maar wacht u maar eerst es even tot ik mijn pakje aan heb!

Huib had zijn pakje aan en 't was in orde. Het komieke was alleen, dat nu de knecht in uniform liep en dat de baas binnen zat in burger. Want Matje was de man, die zich nooit drukker maakte dan absoluut noodzakelijk was. Het was immers gebleken, dat de clientèle het ook slikte in een gewoon pakje, zo maar onder de rood zijden kap van de lamp. Waarvoor zou je je dan iedere keer weer in kaftan en fez steken? Hij lachte kriebelig naar Huib, zovaak als hij hem zag, maar de acteur reageerde met de gemoedsrust van de man, die geboren en opgegroeid was in een milieu, waar men de kunst van het „zuigen” tot in het meest geraffineerde detail beoefende en beminde: hij kruiste zijn armen op de borst en informeerde in Oosters gehuichelde onderdanigheid: — Gij kunt ontvangen de volgende gast, heer?

— Moet u es horen, meneer, zei het meisje. De tafel was zo verschoven, dat de klant onder de rood zijden kap zat en de fakir even buiten de kring. Het meisje bleef hardnekkig op de tip van de stoel zitten

en het licht viel in haar veel te mooie krulletjes. Ze had een vogelgezichtje, zwarte lijntjes in plaats van wenkbrauwen en een veel te rood geschilderde mond, waarom het zenuwachtig trok.

— Moet u es horen, het gaat om wat anders. Ik ben op een atelier, begrijp u wel? Ik en nog een heleboel andere meisjes en nou hebben we een andere cheffin gekregen. Dat is het liefje van de baas en ze weet van het werk niks af, maar 't is allemaal protectie van wege de liefde en zo. Maar wij hebben er de last van, want het is een kreng ook nog en ze pest ons allemaal. Maar weet u, nou is 't er wat!

Ze boog zich voorover en liet haar stem dalen tot bijna gefluister.

— Moet u horen: wij hebben haar eerst nagegaan, een paar van de andere meisjes en ik en toen hebben we 't ontdekt. We wisten het wel maar we hadden geen bewijzen, maar nou is het zeker. Ze zit de baas gewoon te beduvelen, want ze houdt het stiekum met een jongen en nou moest die een paar dagen geleden weg naar een andere plaats en toen ging die schrijven natuurlijk. En wij opletten en zij ons pesten, want ze voelde wel wat, maar ze wist niet van de klok met de klepel natuurlijk. Maar gisteren was ze even weg en toen heeft een van de meisjes een brief van die jongen — begrijpt u wel? — uit haar tasje gehaald, want die droeg ze nog bij zich ook en die brief meneer, die staat vol van de liefde en allerlei smerigheid ook nog en die hebben wij nou, begrijpt u wel?

Ze zweeg en keek Matje aan. De ziener zat in zijn „houding der zware gedachten”: voorover gebogen, het hoofd bijna op de armen.

— Ik bekrijp. Kij wilt weet.

Het meisje knikte.

— Ja, meneer, dat is het! We hebben het er samen over gehad. Er komt natuurlijk keet van, begrijpt u wel? Maar als een man verliefd is, weet ie niet meer waar die ligt of staat en nou zei een van de meisjes,

dat we moeten oppassen, want als we hem die brief geven, wordt ie natuurlijk kwaad en we hebben het er best, begrijpt u wel?

— Ik begrijp en kij wilt weet, herhaalde Matje.

— Net zoals u zegt, meneer. Daarvoor kom ik, want de meisjes zeiden: ga jij nou maar, want jou kan die meneer Bey het het best vertellen. Moeten we nou die brief gewoon aan de baas geven of is het beter als we hem die sturen?

— Kij wilt, dat die baas zal weet hoe het is met die bedrog zonder dat kij loopt kevaar.

— Wij willen natuurlijk geen mot, want we mogen de baas graag, begrijpt u wel?

— Ik begrijp.

— Je snapt het gewoon niet, meneer. Niemand van de meisjes begrijpt het, want hij is een knappe jonge man en hij is getrouwd ook nog met een lieve vrouw en hij heeft twee schatjes van kinderen en die meid is gewoon niks an en 't is een secreteet ook nog!

— Ik begrijp.

Hij wachtte weer en het meisje zweeg eveneens. Toen — na een korte tijd — ging Mattheus verder: — Kij doet keen van die beide dingen, kij hebt keskd! Kij schrijft die brief over en kij legt die afschrift tussen die papieren of wat die meisje, die kij bedoelt, voor haar werk nodig heeft. Het moet duidelijk zijn, dat het is een afschrift en niet die brief zelf. Kij begrijpt?

— Ja, meneer, antwoordde het meisje, maar het was duidelijk, dat de zin haar ontging.

Matje richtte zijn hoofd op en keek zijn cliente aan.

— Daarna kij wacht af. Kij doet niets. Kij komt terug over een week en dan kij mij komt vertel hoe die situatie zich ontwikkeld! Eén kulden!

— Dus niet de brief afgeven aan de baas? vroeg het meisje duidelijk teleurgesteld.

— Neen.

— Alleen overschrijven, bij haar rommel leggen en afwachten?

— Ja.

Ze wachtte even. Toen zei ze: — Goed, meneer.

Toen ze verdwenen was, riep Matje naar de suite-deuren: — Daar komt moordmot en die komt terug.

Johan schoof de deuren open.

— Zie je, doceerde Matje, we moeten net zo doen als de doktoren: het is vaak geen kunst om de patiënten te genezen maar het is de kunst om ze aan je te binden en ze te laten terugkomen. In tevredenheid natuurlijk.

Hij grijnsde.

— Je blijft een schoft, deelde Johan hem mee.

— Allicht, antwoordde Matje. Had je iets anders verwacht?

De rest van die avond was teleurgestelde, verwachtende, berooide of opgedrongen liefde. Op één geval na.

— 't Is een beetje raar, meneer, waar ik mee bij u kom, zei de man.

— Zij allen koom tot mij met geval waarmee zij weet geen raad, antwoordde Matje en hij wachtte.

De man leek een kleine ambtenaar. Het bleek een kantoorbediende.

— Op een tabakskantoor zit ik, meneer, maar d'r is niet veel tabak en daarom moet het personeel erg opletten, want je staat op straat voor je 't weet en de tijd is zo mooi niet. Maar weet u: ik was er al jaren voor de oorlog en dus kunnen ze mij zo niet kwijt. Ik heb geen promotie gemaakt, al moest dat eigenlijk wel, ziet u?

— Ik bekrijp, zei de ziener en het was niet moeilijk te begrijpen.

— Maar een collega van me wel, ziet u en daar gaat het om, vervolgde de man. Wij zitten er met ons zevenen en hij heeft wel promotie gemaakt. Meneer heeft hem tot chef benoemd en dat is het, moet u

weten. Hij ken niks, meneer, werkelijk niet en daarom is het ook helemaal ongemotiveerd om zo te zeggen. Maar hij doet net alsof het wel allemaal in orde is en hij speelt de chef op een verschrikkelijke manier. Hij pest ons om zo te zeggen allemaal en daarom heeft het personeel allemaal een hekel aan hem natuurlijk. Maar zoals ik zei is d'r wat anders. Toevallig ben ik bevriend met een buurman van die chef, begrijpt u wel? Die is daar pas komen wonen, want die is in een woning van een N.S.B.-er gezet met de meubels derbij, want het is een jodenman, die alles kwijt is. Hij zal nog wel wat hebben, maar daar bemoei ik me niet mee. Ieder moet tenslotte zelf weten wat hij doet en zijn geweten is het mijne niet, is 't niet zo? Maar 't is al vanouds een goeie vriend van ons, van mijn vrouw en van mij, die jodenman bedoel ik, weet u wel? Kan u 't volgen?

— Ik volg, zei Matje plechtig alsof het een eed gold.

— Nou, zoals ik zei, zit ie in die woning van die N.S.B.-er en daar heeft hij zo van alles gevonden. Onder meer ook de administratie, want die N.S.B.-er was zo'n beetje blokhoofd of hoe dat precies heet weet ik niet, maar hij hield in elk geval de administratie bij en hij inde de contributies. Zo kwam het, dat er in een van de laden van een kast lijsten lagen en daar staan de namen op van al de lui, die aan de N.S.B. gegeven hebben. En nou kom ik er, meneer. Op één van die lijsten staat ook de naam van die nieuwe chef van ons, die oud-collega, begrijpt u wel en daar kan je op zien, dat hij van Augustus '42 tot het einde van de oorlog elke maand één gulden vijftig aan de N.S.B. gegeven heeft. Hij stond niet op de ledenlijst, maar hij was blijkbaar zoiets als geestverwant, begrijpt u wel?

— Ik bekrijp, herhaalde Matje.

De man frommelde in zijn portefeuille en zei toen:

— Kijk, meneer, ik heb die lijst hier, want ik heb hem

natuurlijk dadelijk opgevraagd en mijn vriend doet er toch niks mee. Die zegt maar: Mijn een biet, begrijpt u wel! Maar ik zeg: hij was dan toch maar bij dat schorem. En nou weet ik niet wat ik er precies mee moet doen. Ik kan natuurlijk naar de baas gaan en zeggen wat ik gekregen heb, maar die is nogal ingenomen met zijn nieuwe chef, al moet ik dadelijk zeggen, dat hij verschrikkelijk de smoor heeft aan al wat N.S.B. geweest is. Maar ik weet niet wat het zwaarst weegt, begrijpt u wel? Stel je voor, dat ze het mij toch kwalijk nemen, dat ik er mee aankom! De mensen hebben toch al erg de buik vol van die dingen met die mislukte zuivering hier en zo.

Hij zweeg weer even en keek Matje aan.

— Wat zou u mij nou aanraden? Wat doe ik het best met dat papier? D'r moet toch wel wat mee gebeuren, is 't niet zo?

— Deze man, kij wilt gestraft, ik bekrijp.

— Natuurlijk, meneer. Iemand, die de N.S.B. gesteund heeft!

— Uw motief zeer vaderlandslievend, prees Matje en Huib, die met Johan stond mee te luisteren, grinnikte hoorbaar.

— Wat een zeldzame boef, prees hij.

— Maar kij wilt natuurlijk niet loop kevaar in uw betrekking, ging Mattheus verder en de man knikte met een zekere vrees in zijn ogen.

— 't Is tabak, meneer, nietwaar! vroeg hij. U weet hoe dat is tegenwoordig en ik kan de baas niet tegen mij maken natuurlijk.

— Koed, antwoordde Matje. Kij kaat naar een foto-graaf en kij laat maak een foto-copie van die document. Kij stuurt dat over die post aan die baas en kij wacht af.

De oogjes van de kerel begonnen te glimmen.

— Ja, meneer, knikte hij, daar kan ik geen kwaad mee. U wordt bedankt.

— Eén kulden, zei Matje. En kij komt terug van-

daag over die ene week en kij vertelt mij dan die resultaat. Zo een man een verrader is, nietwaar?

— Jazeker, meneer, dat is het juist, is 't niet zo?

— Kij wordt kedreven door edele motieven, ik zeg en ik u help.

De man ging. De voldaanheid, die zijn vaderlands-lievend hart beheerste, blonk in zijn ogen met vonkende glansjes.

Toen de deur achter de kerel was dichtgevallen keek Matje met lieve vreugde naar het gat in de suite-deur, terwijl hij vals de eerste regel zong van de Internationale: „Ontwaakt, verworpenen der aarde, ontwaakt verdoemden in hongersfeer...” Toen lachte hij.

Johan schoof de deuren open en hij en Huib kwamen de kamer binnen.

— 't Is welletjes geweest vandaag, meende Huib, terwijl hij zijn kaftan uittrok en het overtollige haar van zijn kin en bovenlip verwijderde.

— De krengen intrigeren elkaar het leven wel tot de zuurste zuurdesem, dacht Matje.

— En Satan pijpt en pijpt en Adam loopt voorop, citeerde de acteur.

— Zolang als ik ze bezig zie, heb ik ze nooit anders gezien, zei Mattheus. 't Zijn allemaal krengen! De onderwereld ligt alleen verkeerd, denk ik. Die ligt verkeerd, omdat ze uitgegaan zijn van de gedachte, dat er een bovenwereld is. Ze graven allemaal gangen en stinkweggetjes om de ander eruit te wurmen. En ondertussen zijn ze nog lid van de een of andere humanistische of culturele vereniging of partij ook!

— Je kijkt weer naar het schuim en je ziet de substantie niet, waarschuwde Johan.

— Misschien komt dat omdat ik zelf tot dat schuim behoor, grijnsde Matje. Maar ik zal je wat zeggen: toen ik een kind was, toen intrigeerden de dametjes in het onnette huis van mijn moeder al tegen elkaar om in de gunst en de recommandatie te komen en ik

heb later in hoge en hoogste kringen nooit anders gezien. Als je de motieven hoort, meneer, enorm! Vaderlandslievendheid, zoals dat stuk ellende van een kriel intrigantje zoeven of menslievend of nog wat anders lievend maar jawel; d'ruit met die ander en ik d'rin!

Hij grinnikte.

— Lieve Mina, hoelang is dat nou alweer geleden? 't Was een van mijn eerste ervaringen op het gebied der — hoe noem je zoiets? — „ambtelijke intrige”. Heb ik het jou wel es verteld, Johan, toen vlak na die grote kraak in de Kalverstraat? Die juwelendiefstal van een paar ton?

— Ik herinner me 't niet. Nee, ik geloof het niet.

— Ik zat toen in een klapper op de Nieuwendijk en . . . Matje keek Huib aan. Weet je wat een klapper is, zuigeling?

Huib lachte.

— Ik heb volkstoneel gespeeld, baby, antwoordde hij zoet. Een klapper is een roofholletje met dames, die het werk doen en heren, die de ongeziene leiding daarbij hebben en pikken wat er gematst kan worden!

— Pik het, lachte Matheus. Goed, mijn jongen! Ik heb je onderschat! Goed. Ik woonde daar of liever: ik sliep daar zo van tijd tot tijd. Verder had ik met de negotie en het andere in die klapper natuurlijk niks uitstaande.

— Natuurlijk niet, bevestigde Johan diep ernstig.

— De waarheid, lachte Matje, maar je hoeft die niet te geloven. Nou was die grote kraak in de Kalverstraat gezet en daarbij was zo het een en ander zoek geraakt. Ik had ervan gehoord maar bleef erbuiten. De jongens kende ik, maar verder aan mijn lijf geen polka. Weet jij waarom dat altijd juist een polonaise moet wezen?

Johan schudde nee en Matje ging verder.

— Nou had inspecteur Meijer de leiding van het onderzoek en die werd stevig in de kijkers gehouden.

Gevaarlijk was hij niet, want zijn schedeltje barstte werkelijk niet van de hersens. Nou, dat zaakje sukkelde zo een paar dagen en Dientje hield mij op de hoogte, want al had ik er dan niks mee te maken, ervan weten wilde ik wel graag. Dat is niet meer dan de menselijke nieuwsgierigheid, nietwaar? Dientje was een lief meisje. Ze tippelde maar ze was eigenlijk niet sterk genoeg voor 't vak en ik had haar vaak genoeg gewaarschuwd, maar 't hielp niet. Wat moest ze trouwens ook anders? Als je er eenmaal in bent, kom je er nooit meer uit! Wij waren vrienden geworden, Dientje en ik, en verder was er niets bij, je kan het geloven of niet maar ik was erg op haar gesteld.

— In het platonische, zei Johan en Matje keek hem kwaad aan.

— In het platonische, ja. Toen grinnikte hij: — Ik maak me nog kwaad ook! Hoe bestaat het!

Hij wachtte even. Toen vervolgde hij:

— Nou lig ik op een morgen rustig in mijn etuitje. Het zal zo een uur of tien geweest zijn en opeens wordt er verschrikkelijk gebeld. Ik hoor iemand de deur opentrekken en vlak daarop komt een hond blaffend de trap opstormen en zo mijn kamer binnen. En vlak achter die hond komt inspecteur Van Dobberen.

— Blijf lekker liggen, Matje, zegt die smiecht. Ik kwam zo voorbij en ik dacht: Even bij Mattheus Onno kijken. We hebben zolang niks van mekaar gehoord!

— Ik geen draad natuurlijk. Denk alleen: wat wil die? En 't kwam.

— Kijk es, Matje zegt ie, ik hoef jou niks te vertellen, maar inspecteur Meijer is niet helemaal achter die inbraak in de Kalverstraat.

— Dat weet jij als collega natuurlijk beter dan ik, zeg ik en hij weer: Inspecteur Meijer denkt er bijvoorbeeld niet aan, dat jij weet waar de buit ligt. Ik? zeg ik. Je zuster, inspecteur! Hoe haal je dat in je hoofdje?

Maar hij was er niet af te brengen, want hersens had ie. Veel meer dan Meijer.

— We dokteren lang en we dokteren kort maar hij taai en ik lauw. En toen zegt die viezerik opeens: — Nou moet je es naar mij luisteren, Matje. Je weet: ik mag je en jij kan niks tegen mij hebben. Laten we zeggen: we mogen mekaar! Ik weet, dat jij op de hoogte bent en jij weet, dat er vijfduizend gulden uitgeloofd is voor degene, die zoveel aanwijzingen geeft, dat de dader ingerekend kan worden! Nou heb ik geld nodig en jij kunt ook best wat gebruiken. Ik zeg: sam-sam. Wat zeg jij?

— Dat Meijer dan geen hoofdinspecteur wordt maar jij!

— Goed, zegt de boef nog lachend ook, maar dat is een bijkomstigheid, want dat komt pas later.

— Maar lekker is het wel, zeg ik weer, maar jawel of ik nou hoog of laag zeg, dat ik verder niets weet van de naad en de kous, hij niet geloven en opeens zegt ie: — Nou moet je es luisteren, Matje. Ik zeg je dit als goede vrienden onder mekaar: Jij bent nogal gesteld op Dientje en ik vind haar ook aardig, maar ik ben toch van mening, dat er wat gebeuren moet en daarom zeg ik: Ik geef jou tijd tot vanmiddag vier uur om mij te zeggen waar de poet opgeborgen is en als je het mij dan nog niet gezegd hebt, laat ik Dientje arresteren voor tippelen. Dag, jongen!

En de boef weg. Ik pieker om eronder uit te komen natuurlijk. Dientje kwam een tijdje later een beetje bij me babbelen maar van mij geen woord. Om tien voor vier die middag kwam Van Dobberen weer.

— En heb je gedacht? zegt ie.

— En hoe, zeg ik. Hardop en zachtjes.

— En wat heb je gevonden, mijn jongen?

— Dat de poet ligt in het bagagedepot van het Centraalstation.

Ik zei hem het reünnummer erbij en hij weg als de gesmeerde speurder.

Matje zweeg en keek eerst Johan en toen Huib aan. Hij wachtte en zat de spanning van zijn avontuur op te voeren door een goed aangebrachte stilte.

— En? vroeg Huib.

— Nou, antwoordde Matje. Hij ging naar het Centraalstation en hij vroeg om de koffer, maar toen bleek, dat die koffer net een kwartiertje geleden weggehaald was. Jammer natuurlijk!

Ze lachten.

— Van Dobberen is geen hoofdinspecteur geworden, vertelde Matje. Toen ten minste nog niet, maar hij heeft zijn collega Meijer later wel weggeintrigeerd. Ze intrigeren overal. Ambtelijk en niet ambtelijk.

— Dat is de pest van de fabriek bij ons ook, meende Huib. Kijk es naar het toneel! Lieve Heer, je moet weten en dan lezen wat de krantemannetjes schrijven. Eerst denken dan doen, zei mijn ouwe tante. Maar de een denkt teveel en de ander te weinig en een middenweg is er blijkbaar niet. Kijk nou es naar de officiële gezelschappen. Ze hebben allemaal een intrigekringetje. Soms een paar. Om iedere regisseur of een andere machthebber een. Maar er zonder zijn ze nooit. En maar hoofdrollen spelen, meneer. 't Zijn altijd dezelfde en geen ander wurmt zich erin. Of het moet dan ook al om een zeer bepaalde en natuurlijk dezelfde reden zijn! En de lui van de krant...

— De krantemannetjes, verbeterde Johan sarcastisch, maar hij bereikte alleen, dat Huib nog feller uitschoot: — Ja, de krantemannetjes, zei ik en ik meen het! Die klitten met de kliek mee en vaak kan je nog niet eens zeggen: Vergeef het hun, Heer, want ze weten meestal heel goed wat ze doen!

— Dat is niet van jou, maar van Schnitzler, verbeterde Johan weer.

— In elk geval heb ik het ergens gehoord, dat geef ik toe, antwoordde Huib en hij zei het zó onbewust komiek, dat Mattheus in een lach schoot.

— Nou ja, goed dan, kwam Huib, je maakt je toch

nog weer kwaad. Soms tenminste. De meeste keren weet je het wel. De zogenaamde leiders kijken, zo gauw als ze de macht gekregen hebben, nooit meer uit naar een s t u k maar naar de rol. Meestal voor zichzelf en soms voor een van hun clan. De vriend of — vaker — de vriendin! En dan hebben ze natuurlijk hun huisschrijver. Die komt er alleen maar aan te pas, want die... Och, wat donder, waarvoor sta ik me nou weer op te winden?

Hij keek Johan aan.

— Dat vraag ik me ook af, zei die. Je staat de ene open deur na de andere in te trappen en er is niemand, die zich voor jouw trapperij interesseert. Ik geef je graag toe, dat het merendeel van de huidige recensenten te stupide of te slecht ingelicht of te weinig met de interne zaken op de hoogte is, om een beschouwing van werkelijke waarde en betekenis te kunnen schrijven, maar dat was vroeger ook al niet veel anders geloof ik. Daar komt nog bij — en dat was in oude tijden ook al vaak zo! — dat de desbetreffende criticus soms zelf ook schrijft of hoopt te gaan schrijven of een stuk heeft ingezonden bij het gezelschap, dat hij kritisch beschouwen moet en dan werken er natuurlijk weer andere motieven mee. We hebben het voor de oorlog toch jarenlang kunnen zien, dat een recensent van een van onze grootste dagbladen getrouwd was met een, laten we maar zeggen kunstenares en dat hij de ene pagina na de andere volschreef over de wonderbaarlijk schone, ontroerende en kunstzinnige prestaties van die dame. Insiders wisten dat allemaal, maar wie deed wat? Niemand! En het publiek werd in het ootje genomen onder het hoongelach van een beter ingelichte schare! Maar maak je geen nodeloze kopzorgen over jouw „milieu” Huib. 't Is overal precies zo! Moet je bij de zogenaamde literaire tijdschriften es in de keuken gaan kijken. Alle redacteuren hebben een kringetje en ze klauteren mekaar in de

nek van overbruisende ijver. Want als Jantje over Pietje schrijft, kalkt Pietje over Jantje en zo worden we groot...

— Weet je, zei Huib peinzend, ze zijn tegenwoordig allemaal zo ontwikkeld. Vroeger had je die dingen natuurlijk ook. Het zal altijd wel zo geweest zijn, maar 't gebeurde niet zo geraffineerd als nu!

— Alle oorlogen worden veel geraffineerder gevoerd dan vroeger, meende Matje. Ik hou niet van atoombommen.

— Kokende olie in je nek was anders ook zo aardig niet, merkte Johan op.

Plotseling lachte Huib.

— Ik moet opeens denken aan die ouwe acteur bij de Rotterdammers, zei hij. Nee, toen waren ze werkelijk niet zo hevig ontwikkeld als nu, maar hun vak kenden ze, weet je! Ze konden spelen en ze hadden hart en hersens! Tegenwoordig werken ze mij teveel alleen met hun hersens en het hart is eruit! En dan lees je in de pers dingen als: prachtige plastiek en schone handgebaren!

— Je lachte, herinnerde Johan.

— Ja, zei Huib. Dat was die ouwe rot, die in een stuk de rol van een schrijver moest spelen. Een beroemd schrijver, maar zijn werkelijke naam kende niemand, want in de indicatie stond: „schrijft onder pseudoniem!” En die toneelspeler zat, terwijl hij aan het repeteren was, maar steeds rond te gluren en naar boven te kijken.

— Wat hannes je toch? vroeg de regisseur. Dat was de oude Chrispijn en als die een vraag stelde, verwachtte hij antwoord ook.

— Weet je, Lou, zei de acteur, terwijl hij weer even naar boven keek, in de aanwijzing staat: schrijft onder pseudoniem, en nou zit ik toch te schrijven en nou zit ik me af te vragen, waar dat ding is waar ik onder moet zitten!

— Bij de film hebben ze kort geleden iets soortge-
lijks beleefd, vertelde Johan. Een reclamefilmpje. In
het draaiboek stond: „Verlaat con spirito zingend de
kamer. Toen zei de acteur, die de rol moest spelen:
— Ik kan niet zingen, man. Geen noot! Och, zei toen
een van de collega's — en hij meende het diep ernstig,
hoor! — och je brult maar zo een paar noten! Dat
„Con Spirito” kent immers geen mens!

Toen ze buiten kwamen, nam Matje dadelijk af-
scheid.

— Je schijnt haast te hebben, zei Huib met een
lachje.

— 'k Heb nog een aparte séance, antwoordde Mat-
theus diep ernstig, zwaaide zijn flambard met een gra-
cieuze buiging en ging.

— Een wonderlijk individu blijft het toch, meende
de acteur. Ga jij mee een borrel drinken?

Johan weerde af. Geen tijd.

— Merkwaardig zo druk als jullie het hebben, zei
de acteur. Nou tot morgen dan!

In een cel belde Johan Milly op.

— Wacht maar niet op me, kind. Het zal wel laat
worden. Ik ga nog met Matje mee. Hij heeft een in-
teressante kerel ontdekt op een logement!

— 't Is goed, jongen. Je weet zeker niet hoe laat
je komt?

— Nee. Maar maak je geen zorg. Wel te rusten.

Hij ging en had een gevoel van pijn in zijn borst.
Geloofde Milly hem of deed ze alleen alsof? Hij haalde
zijn schouders op en versnelde zijn pas.

't Was stil op het Singel. Vlak bij het huis keek Johan schichtig achter zich. Niemand. Toen belde hij. Het kleine mannetje met de sluike, zwarte haren opende. Toen hij Johan zag, trok er even een lach over zijn gezicht. Meer een grijns.

— Komt u binnen, meneer. Minna is boven, zei hij nog voor de ander iets had kunnen vragen.

— Dank u, antwoordde Johan correct en liep snel door. Rotvent, dacht hij. Ik sla die pestlach nog es van je gezicht!

Haastig liep hij de drie trappen op. Toen kwam hij bij een nauwe koker, waarin een soort van kipperen raar boven leidde. Hij klom erin en klopte zacht.

Toen hij binnentrad, lachte ze met iets van geluk in haar ogen en dadelijk kwam ze naar hem toe en kustte hem blij.

— Dat je nog komt, zei ze zacht. Ga gauw zitten. Ik zal thee zetten! Ben je moe?

— Nee, dat is het niet. Ik heb alleen de pee in. Die ellendeling beneden lachte weer zo vuil, toen hij mij zag.

— Het is werkelijk een heel aardige, geschikte vent, zei ze, terwijl ze met de theeboel redderde. Geloof me. Heus.

Ze had een verschoten zijden kimono los omgeworpen en Johan zag, dat ze daaronder vrijwel naakt was.

— Heb je 't niet koud? vroeg hij en de vraag klonk onoprecht.

Dadelijk ving ze de nuance en ze lachte zacht, terwijl ze de kimono even dichters om zich heen trok.

— Hindert het je? vroeg ze zonder spot.

— Ik heb de pest in, zei hij alleen.

— Een kop thee zal je goed doen, troostte ze,

terwijl ze op de leuning van zijn stoel kwam zitten.
Het water kookt zo. Even nog!

Een moment zweeg hij.

— Heb je tijd? vroeg ze, terwijl ze zacht over zijn haren streek.

— Ik heb mijn vrouw opgebeld, dat ik... nog weg moest.

— Waarheen?

— Een reportage op een logement.

— Gelooft ze dat?

— Ik denk het wel. Waarom?

— Je bedoelt: wat interesseert jou dat. Och.....

Ze haalde haar schouders op en schonk het kokende water op de thee.

— Weet je, zei ze plotseling. Ik heb jou gezien gisteren.. Jou en... Milly. Jullie liepen in de Kalverstraat en je passeerde mij rakelings. Je zag mij niet.

— Hè, wanneer was dat dan? vroeg Johan en hij voelde zich ellendig.

— Gistermiddag. Om een uur of vier. Ongeveer.

— O, ja, toen heeft ze mij van de krant gehaald.

Minna keek dromerig voor zich.

— Je nam haar arm, net toen ik jullie zag, zei ze. Jouw vrouw keek jou aan en ik zag, dat ze gelukkig was. Ze is lief. Ik heb geen melk meer, zie ik. Wil ik even wat beneden lenen?

— Voor mij niet. Ik drink ze ook zo.

Hij wachtte even. Toen vroeg hij: — Wat dacht je, toen je ons zo samen zag?

— Wat voor een antwoord verwacht je? Als je het zegt, wil ik je dat graag geven.

— Hè, jesses, ba!

— Inderdaad.

Ze keek hem even aan en kwam toen dadelijk weer naar hem toe.

— Toe, nou, jongen. Ik meen het niet.

Ze nam zijn hand maar Johan trok die terug.

— Verdomme, vloekte hij. Ik lieg en huichel en ik kan mezelf niet luchten. Ik voel me rot! Vies!

Minna stond op en schonk thee.

Johan keek de kamer rond. Het was een hok als een kajuit van een boot met een houten plafond. Recht in het midden en met twee schuine vlakken op zij. Een zolderraam aan de voorkant. 't Kon er overdag nooit goed licht zijn, dacht hij. Overdag was hij er nooit geweest. Ze woonde er nog maar kort. Een week of vier, vijf.

't Meubilair was gammel. Kaal leek alles.

— 't Bevalt je wel hier, hè? informeerde hij.

— Uitstekend, zei ze. 'k Vind het hier leuk. Die kipperen naar boven. Ik ben hier vrij. En 't is toch gezellig, vind je niet?

— Ja, ja. Zeker.

— Je denkt aan dat andere, zei ze. Dat van zopas. Wat je zoeven zei.

Hij keek haar aan en knikte.

— Jij bent de beste kameraad, die ik heb, zei hij zacht. Begrijp je het?

Ze knikte.

— 't Is rot, antwoordde ze, maar wat kan je eraan veranderen? Jij piekert teveel. Over jezelf en over anderen. Ze zien het niet aan je, de anderen en ze denken, dat je koel en rustig door het leven kuiert. Ze kennen je niet. Je hoeft je over mij geen zorgen te maken.

— Dat doe ik ook niet.

— Dat doe je wel, maar ik kan je dit wel zeggen: Ik zou niet willen, dat je je vrouw verliet. Toen ik haar nog nooit gezien had, wilde ik het, maar nu niet meer. Ze zou het niet kunnen dragen als jij van haar wegging. Ik zag het in de manier, waarop ze jou aankeek, toen jij haar arm nam. Drink je thee op.

Johan dronk.

— Pas half twaalf. Je hebt nog zeeën van tijd. Dat is toch zo, niet?

Ze keek hem met haar grote donkere ogen in spanning aan.

Hij knikte.

— Dat wist ik toch, zei ze blij. 't Is nog zo vroeg . . .

— Weet je, Minneke, begon Johan aarzelend, je moet je er maar niets van aantrekken. Het gaat gauw genoeg weer over. Het is het beroemde schuldcomplex.

Het meisje knikte.

— Je komt hier omdat je van me houdt, maar tegelijkertijd neem je jezelf je houding zeer kwalijk. Kwalijk nemen is natuurlijk niet goed gezegd: je lijdt eronder.

— Je overdrijft geloof ik.

— Nee, ik overdrijf niet. Ik wilde er alleen bij zeggen, dat je dat zo niet kunt voortzetten. Je gaat eraan kapot! Je bent ongelukkig en dat..... wil ik niet!

Plotseling lachte ze schaterend en Johan keek haar verwonderd aan. Ze verraste hem steeds met haar wisselende stemmingen, die zó snel vershoten in woord en expressie, dat ze vaak bijna niet te volgen waren.

— Sorry, zei ze, terwijl ze hem schuld bewust aankeek. Het was alleen de herinnering aan iets. Zo grappig zie je, dat ik..... Ik zal het je vertellen. Wacht even. Een ogenblik. Even nog een kop thee inschenken. Ik heb het koud.

Huiverend trok ze de kimono weer om zich.

— Doe dan wat kleren aan.

— Nee, dat vind ik straks zo lastig! Sorry, zei ze weer, terwijl ze hem aankeek en deed alsof ze zich vergaloppeerd had.

Ze wierp een kussen vlak voor zijn voeten op de grond en ging erop zitten. Haar hoofd leunde tegen zijn knieën.

— Ik liep gisteren een eind op met Hans.

— Wie is Hans? informeerde Johan snel en even keek ze hem spottend aan.

— Een lieve jongen, antwoordde ze. Een schat! Werkelijk!

— Klets niet. Vertel. Het lukt je toch niet.

— Meen je het? schaterde ze. Sorry, jongen. Stil maar, hoor!

Even wreef ze zacht haar hoofd tegen zijn knieën. Toen trok ze zich plotseling terug en stond op.

— Ba, harde knieën heb jij.

Dadelijk daarop viel ze weer op het kussen en nam de oude houding aan.

— Hans is een heel oude bekende. Ik ken hem al jaren. Hoe oud ben ik ook weer? Drie en twintig. Ik ken hem al minstens drie maanden! Hij is schilder, maar ik weet niet of hij ook schildert. Dat doet er ook niet toe. Hij zal het van tijd tot tijd wel eens proberen denk ik. In elk geval probeert hij wel wat anders. Overal en bij iedereen, zie je? Hij is elke avond en meer dan de halve nachten op stap. Dan met die en dan met die.

— Is ie getrouwd? informeerde Johan.

— O, ja, heel erg lachte Minna. Ze is wel aardig, hoor, dat niet. Maar goed, Hans zegt: Ga je mee een kopje koffie drinken? Waar hij van leeft, weet ik niet. Hij schijnt geld van zichzelf te hebben, want hij doet wat hij wil. Hij woont ook nogal duur en laatst, toen wij bij hem waren, schonk hij wijn en van alles.

— Ben je dan al es bij hem geweest ook?

Ze keek hem verwonderd aan.

— Heb ik je dat niet verteld? Dat was een reuze-fuif! Hans was jarig en allerlei lui waren er. Stil maar, hoor. Ik ben erg welopgevoed geweest en netjes en zo en ik ben zoet naar huis gegaan. Alleen had ik hem wel een beetje om, maar dat heb ik jou toen wel gebiecht al heb ik niet gezegd waar ik geweest ben, want

wat ik toen vertelde van die verjaardag van Annie was niet waar? Goed?

— Ga verder. Je wou iets vertellen.

— Je bent kwaad. Het is deze keer heus geen biecht, want ik heb niets kwaads gedaan..... toen. Nou zei ik: Nee, Hansje, ik ga niet met jou mee. Je vergist je in me. Dat zei ik en het klonk verschrikkelijk mooi. Je vergist je. Echt als een nobele en eerbare en in haar diepste gevoelens gekwetste vrouw van goede zeden. En die schoft lachte.

— Toen zei ik: Ik begrijp van jou en je vrouw niets. Vindt ze dat nou zo maar allemaal goed? En toen zei hij en hij meende het geloof ik echt: Wij zijn heel blij met elkaar. Ik ben erg gelukkig getrouwd!

— Wacht je vrouw dan niet op je? vroeg ik. Nee, zei hij. Dat doet ze alleen als ik gezegd heb, dat ik thuis zal komen en dan blijft ze ook wachten al wordt het drie of vier uur in de morgen.

Ze richtte zich op en keek hem aan.

— Snap jij het?

Johan haalde zijn schouders op: — 't Betekent niets, dunkt me.

Minna liet zich weer vallen en schurkte haar rug behagelijk alsof ze in een heerlijk zachte fauteuil zat.

— Ik vind jou niets aardig, zei ze toen. Jij doet altijd zo minachtend over mijn vriendenkring. Geloof jij in de waarde van het schuldcomplex?

De vraag kwam onmiddellijk op de scherts van de andere woorden en ze liet hem niet eens tijd voor een antwoord.

— Geloof jij in het algemeen in schuld? vervolgde ze.

— Je bedoelt of ik in de verantwoordelijkheid geloof? In een Hogere Rechter, die het schuldig of onschuldig over ons uitspreekt?

— Je zou die rechter met zijn naam God kunnen aanspreken.

— Bij voorbeeld, ja.

— En wat antwoord je? Je hebt namelijk nog geen antwoord gegeven, wist je dat?

Ze verroerde zich niet en wachtte.

— Ik ben ervan overtuigd, begon Johan na een oogenblik, dat niets toevallig is en dat wij dus ook niets kunnen ontlopen. Ook onszelf niet en dat is misschien het ergste. Ken je de prachtige parabel „Appointment in Samarra”? Het is een heel oud verhaal, geloof ik.

— Nee, wat is dat?

— Daarin vertelt de dood: Het was in Bagdad en een rijke koopman zond zijn bediende naar de markt om inkopen te doen. De man ging, maar hij bleef maar heel kort weg. Bleek en bang kwam hij de winkel van zijn meester weer binnenhollen. Hij vertelde hoe hij plotseling tussen een groepje marktbezoekers de Dood had zien staan en toen hij keek, had hij gezien hoe de Dood een dreigende beweging naar hem maakte.

— Meester, smeekte de bediende, leen mij snel uw paard. Hier in Bagdad bedreigt me gevaar! Als gij mij uw paard wilt lenen, zal ik zo snel het paard mij dragen wil naar Samarra rijden, want ik weet dat ik daar veilig ben!

De koopman leende de man zijn paard en toen de knecht verdwenen was ging hij zelf naar de markt. Daar zag hij de Dood staan en hij ging naar hem toe en vroeg: — Waarom hebt gij mijn knecht gedreigd?

De Dood antwoordde: Ik heb hem niet gedreigd. Ik zag hem en ik verwonderde mij zeer. Mijn beweging was er slechts één van grote verbazing, omdat ik de man hier in Bagdad zag, want ik had een afspraak met hem voor hedenavond in Samarra!

— Ja, zei Minna peinzend, een Amerikaan, O'Hara heet hij geloof ik, heeft een boek geschreven onder dezelfde titel: „Appointment in Samarra”.

Verbaasd keek Johan haar aan.

— Dus je kende het verhaal? Waarom liet je het mij dan in 's hemelsnaam nog eens vertellen?

— Ik vind het zo leuk als jij iets voor mij voordraagt waarvan je meent, dat ik het niet ken! Dan doceer je zo gezellig.

Ze wierp zich een halve slag om, omvatte met een arm zijn knieën en vlijdde haar hoofd tegen zijn benen. Schuin keek ze naar hem op: — Vind je 't gemeen? Nee, hè?

Ze wachtte geen antwoord, maar ging dadelijk weer door: — Jij neemt dus ook aan, dat alles vaststaat, dat er in geen geval toeval is?

— Ik weet het niet..... ik geloof het.

— Waarom bid je dan? Jij bidt toch wel eens?

— Soms ja. Ik weet het niet. Misschien in een poging om uit de onzekerheid wat zekerheid te putten. Ik heb er wel vaak over nagedacht. Over dat bidden bedoel ik.

— O, God, er is geen God, zei Multatuli.

— Ja..... Als we aannemen, dat de mens geschapen is door God, dan heeft God hem om de een of andere voor ons duistere reden zo gemaakt als hij is en dan is bidden..... ja, misschien nonsens!

— Neem jij dat aan?

— Ik weet het niet.

— Als je het wel aanneemt, zul je moeten toegeven, dat elk schuldgevoel dwaasheid is. Dan doe je immers alleen dat wat Hij wil dat je doet, en dan ben je zoals Hij wil dat je bent.

— Dat is dus de theorie van: laat mij nou maar rustig gaan, want zo ben ik nou eenmaal. De dominee of de pastoor zouden je theorie godslasterlijk krijten.

— Ik heb het niet over de godsdienst en zijn beoefenaars, maar over het begrip God. Jij gelooft in God.

— Ja, maar in andere zin..... geloof ik.

— Je herhaalt steeds: geloof ik. Dat is dus je geloof.

— Ik geloof niet, dat de wereld, het heelal, zo maar

lukraak in elkaar gedraaid is en dat er verder niet naar wordt omgekeken. Ik bedoel: er is iets, dat leidt en dat Iets zou je God kunnen noemen.

— Anderen noemen het Noodlot.

— Ik geef je toe, dat het er niet veel toe doet, hoe je het noemt, maar er zijn wetten, waaraan niets en niemand ontkomt.

— De wet van de zwaartekracht bijvoorbeeld. Iets valt altijd naar beneden en nooit naar boven.

— Je kletst, weet je dat?

Ze lachte, liet hem los en sprong op.

— Ik ben gelukkig vanavond, zei ze plotseling en klapte in haar handen als een blij kind. Ze danste door de kamer en liet zich daarna plotseling op het divanbed vallen. Vandaar keek ze hem aan.

— Je bent hier in geen dagen geweest, zei ze. Weet je dat?

— Sinds Maandag niet. Het is nu Donderdag.

— Dat is te lang en dat is gemeen ook. Knorrie zei het ook nog vanmiddag.

— Wie in 's hemelsnaam is nou weer Knorrie?

Ze keek hem zeer verbaasd aan.

— Mijn hospes. Heb je nooit gehoord, hoe die steeds maar in zichzelf loopt te knorren? O, nee natuurlijk, dat hoor jij niet! Daarom heb ik hem Knorrie genoemd.

— O, leuk. En had die Knorrie zo'n belangstelling voor mij?

— Dat weet ik niet. Ik geloof zelfs, dat hij jou niet zo erg mag, want hij is een beetje verliefd op mij. Heel leuk.

Ze schaterde: — Weet je wat hij zei? Die ouwere heer komt niet zo vaak meer, wel?

— Verrek, schold Johan.

Minna keek hem plotseling hevig geschrokken aan.

— Ik zal het hem zeggen, hoor. Het vrouwtje neemt dat ook niet.

— Wat zei jij? informeerde Johan.

— Ik heb alleen maar gelachen! Kijk niet zo ongelukkig, oudere heer! Ze strekte haar armen naar hem uit en lachte.

Minna's vader had een dubbele naam. 't Was een dunne, lange man met een verstrooide snor, een gebogen rug en zware, moede oogleden. Een jonkheer in de verte, maar een beetje verwaaid. 't Zat in de hele familie, die moe was, misschien van al die eeuwen adel en die dringend een rust nodig had, die niet kwam.

Hij was een enig kind. Zijn vader was dokter geweest. Zo'n dokter die eigenlijk specialist had moeten zijn, maar die het niet geworden was, omdat hem de tijd ontbrak en de energie. Zijn spreekkamer was altijd vol geweest, maar dat was meer van de bus dan van de particuliere clientèle en daar kan een dokter wel van leven maar daar loopt hij niet de rijke haven mee binnen.

Zijn moeder was een dame geweest, die veel patience speelde. Echt en meer in het figuurlijke ook, want voor pa, de dokter was veel geduld nodig. In zijn verjakkerde leven verlangde hij in de avond en de nacht alleen maar naar rust en ma was aanvankelijk nogal onrustig. Aldus had het conflict wel heel erg gedreigd maar ma had, na een paar mislukte avonturen, patience gevonden en pa de stille borrel. En ze hadden elkander zo'n beetje vergeten plus hun zoon, die maar wat ronddedderde door het leven, die de onrust had van ma en de zoekende bezoeking van pa en die het altijd zocht waar hij het niet kon vinden.

Dergelijke steeds weer mislukkende onderzoeken maken de onrust nog groter en in een periode van sterk gecultiveerde ontevredenheid was het nieuwe dienstmeisje gearriveerd. Dat meisje was vriendelijk, hartelijk en vooral praatzuchtig.

En zo was het gekomen. Op een goede dag zeiden ze, dat ze maar liever gingen trouwen, omdat het een

beetje dringend werd. Ma was geschrokken maar pa, die, misschien vanwege de vele buspatienten, een soort van democratische inslag gekregen had, knikte en beloofde financiële steun zolang ze dat nodig zouden hebben, en zoveel als hij kon geven.

Vier maanden na de bruiloft werd Minna geboren en ze was een schat van een kind.

— Lui, die bij ons aan huis kwamen, zo van die intellectuele bijzienden, weet je wel? noemden mij altijd „de kleine engel”, vertelde ze. En ik was een schat. Echt! O, wat was ik lief!

Ze groeide op en ze was veel alleen. Meer kinderen kwamen er niet.

— Merkwaardig, dat ze met mij zo’n haast hadden, had Minna wel eens opgemerkt. Ze hebben daarna toch werkelijk geen volgnummers afgegeven!

Haar ouders bemoeiden zich weinig met haar. Ma probeerde dame te zijn, wat erg moeilijk is, maar daar staat ogenblikkelijk tegenover, dat niemand die prestatie van haar eiste. Pa had het druk. Hij werkte, studeerde en schreef of sliep. Hij werd knapper en schreef nog meer, werd ook verstrooider en vergat zijn vrouw en Minna, overal waar hij ze niet zag. Toen Minna wat ouder werd, zo omstreeks de zeventien, achttien, was ze soms al langer dan veertien dagen niet aan de huiselijke tafel verschenen als pa op de vijftiende dag opeens opmerkte: Hé, komt Minna vanmiddag niet eten?

En dan zei ma: Ze zwerft weer. Waarop pa bedachtzaam knikte, aardappelen op zijn bord schepte, opmerkte, dat de vrijheid des mensen een kostelijk goed is, de ratelende stroom van woorden zijner gade ongehoord over zijn hoofd en langs zijn oren liet golven en zich al etende verdiepte in een probleem zijner liefde.

Minna was de Hogere Burgerschool afgelopen. Makkelijk en vlot. Wat ze hoorde, wist ze en wat ze wilde, kende ze. Ze speelde piano en ze wilde naar het con-

servatorium, maar toen ze daar een jaartje had doorgekleuterd, ontdekte ze, dat het ware talent niet aanwezig was en ze was intelligent genoeg om het ergens anders te gaan zoeken. Ze wilde zingen maar had net niet voldoende stem. Ze wierp zich op het chanson, maar dat ketste haar terug en toen stapte ze eenvoudig over naar de girls van de revue en sprak van „de medelellen!” Ze danste en gooide met de benen, ze lachte en hipte en sloeg er op haar tijd in de kleedkamer een braaktaal uit, omdat ze eerlijk vond dat die er een beetje bij hoorde. Zodat de nette burgermeisjes, die ook girls hadden willen zijn, haar soms verschrikt en bepaald gechoqueerd aankeken en de echte „lel” schrok van zoveel gebrek aan beschaving.

Zo was op een avond Johan „achter” gekomen en in gezelschap van de manager, die een en al dienende liefde was voor „de” pers, had hij wat rondgekeken, hier een praatje gemaakt, daar wat geneuzeld en ginds wat gegluurd en was bijna misselijk geworden van de kleverig vriendelijke opdringerigheid van al de lieden, die zo graag „in de krant wilden”! Daarna — de manager was juist even weggeroepen — stond hij tussen de coulissen wat op het toneel te kijken en opeens was er een zacht spottende meisjesstem geweest, die vroeg: — En bevat het nogal een beetje tussen het artistieke vulgus, Hoogheid?

Meer verwonderd dan verrast had Johan opgekeken en daar stond ze. Grote donkere ogen, blond haar, een slank lichaam, dat met liefde veel bloot toonde.

Hij had haar opgenomen en ze had haar bustehouder recht geschoven en pardon gezegd. Zonder een lachje.

— Aardig? had ze gevraagd.

— Meer dan dat, had Johan geantwoord en met een lachje: Meer dan dat, dame!

— De dame is de ergerlijkste uitvinding van de negentiende eeuw, was het lieve antwoord geweest. Althans dat beweert Schopenhauer.

— Me fiets, dacht Johan. Wat is dat? maar ze was

al weg geweest. Hij was blijven staan waar hij stond en even later zag hij haar in de rij der huppelende girls hupsen en hopsen en beentje voor, beentje achter, beentje hoog gooien. Toen de meisjesrij, de armen om elkanders schouders in een gesloten geheel van rechts naar links over het toneel schoof in een marionettenbal-let, danste zij aan de linkerflank en plotseling was ze bijna tussen de coulissen tegen hem aan geschoven door de rij, die even te ver was doorgeschoten.

— Sorry, Schopenhauer! had ze vlug gezegd en weg was de rij weer.

Hij had naar haar geïnformeerd een paar dagen later en voor de aardigheid bloemen gezonden. Nog wat later was hij nog eens gekomen en ze had vriendelijk spottend gelachen.

— Nog niet uitgestudeerd op het interessante milieu? had ze gevraagd.

Zo was het begonnen en zo was het gegroeid.

— Ik vond jou de eerste avond, toen je daar tussen de coulissen stond, ontroerend lief, had ze later gezegd.

— Je viel op, antwoordde Johan, maar ze had haar schouders spottend opgehaald en: Och, kom! gezegd. Is het werkelijk? Merkwaardig. En alleen door mijn uiterlijk? Van mijn innerlijk wist je toen toch nog niets!

Ze aaide hem even over zijn haren en adviseerde:

— Kom nou, kijk niet zo gechoqueerd! Ik bedoelde dat niet eens!

— Wat dacht je, toen je mij daar voor de eerste keer zag staan? had hij gevraagd.

— Wou je 't werkelijk weten?

— Graag, ja.

— Echt eerlijk? En zal je niet teveel schrikken?

— Nee. Kom op.

— Nou ik dacht..... Ze wachtte even en keek hem lachend aan. Ik dacht: Wat een stukje snoepgoed!

— Kij sijt kekoom tot mij, omdat kij sit in die grote moeilijkheid, zei Mattheus Onno, terwijl hij de man, die rechts van hem aan de tafel onder de rood zijden lampekap zat, aankeek.

De man knikte en aarzeling was in zijn ogen.

Huib had hem, voor hij de man had binnengelaten, beschreven als: een grote, blonde kerel, een klein beetje dun al in zijn haren, zo om en bij de vijf en dertig. Op het eerste gezicht een gewone arbeider, maar bij nauwkeuriger bekijken met „toch iets” in zijn facie!

Johan nam hem nu op door het tweede kijkgat. Hij zag „dat iets” maar hij kon het niet precies omschrijven. Misschien zat het ook in de duidelijke nervositeit van de man, een zenuwachtigheid, die anders was dan die van de andere, alleen maar geïntimideerde cliënten.

— Je wil wel es praten, meneer. Je moet wel es zeggen wat je Begrijpt u?

Matje knikte begrijpend en wachtte, maar de man zweeg.

— Ik bekrijp, zei de ziener die nog niets begreep.

— En ik heb niemand om het uit te leggen, begon de man weer, terwijl hij heen en weer schoof en voor zijn lange benen een betere, ruimere plaats zocht. Het kan niet, ziet u? En daarom..... Ik dacht.....

— Kij kunt alles zeggen hier, deelde Matje mee. Hier is besloten alles. Al die keheimen van die mens, die koom hier, zijn bewaard voor eeuwig. Zij hier zijn in die pyramide der eeuwen mysterie.

Mattheus lichtte langzaam, als in trance het hoofd en keek met twinkeling in zijn ogen naar het kijkgat, waarachter Johan de séance volgde.

— Ik zie uw duisternis, die omgeeft de wereld der

gedachten. Ik zie uw worsteling naar het licht, dat kij ziet en niet kunt naderen. Zo spreek, moedigde Matheus aan.

Even nog zweeg de man, terwijl zijn rechter hand nerveus aan het pluche tafelkleed plukte en plooiden. Toen begon hij:

— Ik wil helemaal eerlijk zijn. Da's het beste en d'r steekt ook niks achter. Niet zoveel als het lijkt, want het is anders.

Hetzelfde ogenblik wist Johan, dat deze man niet gekomen was om te horen, maar om te vertellen. Omdat hij met iemand praten moest en door dat praten zichzelf bevrijden.

— Drie jaar geleden zat ik nog achter de zetmachine, meneer, begon de man weer. Ik ben een arbeidersjongen en ik heb alleen maar lagere school gehad en dat ook niet helemaal, want het wou niet zo best. Maar later heb ik dat een beetje bijgewerkt en omdat het er best was met de geest en zo, voelde ik me goed. Kijk, meneer, ik had altijd al een goeie stem, zeiden ze en ik zong al in het koor, toen ik nog heel jong was en het gebeurde vaak, dat de dirigent mij dan aanwees als er een kleine solo-partij gezongen moest worden. Ik heb een tenor, moet u weten. Die komen niet zoveel voor, dat weet u ook wel. Die zijn om zo te zeggen, nogal zeldzaam hier in het Noorden.

— Ik weet, knikte Matje en wachtte. Meer was niet nodig.

— En die kleine solo-partijen werden zo vanzelf groter, want ik had succes. Ook de pers had al vaak mijn naam genoemd en zo ging het verder. Op de zetterij zong ik ook vaak. Als we koffiedrinken hadden, bij 't schaften. Zo van die aria's. Uit „Bohème” en het smartlied uit de „Paljas” en van alles wat ik zo van horen kende, want ik had natuurlijk geen muziek geleerd. Maar ik zat vaak en graag in de opera en dan luisterde ik goed wat de groten deden en hoe ze alles maakten, begrijpt u wel?

Mattheus Onno knikte en keek hem verwachtend aan.

— Nou moet ik eerlijk zijn, meneer en ik wil dat ook, net als ik zei. Onze dirigent, ik bedoel die van het koor, daar zeiden ze van, dat hij N.S.B.-er was. Al ver voor de oorlog, maar dat was toen toch nog niet zo erg. Ik bedoel met het verraad en zo. Ik kon verduveld goed met hem overweg en ik moet nog zeggen: het was een goeie man. Alleen: dat ene was ik niet met hem eens, maar daar praatte hij nooit over. Ik ook niet, want dat had toch met onze zang niks te maken, is 't niet waar? Hij had al vaak tegen mij gezegd: Je moet maar es bij mij komen, dan gaan wij samen wat studeren en dat heb ik ook wel gedaan, want ik wou graag hogerop, al wist ik ook niet precies hoe en wat. Ja, en toen..... kijk, meneer, toen kwam de oorlog en toen bleek, dat die dirigent al langer dan vijf jaar lid was van de N.S.B., want hij had een speldje met een gouden rand. En toch, ja..... hoe zal ik dat nou zeggen..... Nou moet ik eerlijk wezen. Toen hij tegen mij zei: Je moet blijven komen, toen ben ik niet weggebleven en hij heeft mij verder les gegeven tot hij bij de opera benoemd werd. Toen heb ik een tijdlang niets van hem gehoord, al las ik wel veel van hem in de kranten. En toen op een dag kreeg ik een briefje van hem. Of ik wou komen voorzingen en..... ik ben gegaan, meneer. Ik heb dat gedaan. Ik zong natuurlijk dingen die ik prima kende. Van de „Bohème” en het smartlied en er waren een paar andere heren bij hem en toen het afgelopen was, hebben die met mekaar overlegd en toen gingen die andere heren weg en werd ik bij hem binnengeroepen en toen zij hij, dat ik er best bij kon komen, want dat de andere heren dat ook vonden. Eerlijk, meneer, ik was doodblij, maar toen zei hij, toen hij zag, dat ik zo blij was, dat ik dan lid van de partij moest worden en toen was 't mis. Dat doe ik niet, zei ik, want ik heb een ander begrip over de maatschappij en zo en ik steek geen

poot omhoog. Nooit niet! Zo is 't echt geweest, meneer.

Weer zweeg de man een ogenblik en ook Matje gaf geen geluid.

— Hij zei, dat het dan goed was, meneer en dat ik tóch zou komen, want dat hij daarvoor zou zorgen. En ik ben gekomen en ik heb er nou ruim twee jaar gezongen. Niks gevaarlijks, meneer en als ik eerlijk moet wezen, moet ik ook zeggen dat die dirigent mij gered heeft, want anders had ik naar Duitsland moeten als arbeider, maar als zanger hoefde dat niet en ik heb ook verder geen last gehad. Alleen nou is het zo, nietwaar?

De man, die de hele tijd voor zich gekeken had, sloeg zijn ogen even op en keek Mattheus aan. — Kijk, meneer, nou zit ik met het tekort. Ik sta met mensen, die allemaal Frans en Duits en Engels zo maar uit hun mouw schudden en die niet begrijpen, dat een mens daarmee kan zitten en met al die andere dingen, die er nodig zijn, ook. Gelukkig weten ze er niets van hoe ik ermee zit, want dat zijn dingen waar je nooit over kan praten, maar 's nachts lig ik vaak wakker en dan komt het over mij heen als een stoomwals, die maar jakkert en die mij de borstkas indrukt. Dan lig ik te steunen en te hijgen en dan vraagt mijn vrouw wat er toch is, maar ik kan er niet over praten. Ook niet met haar, want voor die dingen heeft zij geen begrip. Zij vindt alles prachtig wat ik doe en zij kan maar niet begrijpen, dat ik het zover gebracht heb, dat mijn naam iedere keer weer in de kranten staat en al die andere dingen meer, maar ik ben bang, dat ik het niet hou. Iedere keer weer als ik een nieuwe rol krijg, zit ik op mijn stoel te beven en te trillen en dan is het net alsof er een muur voor me staat, waar ik nooit overheen kom. Ik ben bang meneer, dat ik het niet hou, dat ik gek word, begrijpt u wel?

Hij zweeg en keek Mattheus met ogen aan, waarin de nerveuze angst blikkerde.

— Als dat fout gaat, zal ik op de een of andere wijze

moeten ingrijpen, dacht Johan en Huib, die naast hem voor het andere kijkgat stond, fluisterde: — Die kerel moet naar een psychiater!

— Voor hem is dit een psychiater, meende Johan en daarop zwegen ze allebei.

Matje richtte zijn hoofd op en keek zijn client aan.

— Kij voelt u bezwaard doordat kij de rol moet speel van de man, die weet en kent en kij weet zelf, dat kij n i e t weet en n i e t kent, begon Mattheus.

— Zo is het, meneer, antwoordde de man. En..... weet u.....

— Ka verder, moedigde Matje hem aan.

— Ik wou graag van u weten, meneer..... Heb ik nou toekomst in de zang of hou ik het toch niet op de duur en kan ik beter voor ik helemaal gek word, naar de zetmachine teruggaan?

— Kij hebt toekomst, antwoordde Mattheus ogenblikkelijk en in dezelfde fractie van de seconde lichtte het gelaat van de man op, trok zijn rug recht en keek hij de profeet met verwachtende ogen aan.

— Kij hebt toekomst, herhaalde Matje langzaam, maar dan moet kij leren.

— De nootjes ken ik allemaal, viel de man hem in de rede, maar Matje weerde met een enkele handbeweging af.

— Kij moet meer leren dan die nootjes. Kij moet leren uzelf te vinden en uzelf houden.

— Ik begrijp niet helemaal.....

— Kij moet luister. Kij heb nooit kedaan aan die politiek? Ik bedoel: kij zijt niet opkevoed in de strijd van die klassen.

— Mijn vader en moeder waren Christelijk, meneer en.....

— Ik begrijp. Ik bedoel dat. Daar is een strijd van die klassen. Die is keweest altijd en die zal zijn, zolang tot..... koed. Kij niet begrijp, maar dat is tóch die reden. Kij niet bewust. Dat is die oorzaak. Die arbeidersjeugd opkevoed in besef, in die strijd. Kij niet.

Maar kij heb in u die wetenschap van dat bestaan van die klassen en nu kij sijt gekoom in een andere klasse en die kij voelt als vijandig.

— Nee, meneer, dat is niet waar! De mensen zijn heel geschikt voor mij en.....

Opnieuw weerde Mattheus af.

— Kij nog niet bekrijp. Kij moet luister en zwijg.

— Ja, meneer, kwam de man gedwee.

— Ik voor u besteed meer tijd dan ik kan mis, maar ik vind die keval de moeite waard. Daarom. Kijk: Kij hebt keleerd opzien tegen die andere klassen in die maatskappij, maar kij hebt vergeten die strijd. Opzien is goed, maar die oorzaak naspeuren is beter. Die oorzaak is de maatskappij, die niet de kans keef aan hen, die die kans verdienen. Door dat opzien van u tegen die anderen, die keleerd hebben en die weten, hebt kij kekregen complex van angst en minderwaardigheid, maar daarbij kij verkeet die ene belangrijke ding: die anderen zijn niet zo knap en niet zo keleerd als kij meent. Kij weet weinig, zij weet meer maar zij weet niet alles en zij weet zelfs ook niet voldoende! Zij weten dat en zij willen dat verbergen. Daarom doen zij alsof. Heel veel mensen in die maatskappij van ons doen alleen maar alsof, omdat zij weet dat dat voor de dommen voldoende is. Kij zijt een van die dommen en kij bewijst zij kelijk! Ka naar huis en onthou: zij zijn niet zo knap als zij skijn. Ka naar huis en leer. Leer door, alle uren die kij hebt vrij. Neem les en wordt bewust van uw kunnen!

Plotseling zag Johan de ogen van Matje oplichten.

— Sta op, zei de ziener en de man stond op.

— Zing, gelastte Matje. Zing die smartlied.

En de man zong. Stralend en met het sentiment, dat het volk bejubelt omdat het echt is in al zijn pathetiek. Klaar, helder, fors. Mattheus luisterde en dikwijls keek hij naar de deur, waarachter Johan en Huib met hem te luisteren stonden.

De man zweeg. Het was alsof hij ontwaakte en een

beetje bedremmeld en onwennig keek hij Matje aan.

— Ka naar huis, zei die weer. Onthou wat ik u ke-segd. Kij hebt bekrepen?

— Ik geloof het wel, meneer.

— Koed. En dompel u niet weer in die neerslachtigheid, die noodlottig is ook voor uw stem. Ka. U wacht een toekomst!

De man ging. Bij de deur draaide hij zich om: — Ik bedank u wel, meneer. U weet niet wat u aan mij gedaan hebt!

— Ik weet.

— Verrek, zei Huib, toen de deur dicht was. Die Matje is een reuzenkerel. En een acteur van formaat.

— Wat hij nu gezegd heeft, meent hij volkomen, antwoordde Johan. Eigenlijk is dat juist het wonderlijke: hij meent vrijwel altijd wat hij zegt. Alleen zoals ik je al es zei: Hij zegt het morgen heel anders en daarom liegt ie!

— Wat die zanger te weinig heeft, heeft Matje teveel, geloof ik, meende Huib.

— Zoiets is het. Dat geloof ik ook, ja!

Toen schoof hij de deur open en samen gingen zij de kamer binnen waar Mattheus Onno aan de tafel zat met tranen in zijn ogen.

— Doe me een lol, blafte Johan. En toen lachten ze alle drie.

— Ik word nou eenmaal door dat soort dingen gepakt, zei Matje sentimenteel. Van mens to mens, Johan: het grijpt me aan. Ik weet toch zelf hoe het is. Ik zie het in mijn eigen leven en bij bepaalde dingen is het, als ik die man beluister, alsof ik mezelf hoor. Ik ben nou eenmaal in een kast opgegroeid en na een tijdje weet je al heel precies, als je de meiden ziet, wie er van nature hoort en wie niet. Die kerel van zoeven heeft de mentaliteit van een prostitué, die de pest heeft aan het vuil, maar die er nooit uitkomt, omdat ze de opstandigheid niet kent. Hier moet het zitten! Hier!

Wild sloeg Mattheus zich op de borst, maar het-

zelfde ogenblik remde hij zichzelf en keek hij Johan aan.

— Ik praat tegen jou en ik vergeet tegen wie ik praat. Jij bent nou eenmaal „hard boiled”, hè? Jij verzuipt alles in cynisme.”

Huib grinnikte.

Johan antwoordde niet.

Toen Johan tegen twaalfen thuiskwam, was Milly nog op. Ze had de gordijnen een eindje opengetrokken en ze stond voor de spleet. Achter haar in de kamer brandde het flauwe licht van een kleine schemerlamp en Johan zag haar staan.

Toen hij de kamer binnenkwam, waren de gordijnen dichtgetrokken en zat Milly in de grote stoel bij de haard.

— Ik kon niet goed naar bed gaan. Ik weet niet waarom, antwoordde ze op zijn vraag waarom ze zo laat nog op was. Ik was zo onrustig en.....

Verwonderd keek hij haar aan.

— Onrustig? Maar waarom, kind?

Hij zag iets in haar ogen, dat hem onzeker maakte. Een trieste berusting, die op geslagenheid leek las hij erin en hij voelde zijn onrust groeien.

— Dat heb je anders toch nooit, zei hij omdat hij niet wist wat hij zeggen moest.

Opeens zag hij op de kleine tafel het album liggen. Foto's uit hun eerste tijd. Hij had het willen bijhouden maar het was er niet van gekomen. Hij had alle episodes willen vastleggen, maar het werk was gestokt. Nog niet zo heel lang geleden hadden ze samen nog in het album gekeken en er samen ook om gelachen. Dwaas die klederdracht van toen. Maar toen ze het huisje terugzagen, waarin ze de eerste jaren van hun huwelijk hadden gewoond, was de lach verstild in een vage weemoed. Lief dat huisje. Ze stonden naast elkaar in de deur. Lachend en gelukkig. Met de starter na twaalf seconden op het toestel geknipt. Leuk. Leuk alleen?

— Ik moest vanavond aan iets heel vreemds denken, zei Milly plotseling.

Johan keek haar aan en weer trof hem dat trieste in haar ogen.

— Is er iets, dat je hindert? vroeg hij onhandig en in hetzelfde ogenblik schold hij zichzelf: Rotvent!

Ze schudde nee.

— Je hebt dat soms, zei ze. Zo opeens en je weet niet waarom en waar het vandaan komt. Maar vanavond was het er opeens. Ik was zo alleen en ik voelde me..... ja, weet je, zielig. Ik weet er geen ander woord voor. En toen ging ik wat in dat album kijken en ik zag al die oude foto's en misschien was het sentimenteel van me en erg ouderwets maar..... ik raakte een beetje overstuur.....

— Overstuur? vroeg hij geschrokken. Maar waarom dan in 's hemelsnaam?

Hij kwam naast haar zitten, op de leuning van haar stoel en streek haar zacht over de haren.

— Ben ik het nog? vroeg ze en Johan keek haar aan en knikte.

— Natuurlijk ben je het nog.

Vroeger had hij vaak gezegd: — Jij bent mijn enige, werkelijke kameraad.

— Door die oude foto's kwam het natuurlijk, maar opeens wist ik wat ik je vragen wilde en zie je, Han, daarom ben ik opgebleven. En ik wou graag, dat je me eerlijk antwoord gaf. Heel eerlijk en zonder..... bijgedachten.

— Maar, Milly, begon hij, maar ze schudde nee en hij zweeg.

— Ik dacht opeens aan die middag, zei ze zacht. Je moet dat ook nog weten, want je was toen heel ernstig. Zó ernstig, dat je er vast lang over gedacht moet hebben voor je ertoe kwam. We waren pas verloofd. Ik had je van de trein gehaald en we liepen samen langs de weg van het station naar mijn huis. Jij praatte over je werk en de krant en over de mensen, die je zag en hoorde en over al dat nieuwe, dat je erg boeide en helemaal beheerste. En toen opeens zei je:

Kijk, Milly, als wij getrouwd zijn dan gaan we een heel ander leven leiden dan jij en ik nu gewend zijn. Dan pas gaan we echt leven. Weet je nog, Han?

Hij knikte.

— En toen zei je er iets bij en dat was het. Milly, zei je, je moet meekomen. Je mag niet indutten, zoals mijn en jouw ouders ingeslapen zijn. Je moet mee en daar moet je net als ik je best voor doen, want als je op een dag niet meer meekan, dan weet ik, dan is het uit!

— Dat zei je en ik wist, dat je gelijk had. Ik moest mee, maar ik was er niet bang voor en ik ben er nooit bang voor geweest daarna ook. Maar vanavond had ik het om de een of andere reden en daarom ben ik opgebleven. Ik wou jou vragen: Bèn ik meegekomen?

— Maar mijn lieve meisje, wat is dat met jou vanavond? Wat broei je toch allemaal voor wonderlijke dingen uit? Kom nou, kom!

Milly keek zwijgend naar hem op. Er was iets onderzoekends in haar ogen. Iets, dat er anders nooit was. Ze zei niets en Johan voelde de jacht in zich, die naar woorden zocht.

— Is er dan iets, dat jou opeens zo..... zo bang maakt? vroeg hij toen, maar Milly schudde het hoofd.

— Nee, er is niets. Het is alleen maar de stemming.

— Maar die stemming is toch helemaal fout, kind. Nou ja, we hebben dat allemaal wel eens, maar jij hebt toch geen enkele reden om zo te zijn? Kom, nou! Jij bent toch mijn meisje, dat weet je toch!

— Ja? Werkelijk?

Haar gezicht was bleek en de vraag klonk weifelend. Zonder enig wantrouwen, maar ook zonder enige overtuiging.

— Je bent moe, dat is het, besloot Johan. Ga naar bed, kindje en probeer te slapen. Morgen lach je om al de crazy dingen, die je nu in je hoofd haalt.

— Ja. Goed. Ik ga naar bed.

Ze stond op, ging naar de kast, haalde daar de din-

gen uit, die ze nodig had en begon de tafel te dekken voor de andere ochtend, voor het ontbijt. Er was iets mechanisch in haar bewegingen, iets..... doods en Johan stond op, kwam naar haar toe en legde zijn arm rond haar middel.

— Is er iets, Milly? Zeg het dan. We hebben toch altijd eerlijk met elkaar gepraat.

— Welnee, er is niets. Laat me maar even. Het gaat wel weer over. We moeten soms een beetje tijd met elkaar hebben, niet?

— Wat bedoel je?

— Soms is het weg, maar dan komt het weer terug. Dat oude bedoel ik en dan is het goed.

Ze maakte zich los en ging verder. Toen zei ze zacht: Ik ga dan maar. Zul je het niet te laat maken? Je moet morgen ook weer vrij vroeg op.

Dat zei ze elke avond, als ze naar bed ging, maar het klonk nu anders.

— Wat wilde je zeggen? vroeg hij weer onzeker.

— Niets, jongen. Tot straks.

Ze ging. Johan trok een stoel bij de haard en liet zich erin vallen. Hij vloekte zacht en voelde zich elendig.

— Dat was dus de gang, dacht hij. De groei naar het einde, waaraan niet te ontkomen viel. Plotseling moest hij denken aan die collega van Kunst, die met hem op de redactie had staan schertsen met een jonge actrice. Het was aardig geweest, heel aardig en heel vlot en heel erg spottend ook, maar onder de woorden had het gezeten en het vrouwtje, dat het meisje speelde, had telkens „de” blik in d'r ogen gehad. Heel eventjes zo tussen de woorden door. Flitsend, zoekend maar zoekend z e k e r! En toen had die collega het lieve kind op het ronde schoudertje geklopt en gezegd: Niet doen, liefje. Met mij niet doen. Ik moet namelijk die onrust niet in mijn huis!

De onrust? De regelrechte duvel, die niet losliet. Geen minuut, geen seconde. Dwars door het werk van

de dag en dwars door het telkens ontwaken in de nacht.
Altijd de jacht, de zweep, de pijn!

Hij stond op en liep even heen en weer.

— Verdomme, ik wil niet weg, vloekte hij. Ik ga niet.
Natuurlijk niet. Maar ik zit. Ik hang. Wat moet ik
dan? Wat moet ik?

De telefoon ging. Hij nam de haak af.

— Daaag. Ben je tóch al thuis?

Zacht, lief. Zij!

— Toch al? 't Is bijna één uur!

— Kwart vóór nog! Kom je nog even?

— Ben je gek?

— Wat doe je naar! Is er iets? Heb ik iets gedaan?

— Welnee, Minneke, maar ik vind het niet goed,
dat je nog zo laat.....

— Ik vond het juist zo lekker vroeg en ik had de
hele dag al niets van je gehoord en ik maakte me een
beetje ongerust en daarom.....

Plotseling vloog ze naar het andere verhaal: Ik heb
zo gelachen vandaag! We repeteren een nieuwe revue
en daar is een nieuwe komiek in, een volslagen zot!
Maar hij is nog erg jong en je kunt niet weten! Die
idiot is een beetje verkikkerd op me en nou wil ie
met alle geweld bij mij op visite komen. Ik heb gezegd,
dat mijn kamer niet geschikt is om bezoek te ontvan-
gen. Goed?

— Natuurlijk.

— Maar ik heb gezegd, dat ik morgenmiddag na
de repetitie een kopje thee met hem zal gaan drinken
op het Plein. Dat kan toch wel, hè?

— Als jij denkt.....

— Je bent toch niet jaloers, hè?

— Hoe kom je erbij!

— Zo maar. Dat kon toch. Kan je nou niet nog even
weg? Heel even maar? Ik ben zo alleen.

— Nee, dat gaat niet. Gebruik nou even je hersens.

— Heb ik die dan?

— Soms twijfel ik er ook aan.

— Dan is het goed. Dan hoef ik mij er ook niets van aan te trekken.

— Je moet naar bed gaan nu.

— Ja, Zeg nog iets liefs.

— Wel te rusten.

— Morgen moet ik iets biechten. Nee, nu niet. Nacht.

Hij legde de haak neer en vloekte weer. Rotzooi! De halve kennissenkring was na de oorlog gescheiden. Om het wonderkacheltje, zeiden ze. Een wonder. Maar ze waren allemaal nu bij of met anderen. De mannen en de vrouwen. Een na-oorlogsverschijnsel, zeiden ze. 't Werd zo vervelend altijd hetzelfde. Dezelfde, bedoelden ze. De duvel in het lijf, ja en de zogenaamde losgeslagen remmen.

Ze moest iets biechten? Weer wat uitgehaald natuurlijk. Achteraf biechtte ze d'r stomheden altijd op. Altijd? Allicht. Eerlijk is ze!

Hij zat en dacht aan vroeger. En aan die opmerking van de collega: Ik moet die onrust niet. Hij h  d die onrust. Diep, vast, duurzaam.

Hij stond op en ging naar de slaapkamer. Milly zei niets. Ze sliep blijikbaar. Zacht kleedde hij zich uit en ging in bed. Hij knipte dadelijk het licht uit.

In het andere bed naast hem lag Milly met open ogen. Ze had niets kunnen zeggen en ze had zo graag gepraat. Die middag had ze bezoek gehad van een kennis, die „even een kopje thee was komen halen!” En die had het gezegd, zo terloops: Zeg, ik zag jouw man eergisteren ook nog. Op de Nieuwe Zijds Voorburgwal. Ik groette, maar hij zag mij niet. Hij liep met een jong meisje gearmd. Dat wil zeggen: zij had haar arm onder de zijne gestoken, hoor!

Niets natuurlijk. Niets. Toch had het gewerkt. De kennis had nog schertsend gezegd: Je mag wel oppassen, Milly! En samen hadden ze toen gelachen. Nee, niets. Maar 't wilde niet weg. Johan had niets verteld.

Vroeger vertelde hij ook de kleinste dingen. Toen het nog goed was.

Ze zuchtte. Was het nu niet goed? Voorzichtig draaide ze zich om. Toen kuchte ze zacht. Johan deed alsof hij sliep.

Huib liep op de Heuvellaan in Hilversum. Hij was op weg naar de studio. Langzaam liep hij de zacht glooiende helling op, waaraan de laan zijn naam te danken heeft. Er was zon en de oude, in de oorlog zeer verwaarloosde villa's schenen vrolijker dan gewoonlijk. Ze waren zo langs beide kanten maar neergesmeten waar de eigenaar zijn stuk grond had gekocht en ze hadden stijl nog allure, omdat eenvoudig niemand rekening had gehouden met zijn burens en elke bouwer zijn gebrek aan smaak en begrip dus in openbaarheid had kunnen demonstreren.

De lange acteur keek ernaar en grinnikte. Rijk-luiskooien in een schip-op-het-droge-tuintje, dat soms bijna een park was. Maar in de rijke zon schenen de villa's werkelijk bijna wat ze gaarne zouden willen zijn.

De dag leek goed en de zon vertroetelde de stemming. Voor hem liep een paartje. Een marine-officier en een schat van een vrouwtje. Hilversum lag vol marinemannen. Stijf gearmd kuierden de twee.

— 't Is goed om te leven. 't Is goed om te lopen in de volle zon en te kijken naar wat er leeft en woelt en geniet op aarde, dacht hij. Ik ben er in de stemming voor. 't Is verdomd goed en die het anders zegt, is een misanthroop of een verdomde pestnikker!

Hij keek naar het paartje in liefde en knikte. Hij kon de zon op de weg zien schijnen en hij vroeg zich grinnikend af waarom men dat juist in het water moest kunnen.

— Leuk als je nog zo kan lopen, genoot hij, toen hij zag hoe de marineman het vrouwtje stijver drukte tegen zijn zijde, zodat ze omhoog en lachte.

En toen gebeurde het.

Een klein meisje kwam aanhollen van de kant van

de Steynlaan. Een kindje van een jaar of zes, zeven. Het holdedebolderde zó hard het kon en struikelde herhaaldelijk over d'r eigen beentjes.

— Mammie! Daaag! Mammie!

Plotseling stootte het vrouwtje de marineman van zich en Huib, die nu net naast het paar liep, kon het kijken niet laten. Felrood kleurde ze, toen ze het meisje opving in haar armen en onzeker verwijtend zei ze: Maar, schat, waar kom jij vandaan? Je mag toch alleen zover niet lopen?

Het kindje knikte en lachte en vroeg toen opeens: Wie is die meneer, mammie?

— Een kennis, antwoordde de moeder en dadelijk zei ze erbij: Kom nou maar mee. Dan gaan we gauw naar huis.

— Pappie is er niet, hè?

— Nee, natuurlijk niet. Pappie komt toch 's mid-dags nooit thuis!

De officier was blijven staan. Hij kreeg een knik en een vluchtige blik, die „Jammer!” zei en een beetje om verontschuldiging vroeg.

— Hij knikte begrijpend terug, vertelde Huib aan de schare op de studio, die lachte.

— Och ja, merkte een jonge actrice op, je ziet het weer: de burgers gaan artistiek leven tegenwoordig!

— Misschien ligt de oorzaak in het feit, dat de art-isten het zo burgerlijk doen, meende een acteur.

Toen klonk de stem door de luidspreker: We gaan beginnen, dames en heren. Mag ik stilte?

Het was kwart over tien.

Ze werkten in studio III, die gedurende de bezet-ting door de Duitsers geheel voor hoorspelstudio was ingericht. Het grote vertrek was in twee delen ge-scheiden: een zonnige, ruime afdeling, die door grote ramen uitkeek op de wonderlijk mooie, prachtig on-derhouden tuin en een dof en donker deel met een lage zoldering en dikke, zwaar gecapitonneerde wan-

den. Dat deel noemden ze „de alcoof” en ze kwamen er binnen door een nauwe opening, die eigenlijk een brede spleet was.

Rondom stonden allerlei zonderlinge bouwwerken en vreemde voorwerpen: een houten schot met een deur aan de ene zijde en een loket aan de andere kant, een houten trap, die zowel hol als massief kon klinken, een windmachine, een tobbe water met een grote bronzen klok erin (waarmee ze prachtig het neerplonzen van een lijk of een auto konden suggereren) en allerlei andere rariteiten. Ook lag er een stuk tegelpad met kiezel erover gestrooid. Als de geluidenman daarop liep, h o o r d e je de spelfiguren over een kiezelpad wandelen en als je de kiezel eraf veegde en zó maar op de betonnen tegels kuierde w a s je in een stenen gang, een kelder of een hal al naar dat in het hoorspel noodzakelijk was.

Tussen deze en nog veel andere dingen, stond in het midden van de zonnige ruimte de stander met de ronde microfoon, het „potje”, zoals ze dat noemden.

— Kijk die zon es heerlijk schijnen, zuchtte een jonge actrice, terwijl ze opstond en naar het „potje” kuierde.

— De gordijnen sluiten, klonk het door de commando-microfoon. Je wordt er alleen maar lui en vadzig van!

De inspecient schoof de gordijnen dicht en stak het licht aan in de plotseling dicht duistere ruimten.

De regiekamer keek door een ruit met dikke, dubbele glaswanden in de studio. Achter dat geluidsdichte raam zat aan een klein tafeltje de regisseur. Voor hem stond de commando-microfoon. Hij kon erdoor spreken als hij een kleine handle, vlak naast hem, indrukte.

In deze studio werkten alle kleuren van de hoorspelafdeling. De conservatieven en de vooruitstrevenden, de socialisten en de katholieken, de progressieven en de christelijken. De acteurs en de actrices werden allen uit „de grote pot” van de hoorspelafdelingen ge-

nomen, de regisseurs wisselden al naar de kleur van de uitzenddag. Ze noemden de plaats achter de tafel de W.C.: de een ging eraf en de ander ging erop zitten. Onnet.

Nu zat er een klein, nogal venijnig mannetje met een bril en een sterk Gronings accent, maar met een paar kwaardardig scherpe oren voor de dictie..... van anderen. In casu: acteurs en actrices.

— We gaan beginn'n, dames en heer'n, zei hij en 't werd stil.

— Ben je zover, Jan?

De technicus knikte.

— Ja, zeg maar vijf seconden, antwoordde die, alsof ze al voor de opname stonden, maar toen schakelde hij de drie grammofoonmotoren in en zoemend begonnen de schijven te draaien.

— Begin ik op teken? vroeg Huib, die de eerste woorden had.

— Je krijgt het sein, klonk het antwoord door „de commando”. Opgelet! We krijgen eerst de muzikale inleiding, dames en heren. In de laatste maat hoor ik de stemmen van de mensen, die zitten te praten in de kroeg. Dan kom jij — op teken van mij, Huib — met „Hoogste tijd, dames en heren!” Begrepen?

Er kwam wel antwoord, maar volgens de regisseur niet voldoende. Hij kende dat. Ruim tien uur in de morgen. Te vroeg voor de meeste acteurs en actrices. Enkelen van hen hadden gespeeld de avond tevoren. Sommigen waren in de nacht uit de een of andere uithoek van het land gekomen met een tochtige bus of een rammelende auto. Ze waren er nog niet „in” en ze moesten er dus ingehaald worden.

— Ik wilde graag, dat a l l e mensen, die in de studio zijn, aan die kroegstemmen meededen, klonk het weer. Wil de verwarming even opletten, als het niet te veel stoort?

De „verwarming” dat was „de gevaarlijke hoek!” Bij de radiator in de rechter hoek van de studio zaten

de vasten. Dat was de enige plek in de ruimte, die de regisseur niet kon overzien en daar kroop ieder, die „geen woord” had. Daar zaten de dames door de lege uren met haar haak- of breiwerkje, daar werden de nieuwste genoegelijke roddeltjes uitgewisseld en de vaak nogal op de helling staande moppen verteld en soms ook geboren. De „verwarming” daar konden Willem, de kellner en Chrisje, de dienstster ongezien bij door de zacht geopende, dubbele deuren van de studio, met een gauw doorgegeven extra kop hete koffie, een gebakje of een glas limonade.

En iedere regisseur wist het: als de repetitie taai dreigde te worden en de moeheid te zwaar dreigde, moest er vooral op de „verwarming” gelet worden. Daar zeiden ze „of ’t wat was of niks”. Daar werd uitgemaakt hoe ’t gisteravond was geweest, als ze geluisterd hadden en daar werden de sof en de grootheid voorspeld en voorspiegeld. Van radio en toneel en film!

— Wil de „verwarming” ook even meedoen?

Gelach.

Ze stonden op uit de hoek. Ze verspreidden zich in groepjes door de studio.

— Ik moet s t e m m e n hebben, dames en heren! Werkelijk woorden! Geen „rhabarber” alstublieft. Praat met elkaar maar echt!

— Mogen we alles zeggen, wat we willen?

— Klets niet, liefje! We hebben niet teveel tijd, dames en heren. Ja, de inleidende muziek, Jan.

Ze kwam. Toen de stemmen. Toen ging de arm waarschuwend omhoog. Huib stond voor de microfoon. Hij wachtte in spanning. De arm ging omlaag.

— Hoogste tijd, dames en heren! waarschuwde Huib in zijn rol van kellner, maar dadelijk kwam het: Stop! Luister es, Huib! Stemmen stoppen, dames en heren! Huib, het is natuurlijk te zot als de kellner dadelijk zo direct klinkt. Die kerel beweegt zich door de gelagkamer en wandelt tussen de tafeltjes door.

Je moet dus uit de verte klinken en daarna dichtbij herhaal je: Hoogste tijd en dan weer wat verder weg en zo door.

— Hoe vaak moet ik dat zeggen?

— Drie keer. Nee, wacht es. Je moet het variëren. Dat doen die lui. De eerste keer zeg je: Hoogste tijd, dames en heren. De tweede keer ook. Dan zeg je ook weer op een afstand: Afrekenen, dames en heren! En dan weer: hoogste tijd!

— Er staat alleen: Hoogste tijd!

— Jawel. Er zijn meer schrijvers, die verbeterd moeten worden. Noteer maar.

Even was er een korte pauze voor de notitie.

— Muziek, Jan!

Opnieuw begon het. Tot dat begin „uitgekiend” was. Toen verder. Over. Verder. Stop. Over. Verder. Je zegt dat en dat zo en ik hoor het zo! Begrijp je wat ik bedoel? Ja. Of: nee. Zo hoor ik dat. Voel je wel? Ja. Of: nee. Over. Half elf. Verder. Weer een stukje dialoog. Over. Daar slaat de torenklok middernacht. Die slag is te dichtbij. Over. De stemmen moeten nu gedempter klinken. Begin de dialoog es in de alcoof. Sta je klaar? Beginnen dan bij.....

Half twaalf.

Verder. Over. De bedoeling is..... Over.

Half een. Eén uur.

— Ze vallen van de graat, waarschuwt de technicus, die honger krijgt. Zou je niet even pauzeren?

— Pauze, dames en heren. Maar niet langer dan een kwartier.

— Kan ik even weg? Naar de overkant?

„De overkant” is de kant van de „ambtenarij”. De kant voor de afspraken voor voordrachten, voor losse engagementen, de zogenaamde „snabbeltjes”, die omdat ze buiten het eigenlijke dienstverband vallen, apart betaald moeten worden.

— Heb je een „snabbeltje”? komt dan ook prompt de vraag.

— Nee ik moet iets regelen.

— Regel maar. Maar regel niet langer dan tien minuten!

Pauze.

De regisseur kwam de studio in. Met zijn brood en zijn koffie.

— Taai vanmorgen, lui!

Een actrice keek hem aan en lachte: Je hebt het op je heupen vanmorgen! 't Is wel echt: „ma'k dat nog 'n keer weer hebb'n!”

Ze probeerde Gronings en de lui lachten.

— Ja, zei hij. Er zit weer schmiere in de lucht. 't Is me teveel „radio-tje-pikken!”

Zo hadden de acteurs, die „even van het toneel stapten” om „een rolletje te spelen voor de microfoon” het vroeger genoemd. 't Betaalde goed en 't was iets, dat je mooi kon meenemen. 't Ging zo „uit het handje” toen. Maar die tijd was voorbij. Je moest zwoegen nu. Vooral omdat de Grönneger er als een kwaje bok opzat als hij „toneel” in de dictie snoof!

Ze zaten, aten en dronken.

— Wat spook jij tegenwoordig toch uit, Huib? vroeg er een. We zien je haast niet meer.

— Ik zit 's avonds, zei die lachend. Een kennis van me, een journalist, heeft me aan een baantje geholpen. Als huisknecht bij een fakir.

Kreten kwamen van alle kanten. Vragen ook, maar Huib liet weinig meer los. Hij had het gedaan, zei hij om studies te maken. Je zag er mensen en koppen! Ongelooflijk.

— Blijf je dat doen, Huib?

— Ik denk nog een paar dagen, antwoordde de acteur. Dan ben ik wel uitgestudeerd.

— Hoe heet die fakir? vroeg een oudere actrice, maar Huib stapte er niet in.

— Pietje Puk met de Krul, zei hij. Hij moest zijn collega's er niet hebben. Hij grinnikte bij de gedachte en vroeg — om er af te komen — de regisseur naar

de vermoedelijke duur van de repetitie.

— Hoe laat moet je daar zijn, bij die séances? vroeg die.

— We zitten 's middags en 's avonds, antwoordde Huib. Maar zo nauw komt het niet. Ik kan wegblijven.

— En wie doet jouw werk dan?

— Die journalist. Die..... maakt er een reportage van, zie je?

Uit de hoek van de verwarming klonk een lach. Ze hadden het daar over een der toneelleiders, die volgens de pers groot moest zijn.

— Hij schmiert altijd, zei er een. Tot en met de première is hij serieus. Daarna heeft hij de lol eraf en schmiert hij er vrolijk op los. Vaak weet je niet waar je je bergen moet, als je met hem staat, want hij zegt de gekste dingen en hij maakt je ononderbroken aan het lachen! Ik vind het rot, dat kan ik je wel zeggen. Ik hou er helemaal niet van.

— Er zijn lui, die je het schmieren niet kunt afleeren, maar bij Royaards heeft niemand het ooit gedurfd. Hij niet en geen ander.

Een oude actrice schoot in een schater.

— We hebben het gisteravond nog over hem gehad, achter, verelde ze. Hein is in dat stuk, weet je en we hebben ouwe herinneringen opgehaald. Toen Royaards de eerste keer „Seiglière” speelde, had hij prachtige antieke meubelen uit het museum geleend, maar die moesten terug en daarom liet hij ze namaken. Ze waren uitstekend geïmiteerd hoor, maar ze waren natuurlijk niet zo heel sterk en daarom riep Royaards ons op de Buehne, toen ze voor de eerste keer gebruikt moesten worden en toen zei hij: Dames en heren, de allergrootste voorzichtigheid alstublieft! De allergrootste voorzichtigheid. Bij het gaan zitten en bij het opstaan.

De actrice imiteerde de eigenaardige spreektrant van de oude toneelleider voortreffelijk en de hele studio genoot.

— We waren natuurlijk bar voorzichtig, ging ze verder, maar toen kwam Royaards en als die goed op stoot was, dacht hij aan niets anders meer. Hij ging op een van die stoeltjes zitten, nee, hij liet zich erop neerploffen en de eerste aanval was raak. Al dadelijk brak er een poot af. Hij sloeg op de tafel en ging door het blad. Toen we een kwartier in het eerste bedrijf zaten, had hij het halve ameublement gemoerd!

De schater schoot door de studio.

— Wij hebben bij Royaards es een Hollands stuk gespeeld, vertelde een ander. De pers had weer om werk van eigen schrijvers gelamenteerd en hij dacht, dat hij er niet meer onder uit kon. 't Was theetafelgewauwel en de mensen liepen de zaal uit. Ik zie La Roche nog zo afkomen.

— Zo, zei die en hij veegde zich het zweet van zijn gezicht. Ik heb weer zestien lui de zaal uitgespeeld!

De volgende dag kwam de administrateur bij Royaards met een hele stapel kranten.

— Hier is de pers, meneer, zei die een beetje benauwd, maar Royaards wuifde met zijn hand: Breng maar naar Zorgvlied, zei hij. En zeg ze daar maar: Het stuk komt morgen!

Ze lachten, ze spotten, ze daasden.

— We gaan weer beginnen, dames en heren, zei de regisseur.

Ze begonnen. Het was een thriller. Wind. Kreten. Vreemde geluiden van kisten, die in de nacht over trappen gesleept werden. Angst en siddering.

— Je bent niet nerveus genoeg, zei de regisseur tegen Huib.

— Man, antwoordde die. Ik sta te trillen op mijn benen.

— Aan je benen heb ik niets. Ik moet het horen in je geluid!

— Ik heb een nieuw bovengebit. Ik heb een beetje fluitende essen!

— Dan moet je het laten bijvijlen. We gaan verder!

Om kwart over vieren klonk het sein: Stilte, dames en heren en de allergrootste aandacht alstublieft. We gaan opnemen!

De inspecient nam zijn plaats in voor de microfoon, keek rond en hief toen waarschuwend zijn hand op. Het werd doodstil. De technicus gaf rood licht op de gangen: Stilte overal!

Toen klonk de stem van de inspecient in de zwaar geladen stilte van de studio. Attentie! Opname over vijf seconden!

De motoren draaiden. Vijf seconden. Toen zette de muziek in. Alles verliep vlot: Om kwart voor vijven stond de thriller op de Millerband. Een half uur uitzending.

Hollend ging de troep door de gang naar de vestiaire beneden.

— We halen vijf-achttien! Opschieten, jongens!

Lachend en schreeuwend verlieten ze het gebouw. Hun schater klonk over de Heuvellaan.

— Kinderen, dacht Huib, die meeholde. Kinderen zijn het. Zij? Ik ook Goddank! En geen nette burger zal geloven, als hij ons zo hoort en ziet, dat we doodop zijn!

In Amsterdam ging hij vlug wat eten in een cafetaria.

Om half acht zat hij zich op de Prinsengracht te schminken als het knechtje van Said Bey.

Mattheus Onno en Johan waren er nog niet. Gijs bracht hem een kop koffie.

't Was mager die avond. Meer dan veertig klanten maar het bleef bij de zang van hetzelfde liedje der liefde, die geen kans meer had maar die de hoop bleef behouden. Verder was er een oude man, die wilde weten of zijn zoon nog leefde. De jongen was het laatst gezien in '42. In het concentratiekamp Oraniënburg. Daarna op transport gesteld. Misschien is hij bij de Russen en mag hij niet schrijven, meende de man en de hoop stond angstig in zijn ogen. Mattheus dacht en Johan beefde.

— Ik hem niet zie heel duidelijk, begon Matje, maar ik keloof hij nog leeft.

— Dank u, meneer zei de man en hij wiste zijn ogen af met zijn mouw.

Er was een joods vrouwtje, dat kwam vragen naar haar dochter. Het meisje was bij een razzia opgepakt, naar Polen versleept en niemand had meer iets van haar gehoord. Alleen was na de oorlog via het Rode Kruis het doodsbericht gekomen.

— Nou is het zo, meneer, zei het vrouwtje, dat ik zo bang ben. Weet u: ze zeggen, dat ze de meisjes naar bordelen gebracht hebben en dat is het nou, begrijpt u wel? Ik weet toch, dat ze dood is, maar..... 't Was zo'n mooi meisje, meneer..... Het laat me niet los, begrijpt u. Ik.....

Haar schouders gingen in snikken op en neer en ze frommelde met beverige handen aan haar zakdoek.

Mattheus keek haar aan.

— Als dat maar niet..... Als ze maar niet, begon het wijfje weer, maar Matje hief zijn hand en ze zweeg.

— Ik zie haar scherp nu, begon hij. Ik zie haar ziek. Kort, heel kort. Zij is gestorven aan die kou. Hevige kou en zij was dood in twee dagen.

De oude vrouw zocht haar portemonnaie, maar Matje weerde af.

— 't Is koed zo, zei hij. Ik ben blij ik u heb kerust-kesteld.

— Dank u, zei ze. Duizendmaal dank. Ze is dood, maar ik ben zo blij.....

Ze barstte in een schokkend huilen uit. Matje gaf haar een glas water en bracht haar naar de deur. Toen hij weer binnenkwam, keek hij naar het gat in de suitedeuren.

— Goed? vroeg hij.

Johan schoof de deuren open.

— Best, kerel. Het was het beste wat je zeggen kon.

— Nebbisj, zei Matje zuchtend. Het ging me dwars door me jiddisje hart. Bij me gezond! Het was zo'n schat van een jiddisje memme. Hoe komt de jiddisjkat overigens zo stom om hier..... Nò dajeinoe! Ik heb haar toch een pietsie d'r menoeche kennen geven! Ze heeft al sores genoeg! Volgende klant! Wat krijg ik, Huib?

Huib bracht zijn wijs- en middenvinger aan zijn mond en maakte het gebaar van „je-dat!”

— Een lief wijfje, zei hij. Een beetje veel lief, maar een toetje! O, Matje! Goed in de kleren ook, uitstekend verzorgd, echt een polletje!

— Laat binnen dat knoedeltje, antwoordde Matje belust en Huib ging het polletje halen. Ze kwam, ze keek en nam plaats. Ze was een beetje nerveus, had rode blosjes en ze was lief om te zien.

— Kij zijt tot mij kekoom? informeerde Matje en gluurde onderuit naar het vrouwtje, dat nog meer kleur kreeg en niet wist hoe ze beginnen moest.

— Kij kunt praat vrijuit, moedigde de ziener haar aan en ze knikte.

— 't Is zo moeilijk, meneer.

— Al die koom hier tot mij heb moeilijkheid, stelde Matje haar gerust. Ik weet. Kij hebt moeilijkheid met

die liefde. Kij maak u onkerust en kij wilt weet of dat wat kij doet.....

Even keek hij op en dadelijk verbeterde hij toen hij haar gezicht had gezien: wilt weet of dat wat kij denkt is koed en mag worden kedaan. Kij zijt onzeker en kij wilt steun en daarvoor kij zijt kekoom tot mij.

— Ik hou echt van mijn man, zei ze en Matje knikte vertrouwelijk en begrijpend.

— Het is die andere, zei hij en keek haar weer aan. Ik hem zie. Maar kij wilt vertel.

— Weet u, meneer, ik hou echt van mijn man, dat is het niet, maar u moet weten: ik ben daarvóór ook getrouwd geweest en van hem heb ik een kind, maar dat ging niet zo goed, begrijpt u wel? Ik bedoel, verbeterde ze met een lachje, dat huwelijk om zo te zeggen en we zijn gescheiden. Ik was nog maar achttien toen ik het kind kreeg en dat was in '39. Toen is mijn man die eerste, begrijpt u wel? naar Indië gegaan, maar eerst zijn we gescheiden, want ik had toen kennis gekregen aan mijn tegenwoordige man en..... eh..... begrijpt u wel?

— Ik bekrijp, knikte Matje en Johan voelde naderend onheil, want Mattheus keek te veel op en het vrouwtje had iets glimmerigs in d'r ogen.

— Oppassen, fluisterde Johan tegen Huib, die het ook zag.

— Als ie gek doet, kan je met een stoel gaan gooien meende de acteur. Dan schrikt ie en dan is 't altijd over.

— En nou moet u weten, het is heel goed geweest tussen mijn tegenwoordige man en mij, meneer, werkelijk heel goed en we waren best tevree en ze moeten tegen mij niet wagen om wat kwaads van hem te zeggen, begrijpt u wel? Maar u weet dat natuurlijk allemaal, want dat ziet u alle dagen. Nou en toen was de oorlog over en een paar maanden geleden is mijn eerste man met de gerepatriëerden in het land terug-

gekomen en ik heb hem toen maar bij ons in huis genomen, want je wil toch wat doen, is 't niet zo?

—Heel hartelijk is dat keweest van u, ik voel, zei de huichelaar en hij wachtte weer, maar Johan zag zijn oogjes twinkelen van binnenpret en nog wat anders.

Het vrouwtje slikte de lof der edelaardigheid met graagte en vluchtte erin.

— Nou, meneer en toen was Piet, dat is mijn eerste man, begrijpt u wel, de hele dag over de vloer en Kees, dat is mijn tweede man, is natuurlijk veel weg, dat voelt u, want die moet nu eenmaal naar kantoor. Kees had het niet op Piet en dat gaf wel es kwestie en zo en daar hou ik nou helemaal niet van, begrijpt u wel? en zo kwamen er 's avonds wel es harde woorden en zo en nou zit ik met het geval, want Piet en ik zijn weer opnieuw van mekaar gaan houden en daar kan een mens toch niets aan doen, is 't niet zo? Dat komt zo maar opeens over je en 't is zover voor je 't weet en dan merk je 't eigenlijk pas en nou kwam ik es bij u om te weten, hoe of u dat ziet en hoe ik weer uit die last kom, want zoals het is, kan het niet blijven en met Kees alleen is 't ook niks, begrijpt u wel?

Matje keek haar aan en bleef haar even aankijken. Johan en Huib voelden de sfeer „dikker” worden, maar ze bleven wachten. Mannen doen in gevallen als deze niet graag iets, een feit, dat verklaard moet worden uit een soort van solidariteit, waarvan ze de schijn willen ophouden in weerwil van een vaak sterker gevoelde en bijna even dikwijls nutteloos bestreden jaloezie.

— U moet, zei Matje en hij zei het langzaam en nadrukkelijk, u moet niets doen nu! Ik zie, kij bekrijp, die situatie skerp. Ik weet en voel. Kij kunt alleen redden door wachten.

— Ik begrijp niet goed, meneer, zei ze met een kleur, die toenam, maar Mattheus weerde met een wuivende handbeweging af en ze zweeg weer en keek hem aan.

— Kij u nu voelt bezwaard, maar kij hoeft niet te zijn zo, ik bedoel, vervolgde hij. Alles op aarde is, zoals het moet zijn en het kroeit zoals het kroeien moet.

Huib grinnikte zacht.

— Kroeit, zegt de vuilak, grijnsde hij. Hij bedoelt: Kroelt!

— Stil, weerde Johan af.

— Ja, meneer, zei 't vrouwtje. Ik voel me soms wel een beetje raar, want 't is natuurlijk een beetje gek, zoals 't nu is, dat zal u begrijpen.

— Een beetje veel miskien? informeerde de boef en zij lachte even met een te luide lach. Toen stopte hij plotseling.

— Wachten, gelastte Matje. Ik zie skerp. Kij moogt niets doen nu in deze fase. Dit is wat die metaphysici noemen de jitserorre!

— Wat kakelt ie nou? vroeg Huib, die Johan zag lachen.

— Jiddisj, antwoordde die. Jitserorre is de duvel in 't lijf.

— Kij moet wacht en laat die ding zoals zij zijn. Dat is voor u nu het beste.

Matje keek haar weer aan en vroeg toen met iets van een lach: Toch ook niet..... onprettig, ik meen? Zeg mij!

Ze liep eerste even rood aan en lachte toen weer de lach.

— Nee meneer. Dus moet ik tegen geen van beiden iets zeggen?

— Nee. Kij moet terugkoom morgen.

Hij stond op en wees naar de deur.

— Wat ben ik u schuldig, meneer?

— Niets. So koed.

Hij liep met haar naar de deur en drukte haar daar in de hoek, waar het stil werd.

— Verdomme, vloekte Johan zacht. Hij maakt er een kast van!

Hij greep een stoel, die vlak bij hem in de buurt

stond en schoof die met bonzende geluiden heen en weer.

Matje liet de vrouw, die hij juist bezig was systematisch en vakkundig te beknuffelen, los. Ze wankelde even en keek hem toen aan.

— Kij komt morgen terug, gelastte hij.

— Ja, zei ze.

— Ik werk hier tot half elf. Kij komt om kwart over tien morgenavond.

Zij knikte met een lach. Hij opende de deur en ze verdween. Matje lachte tegen de kijkkasten en greep in de verwarring, die hem tóch beheerste, zijn flambard van de stoel en zette die op.

— Zet je hoed af, commandeerde Johan, terwijl hij de deuren openschoof. En als je me zoiets nog een keer levert.....

Matje haalde zijn schouders op.

— 't Is een snol op aanwas, maar ze weet het nog niet, antwoordde hij.

— Als jij niet weet, dat zij het weet, deug je niet voor je vak, meende Huib.

— Morgenavond weet ik meer, grijnsde Matje. Ik zal je wel op de hoogte houden. Wat hebben we verder nog? Ik ben een beetje moe en zie niet zo goed.

— Wacht een ogenblik, kwam Johan en Matje keek hem even aan.

— Wat heb je? vroeg hij een beetje geschrokken en dadelijk zei hij er in de verdediging bij: — Zó erg is het toch niet, kom nou!

— Ik zeg je nog es: Ik wil dit niet! viel Johan kwaad uit. Daar gaat het juist om en dat schijn jij nog steeds niet te begrijpen. Ik weet, dat het een vieze bende is, dat een groot deel van de kerels en vrouwen, die zitten te waarzeggen, allerlei vuiligheid met de „clientèle” uithalen, maar hier gebeurt dit niet!

— Toen ik in Berlijn als fakir zat, heb ik wel andere dingen..... begon Matje maar hij kreeg geen kans.

— Dat weet ik. Daar hoef je me waarachtig niks van te vertellen. Jij hebt je kans gepikt en zij wilden niet beter. Ze vroegen je erom. Het gaat niet alleen om de vrouwen, die komen, omdat ze met een tekort zitten en zich geen raad weten bij hun man of wat ervoor doorgaat. De hele boel is vervuild. Die kerels en die vrouwen zitten alleen maar geld te kloppen en daarvoor moeten ze de lui, die bij hen komen, vasthouden. Ze vertellen de gevaarlijkste dingen en ze sturen tientallen mensen vaak de weg op, die naar de volkomen débacle leidt. Dat wil ik bewijzen voor zover dat nog bewezen moet worden en daarvoor zitten wij hier. Jij en wij! Maar jij hebt alleen die dingen te zeggen en te doen, die n i e t gevaarlijk zijn! Ik wil laten zien en bewijzen met welke problemen de mensen bij dit soort charlatans komen en als iemand met een paar gram hersens in zijn kop dat dan hoort of ziet of leest, dan zal die begrijpen wat ervan had k u n n e n groeien als die fakir eens anders geadviseerd had. Als hij de twijfel of de angst of de onrust vergroot had! Wat de meesten natuurlijk doen! Daar gaat het om, begrijp je?

Matje zweeg een beetje geprikkeld en Johan voelde, dat hij hem wat te hard had aangepakt.

— Kijk alsjeblieft niet zo ongelukkig, raadde hij. Het is nou eenmaal zo. De rotzooi groeit elke dag en duizenden en duizenden mensen weten zich geen raad. Ze zoeken naar een steun, een houvast, een beetje z e k e r h e i d. Waar kunnen ze die vinden? Wie geeft leiding in de chaos? De regering? Laat me niet lachen! De kerk? Soms, maar lang niet altijd. En ze willen iets hebben waar ze zich aan kunnen vasthouden. Ze willen w e t e n! Zo komen ze bij de waarzegster en de fakir en de ziener en hoe ze allemaal mogen heten, terecht en al geloven ze niet, ze w i l l e n geloven! Hoe groter de maatschappelijke chaos is, des te dikker de verdienste van dit soort lui. Dat is altijd zo geweest en dat is nog zo! Vraag er maar naar: de wachtkamers zitten vol! Daarin schuilt een maatschappelijk gevaar

van zeer grote betekenis. Dat wil ik bewijzen. Daarvoor „zit” jij! En als we onze ervaringen publiceren, zal ieder mens met een tikkeltje inzicht begrijpen, dat het niet altijd zo goed afloopt als hier, eenvoudig omdat die anderen bij die goede afloop geen belang hebben en bovendien — en dat kan je als een welgemeend compliment van me opvatten, want dat meen ik uit de grond van me je weet wel — omdat er niet zo heel veel kerels rondlopen met een psychologisch inzicht in de mens als Mattheus Onno! Geef mij de vijf en hou ze verder bij je séance boven de tafel!

Matje gaf hem een hand en keek hem aan.

— Van mens tot mens, begon hij, maar Johan lachte.

— Accoord, zei hij.

Toen de laatste klant verdwenen was, bracht Gijs koffie. Ze bleven nog even zitten napraten.

— Niet te lang, zei Huib.

— Moet je woelen op de Kring? informeerde Matje, die blijkbaar een amoureuze collega zocht.

Huib schudde zijn hoofd: Nee. Ik ben moe. Vanmorgen om negen uur zat ik al op de trein en ik heb de hele dag in Hilversum voor de microfoon gestaan in een hoorspel. Tot over vijven.

— Rotzooi, de radio, besliste Johan en toen Huib zei, dat hij hield van het werk voor „het potje” in de studio en dat hij in het hoorspel een nieuwe kunst van de toekomst zag, schudde de journalist het hoofd: Dat bedoel ik niet, kerel. Daar heb ik geen verstand van en daar matig ik me geen oordeel over aan. Het zal wel waar zijn wat je zegt, want datzelfde lees ik ook wel eens in de dagbladen en wat gedrukt voor je staat is waar, zoals je weet. Maar tot dusver zijn het alleen maar de kleine kunstkeuteltjes, die over radio schrijven, want de Grote Kunstkenners hebben geen tijd om te luisteren of zien er niets in. Iets, dat niet officieel ontdekt is, bestaat voor een Overkunstschrjver natuurlijk niet. Daarom hebben de lui, die zich wel

geroepen voelden over Kunst te schrijven maar die er om de een of andere reden nog niet toe uitverkoren waren, zich op de radio geworpen als „de nieuwe materie”, maar hun mening doet niet veel ter zake, omdat ze alleen maar de kans om gewichtig te doen en niet de werkelijke materie zien.

— Misschien vergeet je, dat er toch jongeren moeten komen, die de nieuwe dingen wel zien, meende Huib. Jongeren, zie je, want de ouderen hebben de eigenaardigheid . . . oud te worden, al zien ze dat zelf zo niet in!

Johan keek hem even aan.

— Misschien heb je gelijk, zei hij toen. Maar dat is allemaal niet van zoveel belang. Ik bedoelde zopas alleen dit: Bijna even vaak als ik de kraan van de radio opendraai, komt er een griezels uit, die me aan veertig-vijf en veertig herinnert. Het verschil is alleen, dat de grieten, die toen Duits zongen, nu in het Engels tortelen en dat de kerels van de bands, die toen „süss” deden, nou op zijn Engels of zijn Amerikaans aan de microfoon likken. Dat bedoel ik met rotzooi!

— Ik heb het er es met een van de programmaleiders over gehad, vertelde Huib en toen ik zei, dat er toch wel wat heel veel van die collaborateurs weer aan het werk gezet werden, antwoordde hij kwaad: Maar je kan de hele Nederlandse cultuur toch niet de nek om-draaien!

— Was die snuiter uit Engeland gekomen met de bevrijding? informeerde Johan droog, maar Huib antwoordde, dat het geen verschil maakte.

— De Engelandvaarders hebben geen haat, zoals wij, zei hij, maar het grootste gedeelte van de anderen heeft geen memorie of zelf kilo's boter op het onzalige hoofd. Bovendien, mijn lieve jongen, wat interesseert dat het grote publiek? Geen lor! Dat luistert naar zijn kwelende radio zoals het naar de Opera gaat en het timmert op ieder, die met een herinnering aan een reisje naar Salzburg of een Kulturkammer de

„orde” verstoort! Wat wil je? Kerels, die in de oorlog voor de moffen de „Nederlandse Volksklanken” de grootste vuilakkerij, die er geweest is, omdat ze de bedrieglijkste was, in elkaar gedraaid, gearrangeerd en gedirigeerd hebben, laten ze nu de „Grote Huldigingspotpourrieën”, zelfs op hun zogenaamde Nationale Feestdagen leiden en uitvoeren. Geen herinnering, geen liefde, geen haat! Verzetsliteratuur met vijftig procent korting in de boekwinkels! Wind je maar op!

— Ik wind me niet op, maar jij! constateerde Johan droog.

— Het enige wat je kan doen daar en elders is, meende Huib, jezelf er zoveel als dat gaat, buiten houden. Bepaalde mensen eenvoudig negeren en met anderen niet samenwerken en daar heb je waarachtig je handen al meer dan vol aan als je dat systematisch wilt doen. En verder kun je nou eenmaal in deze lieve wereld, waarin de barmhartigheid zo liefderijk en hardnekkig net precies op de verkeerde plaatsen beoefend wordt, slecht in een lucifersdoosje apart gaan zitten met een briefje erop van: „Trek me niet open, want dan bijt ik alle collaborateurs in d'r been!”

— Ik begrijp niet waar jullie je zo dik over maken, kwam Matje met een grijns. 't Is een soepzoodje maar dat is het altijd geweest. Ze willen het alleen voor mekaar niet weten. Ze houden stand op of doen alsof. Als je maar alsof kunt doen, kom je een heel end. Mensen van mijn soort, de boeven, hè, Johan? het gepeupel, de out-cast, de platstoters en de linkmiggels kunnen haten, omdat ze kunnen onthouden, omdat ze zien en leren elke dag! Omdat ze weten, dat het geboefte en het andere gajes er alleen maar zit om de orde te handhaven, die hun orde is en niet die van mij en de andere jongens. Kakel me niet van die dingen! 't Zijn nette burgerlui hier in het land, allemaal van de middensoort en pa of opa was nog kruidenier en ze hebben zijn mentaliteit. Geld verdienen en niet om-

kijken, want je laat makkelijk wat achter je liggen, dat je beter niet kan zien. Hoe wil je bij die lui haat veronderstellen? Laat me lachen! Hatén, onthouwen en vasthouwen kan alleen iemand, die wat heeft meegemaakt, die geleden heeft en deze lui hebben misschien een beetje honger gehad en wat kou geleden maar verder was er niks aan 't handje. D'r zijn joden weggesleept en doodgeranseld of vergast, maar als je ze diep in derlui hart kijkt, vinden ze dat niet zo heel erg! Ik heb al meer dan eens na die zogenaamde bevrijding horen beweren, dat ze d'r lang niet genoeg weggehaald hebben, want dat de joden, die er nog zijn dan toch maar weer lekker de kop opsteken! Ik pik ze waar ik dat kan en ik trap ze waar ik de kans krijg. Ze hebben mij ook nooit anders gedaan!

Hij boog zich voorover en keek Johan aan, die zwijgend luisterde en geen enkel teken gaf van instemming of afkeuring.

— Zal ik jou es wat zeggen? Jij bent van de krant en ik heb altijd aangenomen, dat je het goed meent, maar wat heb ik eraan? Wat hebben wij daaraan? Je zit daar zolang als zij, die de macht hebben, vinden dat je voor hen goed en nuttig werk doet en als ze menen, dat dat niet meer het geval is, dan geven ze je een trap onder het ronde deel van je achterkant en zeggen niet eens dank je!

Huib lachte zacht.

— Jij moet nou helemaal niet lachen, viel Matje uit. Jij bent goed zolang ze zich met jou amuseren! En zo gauw als ze „d'r niks meer aan” vinden, lig je ernaast!

Hij wond zich op.

— Hoe wil je nou in Godsnaam bij deze krentekakers en poepwegers memorie voor geestelijke dingen verwachten? Het stelletje, dat uit Engeland gekomen is met allemaal mooie sterren op derlui kraag, want ze hadden Godbeter allemaal een rang ook nog, dat stel is achteraf nog voor zoiets als held gaan spelen

ook! Het beste wat ze gedaan hebben is daarginds voor een microfoon gaan staan om ons te vertellen wat we doen en wat we laten moesten. En toen ze hier kwamen, wilden ze dat spel natuurlijk voortzetten en ik moet zeggen: het is aardig gelukt ook! Weten ze veel! Laat me lachen! Ik heb ze zien gaan op de veertiende Mei van veertig! Helden! Ze stonden op de kade van IJmuiden te bibberen en in der broek te doen! Niks tegen. Ik bedoel tegen dat staan. Ik stond er ook. Ik ben alleen niet meegekomen. Anders was ik nou misschien ook groot-majoor, want ik geef je de verzekering, dat ik daar in Londen een paar losse woordjes had laten vallen voor de microfoon als ik de kans gekregen had! En dringen kan ik ook, dat zou me dus best gelukt zijn. En dan heb ik nog een vraag: Wie garandeert me, dat die lui, die nu in Londen gezeten hebben, zich, als ze in Nederland gebleven waren, goed gedragen zouden hebben? Niemand! Daar in Engeland konden ze al niet anders dan anti-nazi en geweldig democratisch zijn! Als je mij vraagt ben ik zo van een paar van dat stelletje, die ik voor de oorlog nogal van dichtbij heb bekeken, niet zo heel zeker! Koffie, Gijs, en sta niet zo te grinniken!

Gijs lachte en schonk hem in.

— Ik vind jou groot, prees hij.

— De koorts, wenste Matje en dronk zijn koffie. Het bleef even stil.

— Goed, bond Matje toen in. Ik ga te ver. Dat is mijn temperament. Mijn temperament verleidt mij altijd om te ver te gaan, vervolgde hij met een brede grijns, die echter dadelijk weer wegtrok. Maar 't is allemaal en dat wilde ik zeggen, toch een kwestie van plaats en tijd en vooral van omstandigheden. Vlak voor de oorlog kreeg ik een aanbod van het Japanse Gezantschap in Den Haag. Ze wilden daar een paar papieren en vooral een paar foto's hebben en ze namen aan, dat ik ze daar wel aan kon helpen. Ik confereren. Lang en breed. En dik doen natuurlijk. Ik peu-

terde eerst voorschot los en lijnde ze lekker voor en achter en opzij. Ik vertelde ze ook, dat ik nu niet meer naar Den Haag kon komen, want dat ik niet moest opvallen vanwege mijn relatie met 'ze. Dat begrepen ze en we spraken af, dat ik een code-telegram zou zenden als ik de foto's had en de papieren. Dan zou een van hen naar Amsterdam komen om de spulletjes in ontvangst te nemen. Ik werkte als een referendaris op het Departement van Justitie d.w.z. ik deed alsof ik wat deed en ik deed niks. Toen — na een week of drie — zond ik mijn code-telegram en ik liet één van hen naar Amsterdam komen. Naar de Zuidelijke Wandelweg, een moord-punt voor zoiets. Hij kwam ook en ik had een pracht van een loden koker bij me. De kleine geelvink was eerst een pietsie wantrouwend, maar ik had mijn beste gezicht en de mensenliefde droop eraf.

— Van mens tot mens, knikte Johan, maar Matje viel kwaad uit: Da's gemene laster. Dat is voor jou als ik de waarheid spreek!

— Zo waarlijk, knikte Johan en Mattheus lachte.

— Goed, zei hij. Ik heb toen die spleetoorlog voor vijf-honderd gulden gelijk oversteken, een loden koker met krantenknipsels in zijn gele vingertjes gedrukt en ik voelde me lekker als een zuigeling, die net de moederborst heeft gezogen. Ik wou maar zeggen: als ik dat toen verteld had, had ik het hoofd van een bevriende natie opgelicht. 't Was trouwens geen oplichting, want het was verkoop van op de plaats geleverde waren en de gele kon alleen zeggen, dat hij foto-tjes van militaire inrichtingen in dit lieve landje had moeten hebben, wat hij dan ook nooit gedaan heeft. Maar als ik het nou vertelde, zou de overheid zich rot lachen en zou ik misschien een lintje krijgen voor het voorschot van de schadevergoeding, dat ik met mijn vooruitziende blik van toen al op de spleetoorlog genomen heb en toen was ik er vast de doos voor ingegaan. Zodat ik maar zeggen wil, dat die Einstein zo gek nog niet is met zijn theorie!

— Rotzooi, zei Huib nu. Als er ergens een hoge ome ontslagen wordt, omdat ze helemaal geen kans zien hem te handhaven, sturen ze hem eervol weg en laten ze hem als hoofd van de een of andere missie naar het buitenland gaan met een dik salaris. En waar je kijkt, lopen de halve collaborateurs voorop! Geboefte!

— En dan te bedenken, dat i k de naam heb. La mij nou boef zijn, oom!

— Maar van de vrouwen hier blijf je af! waarschuwde Johan.

— Laat me deze éne nou in vree afwerken, smeekte Matje en hij vouwde devoot zijn handen. Ze wil toch zo graag. Je moet maar zo rekenen: Da's ook een na-oorlogs verschijnsel! Een bepaalde categorie van de vrouwtjes heeft namelijk ontdekt wat er te koop is, begrijp je wel?

De chef Kunst van de krant was een man, die precies wist of een bepaald boek in 1763 of in 1764 was verschenen en die het iemand, die zich daarin vergiste, zeer kwalijk nam. Dat genre lieden is een soort en die soort groeit. Hij had ook wel eens een gedicht gepubliceerd, evenals zijn collega's redacteuren van week- en maandbladen en Kunstrubriek-chefs. Als ze over elkaar schreven (en ze deden dat natuurlijk vrij regelmatig) noemden ze elkander „de dichter Die en Die”. Soms met „jonge” erbij of „veelbelovende” of iets dergelijks nets en eervols. Al naar gelang ze elkander meer of spoediger of dringender nodig hadden.

De man was knap d.w.z. hij had de literatuur zeer ijverig en buitengewoon grondig bestudeerd en hij wist altijd zeer precies, wat deze of een andere grootheid van dit of dat werk had gezegd of geschreven. Hij kende de zestigers en de tachtig- en negentigers van voren naar achteren en van boven naar beneden en hij wist van alle moeilijkheden, waarmee de auteurs gestreden hadden, alle details. Zelf had hij geen moeilijkheden. Dat hebben deze lieden bijna nooit. Ze kennen en weten alles en demonstreren dat geregeld en met een benijdenswaardige volharding.

Johan had een hekel aan hem. Hij sprak altijd zo precies en correct en hij zag er altijd — en dat was het ergste! — zo verschrikkelijk schoon gewassen uit! Alsof hij zojuist weer nieuw was opgewreven. Zo door en door Nederlands zindelijk en heel en gepoetst.

Die morgen kwam de man hem een brief brengen, die tussen zijn correspondentie was geraakt.

— Op de postkamer hadden ze natuurlijk weer geen ogen, zei hij en Johan knikte.

— Ze hadden er zeker je-weet-wel in, antwoordde

hij, en hij noemde dat je-weet-wel bij de vieze naam, zoals hij altijd zoveel mogelijk vieze woorden in de conversatie opstapelde als de geestelijk en lichamelijk zo propere man in zijn buurt verscheen.

— Wat voer je tegenwoordig toch uit? informeerde de Kunstman. Je bent zo ongeveer de hele dag weg, heb ik gemerkt.

— Ik poep in het ei en de koffiedik, antwoordde Johan, maar hij kreeg geen tijd om verder te gaan, want toen kwamen de twee binnen. Ze klopten netjes en Johan zei binnen. Het waren de directeur en een acteur van een toneelgroep, die volksvoorstellingen zeiden te geven in een klein theater in de binnenstad.

Ze stelden zich netjes aan Johan voor maar voegden er dadelijk bij, dat ze niet voor hem kwamen.

— 't Is meer voor u, meneer, zeiden ze tegen Kunst en die knikte correct en koel.

— Waarmee kan ik u van dienst zijn? vroeg hij, maar in de toon klonk duidelijk door, dat hij helemaal niet van plan was de heren werkelijk van dienst te zijn.

— We kwamen es praten over die recensie, die u over ons geschreven hebt, deelde de directeur mee en de acteur knikte ja.

— Daar valt anders niet over te praten, meende de criticus, terwijl de huid over zijn jukbeenderen, die gespannen stond van het vele wassen, nóg roder vlekjes kreeg.

— Nee daarom, zei de acteur, die de kleinste was. Daarom, begrijpt u wel?

— Nee, ik begrijp het niet, antwoordde Kunst een beetje stupide en Johan vroeg zich af waar het op die manier met de conversatie heen moest.

— U hebt toch geschreven, dat onze voorstelling in zijn peil alle beschrijvingen tart en dat het niet most maggen? vroeg de directeur.

— Nou, zo stond het er niet precies, antwoordde de criticus met een klein lachje, maar daar kwam het wel op neer.

— Daarom, zei de acteur weer en hij gaf Kunst een zeer harde en zeer goed geplaatste klap midden in zijn gezicht.

— Dank u, zei hij tegen Johan, die even woordloos stond en zijn directeur deelde hij mee: Zo, dat is dat! Ik ben klaar! Kom maar mee!

— Stop, riep Johan, die Kunst niet mocht maar die de manier niet leuk vond.

— Wat zegt u? vroeg de acteur en hij draaide zich om. Dat was zijn fout want toen kreeg Johan zijn kans en hij duwde hem zijn vuist in het gezicht.

De toneelspeler wilde zijn mouwen opstropen maar de directie was er tegen.

— Kom maar mee, zei die. Meneer kan het ook niet helpen en het was om die gewreven suikermeloen daar te doen.

De acteur keek zijn tegenstander even met veel te klein geknepen ogen aan en kort ging het Johan door het hoofd, dat de voorstelling met zulke slechte spelers bepaald echt niet goed geweest was, maar de man draaide zich nadat hij zijn schouders opgehaald en „Poeh”! had gezegd om en verdween met zijn directie.

Kunst holde naar de deur en riep woedend: Dat wordt een rechtzaak! Maar de twee reageerden niet eens en stapten in de lift, waarvan de bediende beleefd de deur voor hen openhield. De service op de krant was goed.

— Voel je je alweer wat beter? informeerde Johan en Kunst knikte.

— Je had wel een slechte pers!

— Mijn hele hoofd doet me pijn, zei de criticus, maar de ander troostte hem: Je moet maar zo rekenen: die dingen geven toch wel iets levendigs aan de journalistiek! Een mopje, dat Kunst bepaald pijnlijk in ontvangst nam.

De collega's kwamen nu van alle zijden met leed-

beklag, maar het was echt collegiaal en door en door onecht!

Toen allen weer verdwenen waren, bleef Johan nog even met zijn collega van Kerknieuws en Geestelijke stromingen alleen. Dat was een man, waarmee te praten viel. Een ex-dominee, die het op de kansel niet had kunnen uithouden, omdat hij niet zeker wist of hij zelf wel geloofde wat hij preekte en die het daarom eerlijker had gevonden zijn geestelijke stromingen elders onder te brengen. Hij was daar bij de krant in geslaagd, omdat ze daar na de bevrijding nu eenmaal erg slecht in de mensen zaten. De goede journalisten waren over het algemeen niet erg goed geweest en de goede nieuwelingen waren geen vakmensen. Nu zat en schreef en interviewde hij, maar nog altijd wist hij zich met zijn eigen geestelijke stromingen niet recht raad.

— Stel je voor, dat dit soort dingen school maakt, zei hij bezorgd.

— Als ze jou op de rechterwang slaan, kun jij weinig anders doen dan ze de linker toedraaien, meende Johan. Dat zit nou eenmaal in jouw ambt en jij hebt het dus het gemakkelijkst van ons allemaal. Jouw wijze van reageren staat je keurig voorgeschreven. Met ons is het anders. Ik heb die kerel mijn vuist in zijn gezicht gedouwd maar als je het mij vraagt, merkte hij het niet eens.

De ander luisterde blijkbaar niet.

— Er is iets niet in orde, zei hij peinzend. Ik denk daar wel eens over. Je kunt zo'n vent niet eens helemaal ongelijk geven.

— Natuurlijk niet, meende Johan. Ik mag die kerel van Kunst ook niet!

— Klets niet, meende de dominee, dat heeft er niets mee te maken. Je moet het persoonlijke scheiden van het algemene. Kijk, ik bedoel dit: Het baantje maakt te zelfgenoegzaam en daarin schuilt de oorzaak van het kwaad. Niet alleen hier, natuurlijk niet, maar over-

al! De zelfs zo betrekkelijke materiële vastigheid is de pest voor de menselijkheid. Zeer onparlementair gezegd.

— Voor een dominee zeker, bevestigde Johan. Maar je hebt gelijk: het is het baantje. Dat is de blinddoek en de zotskap tegelijk. Zij, die het hebben, spelen partijtje langs de kant en dollen met de nonnetjes, zo vaak als ze de kans krijgen. En de memorie voor de strijd, die ze zelf gestreden hebben, is weg, zo goed als het begrip voor hen, die nog aan het horderennen zijn.

— Goed, zei de dominee, ik mag die kerel van hier naast ook niet, maar zo'n opduvel is toch geen argument. Daar bereik je niets mee.

— Dat moet je niet zeggen, meende Johan. Hij lag wel niet dadelijk, maar hij kwam toch wel op die stoel daar terecht en je kunt dus zeggen, dat hij er dadelijk mee zat. En verder moet je ook niet vergeten, dat er zeker honderden zijn, die graag hetzelfde gedaan zouden hebben als die derdehands toneelspeler, maar het alleen maar laten, omdat ze niet durven vanwege de herrie en het fatsoen. In hun dromen timmeren ze elke dag een paar keer op hem en de anderen los!

— Het Kerknieuws roept, zei de man van de Stroomingen en hij draaide zich om.

— Stil laten roepen, adviseerde Johan. Het blijft toch een woestijn.

Maar dominee trok zich toch terug en Johan ging tikken.

's Avonds, aan tafel, vertelde hij Milly van dominee's theorie over het baantje. Ze glimlachte en raadde hem aan nog een bord pap te eten.

— Je ziet er moe uit, zei ze.

— Ik wou, dat je es een ander thema aansneed, antwoordde hij kwaad, omdat hij wist, dat ze gelijk had.

— Het zal vanavond wel laat worden, zei hij na een oogenblik. Matje en ik hebben een afspraak.

— Goed, jongen, antwoordde ze en knikte.

Om elf uur ruim, na de séance op de Prinsengracht, ging hij Minna van Carré halen. Hij wachtte op de hoek van de Amstel en de Sarphatistraat en ze zag hem dadelijk. Blij kwam ze snel naar hem toe en nam zijn arm. Samen gingen ze naar Scheltema een kop koffie drinken.

Johan schrok toen hij binnenkwam, want in een hoek zag hij Matje zitten met de dame van Kees en Piet. Het vrouwtje zag rood en nogal opgewonden. Ze was heel dicht tegen Matje aangeschoven en ze zat voortdurend aan hem te plukken. De boef kende de voorschriften van een situatie als deze en hij hield zich daar correct aan: hij zag niets en niemand en reageerde met blik noch gebaar. Zelfs niet toen Johan en Minna vlak langs hem schoven.

Johan zocht een afgelegen tafeltje maar het was er te licht en hij ging maar zitten, want het deed er toch niet toe.

Minna vertelde, dat ze misschien een rol kreeg in een sketch en Johan schrok. Hij had haar al eens in zoiets gezien en het was heel erg geweest. Volkomen talentloos had ze staan draaien en wiebelen en er niets van terecht gebracht.

— Waarom? vroeg hij.

— De eerste komiek vindt me aardig, antwoordde ze en keek hem aan. Laat hem. 't Is een heer. Nee, echt!

Ze lachte en nipte aan haar koffie. Johan voelde zich onveilig.

— Wij noemen hem de erfprins, zei Minna en ze keek met grote dwepende ogen voor zich. Hij kan zoveel, zie je? voegde ze eraan toe en ze zei het alsof ze een zoet kindergrapje vertelde.

Johan voelde zich buitengesloten. Het werd hem op eens weer duidelijk: het was de kring van haar, die hij niet kende en waarvan hij liefst ook vreemd wilde blijven. Het was weerzin, die in hem opkroop en ze scheen het te merken, want ze legde speels haar hand op de zijne. Johan trok zijn hand terug, want hij zag, dat Matje keek en hij verbeelde zich, dat de boef even grijnsde.

— We gaan weg, zei Johan en Minna knikte.

— Ja, we gaan naar huis! 't Is jouw huis toch ook, hè?

Hij knikte en voelde zich ellendig, maar buiten, waar Minna stevig zijn arm nam en vrolijk babbelde over niets en alles, was 't gauw weer over.

Toen ze in haar kajuit op de Prinsengracht aankwamen, liep de hospes met de sluike haren in de gang. Hij had een lachje en Johan had het graag van zijn gezicht getimmerd, maar hij zei beleefd goedenavond op de groet van de man, die Minna meedeelde, dat de kamer die middag gedaan was.

— Fijn, zei ze. Ik hou van netjes, dat weet u en toen lachten ze alle drie.

Boven liet Minna eerst haar mantel op de vloer vallen en vervolgens een serie andere kledingsstukken. Op pantoffels vloog ze vrijwel geheel naakt een tijd op en neer door de kamer en Johan had met geen mogelijkheid kunnen zeggen waarvoor en waarom dit allemaal was, maar eindelijk zat ze in een wat verwaaide

kimono in haar stoel tegenover hem en stond het theewater te koken.

— Je hebt toch tijd, hè? vroeg ze. Ik vind het zo leuk!

Hij knikte en opeens schoot hem de knokpartij van die middag op de krant weer te binnen. Hij vertelde van de stomp in het Kunstgezicht, de dominee en de theorie van het baantje.

Minna klapte juichend in haar handen, sprong op en danste door de kamer.

— Dat moesten ze elke dag doen, riep ze. Elke dag een stomp! Dat is een kerel! O, wat een man!

Ze wierp draaiende blikken naar de lage houten zoldering van de kajuit, strekte haar armen en kwijnde: What a man! Ha, tegen hem zou ik willen aanleunen en ik zou fluisteren in zijn oor: mijn sterke man, hier ben ik! Neem me!

Ze schaterde en schonk thee, nadat ze eerst geïnformeerd had of de pose goed was geweest.

Ze zette zijn kopje op het tafeltje naast hem neer, nam het hare in de hand en vlijde zich aan zijn voeten met het hoofd tegen zijn knieën.

Even dronken ze zwijgend hun thee. Toen ging Minna door op de theorie van het baantje. Diep ernstig.

— Die dominee is bepaald een nette man, meende ze. Soms kan ik echt van dominee's houden. Ze hebben zoiets hemels in het aardse.

Ze lachte en drukte haar rug stevig tegen zijn benen.

— Ik ben zo gelukkig, zei ze zacht.

— Schat, dacht hij en streek haar over de lange haren. Ze hief haar hoofd op en keek hem aan met haar grote, donkere ogen. Hij bukte zich en zoende haar. Plotseling rukte ze zich los en lachte weer.

— Ik heb nooit in de theorie van de Heilstaat kunnen geloven, zei ze maar nu begin ik te twijfelen. Dit is 'em! Een maatschappij zonder baantjes. Daar wacht de mensheid op. Alleen: ze weet het niet. Die dominee

is een genie! Dat zijn jullie van de krant trouwens allemaal! Ik denk daar vaak over. Hoe kan een mens alles zo weten, zoals jullie allemaal. O, o, wat moet het moeilijk zijn om een krant te beginnen en al zulke voortreffelijkheden bij elkaar te zoeken!

Ze liet zich weer op de grond vallen en sloeg haar armen om zijn knieën.

— Stel je voor: een wereld zonder ook maar één baantje. Alle mensen zouden kunnen doen waar ze trek in hadden en laten wat ze niet wouen. Ongelooflijk! Wat een vondst! Nu weet ik het: het zweet des aanschijs is niet zo erg. Ik heb wel es met veel plezier in het zweet mijns aanschijs gewerkt, maar de geboorte van het baantje betekende de val uit het paradijs!

Johan lachte.

— Ik zat es met een schilder te praten, vertelde hij. Hij had de hele dag met de materie geworsteld. Gesappeld en niets bereikt, zei hij. Hij zag het wel maar hij kon het niet krijgen.

— Dat overkomt mij ook wel eens, zei Minna, maar dadelijk zei ze er: Sorry bij. Ga verder. Ik was even uit de geestelijke sfeer van ons onderhoud gezakt.

— Klets niet. Goed. Die schilder zat te schelden op het leven, de mensen en de hele santekraam en toen vroeg hij mij opeens: Weet je wat de enige baan op aarde is, die voldoening geeft? Ik wist het niet en toen zei hij het: Reteveger!

Minna richtte zich majestueus op, trok een zeer rechte rug, liet haar oogleden zakken en vroeg: Pardon? U zei?

— Reteveger, herhaalde Johan en je hoeft er niets achter te zoeken met je complexen! Een reteveger is een functionaris van de tram. Hij loopt tussen de rails met een lange ijzeren staaf in zijn hand en aan het eind van die staaf zit een soort schepje, dat precies in de rail past. Hij duwt dat schepje en loopt vooruit. Automatisch schept hij de gleuf dan schoon. Je loopt

maar. Denken hoef je niet en doen eigenlijk ook niet!
Een moordbaan!

Minna lachte schaterend, sprong op, huppelde door de kamer en kwam plotseling op zijn schoot zitten. Ze sloeg haar armen om zijn hals, drukte haar wang tegen de zijne en zei: Je bent een genie!

— Stel je niet aan, raadde hij.

— Nee, ik meen het echt! Zoals jij dat soort kiese dingen vertelt, zo kan het geen ander. Je hebt echt een enorme tact. Vooral in de omgang met dames!

Ze lachte weer en ging in de stoel tegenover hem zitten.

— Ben jij eigenlijk tevreden met je baan?

— Soms wel, vaak niet.

— Allicht niet, kwam ze weer. Wie is het wel? Het is rot allemaal, hè?

— Ja. Rot.

— Denk je er vaak over?

— Interview je mij?

— Kan ik dat? God, wat leuk! Wil je nog thee?

— Graag.

Ze schonk in en zweeg. Toen zei ze plotseling: Jij bidt wel eens, heb je laatst gezegd. Och, nee, wacht nou es even. Ik kom er wel. Ik bedoel: geloof jij in het gebed? Er zijn zoveel manieren van bidden, niet? Er zijn bidders zonder geloof, tenminste zonder dat wat ik onder geloof versta!

Verrast keek Johan haar aan. Ze verbaasde altijd. Ze vloog van de opperste dolheid naar de grootst mogelijke ernst. Ze kon grof en zelfs ordinair schijnen, in een volkomen vergroeid zijn met het milieu, waarin ze leefde en werkte, en plotseling kon ze omslaan en die ander zijn, het meisje van standing en smaak en gevoel en intellect. Ze kon grof en wild zijn en plotseling te voorschijn komen met een opmerking of een vraag, die alle dwaasheid zonder overgang neersloeg in een bijna gewijde ernst.

— We hebben het er laatst over gehad. Ik heb er

daarna veel over gedacht. Geloof jij in de kracht van het gebed?

— Dat is zo persoonlijk, antwoordde hij aarzelend.

Ze knikte: Daarom juist! Daarom vraag ik het jou! Omdat het zo..... persoonlijk is!

Ze wachtte. Hij zweeg even.

— Kijk, begon hij toen naar de woorden zoekend, het ligt zo aan je stemming, je inzicht van het moment, je.....

— Dus soms wel, als ik het goed begrijp.

— Ja, soms wel.

— En anders?

— Het ene sluit het andere al in. Soms niet.

Ze knikte weer: Het is dus alleen een kwestie van radeloosheid of angst maar niet van geloof voor jou.

Hij voelde, dat hij een kleur kreeg. Zij bleef hem aankijken.

— Ja, antwoordde hij toen. Dat geloof ik wel. Ik heb er de laatste tijd veel over gedacht.

— Ik ook, bekende ze, maar ik weet het niet.

— Als we accepteren dat we geschapen zijn door God, dan mogen we toch ook aannemen, dat die ons gemaakt heeft zoals we zijn en dat ons zijn, zoals we zijn, dus zijn wil is! Dan gaan we dus precies de weg, die hij wenst dat we gaan en zo bekeken zou het gebed dus alleen een soort van verzet zijn tegen zijn wil. Dat geldt zowel voor het schuldcomplex, waar we het laatst over hadden, als voor het gebed.

— Een motie van wantrouwen, bedoel je op het thema: Ik-geloof-dat-u-het-zo-en-zo-beter-met-mij-kunt-proberen!

Ze legde haar hand op zijn arm: Nee, ga door. Ik ben volmaakt ernstig.

— Ja, er valt verder niet zoveel van te zeggen, want daarmee staat of valt het voor mij. Een dominee, die ik in de radio hoorde, zei een dezer dagen, dat er bij voortduring een stroom van Goddelijke liefde uitgaat naar de mens door de dagen en de nachten. God waakt

over ons, zei hij en hij zei het gevoelvol en mooi. Maar als dat zo is, sta ik, staan wij allen voortdurend met God in contact en is het gebed voortdurend overbodig!

— Dat weet je en toch bid je wel eens.

Hij aarzelde even. Alsof hij zich ervoor schaamde. Toen antwoordde hij eerlijk: Ja, maar daarbij vraag ik me soms wel eens af: waarom?

Met grote ogen keek ze hem aan.

— Ik hou van je, zei ze zacht. Is het erg?

Hij knikte haar toe.

— Wat weten wij ervan, kindje? We maken woorden en de een doet dat beter dan de ander, maar verder? Woorden getuigen toch alleen maar van onze opperste machteloosheid? We kunnen er dat, wat we willen zeggen, nog niet in de verte mee benaderen. Bergson heeft het toch gezegd: Het menselijk verstand wordt gekenmerkt door het feit, dat het het leven niet kan vatten of begrijpen!

— Zo heeft hij het niet gezegd, verbeterde Minna. Hij zegt, dat ons verstand alleen de anorganische dingen kan bevatten.

Ze boog haar hoofd voorover en keek hem onderuit met quasi kinderlijke blikken aan.

— Sorry, zei ze, maar het is zo. Zo heeft hij het werkelijk gezegd.

Hij lachte en dankte.

— Ik vraag me nog altijd weer af, waar jij toch al die dingen vandaan hebt. Je bent van alle scholen zo ongeveer weggetrapt en toch.....

— Van meepraten heb ik het, deedte ze mee. Laat je nooit vertellen, dat een mens leert van luisteren alleen. Dat is niet voldoende. Vader bespiegelde veel en als ze filosofeerden babbelde ik mee. Eerst vonden ze het gek, later wenden ze eraan en vroegen ze zelfs als ik niet kwam, waar ik zat. Ik ken alle filosofen. Ik weet van alle wijsgerige stelsels zo'n beetje het geraamte. Staat goed. Ik doe er vaak een hoop mee. Ik kan jou er zelfs mee corrigeren!

Ze hoorden iemand op de trap en vlak daarop werd er geklopt. Het was de sluike hospes, die kwam vragen of Minna „als ze meneer uitliet” de grendel op de voordeur wilde schuiven.

— Rotkerel, schold Johan, toen de vent weg was, maar Minna verdedigde hem: Knorrie is alleen maar jaloers, zei ze en jij bent dom!

Ze reikte hem haar handen. Hij lachte en trok haar naar zich toe.

Toen hij wegging, sloeg de Westertoren twee uur.

— Kom je morgenavond weer? vroeg ze, toen ze al in de gang stonden.

Hij bedacht zich even en toen was er iets, dat hem zei, dat hij „Nee” moest zeggen. Ze was zeer teleurgesteld, zei ze, maar hij bleef erbij en hij sprak af voor overmorgen.

— Kom je me dan weer afhalen? Dat vind ik zo leuk en dan hebben die andere meiden zo lekker de pee in. Ze kennen jou natuurlijk allemaal!

Hij voelde even iets onaangenaams, maar zette zich erover heen en haalde zijn schouders op. Hij kustte haar en ging. In hem waren de onrust en de onzekerheid en hij wist niet precies waarom.

— We zullen zien, beloofde hij zichzelf en riep een taxi, die juist voorbijkwam.

Huib had een „voordrachtje gepikt” die morgen. Van kwart voor elf tot elfven. Het stofzuigeruurtje, dat door de radio-groten eenmaal was uitverkoren voor „literaire voordracht”. Nadien was het natuurlijk zo gebleven. Als iets eenmaal zo is, blijft het, want dan „is het altijd zo geweest”. Dan staat het er en dan blijft het staan, omdat het blijkbaar goed staat.

Hij was uit de kleine studio gekomen en had zijn chèque in ontvangst genomen. En met de man van „Sechstagerennen” had hij voor zich gezongen: „Und kein Einziger weiss warum!” Het geld was goed overigens.

Hij liep wat en ging toen zitten, zoals een man doet, die niet weet waar hij staan of zitten moet. Om twaalf uur had hij weer repetitie. Van een kinderhoorspel, dat rechtstreeks werd uitgezonden. Het was een fabel en hij moest er een worm in spelen. Hij vroeg zich af wat dat worden moest, want als worm was hij nog nooit opgetreden. Wormen waren altijd stomme beesten geweest tot nu toe, maar misschien was dat na de oorlog ook veranderd. De mensen waren niet zo gauw verwonderd meer. Ze hadden zoveel zien gebeuren, dat ze voordien onmogelijk hadden gedacht, dat een sprekende worm er nog best bij kon.

Nu zat hij beneden in de wachtkamer, omdat hij nergens heen kon. Er waren leren banken en het was er leeg. Huib dacht, dat hij eigenlijk best een tukje kon doen, maar met zoveel van zijn voorgangers ontdekte hij al gauw, dat een mens niet denken moet, omdat hij toch altijd verkeerd denkt.

Er kwam eerst een paar binnen. Hij droeg een gitaar en zij heel veel rood op de lippen. Ze fluisterden en het was niet over de liefde maar over „het werk!”

— Is dit de wachtkamer voor de auditie, meneer? vroeg de jonge man en Huib zei, dat hij het niet wist, maar dat het wel zo zou zijn, omdat er in het gebouw geen andere wachtkamer was.

De twee gingen zitten en er kwamen nog anderen bij. Eerst een violist en toen een meisje met niets en zes mannen met allemaal heel grote kisten en kasten op de rug en onder de armen. Ze vormden een band, vertelden ze en ze „maakten” van alles. Zo te zien sloegen ze overal op en bliezen ze ook overal in.

Huib begon het interessant te vinden, want hij studeerde graag. Zoals hij dat noemde „op het levende materiaal”.

De juffrouw met niets werd het eerst geroepen en weggeleid, maar dat was niet zo erg, want ze was nog maar amper verdwenen of er kwamen drie juffrouwen tegelijk binnen, die zeiden, dat ze „het trio” waren. Met een naam natuurlijk maar die verstond Huib niet, omdat hij in de materie van de zingende grieten niet zo thuis was.

Hij zat nog een ogenblik en toen kwam er een technicus, die hij kende en die hem grijnzend vroeg of hij ook kwam „auditeren”.

De jonge man kwam bij hem zitten en Huib vertelde hem, dat hij tot twaalf uur moest wachten.

— Misschien mag je wel in de controle-kamer wat luisteren, dacht de technicus. Soms is het wel lollig en je leert er allicht iets van. Ik zal het vragen aan de commissie met permissie.

Hij ging en het mocht. Huib liep met hem mee naar boven.

De „juffrouw met niets” bleek een zangeresje. Ze zong „La Paloma” en „Aye aye aye” en een van de heren, die de jury uitmaakten, keek door het dubbele raam in de studio en zei, dat „het grietje verdomd aardig was”.

— Ik wou, dat je begreep waarom en waarvoor je

hier bent neergezet, zei een van zijn collega's en het klonk scherp, maar de ander lachte grinnikend.

— Een pantserplaat voor zijn voorhoofd, dacht Huib.

Er volgde een Hawaianduo, dat raar deed in het Hawaiaans of een taal daaromtrent en vervolgens in een nog zonderlinger taaltje, een „oorspronkelijk Nederlands lied” over het schone warme strand van „ons mooie eiland Hawai” en de Hoela-hoela meisjes kroelde. De mannen maakten een beetje verveeld notities en Huib zat opzij te kijken en te luisteren. Hij zag zichzelf op zo'n auditie en hij dacht eraan, hoe hij dagen ervoor niet had kunnen eten en slapen van de zenuwen. Hij voelde weer zijn hart bonzen, als hij dacht aan het ogenblik waarop hij de studio betrad en voor „dat dode ding”, de microfoon, werd neergezet. Hij zei verzen van Henriette Roland Holst en een stuk proza van Van Deyssel, omdat hij niets anders geweten had wat het eerste betrof en omdat het tweede hem als „verplicht” was toegezonden. Hij had staan hijgen en zweten.

De man van het „aardige grietje” wilde een mop vertellen, maar de ander coupeerde.

— Ik luister, zei hij.

— Naar wat? Naar dat? informeerde de man.

— Ja, daar word ik voor betaald. Jij ook!

De ene deed zijn best, maar misschien was er werkelijk niets bij. Huib had die andere kerel willen toeschreeuwen: Ze staan het beste weg te geven wat ze hebben, ellendeling en waar haal jij het recht vandaan om daar zo op te reageren? Ze staan daar te trillen en te sidderen met een hoop angst en misschien een heel klein beetje hoop!

Hij zei niets. De ene man bleef luisteren. De ander gaapte en keek steeds weer naar de klok. De technicus knipoogte tegen hem.

Huib liep de controle-kamer uit.

Dit was er een zoals er duizenden, miljoenen zijn. Hij dacht aan het verhaal, dat Johan had gedaan de

vorige avond, het verhaal van de dominees-theorie over het baantje. Hij hoorde Johan weer vertellen van die feuilletonredacteur, die „zo'n stapel" korte verhalen had liggen van „uitslovers" dingen, die hij niet las „omdat er toch niets bij was!" Hij dacht aan zijn vele ruzies met collega's, die altijd beweerden „dat er in Nederland geen toneel geschreven werd", terwijl hij wist, dat de toneeldirecteuren niet eens de moeite namen om te l e z e n wat werd ingezonden. Hij dacht aan het verhaal van de jonge journalist, die eens aan een bekend schrijver had gevraagd: Hoe kan ik een toneeldirecteur ertoe bewegen om mijn werk te l e z e n? Een vraag, waarop de schrijver geantwoord had: Door bekend te worden! „En hoe word ik bekend?" was de volgende vraag geweest. „Door gespeeld te worden!"

Overal de zelfgenoegzaamheid, de dikke, volle, vette, vuile voldaanheid van de lui, die „het baantje" hadden en daarmee de macht. Dat baantje was de kurk waarmee elke herinnering, elk gevoel van meeleven, elke werkelijke interesse werd afgesloten!

Met grote passen liep Huib voort tot „de Kei" en toen terug. Een paar dagen geleden had een jong acteur, een „losse" voor het hoorspel, tegen hem gezegd: Huib, ik wou, dat ik multi-millionnair was! en toen had hij gelachen, maar de ander had hem gepareerd: Nee, zo bedoel ik het niet. Het is niet om het geld! Als ik het geld had, zou ik de beste acteurs en actrices samen brengen in één prachtige troep en de kleinste rollen zouden nog door eersterangs krachten bezet zijn en dan zou je eens zien, dat er in Nederland toneel gespeeld kan worden!

— En als hij het werkelijk zou hebben, zou hij misschien na een paar maanden net zo indolent, net zo moe, net zo voldaan en net zo tevreden zijn met zichzelf als al die anderen nu!

— Lieve God, wat zijn we toch eigenlijk een soepzoodje met elkaar, zuchtte hij. Is dat nou de bedoeling?

Toen keerde hij terug en ging de studio in om in het kinderhoorspel in directe uitzending de rol van de sprekende worm te spelen.....

Bijna half drie was het toen Johan thuis kwam. Milly sliep. Of ze had gedaan alsof. Hij moest toegeven, dat hij het niet zeker meer wist nu. Vroeger was er altijd in alles dat gevoel geweest van dicht bij elkaar zijn, van bijna alles van elkaar weten ook zonder erover te praten, maar dat was voorbij. Milly was lief en goed als altijd, maar ze praatte niet en hij wist niet wat ze dacht. Misschien veel meer, misschien veel minder dan hij vermoedde. Anders had ze altijd geroepen, als hij in de nacht thuis kwam. Even, kort: Ben je daar? En dan was hij naar haar toegekomen en had haar een zoen gegeven, waarop ze weer, ook zonder een woord, was ingeslapen. Met een glimlach.

Nu niet. Het huis was donker geweest en in de slaapkamer was het licht niet aangeknipt.....

Op zijn tenen liep hij door de gang, hing zijn jas en hoed aan de kapstok en ging de kamer binnen. Kwispepend kwam Nigger hem tegemoet. Die had hem al gehoord toen hij de voordeur zacht binnenkwam en die had staan wachten achter de kamerdeur.

— Hij is braaf, hij is zoet! Hij is wel blij, dat de baas er is, hè?

— Niet slecht, gromde hij. Je moet je nog beklagen over de kale thuiskomst ook! Zet jezelf een beetje te sudderen op een laag pitje van zelfbeklag, viespeuk!

Hij knipte de schemerlamp bij de haard aan en ging in de grote stoel zitten. Nigger keek hem aan en besprong de tweede fauteuil, waarin hij zich met een zucht van voldoening over de geslaagde operatie neervlijde in de lekkere bocht. Justus, de kater, rekte zich met een hoge rug, sprong toen ook op de stoel, sloeg even plagerig met een slappe poot naar Nigger en kronkelde zich toen in de buikbocht van de hond.

— Eenheid, naastenliefde en vrede, dacht Johan, terwijl hij naar de twee keek. Here God, wat een rust!

Hij stak een sigaret op en blies nerveus de rook ver voor zich uit. Nigger bleef hem in het oog houden, de oogleden half geloken. Justus sliep in alle zaligheid.

— En zij zaten nog lang en gelukkig, dacht Johan en hij voegde eraan toe: En de rotzooi groeide. Jawel!

Hij zuchtte en concludeerde, dat hij het niet meer wist.

— Vastgelopen, dacht hij. Vastgelopen aan alle zijden en het licht is zoek. Daar, bij Minna, voel ik me bevoerd en hier voel ik me ellendig en de rest is navenant. Moeder, waarvoor leven wij?

Bijna automatisch knipte hij de radio aan. Een juffer croonde. Met een band, die zwoel deed. „In each life some rain must fall, but to much is falling in mine!”

Hij sprong gebeten op en draaide de knop. De stilte was goed.

— Die krengen van schlagers zijn nog altijd toepasselijk ook! dacht hij. Hij ging weer zitten en zonk kort weg in een dof niet-denken, in een alleen maar voor zich kijken en golven op het ledig.

Plotseling sprong hij op en vloekte: — Verrek, het enig kind! Eeuwig de rotzooi! Het oude lied. Een nieuw rythme? Swing it! Ook niet. Toch hetzelfde. Door alle jaren, bewust of ongeweten, maar steeds aanwezig! Het eenzame jongetje, dat weken voor dat neefjes of nichtjes met feestdagen of in de vakantie kwamen logeren, zich al spitste op het feest van het gezelschap dat hij zou hebben. Ook in de avond. Tot het naar bed gaan. Ook in de morgen met het vooruitzicht van de hele dag. Het jongetje, dat stiekem hilde als ze weer weg waren en hij weer alleen was gebleven. En dat het niet weten wou en dus zo flink en vooral: zo gewoon dee.

't Zat er in. 't Bleef erin. 't Zou blijven door heel het

leven. Het liedje, dat het „lied van moeder” was. Mee- genomen uit de jonge jaren van stiekeme eenzaamheid, waarvoor je je geneerde maar die toch niet weg wou en waarvan de stemming nafilteerde door alle later gekomen jaren. Complex? Nonsens! Het was het voedsel van de jeugd en de vrucht der jaren was ermee doortrokken. Geen mens zal ooit zich los kunnen maken van zijn jeugd, zijn liefdes, zijn verlangens, zijn . . . milieu. En als er vergeten is, is dat alleen maar uiterlijk en „voor anderen”. In de stilte blijft de bekentenis.

Johan dacht plotseling weer aan die paar zinnen, die hij gelezen had in een novelle van Somerset Maugham. Ze stonden dadelijk al in het begin van het verhaal en hij was die avond niet verder gekomen. Oude waarheid. Toch nieuw. Zoals het oude lied steeds weer nieuw geboren werd: „For men and women are not only themselves; they are also the region in which they were born, the city-apartment or the farm in which they learnt to walk, the games they played as children, the old wives tales they overheard, the food they ate, the schools they attended, the sports they followed, the poets they read and the God they believed in. It is all these things that made them what they are”.

Justus, de kater, stond op, strekte zijn dicht bij elkaar geplaatste poten tot rechte zuilen en rekte zijn rug in een bijna onwaarschijnlijk korte, hoge boog. Toen sprong hij op de smalle armleuning van de stoel, liet zich voorzichtig zakken, sloeg zijn staart in een sierlijke boog om de voorpoten, kneep zijn ogen half dicht en bleef verder roerloos, als een mediterende wijze.

— Nou moet ie toch denken, peinsde Johan. Misschien zit hij met hetzelfde probleem als ik maar dan op zijn katers. Drie dingen onderscheiden de mens van het dier, zeggen ze: het abstracte denken, het gebruik van de taal en het gebruik van technische hulpmiddelen. Goed, het laatste is waar, maar de eerste twee? Geen taal? Wat weten wij daarvan? En het denken? Duizend proeven, geen resultaat. Is dat bewijs? Laat me

lachen. Zo ziet de wijze mens de kater. Hoe ziet de wijze mens mij? Ik denk, daarom ben ik. Here God, ik wou, dat het maar uit was met dat vervloekte denken. Brokken heb ik om me heen. Ik loop ertussen, ik strompel erover, ik verga erin. En tussen de scherven is geen weg, want hoe ik het doe, het zal verkeerd zijn.

Er was iets niet in orde vanavond. Nou nog jaloers ook! Dat hebben we er nog niet bij gehad. 't Zou aardig zijn als dat het geriefelijke zaakje kwam completeren. En 't is zo nieuw ook, zo verschrikkelijk nieuw.

Hij vloekte zacht en begon heen en weer te lopen.

Toen schrok hij plotseling. Hij hoorde geluid in de gang. Hij bleef staan en luisterde. De deur ging open. Milly kwam de kamer binnen. Ze sloot de deur zacht achter zich en bleef vlak ervoor staan. Ze keek hem aan. Haar ogen waren groot en donker. Ze bleef kijken en zweeg. Ze was blijklaar zo uit bed gestapt. Hij zag, dat ze blote voeten had en hij schrok. Hij kwam naar haar toe.

— Kindje, wat doe je nou? Je zult kou pakken!

Ze reageerde niet, bleef hem alleen aankijken, maar haar blik was vaag.

— Ik sliep niet, zei ze na een ogenblik. Ik heb je wel horen binnenkomen. Ik deed maar alsof.

Johan legde zijn arm om haar schouders en ze liet hem, maar hij wist niet eens of ze het wel gemerkt had.

— Waarom doe je dit nou? vroeg hij onhandig.

Ze maakte zich los, liep langzaam naar de stoel bij de haard en ging erin zitten.

— Ik wou iets zeggen, maar het geeft niet. Ik weet ook niet heel precies meer wat. Het is een beetje vreemd, zie je? Ja..... vreemd.

Johan was bij de deur blijven staan. Nu kwam hij naar haar toe en zonder iets te zeggen, ging hij in de andere stoel bij de haard zitten.

Milly zat daar roerloos, de ogen neergeslagen en het was alsof ze hem en al het andere vergeten was. Zijn blik gleed over haar handen, die stil in haar

schoot lagen. Toen — plotseling — sloeg ze de blik op en keek hem aan. In haar ogen was iets onderzoekends, zonder dwingende vraag, maar in haar stem, die eerst beheerst scheen, was een lichte trilling in de ondertoon.

Ze keek hem recht aan, maar bleef zwijgen. Toen zei ze het. Vlak, koel bijna.

— Ik ben opgestaan, omdat ik je iets wilde vragen. Eerst heb ik gedacht: het heeft geen zin, maar ik wist opeens, dat het niet juist is. Dergelijke dingen kunnen beter wel gezegd worden, want ze zijn er toch, ook als je er niet over praat. Zie je, dat is het. Ik wou je vragen of het beter is, dat ik weg ga.

— Je bent gek!

Weer bleef ze hem zwijgend aankijken. Ernstig, rustig zelfs. Toen schudde ze het hoofd.

— Nee. Ik ben gek geweest, maar je hebt het niet gemerkt. Van angst, van jaloezie, van..... domheid! Maar dat is over. Helemaal over. Je gelooft me niet, dat weet ik, maar het is toch de waarheid. Ik ben nu heel rustig en ik heb alles overwogen. Ik heb er lang over gedaan, maar ik weet het nu en je moet me antwoorden. Eerlijk zeggen wat je denkt. Want ik wou graag, zie je, dat we, als we van elkaar gaan, toch zoveel als mensen dat kunnen, eerlijk tegenover elkaar blijven..... of weer worden.

— Wat bedoel je met dat: of weer worden?

— Je bent niet eerlijk tegen me geweest de laatste weken en daardoor is het allemaal zo gekomen. Als je naar me toe was gekomen en je had gezegd: Ik hou van een ander, ik kan er niets aan doen maar het is zo gekomen en nu is het beter, dat wij van elkaar gaan, dan zou ik het begrepen hebben. Het kan. Het is zoveel voorgekomen en het komt nog altijd voor. Ik weet wel: ik ben niet zoveel. Ik heb helemaal niets bijzonders en eigenlijk heb ik wat dat betreft, nooit bij jou gepast. Dat heb ik ook altijd geweten en ik heb me er zo vaak over verwonderd, dat het..... zolang

goed gegaan is met ons. Daarom ben ik ook niet kwaad, maar daarom ook vraag ik alleen maar een eerlijk antwoord, want daar heb ik recht op. Nee, blijf daar. Kom nu niet naar me toe. Zeg het, Johan: is het beter, dat ik wegga?

Hij lachte, maar ze schudde het hoofd: niet doen.

— Je hebt een bezitscomplex, dat is het, zei hij toen rustig.

— Ik weet niet wat je precies bedoelt, antwoordde ze na een ogenblik, maar als je daarmee wilt zeggen, dat ik jou helemaal voor mij opeis, vergis je je en dat moet je weten. Ik heb dat nooit gedaan, al weet ik, dat het er vaak is bij vrouwen als het haar man betreft. Je ziet, dat ik er rustig over kan praten. Ik eis jou niet op en ik heb je nooit opgeëist. Ik voel alleen, dat het er niet meer is. Ik weet niet hoe ik dat nu weer precies moet zeggen maar we zijn niet meer dicht bij elkaar. Natuurlijk heb ik allerlei dingen nooit begrepen en je hebt je er soms over opgewonden, maar meestal heb je erom gelachen en veel verschil heeft dat nooit gemaakt. Voor mij niet en voor jou niet. Maar dat is niet meer zo. Je was blij als je 's avonds thuiskwam en ik je niet hoorde, omdat ik sliep en daarom heb ik maar gedaan alsof dat werkelijk zo was. Dat slapen bedoel ik. Nee, nee, laat me nog even. Het was niet alleen om jou. Ik deed het ook om mezelf. Omdat ik het nog niet overwonnen had. Nu wel. Nee, ik heb geen bezitscomplex. Ik wil alleen zo niet verder. Ik kan het ook niet, ook als ik het wel zou willen. Je begrijpt me toch.

— Natuurlijk begrijp ik je. Als je eenmaal in die richting gaat denken moet je verder en is er geen stilstand meer. Jij hebt dat gedaan en ik hoor dat nu. Goed. Je wilt dus weg. Welja, waarom zou je niet? Is 't zo goed?

Hij stond op, kwam op de leuning van haar stoel zitten en sloeg zijn arm om haar schouders.

Ze verroerde zich niet, keek ook niet naar hem op.

— Als ik van jou weg wilde, zou ik dat gezegd

hebben, maar dat is nou net precies wat ik niet wil!

Nu keek ze hem aan.

— Nee, daarom juist, zei ze zacht. Ik wil niet dat je blijft uit medelijden of om een gevoel van verplichting of zoiets.

Hij lachte weer: — O, je wou het mij een beetje makkelijker maken, bedoel je? Je bent dom.

— Altijd geweest, antwoordde ze zacht. Dat is het juist.

Ze wachtte weer even alsof ze aarzelde. Ze keek voor zich en toen weer naar hem op.

— Achteraf was het niet zo vreemd, begon ze. Ik weet niet hoe dat met andere mensen is. Misschien hebben velen dat net als ik, misschien ook niet, maarik heb me altijd verwonderd. Zeker heb ik me nooit gevoeld. Als jij wegging voor een of twee dagen, soms voor langer, kon ik vaak plotseling angstig worden voor wat mogelijk was. Soms, als we iets hadden, kon het plotseling er zijn en alles overheersen: doe dat niet, zeg dat niet, maak dat het weer goed is, want het kan plotseling voorbij zijn. Alles. Ik druk me onhandig uit en het is allemaal anders in me dan ik het nu zeg, maar..... begrijp je wat ik bedoel? Ik wou zeggen: ik weet wel, dat er niets blijft, zelfs niet van vandaag of morgen. Toen jij in '43 weggehaald werd door die boeven, was ik toen kalm? Ja toch? Maar ik was het niet. Nee, ik bedoel niet in de gewone zin. Natuurlijk was ik bang en liet ik dat niet zien, maar dat bedoel ik niet. Ik wou zeggen: ik voelde het toen ook. Als hij terugkomt, dacht ik en hij komt terug, dan zal het toch anders zijn. Ik had niet kunnen zeggen hoè anders, maar ik wist het. Het leek eerst niet zo, toen je werkelijk terugkwam maar het was er toch. God, kon ik het toch maar zeggen zoals ik het bedoel!

Weer keek ze naar hem op.

— Het komt niet voor mij zo maar opeens. Ik heb maar gedaan alsof dat zo was. Je weet toch, dat het komen zal, maar je verzet je en dat is verkeerd, geloof

ik, al weet ik ook dat weer niet zeker. Maar je moet goed begrijpen, dat ik het wel goed zie.

— Je ziet het niet goed, kwam Johan. Als ik zo vrij was geweest als jij veronderstelt, dat ik ben, dan..... zou ik allang verdwenen zijn. Het is geen medelijden en geen gevoel van verplichting maar het is, omdat ik niet buiten jou kan. Gisteren niet, nu niet, in de toekomst niet.

— Ook niet..... als je van een ander bent gaan houden?

— Ook niet als ik van een ander zou gaan houden, veranderde hij haar woorden. Jij en ik, zolang we leven.

Milly stond op.

— Begrijp je me? vroeg hij dringend.

Ze knikte.

— Ja.....ja.

Even bleef ze staan alsof ze nadacht hoe ze het zou zeggen, maar ze zei alleen: Ik ben moe, jongen. Ik ga maar weer naar bed.

Hij bracht haar naar de slaapkamer en gaf haar een zoen.

— Is het weer goed tussen ons?

Ze knikte met gesloten ogen.

— Goede nacht, Han.

Hij ging terug naar de kamer. Nigger kwam naar hem toe en legde zijn kop op de knie van de baas.

Justus, de kater, begon plotseling verdwaasd over de vloer te springen, op jacht naar de punt van zijn staart, die ongrijpbaar bleef.

— Hou op met dat idiote gespring, schold Johan. Ik heb nog nooit zo'n egocentrische ellendeling gezien!

De hond keek met zalige ogen naar hem op. Hij aaide het dier zacht over de kop.

— Nig is braaf, prees hij. Nig begrijpt de baas beter.

Opeens dacht hij aan wat Milly had gezegd: Ik ben soms plotseling bang voor wat mogelijk is..... En opeens wist hij het: als Milly overleed, nu plotseling, zou

hij het gevoel van schuld nooit kwijtraken! Ook al had die dood niets uitstaande met dat ellendige van nu.

Nerveus begon hij heen en weer te lopen. Zonder het te weten greep hij plotseling de knop van de deur. Hij wilde naar de slaapkamer gaan, maar hij ging niet. Moe liet hij zich weer in de stoel zakken.

— Lieve God, zei hij zacht, wat zijn we nou eigenlijk precies? Zeg mij wat ik moet, bidden of vloeken? Hij vloekte.

De vrouw was even bij de deur blijven staan. Matje knikte en wees de stoel aan, die aan het lange eind van de tafel stond: de stoel voor de clientèle. Ze ging zitten en keek hem aan. Ze had „de” blik: wijd open ogen in een wat neergebogen hoofd. De blik, die gewend is te spelen en op het dringende kijken der mannen met een even sterk kijken lokkend en weerspannig tegelijk te antwoorden.

Johan zag dat kijken en hij fluisterde tegen Huib, die met een grijns de kamer was binnengekomen:

— Handen vol werk krijgt ie weer.

— Je mag wel opletten, waarschuwde de acteur. 't Is net een brok kersestang voor de ziener.

Toen klonk ernstig en diep de stem van Mattheus Onno: Kij sijt bang, ik sie!

Even trok het om de mond van de vrouw. Toen liet ze haar hoofd nog wat dieper zinken, hief het weer op en knikte.

— Ja, meneer. Ik ben bang.....

Weer stond Johan verbaasd. Huib keek hem aan en fluisterde: — Ongelooflijk is het eigenlijk! Wat zou die kerel in een behoorlijke maatschappij niet hebben kunnen bereiken!

Johan knikte. Het was ongelofelijk, altijd weer. Matjes diagnose faalde nooit! Hij keek zijn mensen aan, mannen en vrouwen, taxeerde ze en wist. Wist met onfeilbare zekerheid. Uiterlijk vertoon van zekerheid of maatschappelijke superioriteit werkte bij hem niet. Hij keek en was op de hoogte. En nauw hadden die anderen gevoeld of begrepen, dat „het” immers toch bloot lag voor zijn scherp en diep doordringende blikken, of ze lieten de uiterlijkheid vallen en kwamen met hem tot de eigenlijke zaak. Tot de kern.

De vrouw herhaalde: — U hebt het goed gezien meneer. Ik ben doodsbang!

Matje knikte en wachtte. Er was in zijn houding niets van zelfverheffing of trots. Hij liet zien, dat hij wist, dat zij haar verhaal kwijt moest en hij wachtte, terwijl hij haar bleef aankijken.

— Toch oppassen, waarschuwde Huib weer. Zij wil en hij is niet zonder interesse. 't Is ook een knap wijfje.

Johan reageerde niet. Hij keek en luisterde.

— Ik heb een onderduiker gehad, begon de vrouw. De laatste twee jaar van de oorlog. Mijn man was in Duitsland. Die was gepakt door de Duitsers en ze hadden hem in een concentratiekamp opgesloten. Hij was communist, weet u? Ons huwelijk was niet zo heel goed, want mijn man was nogal jaloers en daardoor hadden we veel ruzie. Ik deed nooit wat, echt niet, meneer, maar mijn man zocht overal wat achter. Nou en toen hij weg was, was ik veel alleen natuurlijk en op een goede avond kwam een vroegere kennis van me bij me en vroeg of hij bij mij kon onderduiken, want hij moest naar Duitsland vanwege de Einsatz en zo. Ik voelde er eerst niet zo heel veel voor, begrijpt u wel, maar hij hield aan en zei, dat hij nergens anders heen kon en toen heb ik het maar gedaan. 't Was een heel aardige jongen en.....

— Ik begrijp, zei Matje, toen de vrouw even zweeg. Ze keek op en om haar mond kwam even „het” lachje.

— Ja, meneer, 't kon niet anders, dat begrijpt u natuurlijk ook zo. Je bent maar alleen als vrouw en wat heeft zo'n man, zegt u nou zelf! Maar 't was echt gemeend en we zijn van mekaar gaan houden en toen de bevrijding kwam, waren we natuurlijk wel blij, dat het zover was maar we waren toch ook een beetje bang. Dat wil zeggen: hij niet. Jan zei: Laat hem maar komen, dan zal ik het hem wel vertellen, maar ik ken Wim beter en ik had de eerste dagen geen rustige minuut, meneer. Toen hoorden we weer niks en ik dacht: Misschien komt Wim toch niet weerom. D'r zijn d'r

zoveel niet teruggekomen, is 't niet zo? Daar kon hij toch ook best bij wezen? Niet, dat ik hem het kwade wenste, dat moet u vooral niet denken, daar is geen sprake van, maar je hebt zo je eigen gedachten en daar zit je mee, omdat je ze niet altijd kan uitpraten. Jan is bij me blijven wonen en hij verdient een knap stuk geld. Hij is in de handel, begrijpt u wel?

— Ik begrijp, antwoordde Matje droog.

— Ik heb het in die tijd wel meer gehad, meneer, dat ik me van de benauwdheid geen raad wist. Mijn vriendin zei es een keer tegen me: Wim kan best in de Russische zone zitten. Daar komen ze niet zo makkelijk uit, maar opeens kunnen ze toch maar voor je neus staan! En dan had ik het weer, meneer! Dan kon ik niet eten en dan sliep ik geen nacht en dan zei Jan, als ik zo lag te woelen: wat heb je toch, maar ik kon het hem niet zeggen, want hij zou er maar om gelachen hebben!

Ze zweeg weer even en Matje maakte geen aanstalten om de stilte te breken. Toen ging de vrouw verder: En nou hebben ze me gisteravond verteld, dat ze Wim hier in de stad hebben zien lopen, meneer! Hij zoekt mij natuurlijk en als hij me vindt, maakt hij me af! Hij steekt me zó dood met een mes, dat weet ik. Ik ben verhuisd. In drie en veertig al, maar dat vindt hij vast wel uit. Ze hebben hem natuurlijk toch uit die Russische zone vrijgelaten en hij is tot alles in staat als hij kwaad is. Wat moet ik nou doen, meneer? Ik dacht: ik zal maar es aan u vragen want ik weet het niet meer. Je staat er maar voor tegenwoordig als vrouw alleen.

— Uw burens weten alles!

— Ja, meneer en ze mogen mij niet, want ze kennen Wim niet en ze nemen het mij kwalijk, begrijpt u wel?

— Wim was niet de enige, ik zie.

De vrouw wierp haar hoofd achterover en lachte zacht.

— U is ook een rare!

Matje knikte bedachtzaam.

— Ik zie en ik weet. Kij veel uitgaan en dansen en veel feesten en dan lawaai en dan ruzie met de buren.

— Jan zegt altijd: we moeten toch wat hebben van ons jonge leven!

— Jawel, maar Jan weet hij niet de enige is, en hij vindt koed!

— Ja, meneer, Jan is ook een schoft, maar wat moet ik nou! De kerels deugen geen van allen! Voor mijn part was Jan met Wim in de Russische zone gestikt!

Johan glimlachte, Huib grinnikte. Matje bleef onbewegelijk zitten. De vrouw keek hem aan en zei toen plotseling pathetisch: — Je wil in de mensen geloven, is 't niet waar meneer? Je wil toch wat vastigheid in 't leven, maar ze zijn allemaal beroerd tegen je en ze begrijpen je niet als je anders doet dan zij. En ze kletsen maar van je. Als d'r niks is om te kletsen, zoeken ze wel wat!

— Jan is ook niet wat kij verwacht had!

— 't Is een dunne kerel. Als 't aan hem lag, zou hij van me gaan leven. Ik weet niet of u me begrijpt.

Matje knikte diepzinnig.

De angst keerde weer in de ogen van de vrouw.

— Wim slaat me dood meneer, als hij me vindt! Wat moet ik doen?

— Kij moet Jan laten in huis waar kij nu zijt. Kij kunt dat. Kij van Jan verlaten geen verdriet. Kij keert naar uw huis terug.

— Dat kan ik niet, meneer. Daar wonen nu andere mensen in en..... die kennen mij. Die weten alles van me, begrijpt u wel?

— Ik begrijp. Kij ook niet daar moet wonen. Kij overdag voor dat huis iedere keer moet kijken. Of Wim komt. En dan blij zijn. Hij ook blij zal zijn.

— Zou Wim me weer terug nemen?

— Zolang hij niet weet. Als hij kaat weten, kij kunt zien!

— Slaat hij me dood, meneer?

— Een paar builen, denk ik, maar niet dadelijk.
Eerst hij zal anders zijn.

De vrouw keek eerst even en lachte toen. In haar ogen keerde de glans.

— Kij dat maakt met hem.

Ze schaterde.

— Dat kunt u aan mij overlaten! Ik ga naar Jan en pak mijn boeltje! Ik ben blij, dat ik naar u toegekomen ben! 't Is een hele opluchting. 'k Zie me al op wacht staan om Wim te pikken! Die zal wonder wat denken. Hij is toch nogal grosig!

Ze lachte weer in voorpret.

— 't Zal toch lollik zijn als we mekaar weer zien. Nou ja, lang zal 't niet duren! Dan komen de builen, schaterde ze. Ik zeg maar: alle kerels de koorts! Wat krijgt u van me? Niet duur wezen, hoor! Ik ben maar een arme vrouw! En ze loeren op me!

— De prijs is een kulden, kij weet, maar kij betaalt een kulden meer.

Het vrouwtje keek hem even aan, liet toen het hoofd zakken, trok haar lippen bij elkaar met de mond een ietsje vooruit en vroeg toen half lachend:

— En waarom moet ik een gulden meer betalen dan een ander?

— Omdat kij kewend zijt u te laten betaal en omdat kij moet leren zelf te betaal! antwoordde Matje strak.

— Verrek, zei Johan.

— Onze ziener speelt voor paedagoog van de vlakke, grinnikte Huib.

Het vrouwtje bleef in de houding van coquette speelzucht: — En als ik weiger die gulden meer te betalen?

— Dan zal ik de asjmedei, die zit in u, laat opkomen en zich verenig met de geest tot de jitzerorre en Wim zal weet!

De vrouw schrok.

— Jan, begon ze, maar Matje liet haar geen tijd.

— Ja, zei hij. Jan. Betaal en ka!

Ze betaalde en ging.

— Leve de jitzerorre, juichte Huib.

Mattheus Onno knikte wijs.

— Ja, in elke vrouw, zei hij, maar dat maakt ze juist zo onderhoudend, wat zeg jij, Johan? Dat dingetje, dat jij van de week 's avonds bij je had, had de jitzerorre ook, weet je dat?

Hij keek Johan aan en zweeg plotseling. Vlug wendde hij zich tot Huib.

— Was dit de laatste vanavond?

— Er zit er nog één, antwoordde de acteur. Een dikke kerel. Hij is net binnengekomen. Hij had haast, zei hij.

— Ik niet, lachte Matje. Laat hem maar even zitten.

— Help hem, dan sluiten we de winkel, meende Huib. Ik wil naar bed. Ik heb morgen radio in Hilversum.

— Laat hem komen in, gelastte de ziener en Huib ging.

Het was een dikke kerel en hij was rood aangelopen van agitatie.

— Kij zit daar, wees Mattheus hem een stoel en toen hij zat: Kij hebt te vraag mij.

De diknek schoof even onrustig heen en weer op zijn stoel.

— Ja, ik wou u wat vragen meneer.

— Alle mens, die kom, hebben vraag, deelde Matje vriendelijk mee. Kij kunt spreek.

— Kijk, meneer, begon de man moeilijk. Het zit zo: 't Is vanwege de handel, dat ik bij u kom. Ik zal u een kleine schets geven, vanwege dat u het begrijpt.

— Ik bekrijp, knikte Matje.

— Natuurlijk, meneer, zei de man, die erg rood van hoofd was en zweterig. U maakt zo van alles mee en u voelt het. 't Is zoals ik zei vanwege de handel. Die is moeilijk tegenwoordig en je weet niet altijd wat je moet doen, omdat je zagezegd niet weet of je het goed

doet. Je weet wel waar de klepel hangt, maar niet hoe de klok eruit ziet, als u me vat.

— Ik vat, bevestigde Mattheus.

— Tabak is het, deelde de man mee en hij wiste zich met de rug van zijn hand over het natte voorhoofd. Ik doe in sigaretten en tabak en ik heb een week geleden een mooie partij gekocht. Amerikaanse sigaretten en wat mixture.

De man sprak van mikstuur. Matje wachtte. De handelsman keek hem aan.

— Je mot in zo'n geval weten waar je aan toe bent.

— En kij weet niet.

— Ik zal u een kleine schets geven, meneer, ging de zwarte koopman verder. Ik kan verkopen en ik kan bewaren, maar ik weet het niet. 't Is nou even duurder dan toen ik inkocht, maar 't kan goedkoper worden en 't kan oplopen. 't Scheelt mij gauw een paar rooie ruggen, als u me vat!

— Ik vat, herhaalde Matje. Kij wilt weet hoe staat met die rantsoen van de weken, die koom.

— Juist, meneer, knikte de man blij, omdat hij zo goed begrepen werd. 't Is een weet natuurlijk.

— Ik weet, deelde Matje rotsvast mee.

— Allicht, zei de man. U ziet het zo!

— Niet zo maar zó, antwoordde de ziener. Kij dacht: ik betaal daar een kulden en ik lekker verdien die rooie ruggen!

— 'k Heb er best wat meer voor over, as het klopt! zei de man royaal. Je zit er zo raar tussenin, moet u weten. 'k Zal u een kleine schets geven: mijn vrouw is bang en mijn zwager, die mijn compagnon is, heeft lef. De een zegt: vasthouden, dat is mijn zwager — en de ander — dat is mijn vrouw natuurlijk — zegt: wegdoen of je vergokt wat je hebt. Wil u geloven, meneer, ik krijg het er soms benauwd van?

— Kij was voor die oorlog niet in die handel.

— Nee, meneer. Toen was ik werkloos. Ik liep in de steun, begrijp u wel? Ik ben er in de oorlog mee be-

gonnen. Toen kon je een lekker stuk brood verdienen. Ik kwam er zó in.

— Hoe? informeerde Matje belangstellend met een stiekeme gluur naar de suitedeuren.

— Nou, kijk. Ik zal u een kleine schets geven zogezegd. Naast mij, pal om de hoek woonde een kruidenier en die had wel, maar die had geen lef, voelt u wel? Die had zo van alles en 't was eerlijk gezegd een secreteet en daar kwam ik mee in gesprek. Hij zei: Ik weet wat voor je te verdienen as je je bek kan houwen en een beetje lef hebt. Toen heb ik om te beginnen een beetje zeep voor hem verkocht en eerlijk, meneer, maar hoe gaat dat, dat weet u zelf. Je denkt: jij de vette brokken en ik de dalles en toen heb ik mijn procenten genomen en zo kreeg ik een paar centen en toen ben ik voor mezelf begonnen en nou weet u net zo goed as ik, dat zogezegd door de stomheid van de regering de tabak je dat is. Zo ben ik van de zeep in de tabak gegaan. Ze hebben me wel es gepakt maar dan betaal je een paar honderd gulden en je gaat weer verder. Dat bennen zogezegd je bedrijfsonkosten, niet? Maar tja, nou zit ik toch. Zeg u me nou es wat ik mot doen. Ja verkopen of nee.

— Hoeveel is het? Ik bedoel: die vraag is van: hoeveel hebt kij?

Even aarzelde de man. Toen antwoordde hij: Vijfhonderd pakjes sigaretten en ruim tweehonderd rooktabak. Mikstuur, meneer. Zuiver Amerikaans goed.

— Vasthouden zei Matje. Kij komt terug over drie daag.

De ogen van de man glinsterden.

— U weet het zeker, meneer? 't Is een aardige cent natuurlijk!

— Als ik spreek, ik weet zeker. Over drie daag. Dan betaal.

— Als 't lukt, krijgt u een paar pakjes, meneer.

— Kij betaalt over drie daag. Kij nu kaat.

— Ja, meneer en welbedankt.

De man ging. Huib liet hem uit en informeerde in de gang nog even terloops naar de prijs. 't Was te duur!

— Een vies mannetje, zei de acteur, die kwaad was, omdat het niet gelukt was.

Matje grijsde.

— Over drie dagen roken wij alle drie lekker, zei hij.

— Als 't oploopt en die vette kerel vet verdient, antwoordde Huib.

— Het loopt op, zei de ziener in profetische zekerheid.

— Hij gaat verdomme zelf in zijn helderziendheid geloven, lachte de ander.

Er was nog één vrouwtje de wachtkamer binnengelopen.

— Duidelijk een jodinnetje, vertelde de acteur. Een jaar of veertig, schat ik.

— Laat haar binnen dan zijn we klaar voor vanavond.

Het was een klein, zwart vrouwtje, dat hem aankeek met een paar felle, donkere ogen, die nerveus glinsterden.

— Ik kom u raad vragen, begon ze. Ik weet niet of het goed is, ik bedoel: ik weet niet of u daarvoor zit, maar ik.....

— Ik zit voor die hele mensheid, deelde Matje bescheiden en met bepaald iets van wijding mee. Zij komen tot mij allemaal met hun problemen en hun angst.

De vrouw knikte.

— Misschien is het angst. In elk geval weet ik me er geen raad mee.

— Kij vertel, moedigde Mattheus haar aan.

— Eigenlijk geloof ik er niet in, zei ze eerlijk, maar ik weet niet waar ik ermee heen moet en ik..... Ik moet er over praten met iemand. U moet mij niet verkeerd begrijpen, rectificeerde ze haastig. Het is geen wantrouwen, maar verkeerd begrijpen, als je.....

— Kij hebt veel meekemaakt, ik zie.

Ze stroopte haar mouw op en Matje knikte: Auswicz, ik zie.

— Vijf kampen. Auswicz ook, maar dat is het niet. Zeventien keer hebben ze me gekeurd. Voor de gas-kamer. Zeventien keer ben ik erdoor gekomen, maar toen ik terugkwam, was ik gek. Er is geen ander woord voor. Nu ben ik genezen. Het was een shock en ze hebben daar tegenwoordig de middelen voor. Electrisch gaat dat.

Ik wou iets anders zeggen. Ik praat over mijzelf en dat is het niet. Ik heb een kind, een jongen. Hij is nu tien jaar. Toen wij onderdoken in 1942 was hij al langer dan een jaar van ons weg. Ergens in Limburg. Op een boerderij. Bij beste mensen, dat zeg ik u er dadelijk bij en zij hebben geen schuld. Ik ben ze altijd dankbaar geweest en ik zal dat blijven. Dat moet u goed weten, want daar gaat het niet om.

Matje knikte en wachtte.

— Ik zal het u precies zeggen. De mensen waar mijn jongen thuis was, zijn Katholiek en ze zien de dingen zoals ze ze zien. In elk geval zijn ze eerlijk en ze hebben hem verzorgd, zoals ik het niet beter kon wensen. Hij is van ze gaan houden en hij gaat er nog elke vakantie heen, want zij houden ook van hem. Dat is het juist wat het zo moeilijk maakt, omdat er niets achter zit van gemeenheid of zo.

Kijk, ze hebben met hem over de joden gepraat en zij zien dat op hun manier. Voor hem zijn joden iets..... Ik weet niet precies hoe ik het zeggen moet, maar ze hebben hem gezegd, dat het niet goed is een jood te zijn en dat je daar vanaf moet, begrijpt u wel?

Mattheus knikte weer.

— En ze hebben gezegd, ging de vrouw verder, dat dat best kon. Dat hij zich moest geven aan de dienst van de Here Jezus, dat hij priester moest worden en dat daarmee alles opgelost zou zijn. Hij heeft dat ingezogen, zou ik haast zeggen en de angst en de afkeer van het jood-zijn ook. Ik ben helemaal niet joods in de

zin van de godsdienst. Ik ben niet zo opgevoed en ik leef zoals ieder ander mens leeft. Ik doe aan al die dingen van het jodendom niet, maar dat is het niet. Het gaat om het kind, dat moet u goed begrijpen. Als hij het woord jood hoort, wordt hij bang. Dan kruipt hij bijna weg en een tijdje later begint hij dan: wanneer hij nu naar school mag om priester te worden, want dat dan alles over is en dat hij dan geen jood meer is, omdat dan de zonde opgelost is of zoiets. Ik weet niet wat ik moet, meneer! Als ik ergens met hem ben, waar-schuw ik de mensen altijd: zeg niets over joden of over de oorlog of over onderduiken, want dan heb ik de eerste uren en dagen geen leven. Ja, ik weet wel, dat het gek is, dat ik daarmee hier.....

— Het is niet gek, stelde Matje haar gerust. Hier komen alle mens en zij zeg mij hun moeilijkheden.

— Wat moet ik doen meneer? U kent de mensen en u kent beter dan ik de weg.

— Uw kind heeft een, wat wij noem, complex. Een angstcomplex en dat zal niet beter worden als zijn moeder ook heeft een angstcomplex. Kij vertelt mij, dat kij zijt kenees van die shock en kij moet nu kenees het kind van zijn ziek zijn, want dat is ziek, kij bekrijs? Kij kaat het probleem uit de weg en dat is uw fout. Het best zou zijn, kij kaat naar een psychiater, maar dat is niet nodig absoluut. Er is een weg en die kij moet probeer. Door het niet praat over iets, dat de ander hindert, ik meen door die duidelijkheid waarmee men daar niet over praat, die gevoeligheid van die ander wordt kroter. Kij bekrijs?

— Ik geloof het wel, meneer, maar als ik erover ga praten, weet ik zeker, dat hij nóg banger zal zijn.

— Kij kunt praat zó en kij kunt praat zó! Er is één ding, dat ieder mens moet leer en dat veel nog nooit heb keleerd. Dat is, dat de mens niet zit in die kleur van die huid of die ras maar in de mens zelf. Hij is mens of hij is niet. Ik weet kij wilt zeg. Zij heb dat niet keleerd in Amerika met die negers en zij heb dat

niet keleerd in Europa waar zoveel zijn meegegaan met die nazi's. Maar dat maakt de waarheid niet anders. En nu uw middel is dit: Uw kind houdt van verhaaltjes, ik meen van sprookjes en zo, als kij vertelt?

Het vrouwtje knikte enthousiast.

— O, ja. Ik moet hem elke avond voor hij gaat slapen een verhaaltje vertellen.

— Koed, heel koed. Kij kunt doen daarmee alles. Kij moet hem niet opdring die waarheid over de mens, maar kij moet laat hem trekken die conclusie zelf. Kij vertelt van een mens, die altijd bang was, omdat hij meende dat andere mensen vonden hem vreemd. Kij vertelt van een jongetje, dat zwart was worden geboren en dat leefde onder de anderen, die waren helemaal wit, blank. En dan komt er een man en die zegt hem, dat hij niet hoeft te zijn bang en zo waarom.

— Ik weet niet hoe ik die verhaaltjes moet.....

— Kij wezen niet bang daarvoor. Ik heb een vriend, die weet heel veel verhaaltjes en die zal u help. Hij maakt ze zelf, hij zal opschrijf voor u.

Matje keek even naar het gat in de suitedeur.

— Die vriend zal doen dat graag. Kij kaat nu en kij zijt niet meer bang. Kij praat nu over nog niets met uw kind, maar kij komt terug over vier daag en dan kij krijgt van mij twee verhaaltjes voor uw kind.

— Wat kost dat meneer? Ik heb.....

— Dat kost niets voor u. Dit van vanavond ook niet. Wij werk voor de mensheid en kij zijt een stuk daarvan.

Het vrouwtje frommelde nerveus aan haar mouw. Toen trok er plotseling een flauwe glimlach over haar gezicht.

— Ik heb dat zo niet meneer, zei ze. Ik heb die angst niet en..... weet u: ik heb heel veel..... afgeleerd..... daarginds. In Auswicz en die andere plaatsen. Ik praat er nooit over, want dat kan ik niet.....

Ze lachte nu opeens en in haar ogen kwam de spot.

— Van de week sprak ik een dame, die ik vroeger goed gekend heb. Ze is nogal..... Calvinistisch en ze

begon met mij over de godsdienst. Toen vroeg ze mij of ik niet es een Zondagmorgen met haar mee wou gaan naar de kerk. Ik heb dat gedaan. Waarom niet? Als je iemand daar een plezier mee doet, is 't niet zo? Je kunt overal wat leren en kwaad kan het niet. De kerken hebben heel veel goeds gedaan in de oorlog. De dominee preekte werkelijk heel mooi, dat moet ik zeggen, maar aan het slot had hij het over de joden. Het uitverkoren volk, God zal mij bewaren voor de zonde, maar was ik maar een beetje minder uitverkoren! En daar zei hij zo het een en ander over. Over de dwaalwegen en zo. Toen we de kerk uitgingen, kwam het. Ze vroeg mij wat ik ervan dacht en of ik er niet voor voelde om nu over te gaan. En toen heb ik het gezegd. Ik weet niet wat het met mij was, meneer, maar ik heb er nóg plezier van. Ik zei: Mevrouw, als ik ooit wat word, word ik een goeie jodin!

Matje lachte schaterend en bijna hadden Johan en Huib achter het kijkgat te luid meegelachen.

— Kij komt terug over vier daag.

De séance was geëindigd. De zitting ook. Johan en Huib kwamen binnen.

— Nò? vroeg Matje.

— Zal ik gebensjt zijn, antwoordde Johan, maar een brooche op je kop!

— Schrijf jij iets voor haar? vroeg Matje en Johan knikte. Ik zal wel iets opzoeken, dat geschikt is.

— De Heer zal mij bewaren, maar wat hebben we van zijn wereld gemaakt, schold Huib. In de oorlog schreeuwde alles om eenheid!

— Dat geschreeuw is er nu nog precies zo, meende Johan. Alleen verstaat iedere partij iets anders onder hetzelfde woord. De communisten, de socialisten en de reactie willen allemaal eenheid.

— 't Is meer een luizerige drie-eenheid, dacht Matje. Ieder wil je in zijn winkeltje hebben, en ze zijn allemaal gek op de klandisie. Ik ga. Ik heb een belangrijke bespreking.

— Het is bij twaalfen, zei Huib.

— Daarom juist, antwoordde Matje met een grijns.

Toen ze samen een eind opliepen, vroeg Huib: —
Hoe verklaar jij het toch wel vaststaande feit, dat kerk
en reactie zo vaak synoniem zijn?

Johan keek hem even aan. Toen antwoordde hij:

— Misschien zijn de farizeërs en geldwisselaars na
Jezus' uitdrijving toch weer de tempel binnengekomen.
Maar vertel het niet verder, want waarschijnlijk is het
nog een geheim!

In de regie-kamer van de hoorspelstudio stond de lucht te broeien. De kleine regisseur stopte even zijn zoveelste pijp, pafte erin, draaide zich om naar zijn gasten en zei: — Ja, de rotzooi groeit! Je kan alleen op deze manier nog iets kwijt en dan nog maar met de grootste moeite, want ze liggen met elkaar op de loer of je vooral geen stoute dingen zegt!

Johan en Matje waren met Huib meegekomen. De regisseur had gezegd: — Als ze achter me gaan zitten, zich rustig houden, niet kletsen en niet voor het studioraam gaan tureluren, heb ik er geen bezwaar tegen.

't Was een thriller. Een detective zat natuurlijk een bende na, maar er zat iets om en aan. De bende bestond namelijk uit fascisten en de schrijver luchtte in het scenario nijdig zijn gallige gevoelens. 't Was een radio-feuilleton en ze hadden het zevende of achteste deel onder handen. Iemand van de pers had geschreven, dat het geen pas gaf; Hier werd — zo zei de alweter — het „leed van een deel der mensheid misbruikt om spanning te lenen aan een detective-verhaaltje!”

Johan had het gelezen en hij roerde het tere punt even aan.

— Het lijkt mij, dat je niet vaak genoeg kan zeggen, dat Carthago nog altijd verwoest moet worden, antwoordde de Groninger, maar misschien zie ik het verkeerd en is het al verwoest..... door de consequent toegepaste barmhartigheid in deze van naastenliefde druipende contreien.

De regisseur keek hem even aan.

— Ik heb een kennis, meneer. Een jood, als u het goedvindt.

— Ik vind het prima, antwoordde Johan een tikje geïrriteerd.

— Fijn, zei de regisseur droog. Die kennis heeft na heel veel knokken en getraineer zijn huis teruggekregen. De N.S.B.-familie, die erin zat, is opgepakt, opgesloten en natuurlijk weer vrijgelaten. Nu kwamen ze een paar weken geleden bij die kennis van me kijken of in dat huis geen plaats was om de N.S.B.-familie samen met de joodse te herbergen. Het ging niet. Jammer, want 't zou lief barmhartig geweest zijn. De ruimte was niet voldoende, begrijpt u wel? Voor vader, moeder en dochter N.S.B. was er geen plaats, maar wat mijn vriend ervan dacht om de dochter bij zich in huis te nemen? Die was van de Jeugdstorm geweest en een paar andere kleinigheden en die moest „opnieuw opgevoed” worden. Ze hadden gedacht, dat hij die schone taak misschien op zich zou willen nemen.

— Kijk, waarde heer, zei de Groninger knauwend, van die kennis van me zijn de vader en moeder, een broer met zijn vrouw en twee kinderen vergast en is een zuster gekrepeerd na in een Duits soldatenbordeel verbruikt te zijn en nu kwamen ze bij hem de barmhartigheid een beetje beoefenen. Hij zei: — Dat kan. Breng die meid maar hier! Die ambtenaar voelde iets. Er zijn nog gelegenheden waarbij een ambtenaar iets voelt, begrijpt u wel? — En dan? vroeg die. — Dan gebeurt er een moord natuurlijk, zei die kennis van me. Het meisje, dat „heropgevoed” moet worden, zoals ze dat tegenwoordig noemen, is nog altijd een verstand gelovige in de leer van het ras en het bloed. Ze is nog niet gearriveerd. Verdomd jammer!

— Toch speelt u die scène van dat verraad niet goed, zei Matje plotseling.

De regisseur keek hem kwaad aan. Hij was een tik rood in zijn gezicht.

— Wat mankeert er aan? Is u acteur?

— Nee, boef!

Een seconde was er een verblufte stilte. Toen brak de schater los.

— Mijn vriend is in de onderwereld inderdaad een goede bekende, lichtte Johan toe. Hij is er zagezegd in opgegroeid en hij is nog altijd een enthousiast beoefenaar van de sporten, die in die kringen bij voorkeur beoefend worden.

— Mooi gezegd, prees de regisseur. U is natuurlijk de journalist. Ik hoorde zoiets van Huib. U schrijft toch niet over het hoorspel?

— Nee. Ik ben bereid daar een eed op te doen!

— Dan is het goed. En, wendde hij zich weer tot Matje, wat deugt er niet aan?

— Hij is te dik en te duidelijk, begon Mattheus zijn critiek. Het is een jongen uit de onderwereld van de film en zo. Die deugen nooit. Daar ruik en proef je de deugniet al meters aan. Dat is bij de echte nooit het geval. Ze beweren, dat ik één van de grootste boeven van Europa ben. Misschien vleien ze me wat, maar ik mag zeggen: ik kan meedoen en ik heb zo het een en ander op mijn lijstje staan, dat genoemd mag worden. Maar kijkt u mij nu eens aan! Geen mens ziet zichzelf, zoals hij is maar ze hebben mij wel eens verteld, dat ik op alles lijk behalve op een chanteur en een oplichter. Ik heb wel eens gehoord, dat ik meer heb van een zendeling.

De kleine Groninger nam hem scherp op. Toen knikte hij.

— Ja, zei hij langzaam. Daar zit iets in. Een zendeling..... niet helemaal. Ik zou zeggen: een kruising met een ik weet niet precies wat!

Matje lachte genoegelijk.

— In elk geval spreek ik niet zo, dat u al bij het eerste woord hoort: die snuiter deugt niet. Ik heb toch bepaald iets vertrouwenwekkends, niet?

— Inderdaad.

— Nou en ik ben zo onbetrouwbaar als u in uw ergste nachtmerries niet durft te dromen. Kijk, me-

neer de regisseur, alleen die mens slaagt in de onderwereld, waarvan men geen seconde aanneemt, dat hij de mentaliteit ervan bezit. Ik heb veel nagedacht over mijn capaciteiten en mijn tekortkomingen in de branche, want het is een branche, waarde heer, en nog wel een zeer moeilijke, en ik ben tot die conclusie gekomen, die ik u zoeven zei. In de film en ook hier bij u, ruik je de boef al aan zijn eerste woorden. Hij ruikt niet, hij stinkt! En daar zit de fout en een hele grote, als ik het es zeggen mag!

— Er zit wat in, zei de regisseur.

— Een hele boel zit erin, meende Matje bescheiden.

— En toch is het voor ons fout, kwam de hoorspel-leider weer. Misschien is het teveel en dan gaat er wat af, maar iets ervan moet blijven. Deze man hoeft trouwens ook niet te verbergen wat hij is. Ieder mag het weten, móet het zelfs weten!

— Dan is er voor mij geen gijn aan, besliste Matje. Als deze man zijn verraad pleegt, moet er angst zijn, maar tegelijk kwasi betrouwbaarheid. Ik.....

— We doen het over, besliste de regisseur en tegelijk drukte hij het handeltje in, waarmee de commando-microfoon in werking werd gesteld.

— Dames en heren, gelastte hij. De scène op pagina acht van het stencil. We beginnen daar waar inspecteur Cleveland Copley onder handen neemt.

Toen gebeurde het. De deur van de regie-kamer ging open en de assistent van de regisseur kwam binnen. Hij boog zich over naar de man achter de microfoon en zei zacht: — Er staan drie heren in de alcoof. Een ervan is Werner Vrede.

— Verrek, zei de regisseur en hij liep rood aan.

Tussen de grote studio en de „alcoof” was een afschutting en van de regiekamer uit, had men op dat afgeschutte gedeelte dus geen zicht.

Drie heren en één ervan was Werner Vrede.....

Johan keek de Groninger aan. Matje grijnsde. De

technicus, die stil achter zijn knoppen en draaitafels zat, keek gespannen naar de regisseur.

Werner Vrede was een zeer gewichtig man! Hij had voor de oorlog een grote naam gehad in een zeer bepaalde kring maar hij had die naam in de vijf jaren, waarin een deel van het volk streed, verloren. Hij had namelijk niet gestreden. Toch was hem niets gebeurd. Telkens weer waren er geruchten opgedoken, maar even vaak, vaker nog was hij glimlachend en slappe handjes gevend in „het” milieu blijven verschijnen. Dat milieu vreesde hem, want hij was machtig en hij had relaties. Verre, grote, invloedrijke!

— Wat moet ik doen? vroeg de assistent, die wel gevochten had in de illegaliteit en die wist.

— Vraag de heren wat ze moeten en deel hen mee, dat we geen bezoek kunnen hebben, antwoordde de regisseur.

De assistent ging. Hij voelde zich lekker. Rechttuit liep hij naar de alcoof.

— Schakel de microfoon daar in, Dirk, zei de regisseur.

Ze luisterden.

— Kan ik de heren ergens mee van dienst zijn? informeerde de assistent.

— We kwamen even de installatie bekijken, antwoordde Vrede, een tikje verwonderd over zoveel on-eerbiedigheid.

— Kort dan, zei de jonge man. We kunnen geen storing hebben. We zitten al in tijdnood!

En hij draaide zich om.

— Wat doen ze? informeerde de regisseur bij de technicus, die van zijn plaats de alcoof wel kon overzien.

— Ze staan nog, zei die. Nee..... ze gaan!

— We nemen de scène, klonk het uit de commando-microfoon en de repetitie begon.

Toen ging de deur van de regiekamer open en de drie heren kwamen binnen. Ze liepen rechtstreeks naar de

technische installatie en begonnen een zacht gesprek.

Geirriteerd draaide de regisseur zich om.

— Wilt u dat laten? Als u wat te bespreken hebt, doet u dat dan op de gang!

— Mag ik me even voorstellen? vroeg een van de heren. Dit is meneer Vrede en wij

— Straks, zei de Groninger en zijn stem klonk hard in de microfoon: Nee, Huib, zo niet. Luister es even! Je wordt daar gepakt en dan verraad je de hele troep. Zover is het goed, maar dan komt pas wat belangrijk is: Ik ben er altijd tegen geweest, meneer! Ik heb er nooit wat mee te maken gehad en toen ik ontdekte wat het precies was, wou ik er dadelijk uit, maar ik kon niet!

— Je bedoelt, dat je datzelfde tegenwoordig nogal es hoort, zei Huib met een lachje, maar de regisseur lachte niet.

— Ja, dat bedoel ik. En die algemeenheid wil ik erin hebben, als je me de eer wilt aandoen om me te begrijpen! Zeg het nog es en dan met alle welwillendheid erin, die dit tuig in voorraad heeft tegenover de anderen zo gauw als het zaakje misloopt. Je hebt ze toch ook gekend, niet? Je kent ze toch nog? Ze hebben er toch geen van allen iets voor gevoeld, ze hebben er toch nooit iets mee te maken gehad? Over! Ja!

De scène „ging” opnieuw. Johan keek terzijde naar Vrede en hij zag de mond van de man kleiner worden in steeds feller geknepenheid.

— Stop, riep de regisseur. Als inspecteur Cleveland zegt: Ja, dat begrijp ik mijn jongen. Ik heb kameraden van jou, die in dezelfde omstandigheden verkeerden, nogal eens hetzelfde horen zeggen, dan moet ik daarin weer de algemene betekenis horen. In het werkelijke leven hebben ze ze niet gepakt, laten wij het dan alsjeblieft hier doen! Pik ze! En elke luisteraar moet begrijpen, dát ze gepikt worden! Over!

Over! Over! Over! Steeds dezelfde scène. Steeds voorzien van scherper en actueler commentaar! Vijf

keer! Acht keer! Huib, die de verradersrol speelde, werd schuw gescholden maar hij casseerde met welbehagen. De spanning en de voldoening stonden zwaar in de studio. De gezichten van de acteurs en actrices gloeiden in de vonkende ijver en telkens als de scène uit was, stonden ze alweer gereed om de „lekkere clausen” opnieuw te beginnen.

Opeens kwam er beweging achter. De drie verdwenen. Zacht, heel zacht. Om niet te storen.....

Toen de deur achter hen dichtviel, zei de regisseur: —. Pauze, dames en heren!

Ze stonden op en liepen de grote ruimte van de studio binnen. De schater klonk. De assistent en Huib stonden met de rechterarm gebogen en de duim van de rechterhand omhoog.

— Moord! prees er iemand genietend.

— En nou zou de pers natuurlijk zeggen, dat ik het leed en de ellende van een deel der mensheid gebruik om de spanning in mijn hoorspel te kunnen opvoeren, dacht de kleine Groninger. Ik zeg maar: je kunt alles doen met die radio! Alles!

De kellner bracht koffie.

Een van de acteurs had een boekje: „Nederlandse toneelspelers”. Foto’s met korte biografieën. Van omstreeks 1910. Een oudere actrice greep er haastig naar. De anderen kwamen om haar heen staan en ieder riep om die of die of die. De ouden van toen stonden erin. De grote Bouwmeesters, Louis en Frits, mevrouw Theo Man, Jan C. de Vos, de oude Chrispijn en zoveel anderen. En de jongeren van toen. De Tartauds, Nico de Jong, allen jonge mensen toen nog.

Bij elke foto vlogen uitroepen door de studio. Flitsen van herinneringen en och’s en o’s en nee’s!

— De oude Haspels staat er nog in, vertelde de eigenaar en hij zocht de acteur in het boekje op. En Van Zuylen.

— We hebben het gisteravond nog over die troep gehad, vertelde een van de oudere actrices. Bij mij

thuis. Over vroeger natuurlijk. Wat lijkt het nu dan belabberd zeg je en dat meen je en het is vaak natuurlijk ook wel zo, maar dat zal vroeger wel net zo geweest zijn in vergelijking met weer vroeger.

Ze lachte even en ging toen verder: We praatten over „De twee wezen!” De troep van de Stadsschouwburg wilde „De Sabijnse maagdenroof” toch weer uit de ouwe kast halen. En toen zei Lou: Waarom „De twee wezen” niet? En Cor was erbij, weet je, en die begon met zijn herinneringen. Hij kwam vroeger veel thuis bij de Tartauds en die geschiedenis had Alida Tartaud hem verteld. Aardig. Leerzaam ook bepaald, al heeft het naar het lijkt toch niet zo gewerkt op de lui van nu.

— Wat was het, mevrouw? vroeg een van de heel jongen begerig.

— Jongetje, glimlachte de oudere actrice..... Alida Tartaud was toen, als heel jong meisje nog, bij Haspels en Van Zuylen. Ze was een van de twee wezen en het succes in de Amstelstraat was, zelfs voor die dagen, ongelooflijk! Ze speelden het drama maanden en maanden en toen gingen ze op tournee. Met de trek-schuit.

— De showboat, zei het jonge acteurtje genietend.

— Ja of met de diligences en de man met de trompet voorop. Tèterètè, daar komen de komedianten!

— Wat een kleurige tijd, zei er een. Moet je de net-te burgers van tegenwoordig zien!

— Afijn, zo vertelde de actrice verder, zo kwamen ze ook in Enkhuizen. Ze speelden daar in de houten tent. Die avond, zo zei Alida Tartaud, had de oude Van Zuylen het op zijn heupen. Hij schmierde erop los dat het niet mooi meer was. Hij liep als een gek over het toneel, trok een scheermes uit zijn zak en sneed zich al schreeuwend en raar brullend lokken haar van zijn pruik, die hij dan met een soort van buiging aan zijn medespelenden aanbood. Die waren van de kaart natuurlijk en het publiek begreep er niets van.

Je hebt nóg van die acteurs, die menen, dat je zoiets straffeloos kunt doen, niet? Goed, ze hadden reuzenlol en toen ze 's avonds laat uit de tent kwamen, liepen ze nog te brullen van plezier. Maar toen kwam er plotseling, een klein eindje van de toneelingang, een heer op hen af.

— Meneer Van Zuylen? vroeg die en de baas knikte.

— Meneer, zei de ander, ik sta hier al een tijdje op u te wachten, want ik vond het noodzakelijk, dat ik u gezien had voor ik naar huis ging. Ik heb „De twee wezen” enige maanden geleden in Amsterdam gezien en ik heb het stuk toen zó prachtig gevonden, dat ik vanavond met mijn vrouw en mijn zoon teruggekomen ben om het nog eens te kijken. Maar ik heb me verschrikkelijk geërgerd aan uw gedrag en dat wilde ik u even meedelen. Bovendien wilde ik u zeggen, dat uw gezelschap voorlopig niet meer in Enkhuizen zal kunnen spelen, omdat ik daarvoor geen verlof zal geven. Ik ben namelijk de burgemeester! Ik wens u goede nacht!

— Mooi! zei iemand bewonderend. Ongelofelijk mooi!

— Als men werkt, moet men zijn werk ernstig nemen, deelde Matje als zijn overtuiging mee.

— Is u ook acteur? informeerde de jonge toneelspeeler.

— Meneer is oplichter van zijn vak, verklaarde Johan. Hij beschouwt zichzelf als een der grootste boeven van Europa!

De kring schaterde, maar Mattheus betoogde diep-ernstig: — Juist in het vak van oplichter klemt dat des te meer. Als je dat zelf niet ernstig neemt, hoe zal je dan van het publiek kunnen verwachten, dat ze je serieus nemen?

Een van de acteurs, die van het gehele gesprek tussen Matje en de anderen niets gehoord had, nam de draad der herinneringen weer op.

— Bij Royaards hebben we het es gehad, begon hij.

Daar was alles toch wel diepernstig, niet? Royaards begreep een mop eerst de volgende week. Of helemaal niet. Hij vertelde wel eens een aardigheidje en dan gingen we allemaal lachen natuurlijk, maar.....

— Dat heeft Toontje es gehad, riep een van de anderen. Die lachte es niet om een mop van de directie. Dat was in Augustus en toen ze hem verbaasd vroegen wat hij had, zei hij: Ik hoef niet te lachen! Ik ga toch weg met September!

Ze genoten, maar de acteur was zijn verhaal nog niet kwijt en hij begon opnieuw.

— We speelden es een stuk met een baby erin, ging hij verder en Royaards was de een of andere despoot. Ik weet niet meer welke, maar hij was het echt. Hij stond met een groot zwaard naast zich en de moeder legde wenend en smekend haar hulpeloze kind voor de tyran. Royaards kwam met een moord-claus en verzekerde haar, dat hij het wicht zou beschermen tot in het laatst zijner dagen. Zijn opwinding werd groter en groter en toen hief hij zijn zwaard op om het in een dure eed in de grond te planten maar hij stak het midden in de houten baby en toen hij het ophief, zat het kind eraan vast!

De studio loeide.

— We gaan verder, dames en heren, kondigde de regisseur aan en allen namen hun stencil weer op.

— Ik wil graag eens met u over radio praten, zei Johan.

— We spreken wel eens af, zei de regisseur.

Johan en Matje gingen. Ze konden de trein voor de middag-séance nog net halen.

Toen Johan die avond, na de zitting, op de Nieuwezijds Voorburgwal liep, had hij een onrustig gevoel. Onrustig en onzeker. Er zijn van die dagen die „mis” zijn. Er is niets bepaalds maar er is alles. Het zijn kleinheden en te definiëren valt het niet, maar er is weerstand en spot. Alsof iemand of iets met ons rondzeult en ons belet net precies dát te doen wat we zouden willen en dat te schijnen wat we gaarne zouden lijken. Zelfs de conducteur op de tram is anders, omdat álles anders is.

Hij liep langzaam door, bedacht zich nog even, want hij zou niet komen, liep een paar passen terug, keerde zich weer om en belde toch.

„Knorrie”, de hospes, deed open en toen hij hem zag had hij een grijns van het soort waar, volgens goed ingelichte Amsterdammers, de tram overheen moet.

— Ja, Minna is boven, zei hij en er lichtte iets in zijn kleine oogjes.

Johan liep de smalle trap op naar de „boot”. Hij meende stemmen te horen en weer had hij de neiging terug te keren maar hij voelde, dat de ellendeling „Knorrie” beneden in de gang zou staan en weer dat lachje demonstreren. Dus liep hij door.

Er wáren stemmen. Hij klopte en Minna zei: — Ja?

Toen ze hem zag, keek ze verwonderd. Toch blij ook, dacht hij. Er was nog iemand, een jonge man. Amper twintig naar het leek. Donker, slank, niet groot.

— Leuk, zei Minna zacht toen ze zijn jas nam en in de kast hing. Dit hier is Max, een vrindje van me.

Het vrindje Max knikte even en Johan deed, iets mompelend, hetzelfde. Hij ging zitten en had een onwennig gevoel.

— Thee? vroeg Minna en ze ging redderen.

Toen kwam Knorrie zeggen, dat er een oude heer en een dame waren.

— 't Is loops vanavond, dacht Minna hardop met een lachje en ze ging kijken.

De twee zwegen. Ze hoorden het meisje enthousiaste kreten uitstoten en even later kwam ze met de twee binnen.

— Dit is moeder, stelde ze voor en dit is vader. Max — Johan. Dat is leuk! O, wat is dat leuk!

Ze klapte in de handen en danste rond vol uitbundig plezier.

— Allemaal thee natuurlijk! O, wat is dat leuk!

Het werd stil.

— Zeg es wat asjeblieft, animeerde Minna.

Moeder keek es rond en zei toen wat.

— Hoe kan je hier huizen! Heb je hier een w.c.?

— Nee, die is beneden. Nou moet je niet van die vulgaire vragen stellen.

— Probeer nou niet mij op te voeden. Daar is je vader al bijna dertig jaar mee bezig en dat is hem ook niet gelukt!

Vader glimlachte. Hij keek naar zijn stevige, korte vrouw en knikte.

— Inderdaad, bevestigde hij toen. Manieren krijg je er niet in.

— Dat heb je kunnen weten toen je met me trouwde, maar koken doe ik goed, niet? O, Minna, lekker gegeten hebben we! Vertel es, vader!

— Een nieuw gerecht van de radio, vertelde hij. Nationaal heet het. Er zaten natuurlijk oranje worteltjes in. De naam was werkelijk goed gekozen.

— Je wordt nog reactionnair zo, vader, waarschuwde Minna, maar moeder viel dadelijk in: — Waarom? Omdat hij oranje worteltjes eet? Ik had de tijd vandaag. 'k Heb er een beetje werk van gemaakt.

— Ja, moeder heeft tegenwoordig gebrek aan tijd, deelde vader mee. Voortdurend komt ze tijd tekort!

— Maar wat doe je dan? informeerde Minna werkelijk benieuwd.

De vader antwoordde.

— Moeder gaat tegenwoordig uit begraven, zei hij plechtig. Kijk maar niet zo verbaasd. Ze loopt mee met elke begrafenis, die onze deur voorbij komt en op het kerkhof staat ze mee vooraan! Vlakbij de naaste familie, en na de plechtigheid komt ze opgelucht naar huis.

— Nou ja, zei de vrouw. Dan merk je, dat je het nog niet zo beroerd hebt en dat lucht op. Anders verzuur je maar. Aan je vader heb ik werkelijk zo'n lol niet, als je mij vraagt!

Minna schaterde.

Johan nam de twee op. Een wonderlijk duo.

De jonge man hing nonchalant in zijn stoel en draaide achteloos tussen duim en wijsvinger een sigaret. Hij presenteerde niet.

— Een egoïst, dacht Johan, die de uiterlijke-verschijnselen-psychologie beoefende.....

— Mijn vrouw, begon Minna's vader heel rustig, is nogal onstuimig in haar liefhebberijen en dat is voor de rust van mijn wetenschappelijk werk nogal eens bezwaarlijk.

Zijn vrouw schaterde maar er zat niets schampers in haar lach.

— Dan kijk je maar wat minder naar de maan en wat meer naar de wereld, adviseerde ze en ze lichtte Johan in: Mijn man is maanziek, moet u weten!

— Ik bestudeer de structuur van de maanvulkanen en de invloed daarvan op het licht. Ik heb vastgesteld, dat het licht onder bepaalde invloeden van die vulkanen wisselt in sterkte.

— Kul, zei ma. Allemaal kul! Als 't licht wisselt en 't wordt te donker steek je de lamp aan. Wat zegt u? vroeg ze Johan en ze bleef hem aankijken, zodat hij wel antwoorden moest.

— Heeft u..... ontdekkingen gedaan op dat punt?

informeerde hij om in de gevaarlose ruimte te blijven.

— Hij heeft er twee artikelen over geschreven en de hele wetenschappelijke wereld van Amerika is erdoor in rep en roer geraakt, vertelde de vrouw weer. Heeft u er nooit van gehoord? Ze kennen hem allemaal daar! Hij is daar geregeld het maanmannetje, wat ik u zeg! Geef mij de platte grond maar!

— Waarvan, moeder? vroeg Minna schuldeloos.

— Nou ja, lachte de vrouw, 't is geregeld een manie en je wordt er ziek van.

Mánie, zei ze en de verbetering kwam prompt.

— Beschaafde mensen zeggen manie, merkte haar man op. De klemtoon op ie!

— Dat zijn dan de lui, die Engels en Perzisch spreken en zo, lachte ze. Ik zeg maar: je hoeft geen talen te spreken als je beschaafd wil wezen. Daar zit de beschaving niet in. Laat mij nou maar rustig gaan. Ik kom er best! Overigens vind ik dit een rotkamer, als je mij vraagt! Je had beter thuis kunnen blijven, maar dat is te onvrij, hè, loedertje?

Minna lachte en keek Johan aan.

— Je weet toch, moeder: hoe verder ik van je af zit, hoe meer ik van je hou!

— Aan mijn Zondagse hoedje, ja. 't Is met jouw liefde net zo als met de vulkanen op de maan van je vader.

— Ook een wisselende invloed op het licht? vroeg Minna.

— Meer op het lichte, antwoordde haar moeder en toen lachten ze alle twee.

— Als je wat ouder wordt, meneer, merkte de vader op en hij wendde zich daarbij weer tot Johan, wordt tegelijk de neiging sterker om je werk af te krijgen. Ik bedoel niet het werk, dat je doet voor je brood, maar je werkelijke werk.

— Haast je maar niks, raadde ma. De maan kan nog best even wachten.

Haar man had de opmerking niet eens gehoord.

— U zult dat begrijpen, zei hij. U is nog jong. Om en bij de veertig, denk ik, niet?

— Ben je helemaal mal! viel Minna uit.

— Zoiets, zei Johan en hij voelde zich zeer onbehagelijk.

De jonge man had iets van een grijns.

— Werkt u..... practisch of meer in de theorie? vroeg Johan.

— Ik heb natuurlijk toegang tot de laboratoria, antwoordde de man. Thuis moet ik mij beperken tot theoretische berekeningen en die probeer ik dan elders te verifiëren.

— U moet hem bezig zien, vertelde moeder. Zijn hele tafel ligt vol papieren met allerlei rare tekens erop. Van die piepertjes met gekke spruiten eraan. Ik zeg maar: je bent er mee uit als vrouw! Geef mij maar een gewone man. Daar trek ik nou al bijna dertig jaar mee op.

— Je ziet er anders best uit, lachte Minna.

— Nou ja, ik kook een lekker potje. Wat jij, vader?

— Mijn vrouw ziet de dingen nogal van de materiële kant, antwoordde die zonder een lach.

— God zij dank wel! lachte de vrouw. Ik blijf met mijn beide benen op de platte grond. Als ik ook naar de maan ga zitten koekeloeren, weet ik niet meer wat ervan groeien moet. Ik zie die maan trouwens heel anders. Ik weet niet wat dat is!

Ze schaterden allen. Zelfs de jonge man deed mee, al was het dan geluidloos.

— Ik vind het zo leuk, dat jullie er allemaal zijn, vond Minna.

— Uit de brand ben je! doofde haar moeder. Wat voer je eigenlijk uit tegenwoordig? Ik heb je in geen weken gezien. Huppel je nou nog altijd in die revue? Een rare liefhebberij, als je mij vraagt.

— Ze vraagt jou niet, zei vader.

— Nee, mij vraagt geen mens wat.

— Dat komt, omdat gezond verstand niet in tel is,

zei de man en Johan had niet kunnen zeggen wat hij ervan meende, maar moeder nam het ernstig.

— Net zo je zegt, knikte ze.

— De mens moet zo vrij zijn als hij maar kan zijn, meende vader.

— Ik weet niet of dat wel zo goed is, reageerde zijn vrouw en daarbij keek ze van Johan naar de jonge man. Tegelijk stond ze op: We gaan, vader.

— Ja, zei die en gaf een hand.

— Komen jullie gauw eens terug, inviteerde Minna, maar ze deed geen poging om haar ouders nog wat te laten blijven.

Ze liet ze uit en kwam weer terug met een lachje.

— Thee? vroeg ze en schonk tegelijk in. Vader is een schat en moeder een engel, deelde ze schenkend mee. Wat zijn jullie stil. Jij hebt helemaal geen woord gezegd, Max. Je bent toch wel een beetje onder de indruk, geloof ik.

Ze wendde zich tot Johan en lichtte hem in: — Max heeft ruzie gehad met zijn vrouw en nu wil hij niet naar huis. Hij blijft bij mij logeren vannacht!

— Juist, antwoordde Johan en hij voelde, dat hij een kleur kreeg.

Hij stond op. Minna keek hem verbaasd aan.

— Ik zal ook maar es gaan.

— Moet je zó gauw alweer weg?

— Ja. Ik heb tegen Milly gezegd, dat ik vanavond eens vroeg naar huis zou komen.

Minna keek hem even aan en hij had een gevoel van misselijkheid.

— Ik zal je even uitlaten, zei ze.

De jonge man gaf hem onverschillig een hand en liet zich weer in zijn stoel vallen.

— Je vindt het toch wel goed, dat hij vannacht hier blijft? vroeg Minna, toen ze op het portaal stonden.

— Allicht, antwoordde hij. Wat zou ik erop tegen hebben?

— Nou ja, ik dacht zo, toen ik het vertelde, dat je het niet leuk vond.

— Ik matig mij het recht zeker niet aan om jou te zeggen, welke mensen je wel of niet moet ontvangen en als jij iemand wil hebben, die bij jou slaapt, dan heb je daar volkomen het recht toe.

— Maar Johan! Iemand, die bij mij slaapt?

Ze schaterde.

— Die goeie Max! Je denkt toch niet, dat hij.....
Maar, Han!

Ze keek hem met grote, droevige ogen aan en begon toen nerveus aan een knoop van zijn jas te draaien.

— Ik voelde me zo eenzaam en zo ongelukkig. Jij had gezegd, dat je niet kwam en alles was mis en toen kwam Max en die had ook weer zo'n ellendig verhaal van die ruzie met zijn vrouw. En opeens was jij er en moeder en vader waren er en alles leek heel anders en nou is 't weer..... Als je alles wist, zou je..... Als je wist waarom Max.....

Plotseling kwam er een zwakke lach, die echter weer verdween.

— Ja, ik had gezegd, dat ik niet zou komen, herhaalde Johan. Ik kon eigenlijk ook niet, maar ik zag plotseling een ogenblik en.....

— En dat was juist zo leuk. Ik was zo blij!

— Ja, maar nu moet ik werkelijk gaan.

— Is alles dan weer goed?

— Wat was er dan niet goed? Je doet net alsof we ruzie hebben gehad.

— Je weet heel goed wat ik bedoel; Han! Toe nou!

Hij zweeg. De weerzin klom in hem omhoog. Plotseling sloeg Minna de armen om zijn hals.

— Toe nou. Zeg wat! Han!

Ze begon hem te zoenen, maar hij probeerde zich los te maken.

— Niet doen, zei hij zwak. Laat dat! 't Is goed.

— Nee, 't is n i e t goed. Ik wil niet, dat je zo weg-

gaat! Ik ga naar Max en zeg hem, dat hij moet weggaan. Dadelijk!

Ze draaide zich om en Johan greep haar haastig bij de arm.

— Ben je gek? Ben je nou helemaal gek?

— Ja, op jou!

En weer sloeg ze haar armen om hem heen.

— Hou op, verzocht hij kwaad, toen ze hem weer ging zoenen. Hou op, zeg ik je! Wat wil je dan toch?

— Jou wil ik! Jou!

Ze zei het fel en kwaad en haar zoenen werden heviger.

— Als je je los maakt, ga ik schreeuwen, dreigde ze.

Toen — plotseling — liet ze hem zelf los en begon hevig te huilen. Radeloos keek hij haar aan.

— Minna! Minna dan toch, probeerde hij te sussen.

— Begrijp je het? Nee, je begrijpt het niet. En als je alles wist, zou je lachen!

Ze keek hem weer zwijgend aan. Toen vertelde ze hem het hele verhaal. Van Max, die juist de ruzie met zijn vrouw had gekregen, omdat hij niet met haar kon slapen! Dat was ten gevolge van een ongelukje in zijn jeugd. Hij was een ongelukkige jongen, maar zij was met hem getrouwd. Ofschoon ze wist. Maar 't was tóch mis gegaan natuurlijk. En nu ging ze op stap. Iedereen wist het, alleen hij niet. Totdat hij haar betrapt had en ze het niet meer ontkennen kon!

— Als hij wel gevaarlijk was, had ik het toch nooit gedaan! Begrijp je wel, Han! Dat begrijp je toch.....?

Hij zei, dat het goed was.

— Kom je morgenavond?

— Ja. Goed.

— En heb je dan tijd?

— Ja... Ja.

Met moeite ontkwam hij. Toen hij op straat liep, had hij een gevoel van onrust. En ergernis.

— Als ik thuiskom maak ik vast ruzie, dacht hij.

Hij ging naar de Kring. Huib zat er druk te de-

batteren, maar hij zag Johan dadelijk en kwam naar hem toe.

— Da's lang geleden, dat ik jou hier gezien heb, zei hij. Kom mee. 't Is erg gezellig. We hebben het over de Kunst van Morgen!

Johan keek. De Overkunstschrijver van zijn krant zat er. Huib knikte.

— Hij breekt alles af en dan lijmt hij van de brokken, die hij gekregen heeft, een nieuw geheel, snap je wel? Die kerels zijn verrekt lollig. Ze presteren niks, maar ze hebben een mening als een god van de Olympus en ze nemen zichzelf natuurlijk verschrikkelijk serieus. Behalve zij deugt er noppes.

Huib zweeg plotseling en keek Johan aan.

— Is er wat? Matje zou zeggen: je kijkt zo versjteerd. Wat heb je?

— De pest aan mezelf, antwoordde Johan. Laat me maar met vree.

Huib klopte hem op de schouder en ging. Johan bestelde zijn eerste borrel.

De middagzitting was voorbij en Huib kuierde op het Damrak, dat koesterend in de zon lag. Hij keek en genoot. Fijn, de stad in de middag. Zoveel mensen, zoveel materiaal! Hubse vrouwtjes, jagende meneren! Huib zong Speenhof zaliger na, die zoiets had gezegd: kan je zien, dat beursmeneren..... lang niet altijd heren zijn.....

Hij keek naar de beurs en constateerde opnieuw, dat hij er eigenlijk het vaststaand mooie niet kon afzien.

— 'k Zal het nooit hardop zeggen, want dan heb ik geen verstand van kunst en dat kan ik me niet permitteren. Het is in zijn tijd zeker een revolutionnaire daad geweest, zeggen ze, maar ik vind het gebouw toch een beetje dood zoals het daar staat, als Berlage het me niet kwalijk neemt. Het maakt de hele kant daar maar somber. Misschien zit het in de plek, die niet zo gelukkig gekozen is, maar daar hebben ze meer mee gezeten.....

Hij liep en voelde zich zeer lekker. Voor hem kuierde een zeer lange en zeer dunne heer in plus fours en een bril. De dunne droeg een reisgids in zijn hand en hij las en lette dus niet op. Hij was precies op de hoek van het Damrak en de Dam en vergat of zag niet, dat hij het trottoir verliet. Hij stapte even raar over de rand, zoals iemand in de diepe diepte duikelt, struikelde, strompelde en viel in zijn lange lengte midden op het asfalt.

Hij stond weer op en een meevoelende dame informeerde of hij zich bezeerd had. Sterk meevoelende dames zijn vrijwel altijd aanwezig! De heer schudde nee, maar de schudding kon even goed beduiden: Kan niet verstaan. Hij klopte zijn dunne knieën af, raapte zijn bezittingen weer op en kuierde verder.

Op de hoek stonden twee jongens, die niets te doen hadden, wat te keuvelen over de Amsterdamse dingen van de dag, maar in het ogenblik, waarin de magere heer viel, hadden ze hun gesprek even welwillend onderbroken. Toen de lange echter zijn loop weer netjes voortzette, knikte de ene Amsterdammer goedkeurend tegen de ander en nuchter zei hij: As ie dat nog twee keer doet, is ie só op de Munt!

Huib hoorde het en lachte.

— Mokum, dacht hij genietend. Dat is Mokum!

Hij zag lijn 25 komen en holde terug naar de halte. Er hingen trossen aan de eerste wagen en de bijwagenvulde in een mensenknobbel uit, maar Huib wurmde er zich hangend tussen en reed mee. Vlak voor hem hing het mooie, waarschuwendende affiche van de Stadsdrukkerij: „Hang niet aan de tram. Het kan uw DOOD zijn!” De dood was rood!

De tram rammelde even en zwaaide en schoof piepend, schurend en schokkend over de rails. De hangende tros passagiers werd geklutst en geschud. Een deel lachte, een ander deel gaf soms een kwasi angstige schreeuw af.

— Hou je goed vast, meneer, waarschuwde een jonge arbeider, die naast Huib bengelde. Het staat aan de andere zijde van de tram: Foor het gebruik schudde!

De agenten, die zo hier en daar bij de haltes surveilleerden, keken naar de trossen en bleven waar ze waren. De tijd van de troscontrole was weer voorbij. Er had een korte tijd een boete opgestaan, maar de agenten waren wat Duits opgetreden, omdat ze het nog niet helemaal laten konden. Tenslotte was het „masseregeln” er door de Duitse heren nogal vast ingestampt, maar de Amsterdammers hadden het niet genomen en de politie had de strijd over alle linies verloren.

— Als je toen ging hangen, hing je voor vijftien gulden als je hangend gepikt werd, zei er een. Ik heb met de griffier van het kantongerecht vóór gestaan,

vertelde een ander. De griffier kreeg ook vijftien piek! 't Was toch wel een lollige tijd! Maar in Mokum winnen ze dat soort dingen niet!

Huib dacht aan de strijd in de bioscopen en hij grinnikte. Je mocht er niet roken en overal hadden ze net te bordjes opgehangen: „Niet roken!” De Amsterdammers hadden er goede nota van genomen en vervolgens breedvoerig discussiërend over de voor- en nadelen van roken, een sigaret opgestoken. De directies hadden het hopeloos wanhopige van de strijd ingezien en hun tactiek gewijzigd. Nu verscheen er zo hier en daar op het doek een andere tekst. Meer een verzoek: „Als u rookt, wilt u dan uw as in de daarvoor bestemde bakjes deponeren? Brandgaten kunnen zo moeilijk hersteld worden, aangezien de textielvoorziening nog veel te wensen overlaat!”

Op het Victorieplein stapte Huib af. Hij ging eten op de hoek van de oude Amstellaan, die nu Stalinlaan heette.

— Een diné-tje, meneer? vroeg de kellner.

— Wat heb je? informeerde Huib.

— Aardappeltjes, spercieboontjes, biefstuk, zei de kellner. De tijden beteren zich weer.

— En wat na? vroeg de acteur, die erg voor „na” was.

— Pudding, maar die zou 'k niet nemen. Nogal stijf en met de suiker is 't hommeles! 't Is meer een soort stijfsel! Hebt u bonnen?

— Ja, thuis. Ik kan je ze morgen wel even laten kijken. 't Is een mooi gezicht.

— Ik heb er zoeven al een stuk of wat gezien, meneer. Een gulden extra voor de biefstuk en over de pannekoek na worden we 't wel eens.

Om zeven uur ging hij naar de Prinsengracht. Na afloop zou hij met Matje mee naar 't logement. Om de „gasten van het lagere leven” te bestuderen. „Naar het levende model!”

Even over elven liep hij met Matje op de Nieuwe-Zijds Voorburgwal.

— Heb je de gebroken kroon gezien? vroeg de zie-
ner grinnikend. Die van het actie-comité contra Lin-
gadjatti? De snor van meneer Gerbrandy is in actie
en de progressieve K.V.P. suddert mee aan het potje,
dat op het vuurtje staat. Ze hebben een affiche aange-
plakt met een grote kroon. Die van het koninkrijk der
Nederlanden! Jammerlijk gebroken door de verraders
van het accoord, meneer.

— Niet gezien, zei Huib. Mooi?

— Prachtig! Moet je gaan kijken. Mokum is er
weer bij geweest. De lui hebben er strookjes onder ge-
plakt. Je hoeft geen zorg meer te hebben. Velpon lijmt
alles! staat er op. Hierin, als meneer mij maar wil vol-
gen.

Ze liepen een van de steegjes in tussen de Nieuwe-
Zijds Voorburgwal en de Nieuwendijk. Even later
opende Matje een deur.

— Doe gewoon, adviseerde hij.

Ze traden het logement binnen. Ze kwamen in een
langgerekte zaal met een lage zoldering. Er was zand
op de vloer gestrooid. Aan tafeltjes zaten hier en
daar wat mensen te praten. Meest mannen. Slechts
enkele vrouwen waren erbij. Dat waren getrouwde,
vertelde Matje zacht, want als een vrouw niet bij een
man hoorde, kreeg ze geen toegang.

— We zijn zeer zedelijk, zei hij met een zinnelijke
lach.

Achter het kleine buffet zat in hemdsmouwen een
grote, dikke man met een rood, glimmend hoofd en
een wat sprieterige, blonde snor: Ome Ko, de baas
en eigenaar van de inrichting!

Aan de spijlen boven naast hem hing, net als aan
de buitendeur, een cartonnen bord waarop te lezen
stond: „Slapen 50 cent!”

Langs de muur stonden hier en daar lange banken.

Ook daar zaten enkele mensen op. Ze hingen meer, want het merendeel daarvan sliep.

— De nachtvogels moeten nog komen, vertelde Matje, die Huib meevoerde naar de achterzijde van het lokaal, waar een wat grotere tafel stond. Er zat een man aan, die schreef.

— Ha, die Jaap, groette Matje en de man keek even op, grijnsde en schreef weer verder.

— Meneer hier is schrijver van zijn vak, lichtte Matheus in en Huib, die het niet begreep, knikte en zei beleefd: O, juist!

— Happen ze? vroeg Matje en Jaap antwoordde, terwijl hij doorschreef: — 't Gaat, maar veel is het niet. De gijn gaat er een beetje af, as je mij vraagt!

— Ja, 't zijn moeilijke tijden, beaamde de ziener en hij bestelde bij Ome Ko twee koppen koffie.

— 'k Zie je niet veel tegenwoordig, zei die. Je ben zeker in betere doen?

— 'k Ben niet veel in de stad geweest de laatste tijd, weerde Matje af. Als ik in Mokum ben, kom ik bij jou, dat weet je.

— Is dat een vrind van je? vroeg de ander een beetje wantrouwend.

— Ja en een hele goeie. Geen zorg, ome Ko!

— Nee, dan is 't goed, knikte de baas. Je weet.....

— Allicht, bevestigde Matheus, terwijl hij de twee koppen bruinsel naar een leeg tafeltje loodste en Huib daarheen wenkte.

— Wat schrijft die man? vroeg de acteur en Matje lachte even.

— Brieven, antwoordde hij. 't Is een platstoter! Weet je wat dat is?

— Niet precies.

— Nou hij schrijft aan allerlei lui, waarvan hij wel es gehoord heeft dat er wat te grijpen valt en dat ze makkelijk dokken. Hij zit er wel es naast natuurlijk en tegenwoordig nogal vaak, maar hij houdt vol.

— Wat zegt hij dan in die brieven?

— Dat is verschillend. De ene keer, dat hij tengevolge van de oorlog geëvacueerd werd en dat zijn huis verwoest is en dat hij hier zijn brood niet kan verdienen, omdat hij van zijn vak klompenmaker is en omdat ze hier in de stad zijn klompen niet nodig hebben. Dat ze dachten, toen hij hier heen geëvacueerd werd, dat het maar drie maanden zou duren, maar dat hij nu al ruim twee jaar op zijn bovenhuisje in Oost zit, maar — en nou komt het — dat hij nu naar zijn dorp in Zeeland of zo terugkan, maar dat hij het geld niet heeft om de reis voor zich en zijn vrouw en zijn drie kinderen te betalen en of meneer nou..... Snap je wel? Soms schrijft hij ook dat hij op een logement ziek geworden is en dat hij eruit moet als hij niet dadelijk vier gulden betaalt en of de edele burger nou..... Hij werkt samen met een maat. Die brengt de brieven aan het adresje en die wacht op antwoord. De rest is sam-sam, als meneer het volgen kan.

— Een platstoter, knikte Huib, die het een mooi woord vond.

— Ja. Hij „stoot” namelijk in het figuurlijke net zolang tot „het adresje” — zo heet het slachtoffer — plat ligt en afschuift. Niet interessant. Die ander daar in de hoek, die snuiter die zit te lezen. dat is wat! Daar moet je es mee praten. Verder zit er niet veel bijzonders vanavond. Een beetje zeep- en garen- en bandventers en straatschuimers. Maar die..... Kom maar es mee!

Hij stond op en Huib volgde hem naar de man in de hoek. Die keek op van zijn boek, klapte het dicht, stak het in de zijzak van zijn jas en knikte.

— Is u weer teruggekomen?

— Ja, on revient toujours, n'est ce pas?

— Nou een amour van mij is het niet, meende de man en hij keek Huib even aan.

— Dit is een vrind van me, waar ik op het ogenblik mee samenwerk, lichtte Matje in.

De man stond op en stelde zich voor: Van Weel, zei hij.

— Mensink, mompelde Huib.

— Gaat u zitten, inviteerde de ander en de twee namen bij hem plaats.

— Merkwaardig, dacht Huib. Geen type voor dit logement.

De man was slecht, bijna haveloos gekleed, maar had iets ondefiniëerbaars, iets dat duidelijk niet in het milieu paste.

— Mag ik u een kop koffie aanbieden, vroeg Matje, maar de man dankte en zei dat hij reeds koffie gedronken had.

Hij had een smal gezicht, waarop wat stoppels groeiden. Zijn haar was dun en rossig, zijn voorhoofd hoog. Huib keek naar zijn handen, die lang waren en dun. Hij streek er verstrooid mee over zijn haren en keek toen de twee weer even aan. Er was iets verlegens in zijn blik.

— 't Is niet druk vanavond, zei hij. 't Is hier meestal vrij rustig. Je kan hier werken en studeren en Ome Ko is een goede man. Hij laat mij rustig zitten en dat is heel wat, is 't niet zo?

— Teveel rust is dodelijk voor de geest, meende Matje. Een mens moet onder de mensen blijven, anders groeit hij van ze weg en daar wordt hij zelf de dupe van.

— Dat lijkt me niet zo gevaarlijk als men de dupe al is, meende de ander en toen hij de verwonderde blik van Huib zag, ging hij verder: Ik heb het geprobeerd en het heeft dunkt mij geen zin om iets, waarvan men weet, dat het toch niet gaat, telkens weer opnieuw te beginnen.

Hij keek Huib aan en ging toen verder: — Er zijn mensen, die zeggen: Ik ben niets! Ze huichelen, want ze achten zichzelf zeer belangrijk! En als ik u zeg, dat ik mezelf belangrijk vind, zult u me ijdel noemen. Het een zowel als het ander is nonsens. Geen mens

ontkomt aan het feit, dat hij zichzelf ziet als het middelpunt van de kring, die bepaald wordt door zijn geestelijke horizon, maar van de een is die horizon zo dichtbij, dat hij geen gelegenheid krijgt om ook maar heel even in de nabije verte te kijken en van de ander is hij zóver verwijderd, dat hij geen afstanden meer kan onderscheiden. De wereld is gek, meneer en ze blijft dat, ook als u het niet met me eens is. De oorlog, die wij achter de rug hebben, zal gevolgd worden door een andere en ik heb geprobeerd de mensen, die ik gekend heb, op het gevaar opmerkzaam te maken, maar ik heb niemand ontmoet, die wilde luisteren. Het fascisme neemt hand over hand toe en de mensen zien het niet. Ze menen, dat ze de vrijheid tegemoet lopen en ze weten niet, dat ze elke dag smeden aan de ketenen, die hen vaster zullen binden. Ik heb gevochten tegen de slavernij en ik heb de strijd verloren. Ik ben weggegaan en nu heet ik gek!

— Ik begrijp u niet helemaal, geloof ik, zei Huib en de man knikte.

— Dat zal wel niet, meneer. Dat heb ik ook geen ogenblik verwacht, zei hij maar zijn toon was rustig en niet in het minst provocerend. Daarom ben ik gek. Dat is immers door alle eeuwen zo geweest: de mens, die niet begrepen werd en toch volhield, heette gek. Daarmee beschermen zij zich, die niet begrijpen en die bescherming is niet eens de slechtste, dat moet ik toegeven.

— Maar wat zou je dan willen? vroeg Matje.

— Ik zou willen dat de mensen het gevaar konden onderscheiden. Als zij dat konden, zouden ze er vanzelf tegen gaan vechten. Het is de verdwazing van na de oorlog, meneer. Ik mag het zeggen: ik heb geofferd. Ik had een goede betrekking en ik woonde met mijn vrouw en mijn kinderen in een net huis in een keurige buurt en ik heb alles in de steek gelaten. In mijn betrekking had ik elke dag ruzie, omdat mijn chef's mij niet begrepen. Ik was ambtenaar. Architect ben ik

van mijn vak en ze zeiden tegen me: Ga nou zelf weg, anders word je deruit gegoooid! Ik ben toen weggegaan en ik heb tegen mijn vrouw gezegd: Het is beter, dat ik helemaal verdwijn. Jij houdt de kinderen, want ik neem de schuld op me. Houdt u van negerplastieken?

Huib knikte. Matje zei ja.

— Ik hou van primitieve kunst en ik had een heel mooie verzameling. Congo en Nieuw Guinea. Beelden en maskers. Ik heb gezegd: Voor jou! Ik had toch de schuld!

Hij keek op: Ome Ko had de helft van de lampen uitgedraaid. Het teken: het is nu laat genoeg, we gaan naar bed.

De man boog zich voorover: — Ik zeg u: de wereld is gek en het einde nadert.

— Maar waarom dan toch? probeerde Huib weer, maar toen Matje zei: — Je hoort het toch! knikte de man begrijpend en zei hij: — Juist, meneer! Ze spreken over displaced persons en ze proberen ze te tellen. Ze zijn niet te tellen zeg ik u, want wij zijn allemaal displaced. Ontworteld, losgeslagen. En de domheid verblindt. Er is geen godsvrucht en liefde meer onder de mensen en de duisternis wordt elke dag groter. Ik heb één vriend gehad, een werkelijke, maar hij heeft de oorlog niet overleefd en sindsdien ken ik geen vriendschap meer. Met die ene vriend heb ik gepraat en we begrepen elkaar. Laatst dacht ik aan dat verhaal van de schrijver Hofmann en zijn vriend, de toneelspeler. Ik bedoel die Hofmann van de geestenvertellingen. Kent u zijn levensgeschiedenis? Een geniaal man. Schrijver, musicus, componist, architect en nog meer, geloof ik. Hij had ook niet veel mensen waarmee hij werkelijk kon praten, maar die ene, die toneelspeler, ik weet niet meer hoe hij geheten heeft, die begreep hem en was aan hem gehecht. En toen Hofmann overleed, voelde die ander zich eenzaam, zo eenzaam, dat hij het vaak niet kon verdragen. En toen — op een nacht — werd het zo erg, dat hij niet meer wist hoe hij verder

moest. Hij kocht in een nachtkroeg twee flessen champagne, nam glazen mee en ging naar het kerkhof. Naar het graf van de dichter Hofmann. En op de grafheuvel ontkurkte hij de fles en schonk in. En hij praatte en verbeelde zich, dat Hofmann antwoordde, omdat hij zelf de stem van zijn dode vriend imiteerde. En toen de eerste fles leeg was, begon hij aan de tweede en toen die ook op was, ging hij naar huis. En de lieve God mag weten hoe hij zich toen voelde.....

— Soms, meneer, heb ik het gevoel, dat ik ook moet gaan, maar ik heb geen geld om twee flessen champagne te kopen en ik weet ook niet waar mijn vriend begraven ligt, want hij is door de Duitsers weggevoerd en nooit teruggekomen.

Matje knikte ernstig. Huib begreep het niet. De man was diep ontroerd.

— Nu kijkt u naar me, zei hij en u denkt: hij is gek. Ik heb het u wel gezegd! Ik ken mezelf en ik ken de mensen. Ik ben een out-cast. Natuurlijk ben ik dat, maar het voordeel is, dat ik het weet en dat ik het helemaal niet erg vind.

— Slapen gaan, zei Ome Ko. De kast gaat dicht. Ze gingen.

— Wonderlijk, zei Huib een beetje verdwaasd. Toch merk je, dat het in weerwil van alles een beschaafd mens is.

— Nebbisj, reageerde Matje. Gelukkig is ie met zijn beschaving!

— Misschien wordt ie toch nog weer goed, dacht Huib. Wat denk jij?

— Ik denk net als blinde Maupie; zien mot ik het.

— 't Is een heer, peinsde Huib.

— Ja, maar een raar heer, antwoordde Matje en hij besloot: Maar in één ding had ie gelijk: na deze oorlog is de wereld inderdaad vol „displaced persons”, alleen de mensen weten het niet altijd en als ze het wel beseffen, weten ze toch niet waar ze ermee naar toe moeten!

De krant was „gezakt”. De laatste vorm was naar de „styp” en daarin waren de laatste berichten in de hoek gedrukt. 't Was weer afgelopen voor een dag.

Johan zat op zijn kamer nog even te praten met een der redacteurs binnenland, een jongere, die het loket bediende en bezoekers te woord stond.

— Een rotdag, zei die. Steeds maar door gezanik en geen enkele keer een oplossing!

— Je schijnt idealen te hebben, meende Johan en hij bedoelde het goedig spottend, maar de ander viel zwaar geladen fel uit.

— Ja, die heb ik gehad en die heb ik nog! En de lapzwanzen, die zich erbij neerleggen, kunnen van mij de kelère innemen!

— Meneer is Amsterdammer, constateerde Johan.

— Ja, maar meneer is geen heer, wou je zeggen. Verdomme, het gaat tot in je uitgedroogde keel zitten, zoals ze de lui op het ogenblik tracteren! In de oorlog zouden we het dierbare kaartsysteem in de soep gereden en de fakkel erop gelegd hebben voor het lekkere fikkie, maar nou kijken we er alleen maar naar en zeggen hoogstens: Ja, ja, het is me het zoodje wel!

En hij bouwde kwaad nog es een keer: Wel, wel!

— Nou heb ik vanmiddag eerst een man op bezoek gehad, die in 1943 uit Den Haag gezet is, omdat zijn huis er van de moffen aan moest! Hij ging, omdat hij slecht op een bom kon gaan zitten!

— Dat dee Muenchhausen vroeger wel, meende Johan, maar je hebt geen Muenchhausens meer.

— Moet je net menen. Je hebt hele legers, die de hele dag niks anders doen dan zichzelf bij de haren uit de modder trekken, omdat ze er iedere keer weer door de ambtenarij ingedouwd worden. Goed. Deze man

hield niks over. Na de bevrijding werd hij tot boven zijn hals volgepropt met beloften! Onze lieve Heer hielp hem toen de brug over, want hij woonde aan een grachtje, zie je?

— Tegenover die brug, bedoel je?

— Hoe raad je het zo? Hij werd na heel veel vieren en vijven oorlogsslachtoffer. Dan krijg je zo'n kaart en dan ben je nummer zoveel in blijde verwachting. Hij ook. Maar behalve die kaart kreeg hij niks! Hij wou naar Den Haag terug, maar hij mocht niet vanwege zijn domicilie. Daar gaan ze namelijk op zitten en daar krijg je ze vast niet van af, zodat je geen schijn van kans hebt om je domicilie te vernieuwen.

— En wat wou hij nou met jou?

— Hij dacht, dat er een stukje in zat en dat het stukje zou helpen. Ja, ik geef je toe: het moet bepaald een kind zijn, dat ie dat nog altijd gelooft, niet? Hij zei: 't Is nou twee jaar en ik heb nog altijd maar alleen een kaart. Ik bekijk dat ding geregeld, zei hij ook nog, want het is mijn enige bezit.

— Tja, hij moet niet vergeten, dat er nogal wat N.S.B.-ers teruggekomen zijn uit de kampen en andere herstellingsoorden en dat de barmhartigheid heel ver gaat.

— Ik heb hem beloofd, dat ik zijn verhaal zou publiceren.

— Je mag wel oppassen, waarschuwde Johan ironisch: de pers heeft al zo'n slechte naam en onze regering weet alles veel beter.

De man van binnenland haalde alleen zijn schouders op.

— De tweede, die ik vanmiddag te verteren kreeg, was een actrice.

— Ha, zei Johan. Jij hebt nog es wat. Een jonge?

— Nogal ja. Ze kwam me vertellen, dat ze door de directie van haar troep met ontslag bedreigd is en dat ontslag naar alle waarschijnlijkheid ook wel krijgen zal, omdat ze geweigerd heeft op te treden in één stuk

met een acteur, die gedurende de oorlog zonder rechtstreeks N.S.B.-er geweest te zijn, allerlei vuile baantjes voor de moffen heeft opgeknapt. De kerel heeft eerst van de Ereraad tien jaar schorsing gekregen, maar de tweede Ereraad heeft hem een werkvergunning gegeven. Die actrice zei: Die tweede Ereraad erken ik ook niet, want die heeft alle vuil geaccepteerd en dat doe ik niet, eenvoudig omdat ik het niet kan. Ons vak is te subtiel, zei ze en te afhankelijk van de stemming van degenen, die het beoefent, om je in staat te stellen een vriendelijke rol van binnenuit te spelen tegenover een vent, waarvan je misselijk wordt als je hem langer dan snel in het voorbijgaan moet bekijken!

— Ze heeft gelijk, meende Johan, maar ze verliest het.

— Maar lieve God, er moet tegen al deze ongerechtigheden toch iets te doen zijn!

— Zij zeggen: gezuiverd is gezuiverd!

— Ik heb es een vent op bezoek gehad, die had wandluis gevonden en die zei: zuivering en toen heeft de huisbaas het gedaan, maar de wandluis was er nog. Toen de huurder hem dat kwam vertellen, zei de eigenaar: Dat kan niet, want er is gezuiverd en gezuiverd is gezuiverd. Maar hij heeft van de Gezondheidsraad toch maar de opdracht gekregen om de wandluis weer te laten aanvallen en de buurt heeft hem knap geholpen!

— Ja, maar de Gezondheidsraad — om in jouw terminologie te blijven — vindt, dat de wandluis wel weg is en „de buurt” helpt ook niet voldoende.

— Maar wat doen wij ? vroeg de ander wanhopig. We hebben de mensen in onze krantjes in de oorlog toch ook van alles beloofd.

— Ze hebben ons in de oorlog ook allerlei moois beloofd en dat hebben we ook niet gekregen.

— En daarmee is het dus uit?

Hij keek Johan aan en toen hij niet dadelijk ant-

woord kreeg, schreeuwde hij opnieuw: — Daarmee is het dus uit, vraag ik?

— Je hoeft tegen mij niet zo te brullen, want dan schop ik je de kamer uit. Ik ben helemaal niet barmhartig, als je dat maar weet.

Hij lachte en ging toen verder: Je kan knokken en dat moet je ook! Je kan een stukje schrijven en dat moet je ook! Je kan vloeken en tieren en dat moet je ook! En je kan met dat alles doorgaan en nooit ophouden! Nooit, nooit, nooit en dat moet je ook! Maar je moet je kop koel houden, want anders word je het slachtoffer en als ze het zover hebben, hebben zij het gewonnen, want dan kun je niet meer knokken en niet meer schrijven en niet meer doorgaan! Ik heb gezegd!

— Barst! Ik niet! Want duizenden en nog eens duizenden staan in nog minder dan in derlui geestelijke of letterlijke hemd en ze kunnen niet wachten!

— Nee, ze kunnen inderdaad niet wachten, maar ze zullen het ze leren!

— En ik blijf van mijn loketje naar mijn spreekkamertertje lopen en vandaar naar mijn bureau om een stukje te schrijven en van mijn bureau weer naar het loketje. En die man houdt zijn schadekaart met niks en de actrice haar ontslag.

— Naar alle waarschijnlijkheid wel.

— Ik loop weg. Ik word putjesschepper!

— Dan krijg je een chef, waarvan je collega's je vertellen, dat hij N.S.B.-er is geweest en dan sla jij hem in een ruzie tegen de grond en dan ga je in de lik en dan kan je er niet eens een stukkie over schrijven! Je zit nog op een van de beste plekjes en hier is het nog niet zo heel erg aangevreten. Hier kun je tenminste nog vechten! Probeer dus je vertrouwen te houden en wees blij met je vak, dat je in staat stelt althans nog iets te doen. En verdwijn, want daar komt geloof ik mijn klant. En die heeft, zegt men een mooi verhaal!

— En gij zult blijven het heen en weer krijgen van

de ene ambtenaar naar de andere instelling totdat gij geen Beheersinstituut meer van Rechtsherstel kunt onderscheiden, zei de ander en hij ging.

Het wás een mooi verhaal.

De bezoeker was een man van een kleine veertig jaar. Hij was in uniform: eerste luitenant en Johan keek een beetje verbaasd. Hij had geen militair verwacht. De man zag zijn verbazing en er schoof even iets van een lachje over zijn gezicht.

— Ja, zei hij, ik ben nog luitenant, maar dat is nog maar een kwestie van een paar dagen.

— Ik..... eh..... begrijp niet precies.....

De man lachte weer kort.

— Nee, ik ook niet, maar dat komt wel meer voor tegenwoordig, niet? Ik zal proberen het u uit te leggen. In de mobilisatie en onze vier dagen was ik eerste luitenant. Toen de oorlog voorbij was, bleef ik in de illegaliteit vechten maar daarvan vertel ik u straks. In '45 kwamen de geallieerden in het Zuiden en ik zwom over de Lek. Ik kwam bij de Engelsen terecht en vocht mee. De hele veldtocht. Ze bevorderden mij tot kapitein en toen de strijd afgelopen was, werd ik naar Duitsland gedirigeerd. Ik bleef nog ruim een jaar in het leger en, nu dus ongeveer een jaar geleden, kwam ik in de burgermaatschappij terug. In mijn oude werk: ik ben tekenaar. Een goede betrekking. Mijn gezin en ik verhuisden en alles was reusachtig in orde. Dat duurde zo ongeveer vijf maanden en toen kreeg ik opnieuw een oproep: melden om opgeleid te worden voor Indië! Ik ben van de artillerie geweest en ik kwam er weer bij terug. Ze zonden mij naar het opleidingskamp in Oldebroek. Ik meldde mij en de eerste vraag van de dienstdoende hoofdofficier was: — Hoe kom je aan die derde ster? Hij bedoelde die van kapitein. Ik vertelde mijn verhaal en legde de papieren over, maar hij schudde zijn hoofd. Niks mee te maken zei hij. Ik heb in

de afgelopen maanden geleerd, dat die lieden eigenlijk met alles „niks te maken hebben!” Hij zei, dat ik „natuurlijk” weer eerste luitenant werd en dat beweerde hij met zo’n lachje van: „Wat die Engelsen doen, is niks! Wij hebben met die dilettanten natuurlijk niets uitstaande!” Afijn, ik naar het opleidingskamp in Oldebroek. En opgeleid. Dat was, zeiden ze, voor Indië. Acht maanden zou dat duren. Ik stelde er alles op in, want er was toch geen ontkomen aan en plicht is plicht. Mijn gezin zei de woning op en mijn vrouw verhuisde met de kinderen naar Amsterdam. En laten ze mij nou de vorige week laten roepen om mij te vertellen, dat het niet doorgaat en dat ik weer naar huis kan gaan! Zonder hoe of waarom. Ik zei: „Maar wat moet ik nu dan? Mijn betrekking ben ik kwijt en mijn vrouw en kinderen..... Niks mee te maken natuurlijk. Be-roerd, zei die, maar hij meende dat andere.

De man keek Johan aan. ...

— Lacht u niet? Het is toch komiek! Ik probeer er maar steeds het komieke van in te zien en dat lukt me heel aardig.

— Weer een stukje voor het loket Binnenland, dacht Johan.

En toen begonnen ze aan dat andere, het „mooie verhaal!”

De man sprak langzaam en ogenschijnlijk rustig. Zo met de rust van de mens, die rustig blijven wil. Of moet. Lijders aan een hartkwaal hebben dat. Die zijn „kalm” omdat de dokter heeft gezegd, dat kalmte geboden is.

— ’t Is geen hartkwaal, ’t zijn zenuwen, dacht Johan. Hij weet het en wil het niet laten blijken. Nou „vlijt” hij de woorden.....

’t Was de geschiedenis van de illegale. Bonkaarten, persoonsbewijzen en onderduikers. Maar daar ging het verhaal niet om en daar praatte hij ook liever niet over. Er was iets anders en daar had Huib Johan op attent gemaakt:

— Ziet u, vertelde de man, toen ik in '43 moest onderduiken, wist of liever voelde ik, dat het op de duur niet zou gaan. Je houdt dat niet vol en de mensen, die je herbergen evenmin. Dat moet mislopen en de praktijk heeft uitgewezen, dat het ook zo is. Je zit altijd boven op elkaar en je kunt elkaar niet uit de weg gaan. Je bent gauw uitverteld en je verbeeldt je toch, dat je praten moet. Al is het alleen maar om de stilte te doden of de angst, die je allemaal hebt, te verbergen achter woorden, die niet daarover gaan waar je vol van bent.

Dus zei ik: er moet iets gebeuren. Ik zat op de Veluwe en ik zag het. De eerste gedachte was: ik graaf me een kamer in de grond en ik begon, maar ik ben bouwkundig tekenaar en dat is niet alleen mijn beroep maar ook mijn hobby. Je weet waar je begint maar geen mens voorvoelt waar hij naar toe gaat. Ik bedoel het zuiver bouwkundig..... nu. Ik groef en stutte en 't was fijn. Het stuk grond dat ik gekozen had, lag prima. Midden tussen de moffen, die er exerceerden en schoten en schreeuwden. 't Lag toch verholen. Ik groef en velde bomen. De een na de ander. Ik bouwde en ik was er echt in! Ik zag, dat het warempel mooi kon worden en ik besloot het mooi te maken ook. Een kamer eerst. Toen ging ik nog in de avond de vlakke over om te eten bij mijn vrienden, maar ik dacht: Graaf er een keuken bij, dan hoef je niet weg als je niet wilt. En zo groeide het. Het werd een huis, meneer. 't Zat in een soort van heuvel en de grond was alsof die ervoor gemaakt was en speciaal voor mij neergelegd.

— Hoeveel bomen heeft u geveld?

— Om precies te zijn: 518!

— Werkte u helemaal alleen?

— Helemaal in mijn eentje! Eerst alleen in het donker, maar al gauw merkte ik, dat dat veel gevaarlijker was, want je hoort in de stille avond alles. Vooral hout hakken. En daarom deed ik het toen maar overdag. Als er moffen in mijn buurt kwamen, dook

ik. In de letterlijke zin. En zo is het ontstaan. Ik heb in dat huis al mijn liefhebberijen op het gebied van woninginrichting uitgeleefd en ieder, die er kwam, was er enthousiast over. U weet: Huib is er geweest. Die heeft ondergronds er nog veertien dagen bij mij gedoken gezeten. Het huis was nog geen drie weken gegraven en klaar of ik had er mijn eerste onderduikers al en nog wat later werd het zo vanzelf een centrum van onze groep. Als wij zaten te beraadslagen, konden we vaak de moffen op de hei horen schreeuwen. Wat een tijd, wat een tijd, meneer! Misschien vindt u het gek, maar ik denk er nu vaak met echt verlangen naar terug.....

Hij vertelde verder. Van de merkwaardige mensen, die vaak in zijn gedoken huis kwamen. Van de mannen en de vrouwen, die alles waagden. En van de leider van de groep, een man, die alles scheen te riske- ren, maar.....

— Maar? vroeg Johan.

De ander haalde zijn schouders op en zei: — Ik weet het niet. Later heb ik het vaak niet geweten. Hij is zo groot geworden..... nu. En..... hij heeft twee of drie van die heel grote, heel erg licht blauwe auto's. Dat..... eh... ..pleit niet voor hem, denk ik, maar wij hebben het nu over hem zoals hij toen was en dus.....

Johan dacht hier het eerste feuilleton, dat hij over dit ondergrondse centrum wilde schrijven, te besluiten en hij zei het.

De man hoorde hem blijkbaar niet eens. Hij zat te peinzen en om zijn lippen speelde weer een zwakke lach.

— En toch is het huis eens ontdekt, vertelde hij na een ogenblik. En nog wel door een der beruchtste leiders van de Gestapo. Rudi Heine heette de kerel.

— Heeft hij u toen.....?

Weer die vreemde lach.

— Nee, hij heeft het huis juist n i e t verraden! U

kijkt. Ja, het is..... een beetje vreemd. Er was een vrouw. Er is bijna altijd een vrouw, niet?

En hij vertelde:

— Ze gingen bij me in en uit en vaak hebben we wel eens gedacht: het gaat nooit goed! Het kán niet goed gaan zo! Maar 't ging wel en ze vonden het huis niet! Totdat er iets gebeurde en..... Dat was zo. Op ongeveer vijf- of zeshonderd meter van mijn heuvel verwijderd stond een villa en daar had de Duitse legerleiding een stelletje van de belangrijkste boeven in gezet. Op een goeie dag stond die villa in lichte laaie maar — en dat was het ellendige — het vuur werd te gauw ontdekt en bijna op hetzelfde moment klonk het sein van de moffen. De man, die de fik erin gestoken had, kon nog net bij me binnen komen, maar ik zei: Probeer liever te verdwijnen, want nu gaat het mis! Ze gaan dit hele stuk terrein afzetten en dan volgen de razzia's. Ik kende dat van andere gelegenheden. Dan gingen ze in gelederen van zes of zeven naast elkaar op een afstand van drie of vier passen in rechte lijn over het terrein of door het bos en die methode werkte als een net: alles kwam erin.

't Gebeurde ook precies zo en al gauw hoorde ik de heren. De twee bleven en achteraf bekeken..... Goed, ik dacht: 't Is uit, want nu vinden ze me zeker. Mijn ingang liep wat schuin omhoog tegen de heuvel aan. Er lagen takken voor en weer een eindje verder was wat kreupelhout. Ik zette een klein tafeltje vlak naast me bij mijn „deur” en legde daar mijn munitie op en mijn eerste revolver. Ik hoorde ze en ze kwamen steeds dichterbij. Opeens stonden ze er. Ik was volkomen verrast, zo gauw was het gegaan. Ik dorst mijn hoofd niet meer terug te trekken. Roerloos bleef ik. Drie Duitse soldaten stonden op nog geen twee meter afstand van me en één keek me recht in mijn ogen. Ze hadden alle drie het geweer in de aanslag. Als ik het vertel, beleef ik het weer. Dan heb ik precies hetzelfde gevoel. Angst

was het niet. Een gevoel van klaar te zijn. Van: Nou is het er dan!

Met één ding had ik de grootste moeite. Ik moest mezelf steeds weer hetzelfde zeggen: Niet schieten! Staan blijven. Niet verroeren! Niet schieten!

En toch ging het bijna niet. Dit stond voor mij vast: ze krijgen mij niet levend te pakken en als ik ga, gaan er een paar van dat tuig mee!

En toen zag ik opeens hoe een van de Duitsers zijn geweer over zijn schouder hing, een pakje sigaretten uit zijn zak haalde, eentje opstak en lachte. En toen hoorde ik hem zeggen: „Komm mit! Hier ist ja gar nichts los! Das kann man ja so sehn!”

Dat was de kerel, die mij recht had staan aankijken! Maar hij had niets gezien. Een minuut later waren ze weg!

En nou dat andere geval: In onze groep waren ook vrouwen natuurlijk. Om precies te zijn: drie. Twee van haar hebben prachtig werk gedaan, vooral als koeriers. De derde ook, maar daar stond het geval toch anders mee. Die vrouw had een — hoe zal ik het zeggen? — een andere mentaliteit. Achteraf zou ik met geen mogelijkheid kunnen zeggen waarom ze eigenlijk met ons heeft meegedaan. Heeft u er wel eens aan gedacht, welk een interessante psychologische studie er te schrijven zou zijn in het algemeen over het waarom, dat de illegale strijders heeft bewogen?

Ze was jong en knap. Ja, knap was ze zeker. Ze was getrouwd geweest met een man, die wist, dat hij van de Duitsers niets dan ellende te verwachten had en die er dadelijk na de capitulatie al vandoor was gegaan. Hij had haar voldoende geld gelaten en was naar België gevlucht. Hij wilde naar Engeland. Hij is er nooit gekomen, want ze pakten hem al aan de Nederlandse grens.

We kenden haar en zo vanzelf kwam ze in onze groep terecht. Er is geen ander woord voor: het wás zo vanzelf! We praatten in het begin veel en deden

weinig. Er viel toen nog weinig te doen. Zo werd het '42 en toen begon het eigenlijke werk. Ze deed alles. Eerlijk: ze was dapper. Koerierster, mensen wegbrengen, afijn, u kent dat allemaal. En toen, dat was eind '42 het eerste laat ik zeggen: vreemde teken. Een koerierster van ons moest haar een bericht brengen. Ze belde en de vrouw deed zelf open. Ze was nerveus, maar ze zag blijkbaar geen kans om haar collega buiten te laten staan. Ze liet haar in de gang en wilde juist heel zacht iets zeggen, toen de kamerdeur geopend werd, een kerel in de deur kwam te staan en naar de gang schreeuwde: „Na Paula, was ist denn los?”

Die kerel was de beruchte Gestapoleider Rudi Heine. Onze andere koerierster herkende hem dadelijk.

We zaten ermee en we wisten niet wat we moesten doen. Paula was van onze gehele organisatie op de hoogte en ze was ook herhaaldelijk in mijn ondergrondse woning geweest.

Een paar dagen daarna kwam ze. Ze biechtte. Rudi Heine was bij haar geweest om haar te ondervragen over haar gevluchte man en hij was verliefd op haar geworden. Nu kwam hij geregeld.

Van dat ogenblik af hebben we haar natuurlijk geen werk meer gegeven en gevaar scheen er niet te dreigen. Totdat ze — dat was in '43 — weer bij mij kwam en toen ze binnentrad zag ik dadelijk dat er iets aan de hand was. Ze kwam er ook al gauw mee.

— Er is iets..... onaangenaams, zei ze. Ik moet het jou vertellen. Rudi heeft bij mij een portret van jou gevonden en sindsdien is het mis! Hij denkt, dat er tussen jou en mij iets is en hij is wild van jaloezie!

— Maar hij weet toch niet, dat ik nog leef?

— Dat weet hij wel. Hij heeft me net zolang ondervraagd en telkens weer opnieuw overvallen dat ik het gezegd heb! Hij weet ook van het ondergrondse huis!

— Heb je hem dan alles verteld?

— Niet alles! Hij is op de hoogte van het feit, dat

het huis er is. Alleen weet hij nog niet waar het ligt.

Wat zal ik u van mijn gevoelens vertellen? Dat ik haar met de grootste voldoening had kunnen wurgen? Ik heb niets gedaan. Ik heb alleen gewacht op wat ze verder zou zeggen. U mag hierbij niet vergeten, dat deze vrouw in weerwil van alles toen volkomen eerlijk was.

— Rudi wil met jou praten, zei ze. Hij wil zichzelf overtuigen.

— Waarvan in 's hemelsnaam?

— Van het feit, dat er tussen ons niets is. Het blijft een zuiver particuliere aangelegenheid tussen jou en hem, zegt hij en ik sta voor de waarheid daarvan in.

Ze keek mij daarbij recht aan en zei toen: Hij zal jou niets doen en hij zal ook nergens met de..... eh collega's van hem over spreken.

— Zo! Hoe weet je dat zo zeker?

— Omdat hij weet, dat hij — als hij het wel zou doen — mij kwijt zou raken!

Ik zat. Ik wist het niet meer. Alles was uit, dat stond voor mij vast! Toch heb ik ja gezegd!

— Goed, zei ik. Komen jullie maar! We zullen praten! Misschien is het wel aardig voor Heine en mij om elkaar na zoveel maanden nog eens weer te zien.

Deze Heine had mij namelijk in '42 verhoord, maar weer laten lopen. Toen hij mij later was gaan zoeken, was ik natuurlijk al lang verdwenen.

— Ik schiet hem neer, dacht ik. Dat weet ik nog, maar ik zou u met geen mogelijkheid mijn stemming of mijn gemoedstoestand van dat ogenblik kunnen beschrijven.

Ze ging vrij snel daarop, maar twee dagen later kreeg ik het bericht: Wij komen morgen om ongeveer elf uur!

Om half elf die morgen lag ik in het kreupelhout uit te kijken. Tegen elven zag ik ze komen. Hij was niet in uniform.

Vlak voor het huis bleef Paula staan. Ze keek hem aan en zei: Hier is het.

Hij keek en keek, maar zag blijkbaar niets.

— Wunderbar, zei hij. Man sieht ja gar nichts, du!

Toen kwam ik te voorschijn en hij verstramde even, maar overwon zichzelf dadelijk weer.

Hij nam zijn hoed af en zei: Darf man das Haus mal sehen?

Ik knikte, schoof wat levend groen op zij en ging hem voor. Hij en Paula volgden. Hij was bepaald enthousiast. Maerchenhaft en nog veel meer!

— Ik wou graag met u praten, zei hij.

— Goed, antwoordde ik, maar dan niet hier!

Het huis was mij namelijk te dierbaar voor een gesprek met deze boef. Ik had een revolver in mijn zak en ik dacht weer: Ik schiet hem toch neer straks!

We gingen naar buiten en ik bracht hem naar een kleine bomengroep.

— Het is particulier, begon hij. Particulier en niet anders. Ik vraag u: Wat is er tussen u en Paula?

— Niets, antwoordde ik en de scène was bepaald grotesk. Hij onderwierp mij aan een soort verhoor. Steeds over Paula. Hoe mijn portret in haar bezit kon zijn. Of ik haar man goed gekend had? Hoe onze verhouding nu was en nog veel meer vragen van dat soort.

Ik antwoordde koel en zakelijk. Toen hij zweeg, keek hij mij een tijd doordringend aan maar ik antwoordde met dezelfde blik. Ik was werkelijk volmaakt rustig.

— Wunderbar, zei hij toen en hij lachte. Als men ons hier eens zou zien staan.

— Ja, zei ik en ik voegde erbij: En men zou weten waar ons gesprek over ging.

Zijn gezicht verstrakte en hij kreeg rode vlekjes op zijn jukbeenderen.

— Men zou zeker iets anders verwachten, ging ik verder en hij knikte.

— U is nog altijd zo anti-Duits?

— Nog altijd is niet slecht! Als ik het niet was, zou ik het zeker toch wel geworden zijn. Vooral nu ik zelf heb kunnen leren wat Gestapo betekent.

— Ik schiet je toch dadelijk neer, dacht ik weer.

Hij keek me koud aan.

— De Gestapo is noodzakelijk om de regering in staat te stellen haar werk te doen voor het volk. Ook als dat volk het niet wil, omdat het zijn bestwil niet ziet.

Ik wond mij op, dwaas genoeg. Ik schreeuwde hem van alles in zijn moffengezicht. Over de martelingen en de moorden, over de trappende en slaande lakeien en de zuipende, hoerende kerels en nog veel meer. Hij luisterde en leerde mij zo, welk een gek ik inderdaad toen nog was. Want toen ik uitgeschreeuwd was, herhaalde hij rustig: Ik stel dus vast: er is niets tussen u en Paula?

We gingen terug. Toen we dicht bij het huis kwamen, zag ik de vrouw al tussen de bomen staan. Ze had uitgekeken. Op wacht gestaan blijkbaar. Bang, dat ik hem zou neerschieten of bevreesd, dat hij mij? Als u mij vraagt, weet ik het nóg niet, maar toen ze gingen, bleef zij even achter en zei ze: Hij zal hier nooit over praten. Hij zal jou niets doen!

Ik heb een week daarna in de grootste spanning geleefd, maar er is niets gebeurd. Het was..... particulier!

— Gek, dacht Johan, dat ik die dingen langzamerhand in de eerste plaats en alleen maar als krantenman kan zien. Tweede feuilleton.

En de kop spookte al: De Gestapo particulier!

— Te gewoon, dacht hij dadelijk weer. Hardop zei hij: Een merkwaardig verhaal.

De ander schrok op. Hij was even „weg” geweest.

— Kent u dat? vroeg hij plotseling. Een ambtenaar achter een loket. Je legt hem iets uit. Het is dringend en je probeert dat zo goed mogelijk en zonder senti-

mentaliteit duidelijk te maken. En dan legt de man de vijf vingers van zijn rechterhand tegen de vijf van zijn linker, zwaait met die combinatie even langzaam heen en weer en zegt dan: Ja, er zijn duizenden en nog eens duizenden, die in dezelfde situatie verkeren als u!

— De man van Binnenland, dacht Johan en hij knikte.

— Er is maar één ding erger, ging de man tegenover hem verder. Dat is de mimiek van een soort, een ras: Ogen sluiten, glimlachen en nee schudden. Kent u dat? Ik ben van mening, dat die houding een moord volkomen rechtvaardigt.

Hij ging. Nadat hij nog verzocht had „de zaak zo te beschrijven, dat er geen namen en zeker de zijne niet bij genoemd zou worden”.

Johan besloot de twee feuilletons over het ondergrondse huis te publiceren vóór het verhaal van „De Fakir van de Prinsengracht” begon.

Drie dagen daarna stond het eerste deel in de krant. Het slot luidde aldus: „Het is een merkwaardig verhaal, ik geef het u toe, maar geloof mij, de waarheid ervan staat vast. Wij hebben mensen gesproken, die in dit ondergrondse huis geweest zijn, die er vluchtten als zij in gevaar verkeerden en die er een veilige schuilplaats gevonden hebben.

Het werd nooit ontdekt. Ja toch: ontdekt werd het wel. Eén keer en nog wel door een der gevaarlijkste, scherpzinnigste en tegelijk boosaardigste leiders van de Gestapo. Hij heeft van deze ontdekking echter nimmer mededeling gedaan. De oorzaak van dit stilzwijgen was een vrouw.

Van dit vreemde en zo tekenende avontuur, een voorval, dat een duidelijk beeld geeft van de corrupte willekeur dezer lieden, vertellen wij u in het volgende feuilleton”.

Johan schreef dit tweede feuilleton en het stond gezet op de drukkerij. Het was bestemd voor het blad van drie dagen later.

Hij kreeg het telefoontje van de directie van de krant, juist toen hij de „kop” had gemaakt.

— Kan je even naar me toekomen? Ik wou graag iets met je bepraten.

Hij ging. De directeur van de krant was een vlotte, aardige kerel. Iemand, die na de oorlog zijn verdiende kans gekregen had, maar die deze kans ook wenste en wist te benutten. Hij had de krant, die als een illegaal blaadje in de oorlog begonnen was, groot gemaakt en hij was daar trots op. Hij wist, dat het ook verder zou gaan, want de krant was goed en ze „ging erin!” Maar één vrees had hij: dat de slappe autoriteiten toch morgen of vandaag de drukkerij zouden teruggeven aan de oude directie en dat deze lieden, die hevig gecollaboreerd hadden, hun blad van voor de oorlog weer zouden mogen uitgeven.

Johan kreeg een sigaret en een praatje over het slechte weer van de laatste dagen.

— Wat is er eigenlijk! informeerde hij. Ik vind het weer ook niet zo prettig, maar ik neem niet aan, dat je me hier hebt laten komen om mijn mening over de nattigheid te horen.

— Toch over nattigheid, zei de ander. Kijk, kerel, ik moet je iets zeggen. Ik heb dat feuilleton van je over het huis op de Veluwe gelezen en ik moet zeggen: het was interessant, maar.....

— Maar? vroeg Johan een beetje ongerust.

De directeur overhandigde hem een telegram. Johan las het in de grootste verbazing. Het luidde aldus: „Verbied publicatie van tweede feuilleton over huis. Alles gelogen. Wens mijn naam niet aldus genoemd. Kom morgen. Wensink”.

— Je ziet het, zei de directeur.

— Ik zie het wel, maar ik begrijp het niet, antwoordde Johan.

— Wensing was toch immers de leider van die illegale groep?

— Jazeker, maar hij heeft toch geen zeggenschap

over wat er al of niet in de krant gepubliceerd zal worden.

— Als hij genoemd wordt, kan hij protesteren.

— Hij werd niet genoemd. Dat is het dus niet.

— In elk geval, beste kerel, kunnen wij dat tweede feuilleton niet publiceren.

— Maar mijn lieve God, je bent crazy, barstte Johan uit. Laten wij ons dan door een vent als die Wensink de journalistieke wet voorschrijven? O, wacht es even: Jij bent bang voor hem, vader! Die kerel is lid van de Persraad! Die heeft zeggenschap in allerlei beslissingen, die jou interesseren!

— Jou ook, antwoordde de directeur, die een beetje rood aanliep.

— Mij misschien ook, maar daarom geef ik hem toch niet het recht om mij te vertellen wat ik al of niet schrijven zal.

— Ik ben er tegen, dat het tweede feuilleton gepubliceerd wordt!

— Dat is regelrecht corruptie!

— Je gebruikt grote woorden, Johan. Ik zou je willen adviseren je wat te matigen!

— Maar, mijn beste kerel, dat is een schandaal! Bovendien heb jij als directeur geen recht om dit soort beslissingen te nemen. Dat doet de hoofdredacteur.

— Ik heb met Van der Heem hierover gesproken en hij is het volkomen met me eens.

Johan zweeg even. Dat schijthuis van een Van der Heem! dacht hij. Die trekt overal zijn tenen uit terug! Die knokt nooit!

— Ik zal het uitzoeken wat hierachter zit, zei hij na een ogenblik, en als ik het weet, zal ik het je komen zeggen. Het feuilleton kan morgen of overmorgen ook nog geplaatst worden.

— Het kan n i e t geplaatst worden, kerel, begrijp dat toch! En als je meent, dat het uit vrees is voor die Wensink en zijn lidmaatschap van de Persraad, zoals jij dat college noemt, vergis je je. Ik ben er alleen te-

gen, dat er in onze krant dingen gepubliceerd worden die niet met de waarheid overeen komen.

— Dus je verbiedt het uit ethisch-culturele overwegingen?

— Zo ongeveer, ja.

— Dat is dan een motie van wantrouwen tegen mijn betrouwbaarheid als journalist.

— Je moet de dingen niet opblazen! Dat doe je op het ogenblik.

Johan stond op en ging zonder een woord. Op zijn kamer belde hij Huib op.

— Jij hebt dat huis niet alleen gezien, maar je bent er ook in geweest, niet?

— Ja. Wat zou dat?

— Jij kunt mij meer mensen aanwijzen, die daar ondergedoken gezeten hebben?

— O, ja, zeker nog drie of vier. Heb je misschien van die vrouw gehoord, dat je dat vraagt?

— Welke vrouw?

— Ik werd gisteravond opgebeld door Paula. Paula is de vrouw waarom het in dit geval gaat. Ze was doodsbang en ze vroeg mij of ik er niet voor kon zorgen, dat het geval van het bezoek van Rudi Heine niet gepubliceerd zou worden. Ik zei natuurlijk, dat ik daar niets aan kon doen en toen zei zij: Dan moet Henk het maar doen. Henk moet mij beschermen. Je weet wie Henk is natuurlijk: Wensink.

— En waarom doet die Wensink het dan?

— Omdat hij na het vertrek van de Gestapoman Heine een verhouding met die vrouw begonnen is, omdat hij nu van haar af wil en niet kan omdat hij doodsbenaauwd voor haar is. Compris, mon cher?

Johan legde de haak neer. Dus netjes gezegd werd het lidmaatschap van de Persraad of hoe dat ding heten mocht, gebruikt om de eigen huid en het tere huidje van ex-vriendinnetjes tegen ongewenste publicaties en soortgelijke zaken te beschermen.

Hij ging naar de hoofdredacteur.

— Ja, kerel, zei die, ik zie geen kans om hier wat tegen te doen.

— Als je es een keer knokte, adviseerde Johan. Met mij mee, bedoel ik.

— Kijk es, antwoordde de hoofdredacteur. Je moet ieder op zijn terrein het recht geven, dat hem toekomt. Dat is ware democratie.

— En wat is hier dan die ware democratie?

— Dat de directie op haar terrein zeggenschap heeft.

— Ik dacht, dat dit geval de redactie betrof en dat daar in laatste instantie de hoofdredactie besliste. Dat zou na de oorlog toch zo zijn, want dan zouden we geen „commerciële” directies meer hebben. Commerciël in de zin van richting bepalende leiding met het oog op winsbejag.

— Dat is ook zo, maar daar gaat het niet om. Dit is een zaak, die de politiek van de krant betreft, niet de politieke partijleiding, maar die van de handhaving van ons blad en daarom..... Bovendien moet ik je zeggen, dat ik de figuur van die vrouw verkeerd getekend vond. Als het een lel was geweest, zou ik gezegd hebben: ja, zo waren die vrouwen, maar jij hebt haar ook nog getekend als een vrouw met verdiensten tegenover de illegaliteit en dat leek mij dadelijk al zeer verkeerd. Je beledigt de illegaliteit daarmee!

Johan ging. Hij wist, dat de muur stevig stond. Hij had de neiging om alles er nu maar bij neer te gooien. Eigenlijk, dacht hij, is dat de enige weg.

— Als je karakter hebt, doe je het, dacht hij en toen vloekte hij in machteloze woede.

Hij liep op en neer en zag geen uitweg. Toen besloot hij „er eens met de twee vrouwen over te praten!”

Hij nam zijn hoed en ging naar huis. En hij schold zichzelf voor „schoft en lafbek dubbel!”

Toen Johan de sleutel in het slot stak, stond Nigger reeds gillend achter de deur gereed voor de enthousiaste begroeting. Hij wrong zich al in de spleet toen de deur nauwelijks open was en hij blafte en schudde zijn hele achterlijf wild met zijn staart heen en weer.

— Goed, zei Johan, goed. 't Is in orde! Af!

— Nigger heeft wat nieuws, vertelde Milly toen hij binnen was. Hij speelt nu voor beschermer. Hij heeft ontdekt, dat ik het niet goed vind als Justus aan de bloemen in die vaas daar op de kast ruikt, want hij heeft al eens een keer de hele vaas met de bloemen mee eraf gegoooid. Weet je: de kat vindt het prachtig, dat de lange tulpen zo heen en weer zwiepen als hij er met zijn poot tegen slaat, maar dat spelletje is te riskant. Daarom heb ik hem eraf gejaagd, maar ik hoef het nu niet meer te doen. Als Justus op die kast springt en in de buurt van de bloemen komt, jaagt Nigger hem eraf. Dan gromt ie en als dat niet helpt gaat hij woedend blaffen.

Ze lachte.

— Vanmiddag had ie iets heel moois. Onbegrijpelijk eigenlijk. Je weet, dat Nigger en de hond van Meuwsen hiernaast dikke vrienden zijn. Met die bouvier kan hij uitstekend overweg. Vanmiddag waren ze met elkaar op het trottoir aan het spelen maar opeens had Nigger er blijkbaar genoeg van. Hij draaide zich om en liep de deur binnen. De bouvier wilde doorgaan en kwam ook binnen, maar daar vliegt die Nigger hem met een woedend geblaf en een nijdasserige grom regelrecht naar zijn keel. Ik heb de grootste moeite gehad om ze uit elkaar te krijgen.

Johan lachte en keek naar Milly terwijl ze redderde met het theegoed. Ze had haar houding volkomen ge-

wijzigd. Ze deed vriendelijk, vrolijk zelfs en ze praatte veel en druk. Toch ook weer niet te druk. Meer zoals heel veel vroeger, toen alles tussen hen nog goed geweest was. 't Was overleg natuurlijk maar dat overleg sprak niet te duidelijk.

Hij keek even peinzend voor zich en plotseling voelde hij, dat Milly hem opnam. Hij sloeg zijn ogen op en even keken ze elkaar aan.

— Is er iets? vroeg ze bezorgd.

Hij schudde zijn hoofd.

— Och, zei hij en haalde zijn schouders op. Eigenlijk is het allemaal even rot.

Ze zette zijn kop thee voor hem neer en ging zitten.

— Is er iets gebeurd? Iets..... onaangenaams?

Even kwam er iets van spijt in hem op. Hij nam haar hand in de zijne. Zij begreep hem. Beter: Ze voelde altijd dadelijk als er iets was. Ze las op zijn gezicht.

— Ouwetje, zei hij en hij zag, dat ze tranen in de ogen kreeg.

Ze trok haar hand terug.

— Wat is er gebeurd?

Hij vertelde haar de geschiedenis van 't getorpedeerde tweede feuilleton en gaf nauwkeurig verslag van de gesprekken met de directeur en de hoofdredacteur. Toen hij uitgesproken was, keek ze hem aan en wachtte.

— Wat zeg je ervan? vroeg hij.

— Ik zou liever horen wat jij denkt, antwoordde ze.

— Ik had ze het liefst alle twee flink voor d'r schenen geschopt, 'k zou graag stik gezegd hebben en weggegaan zijn. Daarna zou ik graag naar die meneer Wensink zijn getippeld om hem een pak op zijn illegaliteits-exploitanten tabernakel te geven, maar ik heb het eerste niet gedaan en het tweede ook nagelaten. Er is dus niets gebeurd.

Ze keek hem aan: — Je hebt toch niets om..... mij gelaten?

— Nee, kind. Maak je daarover geen zorg.

— Ik heb daar geen zorg over, antwoordde ze zacht. Het was alleen maar een plotseling bij me opkomende gedachte. Je weet, Han, hoe ik die dingen zie. Zoals ik ze altijd gezien heb. Jij moet doen wat jij denkt, dat goed is, zodat je niet bang hoeft te zijn, dat je..... last met jezelf krijgt. Ik zeg het misschien wat raar.....

— Je zegt het volkomen duidelijk.

— Zie je, ik wil absoluut niet, dat je iets laat, omdat je bang bent, dat je..... verantwoordelijkheid hebt tegenover mij. Daarom mag je nooit iets doen. Het zou mij meer hinderen dan wat ook.

— Wat zou jij doen in mijn geval?

Ze keek hem weer vragend en een beetje ongelukkig aan.

— Ik weet het niet. Ik weet het werkelijk niet, maar..... wat doet het ertoe? Het komt er alleen maar opaan of jij het met jezelf eens bent!

— Ik weet het, Milly, zei hij alleen en weer had hij dat ellendige gevoel van zachte onbestemde pijn.

Hij kwam op de Prinsengracht, toen Matje de eerste klant al onder handen had en Huib had geen gelegenheid op de kwestie van die middag terug te komen.

— Was het wat? vroeg Johan, toen de eerste verdween.

— Een wijfje in de penarie, vertelde de ziener. Haar man zit in Indonesië en hij komt de volgende maand terug. Ze wou weten of hij wat zou merken. Ze was vrij vaak overboord geslagen, maar iedere keer na de storm weer binnen boord gespoeld en nou voelde ze nog een beetje nattigheid. Dat ken, lachte hij met de nadruk op de è van ken!

— Wat heb je geantwoord?

— Heel netjes en beschaafd. Maak je daarover geen zorg. Je kent mijn tact in dergelijke subtiele zaken. Ik

heb haar eerst een paar kiese vragen gesteld en toen ingedeeld bij de Rein-leven-beweging. Goed?

Hij lachte weer: — Als ze voor iedere keer, dat ze in een onvast bed was gerold een erwte in de bus had gedaan, zou ze van de collectie zeker drie of vier keer erwtensoep hebben kunnen koken.

— De volgende lijkt me aardig, vertelde Huib. 't Is een vrouwtje van ruim dertig, schat ik. Ziet er keurig uit. Goed verzorgd en zo. Heeft iets verlegens.

— Ben ik gek op, zei Matje grijnzend.

— Verlegen is het woord eigenlijk niet, ging Huib verder. Meer: bang!

— O, kwam Mattheus een beetje teleurgesteld, dan zal het er wel weer een zijn van: merkt ie het ja of nee?

— Ik geloof het niet, dacht de acteur. Ik weet niet waarom maar hier zit iets om en aan.

— Als je maar niet denkt, dat ik dat „om en aan” eraf haal! Dat mag niet vanwege de standing van Johans krant. Laat binnenkomen!

Huib liet haar binnen met de ware „Oosterse” plichtpleging. Gekruiste armen, diepe buiging en het geluid van een aantal onverstaanbare lettergrepen.

Ze ging zitten. Ze was aardig en de agitatie werkte mee. Haar ogen schitterden nerveus en haar adem ging een tikje ongeregeld.

— Lief, fluisterde Huib achter het gat.

Maar ze begon niet. Het had er even op geleken, maar ze had zich weer teruggetrokken. Ze was zeer nerveus en kon de woorden niet vinden.

Matje keek haar aan en bleef haar aankijken, terwijl zij zenuwachtig met een doekje frommelde.

Het duurde en duurde en het begon bijna angstig te worden.

— Het zweet breekt me uit, bekende Huib.

Johan schoof heen en weer en hij betrapte zich op de neiging om iets te gaan schreeuwen, luid te trappen, in elk geval om iets te d o e n!

Toen doorsneed Matje de stilte.

— Ik wacht, zei hij. En ter verklaring voegde hij er nog aan toe: Op u!

Ze keek hem aan en het was duidelijk te zien, dat ze op de grens van huilen stond.

— Kij moet spreek, herhaalde Mattheus. Ik weet, maar kij het woord.

— Ik wilde graag weten..... begon ze aarzelend en onzeker.

— Zij allen kom tot mij om te weet, bevestigde de ziener. Kij zijt bang.

Ze knikte en keek hem ongelukkig aan.

— Ja, ik ben bang. Ik heb dat al langer, maar de laatste dagen is het steeds erger geworden. Ik zit in een heel rare situatie.

Matje knikte: Ik weet.

— 't Is vanzelf zo gegroeid, begrijpt u wel?

— Ik begrijp.

— Een boon als ik het begrijp, fluisterde Huib. Jij?

Johan antwoordde niet. Het geval interesseerde, hem. De vrouw „had iets”.

Zij leek „het hijgend wild”, dat de jacht wel vreest, maar in angst te sterker mint. Misschien juist om die angst.

— Ik wou graag weten hoe het afloopt, zei ze plotseling. Of het goed gaat met Joop en mij.

Matje was niet gretig met antwoorden. Hij wachtte en weer lag de stilte log en zwaar.

— Kij hebt zorg in u en die zorg is andere oorzaak, zei hij eindelijk.

Ze knikte.

— Ja, meneer. Ik weet wel, dat het mijn eigen schuld is. Toen wij kennismaakten — dat was op dat bal-masqué deze winter — toen heb ik er geen ogenblik aan gedacht, dat het langer zou duren, begrijpt u wel? 't Is toch waar: je gaat zo'n avond uit, omdat je alles wil vergeten en ook omdat je niet altijd aan datzelfde wilt denken en dan komt zo iets. En toen kwam

het vanzelf zo te pas. Hij zei, dat hij twee en dertig jaar was en toen zei ik: Ik ook!

— Kij zou nog jonger kunnen zijn, complimenteerde Matje, maar zij knikte ernstig.

— Dat weet ik wel, meneer. Ik lijk veel jonger dan ik ben, maar ik ben toch werkelijk negen en dertig! En het is aangebleven tussen Joop en mij. We zijn van elkaar gaan houden, maar ik heb nooit de waarheid durven zeggen en hij weet nog altijd niet beter. En nu zit ik in doodsangst voor als we gaan aantekenen. Dan komt alles aan het licht en dan schaam ik me dood! Zegt u mij nou es wat ik moet doen! U moet niet denken, dat ik zo'n leugenaarster ben. Werkelijk niet, meneer, maar het is allemaal zo vanzelf gegaan. En het is heus zo gemakkelijk niet, dat moet u niet denken. Ik was laatst met Joop uit en toen troffen we twee vrienden van hem en die kwamen bij ons in gezelschap. Dat was echt een gezellige avond en Joop zei tegen een van hen: Zoek ook een meisje, Bert. En toen zag ik opeens een paar tafeltjes van ons af een kennis van me zitten, een weduwe, net als ik en net zo oud, want ze was met mij op school geweest. Die vriend van Joop keek naar haar en ik zei: Dat lijkt me wel wat voor jou, Bert! en toen zei hij: Och, ze draagt haar jaren met ere, dat moet ik zeggen, maar ze zitten er toch wel op, dat zie je duidelijk! Het was alsof ik door de grond ging, meneer en Joop lachte. En nou durf ik het helemaal niet meer te zeggen. Zegt u het eens, meneer: Houdt Joop van mij! Ik bedoel U begrijpt me wel.

— Hij van u houdt, antwoordde Matje. Hij zal doorstaan.

— Wat bedoelt u?

— Als kij zegt die waarheid en kij moet zeggen dat, want er zal toch komen een ogenblik, dat hij ontdekt — als kij zegt, hij zal bekrijs!

— Ik heb al zoveel meegemaakt, moet u weten.

— Ik weet. Ik zie.

— Ja, dat zal wel. Ik was getrouwd met een jodenman, meneer en we zijn echt wel gelukkig geweest. In de oorlog werd hij door de Duitsers gevangengenomen, want we hadden een onderduiker in huis en die ging de straat op, omdat hij het thuis niet kon uithouden en toen hij gegrepen werd, zei hij waar hij in huis was. Toen is mijn man weggehaald en hij is nooit teruggekomen. Ik heb daar vreselijk veel onder te doen gehad en ik ben lang helemaal niet uitgegaan. Werkelijk, niet, meneer. Maar opeens wordt het je dan te bar en dan ga je weer en u moet niet vergeten: het slijt ook. En zo was het die avond toen ik Joop voor het eerst ontmoette. Joop is heel ernstig anders, dat moet u vooral niet denken.

— Kij hebt gehad godsdienst? roerde Matje het tere punt aan.

— Van huis uit ben ik Katholiek, meneer, maar ik heb er lang niet meer aan gedaan. Maar weet u: Joop is ook Katholiek.

Matje knikte.

— Toen ik getrouwd was, ben ik nooit meer naar de kerk gegaan. Mijn man deed er helemaal niet aan. Die zei altijd, dat hij maar in één God geloofde, één voor alle mensen en niet voor de mensen van alle godsdiensten ieder een God apart en ik..... ik heb er toen nooit zo over gedacht, want ik had er eerlijk geen behoefte aan. Maar nou met Joop is alles weer anders geworden en nou ben ik zagezegd weer naar mijn jeugd teruggekeerd. Ik bedoel de godsdienst en zo, begrijpt u wel?

— En nu kij zijt bang wat Joop zal zeg als hij hoort, kij kelogen.

— Ja, meneer. Ik slaap er niet van. Hele nachten lig ik maar te woelen en te denken en dan sta ik op en dan word ik alsmaar banger en banger en dan zie ik allerlei nare dingen.

— Kij weet niet of Joop genoeg van u houdt om te dragen?

— Hoe bedoelt u? Ze dacht even na. Toen zei ze: Ja, meneer, zo is het.

— Als hij houdt van u, hij zal erom lach. Als hij niet genoeg houdt, hij zal einde maak.

Ze keek hem bang aan.

— En wat zegt u, dat hij zal doen? Ziet u, ik..... ik wou niet graag, dat hij er een eind aan maakt. Hij hij is nu alles voor mij. Dat is echt over mij gekomen en ik kon er niets aan doen, dat moet u geloven.

Matje wachtte en keek voor zich.

— Wat zal Joop doen, meneer, als ik hem de waarheid zeg?

— Wacht, antwoordde Matje en hij boog zijn hoofd zo diep, dat het bijna zijn armen, die hij voor zich op de tafel had gelegd, raakte. Plotseling richtte hij zich op.

— Ik zie Joop, begon hij. Hij een man en eerlijk meent met u. Ik zie en weet. Als hij zwak zou zijn en alleen maar zijn liefde zou zijn een tijdpasser, ik zou zeg, vertel niets, het zal uit zijn. Maar hij niet is zo. Kij moet zeg hem de waarheid en hij zal weet, dat het maakt geen verschil.

— Ik heb geweten, dat Joop zo zou zijn, meneer. Ik dank u wel! Wat ben ik u schuldig?

— Een kulden!

— Mag ik..... mag ik u wat..... meer geven? Ik ben zo blij!

— Eén kulden is tarief. Niemand mag keef meer. Vanwege de sjoumer.

Ze schaterde en gaf dadelijk met enthousiasme de verklaring:

— Een sjoumer is een man, die met Peisech de matzes keurt in de fabriek. Op mijn nesjomme, u kan me geloven!

Matje voelde, dat hij zich vergaloppeerd had. Hij had de versleepte jiddisje man van de vrouw vergeten! Hij bleef roerloos en zei rustig: Een sjoumer is in die taal van de Oosten, de geest, die keurt de mens. Ik

de geest spreek elke dag, elke nacht. Hij zegt: Eén kulden!

— Ja, meneer, antwoordde ze dociel en betaalde.

Johan en Huib kwamen uit de kamer ernaast.

— 't Kan mooi worden, meende de acteur, als die Joop het afmaakt. Ik vind, dat je in dit speciale geval nogal onverantwoordelijk opgetreden bent.

Matje lachte zacht.

— Je hebt geen psychologisch inzicht, meende hij. Acteurs zoals jij zien te veel de uiterlijkheid. Als deze Joop inderdaad wegloopt, omdat ze drie of vier jaar ouder is dan ze heeft gezegd, en ik geef toe, dat daar kans op bestaat, dan zal ze inderdaad een schok krijgen, maar dan zal ze daarna denken aan wat ik haar heb gezegd: Hij is een man en hij eerlijk meent met u! Daarom hij zal draag en niet belangrijk vinden! Ze zal dan zien dat hij niet „een man” is en dan zal de schok genezen. Bovendien: er was geen andere weg. In elk geval zal ze nu in vertrouwen de waarheid zeggen en ik kan het niet helpen als dat vertrouwen beschaamd wordt! En verder zal ik haar niet kunnen redden van het anti-semietisme!

— Wat zeg je? vroeg Johan verbaasd.

— Natuurlijk pikt dat haar nu, antwoordde Matje. Als je even doordenkt, zal je het kunnen begrijpen. Hoe het ook afloopt, ik bedoel: hoe deze heer Joop ook reageert, ze zal in haar oppervlakkige wanhoop de jaren van haar huwelijk met „de jodenman”, zoals ze hem nu al noemt, als verloren jaren beschouwen en de volgende fase zal het verwijt zijn. Nebbisj, ouder wordt ze toch en ze is niet de eerste vrouw, die daar niet tegen kan. Alleen is niet altijd „de jodenman” in de buurt om belast te worden met de schuldvraag.

Johan had Minna het verhaal van die middag verteld. Ze zat in haar lievelingshouding: op een kussen aan zijn voeten, haar hoofd geleund tegen zijn knieën.

Hij schold. Op de krant; op de baantjesgasten; op de maatschappij; op de wereld, de mensheid. Ze liet hem. Soms keek ze even op, alsof ze wilde zien hoever hij was. Of hij al zover was gevorderd, dat er weer te praten viel. Johan merkte het en stopte plotseling.

— 't Is goed, zei hij. 't Is al over!

— Natuurlijk is het niet goed, antwoordde het meisje en natuurlijk is het niet over, maar als je het prettig vindt, wil ik ook wel net doen alsof ik het geloof. Sorry, zei ze er dadelijk bij, toen ze opkijkend zag hoe zijn gezicht betrok.

Ze drukte haar hoofd tegen zijn knieën: — Kijk niet zo treurig. Daar kan ik niet tegen.

Even streelde hij over haar haren.

— Ik heb wel es gelezen, dat politiek de kunst is van het bereikbare, zei ze toen. Ik vond dat nogal aardig en vooral duidelijk gezegd.

— Ik begrijp niet wat je daarmee zeggen wilt. Ik ben niet in de politiek.

— Dat ben je natuurlijk wel. Dat zijn we allemaal of we willen of niet, maar jij vraagt van de wereld of liever van de mensen, dat ze allemaal zo zijn, zoals jij ze in jouw verbeeldingswereld geschapen en gemodelleerd hebt en..... zo zijn ze nu eenmaal niet! Dat is jouw vergissing en niet de hunne en dat moet je hen dus niet kwalijk nemen maar jezelf. Jij loopt rond met je idealen uit de oorlogstijd, toen je droomde van een nieuwe wereld en nieuwe mensen, en zoals jij nu nog droomt, zo doen het een paar honderd en misschien over de hele wereld een paar duizend; maar de miljoenen anderen zijn al lang teruggekeerd tot de oude vormen en gedachten en dus is de botsing onvermijdelijk. Nu heten jullie idealisten, gekken en de anderen zijn de mensen, die de realiteit zien en die hun koele verstand bewaard hebben!

Ze keek naar hem op: — Wat hou ik een rede. En ik heb wel het minste recht om kritisch te zijn.

— Waarom?

— Omdat ik nu eenmaal behoor tot die „anderen” en omdat het verschil tussen het merendeel van hen en mij alleen maar is, dat ik het zie. Maar dat maakt de schuld misschien alleen maar groter. Kijk me niet zo aan: Ik kan het niet helpen! Er zijn altijd mensen geweest, die zeiden: Zó moet de wereld zijn en daar wil ik voor vechten! en er zijn anderen geweest, die zeiden: Zo zijn de mensen, zo is het leven! De eersten, dat waren er altijd maar een paar, zijn steeds weer het slachtoffer geworden van de laatsten, die de miljoenen achter zich hadden.

— Maar de gedachten van de enkelingen leven.

— Ja, maar zij zelf zijn dood. Ik leef liever! Sorry!

Ze greep zijn hand en legde die tegen haar wang.

— Erg? vroeg ze toen.

Hij haalde zijn schouders op.

— Ik heb eens het verhaal gelezen van een zwaan, die in een felle winternacht steeds maar rondzwom in een plas, die dreigde dicht te vriezen. Het dier zwom in een cirkel maar de kring werd steeds kleiner, want het ijs drong voortdurend meer op. Tot de plas helemaal dicht was.

— Het is nu geen „felle winternacht” en.....

— En ik ben geen zwaan, nee!

— Bovendien veronderstel ik niet, dat de zwaan trachtte de plas open te houden op grond van ethische overwegingen. Ieder mens heeft het recht eisen aan zijn genoten te stellen. Tenminste als zijn eigen houding die eisen rechtvaardigt, maar jij vraagt het onmogelijke. Bovendien ben je in zeer sterke mate onrechtvaardig als je de directeur en de hoofdredacteur iets verwijt. Die directeur is zeker onschuldig. Die ziet de krant, waaraan hij alles gegeven heeft en die wil hij beschermen en in leven houden. De hoofdredacteur zou wat meer houding kunnen tonen, dat geef ik je toe, maar wat bereiken ze ermee? Het is immers overal gelijk. De onzuiveren zitten op de beste plekjes en ze beijveren zich natuurlijk om hun — ook niet geheel

zuivere — ondergeschikten weer op de oude plaatsen te zetten. Al was het alleen maar, omdat die ondergeschikten zo het een en ander van hen weten, dat beter binnenshuis kan blijven. En in het groot? Mijn lieve jongen: in Mexico werken de Duitse uitvinders van de V. 2 rustig aan de volmaking van hun uitvinding. Op Amerikaanse kosten en onder de ideaalste omstandigheden. Ze worden er als helden der wetenschap vereerd, alsof ze geen moord op duizenden en nog eens duizenden op hun Duitse geweten hebben! De hele wereld stinkt van corruptie en ogendienerij en nou wil jij, dat jouw krantendirecteurtje tegen die Wet van Nu in zijn dierbare eentje gaat knokken? Hij zal wel wijzer wezen! Wil je een kop thee?

Johan sprong op. Minna keek hem verschrikt aan.

— Wat doe je?

— Ik ga naar huis!

— Maar waarom in 's hemelsnaam?

— Ik moet! Ik kom er niet uit!

Ze stond op en sloeg de armen om zijn hals.

— Nee. Ik laat je niet gaan! Ik wil niet! Ik wil niet, hoor je?

Johan greep haar bij de polsen en maakte zich los. Ze worstelden even, maar hij won. Toen vloog ze achteruit en ging voor de deur staan.

— Je komt er niet uit! Als je het probeert, ga ik schreeuwen!

Haar ogen waren groot en Johan schrok van de blik. Hij las er woede in en haat. Hij begreep het niet.

— Kom nou, Minna, suste hij, maar ze week niet.

— Als je eruit gaat, schreeuw ik! Ik maak schandaal, hoor je?

Hij ging zitten en keek haar aan.

— Je wilt eruit omdat je meent me te hebben leren kennen! Omdat je denkt, dat je het nu wel weet. Laatst, toen vader en moeder en Max hier waren, ben je er al mee begonnen en nu heb je me laten praten en nu denk je me te kunnen verachten. Dat is het! Ik

weet het wel. Ik ben niets waard, niets, niets, niets!
Maar ik laat je toch niet gaan!! Je komt er niet uit,
als je dat maar weet!

Plotseling begon ze schokkend te huilen en Johan ging naar haar toe. Hij legde zijn arm om haar heen en leidde haar naar de divan. Ze hilde nog zacht door en legde toen haar hoofd op zijn schouder.

— Ik kon het niet helpen, Han. Ik heb het werkelijk niet zo bedoeld. Maar ik was zo bang, dat je zou weggaan en toen wist ik het niet meer.

Hij dacht even na en haalde toen zijn schouders weer op.

— Eerlijk gezegd weet ik het ook niet meer.

Plotseling begon ze hem fel te zoenen.

— Je mag niet weggaan. Nooit! Nooit! Nooit!

— Ik ga niet weg. Ik geloof niet eens, dat ik het zou kunnen.

De volgende morgen ging hij naar de krant en deed er zijn werk. Hij was alleen maar zeer slecht gehumeurd en had een bonzende hoofdpijn.....

Huib stond in de geperste volte van lijn 25. Hij was er in de Rijnstraat opgestapt, de tweede halte van het eindpunt en daar ging het nog. Hij schoof door naar de voorkant van de wagen. De troepen drongen op en toen ze bij de Maasstraat waren was er geen extra centimeter voor een diepe ademhaling meer over.

Op kleine afstand van hem stond een aardig meisje ingedrukt tussen mannen. De lange acteur keek over het cordon en zag toen, dat ze het gedruk blijkbaar wel leuk vond, want ze zag prettig rood. Dichterbij was ze zo aardig niet en waarschijnlijk ook geen meisje.

Op de hoek van de Scheldestraat wilden er nog graag een vijftig, zestig mensen mee, maar de conducteur beweerde, dat hij nog slechts drie erin kon stampen.

— Als we nog een beetje inschuiven, dames en heren, gaat het beslist! Wij zijn beroemd om onse inschikkelijkheid, woar of nee?

Het ging niet en de tram schommelde overbelast verder. Op het Cornelis Troostplein moest een passagier eruit, maar hij kon niet.

Niemand verroerde zich.

— As u nou effe uitstapt, raadde de conducteur een dikke heer, die vlak voor de uitgang buikte.

— Effe deruit, herhaalde de tramleider en de heer deed het tenslotte.

— En u ook effe de stroat op, adviseerde hij dringend een nogal roodhoofdige vrouw.

Ze deed het eveneens, maar eerst na een paar hartige woorden over het Amsterdamse trambeleid in het algemeen en dat van deze conducteur in het bijzonder.

— Nou ken u uitstappe, zei de conducteur vriendelijk.

De man, die eruit moest, ging.

— Nou u er weer in, klonk het advies voor de dikke heer en de roodhoofdige vrouw. As u binne bin, bel ik.

Hij belde en keek triomfantelijk rond.

— Als je de uitgang vrijlaot, kenne de mense eruit, zei hij en toen: Hoe kom je op het idee, niet?

Bij de Ceintuurbaan verlieten vrij veel passagiers de wagen en opeens was er ruimte en een beetje lucht.

— En u, meneer, vroeg de conducteur aan Huib. De andere benne voor niks derin en deruit gegaan, moar nou goan ik vente!

Huib gaf zijn oranje tramkaart. Hij had die de avond tevoren gekocht van een conducteur, die het publiek had meegedeeld, dat de kaart een gulden kostte in plaats van vijftig cent, maar dat de overschietende twee kwartjes waren voor de Stichting 40-45.

— Een gewone, zei hij, maar de conducteur keek kwaad.

— Nou loopt me de gal ofer, deelde hij mee. Nou moak ik er een eind aon, want tenslotte binnen er grensen, verstoat u?

Huib kreeg het gevoel, dat hij iets zeer strafbaars had gedaan. Alleen was hij er niet precies achter op welk terrein zijn overtreding lag.

— Is er iets niet in orde? informeerde hij.

— D'r deugt van de santekroam geen je weet wel, antwoordde de conducteur. Ik sel u het knippie gefe, moar magge mag het niet. 't Is uit! Asjeblief. U ken het tenslotte ook niet hellepe! Let op. Hij goat komme! Hou je vast!

Met een zwaai gooide hij de beide deuren van het voorbalcon open, ging op de ijzeren drempel staan, rekte zich uit en loeide naar het publiek in de wagen:

— Doames en here! Hooggeacht publiek! Ik froag beleefd voor enkele ogenblikke uw hoog gewaordeerde aondacht!

Het werd stil en ieder keek geamuseerd-verwonderd naar de man op de drempel.

— Meneer hier, begon de conducteur weer, terwijl

hij naar Huib wees, meneer hier seg ik, geeft mij sopas een kaart van de oranje kleur. Meneer ken het niet helpen, want het is een weet sogesegd, moar ik wilde u meedele, dat deze kaart eerst overmorge geldig is. Toch heb ik meneer het knippie gegefe, want het blijkt mij, dat kelegoa's fan me al met de ferkoop van de koarte begonne sijn. Ik heb, hooggeacht publiek, geen rede u de rede doarfan te verswijge! Het sit noamelijk so: de conducteur van de Amsterdamse tram, die het meest van deze koarte ferkoopt, krijgt uit de hande van de directie van de Stichting 40-45, sogesegd eighandig een stofzuiger! En nou benne d'r kelegoa's die so fuil sijn om niet te wachte! Die ferkope al en doarom zeg ik: — Feruit! As de kelegoa's te fuil sijn om de eerlijkheid van de doatum in acht te neme, dan wordt de nette man gedwongen om mee te doen. Ik froag beleefd uw oandacht: ik goan so dadelijk beginne!

Opnieuw rekte hij zich uit in de langste lengte, die verkrijgbaar was en begon toen aan de gloedvolle declamatie van een vers. Zo ongeveer:

In de oorlog stonden sij steeds pal.
 Ferraod was er toen overal!
 Maar sij hebben alles toch gegeven,
 Ja, alles! Heel vaak ook hun leven!
 Zij vochten toen voor u en mij
 en maakten zo ons land weer vrij!
 Er was sofeel ferdriet in 't land
 Bij elke rang en elke stand.
 Zij gaven toen hun jonge lefen,
 maor frouw en kind, die achterbleven,
 die hebben soms nog wel de eer,
 moar geen brood te eten meer.
 Toen is de „Stichting” er gekome
 en heeft de leiding gauw genome.
 De regering gaf toen sefen millioen,
 maar de andere twee, die moet gij doen.

Trots keek de conducteur even rond en toen vervolgde hij: — Kijk, dat sit so, doames en here! De regering segt: Ik wat en jij wat en dan doen we soame heel wat en as je dat so bekijkt, dan kom je d'r! De koart kost een gulden. Vijftig cent is gewoon en de andere twee kwartjes benne sogesegd de opcente! Belasting betale we toch bijna niet en nou hebben we de kans te offere! Het is foor een goed doel. Wie? Hier benne se. So fan de pers! Nieuw en lekker! Oranje is de kleur deze keer! Wie? U en u en u en u.....

Hij verkocht. Men lachte, men schaterde, men nam en offerde.

— Doames en here, hooggeachte kopers en clientèle, ik seg: de eerlijkheid duurt het langst en doarom heb ik een woordje te segge, want ik heb er geen geheim mee en het is sogesegd geen schande. De nieuwe aanwezige weten het nog niet, moar d'r sit een stofzuiger aan foor mij en mijn frouw en d'r is niks hygienischer in een nette woning dan stofgesoge en fersoameld met een nieuwe stofsuiger. Ik seg: Foor mij de stofsuiger!

En hij begon aan zijn tweede vers.

Toen de tram op het Damrak bij de Beurs was aangekomen, beëindigde de dichtende conducteur juist zijn derde zang.

— Hoeveel heb je ervan verkocht? informeerde Huib.

— Ik denk een tachtig ruim, antwoordde de man, die rood van ijver was en hij voegde erbij: Die kelèr kelegoa hangt. Mijn de stofzuiger!

Huib sprong er af.

Het was lente, maar het leek zomer. Hij kreeg trek een terrasje te pikken. Vlak bij een van de kroegen zag hij Matje flaneren, die met glimmende oogjes naar de meisjes keek.

— Doe je mee aan een zitje? vroeg hij.

Ze streken samen neer aan het begin van het Damrak. Lekker, lui, voldaan. Langs hen golfde in kweb-

belende stroom het leven van Amsterdam in de luie lentemiddag.

— En je zou geen seconde op het idee komen, dat op nog geen drie minuten afstand van hier de walle-tjes liggen, grijnsde Matje. Ik ken het daar toch! Neb-bisj!

Zijn gezicht verstrakte plotseling en hij schudde het hoofd.

— Gek, zei hij. Ik moet er vaak aan denken als ik hier zo zit. Indertijd, dat was een paar jaar voor de oorlog, heb ik es als gids van een paar filmlui een paar ochtenden daar gezworven. Ze hadden een grote vrachtauto. In de zijwanden waren in het dekkleed gaten gemaakt en over die gaten lag een gaasje. Dat was vanwege de „zachtheid” van het beeld, snap je? Want achter de gaten stonden de filmcamera's en twee operateurs en ik zaten en stonden in de wagen. De chauffeur reed langs de Walle-tjes en telkens als we bij zo'n knip kwamen waar de vogels in gevangen worden, stopte die op mijn sein. Meestal vlak voor de plek waar een van de meisjes, uit het raam hing. En dan maar draaien, snap je? De vrouwtjes en wat naar binnen ging. Vooral het hoe, want dat wás interessant! De jagende en jachtige kerels liepen meestal eerst voorbij. Keken dan om. Keerden terug. Keken rechts en links en dan: erin! 's Morgens om half tien al was zo'n kast een komt-u-erin-en-gaat-u-eruit met een knipkaart van wie volgt! Je keek ernaar en je werd er beroerd van! En toen we zo'n paar uur gedraaid hadden (ook de souteneurs, die zich lekker rustig vaak beneden in het sous-terrein stonden te scheren met een oogje op de ingang en de clientèle) toen gingen we hier een koppie koffie drinken. Op ditzelfde terras en je weet, ik heb een beetje fantasie, maar toen ik naar de mensen keek, die net als nu, zo lekker en zo rustig en vooral zo netjes kuierden en dronken, toen kon ik me niet helemaal goed voorstellen, dat vlak daarachter, op een afstand van nog geen paar minuten, de kastjes

en de knippen stonden met ik weet wel wat erin!

Huib knikte: — Alles ligt nou eenmaal vlak naast elkaar.

— Als je nou nog zegt: zo is het leven, ben je d'r helemaal, bevestigde Matje.

Ze zwegen even en keken naar de stroom, die voortdreef over het trottoir.

Over het asfalt schoven schetterend en tetterend de grote, nieuwe Amerikaanse auto's. Groot en breed en dik. Dikdoenerig vooral. In hardgroen en knal blauw met veel geblink van nikkel en chroom.

— Wagens vol deviezen, zei Huib.

— Deviezen vol wagens, verbeterde Matje. 't Is een arm land hier, zei de minister van Financiën gisteravond in een bepaald gevoelige radio-rede.

— Een vriend van me is gisteravond teruggekomen uit Frankrijk, vertelde de acteur. Als ze daar zo'n groene of blauwe blinkert zien rijden, weten ze het al: dan is het een Belg of een Hollander!

— Ja, we hebben een goeie naam en die wordt nog steeds beter! Ik heb de vorige week een brief gehad van mijn zuster, die in Amerika zit. In Los Angelos. Ze vroeg mij of ik wat van die chocola wilde sturen, die ze hier maken. Ze had pas een pak gehad, daar gekocht dan en daar was de Amerikaanse niet mee te vergelijken! Ze schreef me: je zal er wel flink van smullen!

— Wat een tijd! zuchtte Huib. We liggen te lijden, man! Krom! Kellner, geef mij nog een biertje!

— Als er maar orde was en regel, meende Mattheus. Mij ook nog zo één, kellner!

Ze keken naar de meisjes, die langzaam voorbijkochten.

— Goed werk, zei Matje prijzend. Ze worden knapper weer, merk je dat? Vlak na de oorlog heb ik wel es gedacht: waar moet het heen? D'r zat niks meer aan en om, maar de natuur herstelt toch maar alles. Mooi goed is er weer. Heel mooi goed!

Hij draaide een sigaret, strekte zijn benen, zodat

een heer, die ook een zitplaats zocht, erover struikelde. Hij knikte welwillend tegen deze heer, die zonder enig succes kwaad opliep en vroeg toen plotseling, alsof hij naar de uitslag van een pas gespeelde voetbalwedstrijd informeerde: — Hoe sta jij tegenover het vak van souteneur?

— Je moet er talent voor hebben natuurlijk, meende Huib en Matje knikte: Dat spreekt vanzelf. Dat laten wij buiten beschouwing. Ik bedoel het meer van de maatschappelijke kant bekeken.

— Stik, antwoordde de acteur en haalde zijn schouders op, maar Matje ging genoeglijk verder: — Ja, zie je, het onderwerp houdt me bezig. Gisteravond heb ik op een logement een souteneur ontmoet en die had daar zeer speciale inzichten en opvattingen over.

— Kan ik me voorstellen, bevestigde Huib. Als je in het vak zit, heb je zo je ervaringen.

— Ja, ik vertel het je alleen maar hierom, omdat jij als acteur je natuurlijk interesseert voor de mens, voor het individu en vooral voor karakter.

— Was dat een souteneur met karakter?

Hij lachte zelf om zijn mopje, maar Matje lachte niet mee. Hij knikte.

— Of het nou karakter was, weet ik niet, maar in elk geval heeft hij over zijn vak nagedacht.

— Misschien was het toch een roeping, grinnikte de ander.

— Eerst dacht ik, dat hij me zat te vernikkelen, ging Mattheus verder, maar dat was niet zo. Hij meende het en zijn redenering was uit een psychologisch oogpunt zeer interessant. Hij zei: We leven tegenwoordig in een gevaarlijke wereld en de mannen moeten bar oppassen! Da's bekend en nou zeg ik zei hij: As ik ervoor zorg, dat de gaande en de komende man veilig en vertrouwd zijn op mijn adres, dan is het helemaal geen schande as ik daarvan mijn sigaartje rook en mijn borreltje pik!

Huib lachte: — Dat is zoiets als: de arbeider is zijn loon waard!

— Hij had nog iets aardigs: Toen we van elkaar gingen, zei hij: Als je nou es in de penarie komt te zitten, vader en je denkt wat mot ik daarmee? dan hoef je niet bang te wezen. Bij mij kan je altijd peniciline tegen een zacht prijsje krijgen! Eén spuit en een uur later is de kwaal over!

— En de dokters zitten te hangen om peniciline!

— Ja, maar de zwarte markt heeft 't en geeft 't!

Er ging een vrouw voorbij en ze keek sterk. Ze passeerde langzaam. Matje kneep zijn ogen een ietsje dicht en lachte.

— Er zit wat in de lucht, meende hij.

— Een hele boel, bevestigde Huib. 't Is een erg broeierige tijd! Vannacht sprak ik op de Kring een dokter en die heeft me zo het een en ander verteld. De vrouwen zijn roerig.

— Gelukkig wel, dacht Matje hardop.

— Die dokter zei, dat ze het erg druk hebben met de dames tegenwoordig. En als ze onderzocht worden, zijn ze vaak erg aanhankelijk. Dan gaan ze leunen!

— De vrouwen hebben in moeilijke aangelegenheden altijd steun gezocht. Wat zei die dokter verder?

— Mij niet gezien, zei die.

— Een nette man, prees Mattheus, een hele nette man onbeschrijfelijk! Wat een tijd, wat een tijd! Kellner, wat heb je te eten?

Johan had zijn eerste feuilleton over „De fakir op de Prinsengracht” geschreven. De proef was ervan getrokken. Ze lag op zijn bureau. De machinezetter had gegrinnikt: — Moord, meneer! Dat vreten ze, maar maak u geen illusies. Leren doen ze d'r niks van!

Het was een symptoom: de zetter las! Gemeenlijk zagen de typografen alleen de woorden, de letters. De zinnen of liever de zin speelde nooit mee. Alleen als het „wat was!” en dit was blijkbaar iets. Zoals bij het toneel de spelers en de regisseur bij de generale repetitie op de toneelknechts letten, zo peilde hij de stemming van de mensen op de machinezetterij. Als het technisch personeel van de schouwburg bij de generale repetitie tussen de coulissen bleef hangen om mee te luisteren en te kijken, ook dan als het niets te doen had, als de zetter de copie meelas en zijn oordeel zei, dan „was het wat!”

De koperen letters van de zetmachine waren niet zó maar in de regel gevallen. De copie sprak. Ook in het lood. Johan knikte. Inderdaad: Moord! Op zijn Mokums! Hij zag de proef de ronde doen en de opmaker had er al met hem over gesproken. Het moest opvallend gebracht worden. De kop moest spreken natuurlijk en liefst in een aparte letter gezet.

— Verdomme, zei die: we maken er wat moois van, meneer!

Johan ging terug naar zijn kamer.

De chef Binnenland kwam bij hem binnen.

— 'k Wou je voorstellen die feuilletons in de eigenlijke krant te zetten, zei hij. Ik bedoel niet als feuilletonstuf maar in het nieuws. Ik geloof dat het dan meer doet.

Johan dacht er even over. Hij vulde gewoonlijk de

belletristische afdeling van de krant. Op Zaterdagavond. Maar inderdaad: dit was meer „nieuws!”

Ze bespraken het voor en tegen. De chef Binnenland was een oude rot in het vak. Een tikje cynisch en behept met „de journalistenziekte!” Hij wist het wel, want hij kende het leven. Krantenmensen hebben dat. Ze kijken teveel achter de coulissen van de dagelijkse poppekast om nog sterk in de grootheid te kunnen geloven. De man, die veel in de keuken gekeken heeft, is vaak niet meer zo verzot op de kleine lekkertjes van de kok. Hij weet hoe ze gemaakt worden en hij eet de dingen liever gewoon.

De chef Binnenland had teveel grootheid zien groeien en vergaan en hij nam maar zelden zijn hoed meer af. Hoogstens deed hij alsof en dan nog zo, dat de „tegenligger” wel merkte, dat het niet echt was.

— Weet je, zei hij (en het was een van zijn liefste verhalen, omdat hij er zijn eerste en misschien diepste ontgoocheling zo raak mee kon illustreren) weet je: ik was nog maar een week in de journalistiek, toen ik de klap kreeg. Die middag was ik alleen op de redactie. ’t Was een klein krantje. Vier redacteuren en eigenlijk maar drie vaklui. De andere, de vierde, knipte alleen. Man, wat maakte die kerel een bende! Hij las alle kranten, knipte eruit wat hij aardig of interessant vond en liet de rest gewoon op de grond vallen. Voor de werkster, die er de volgende morgen vroeg tot over de enkels doorstapte en het natuurlijk nooit begrepen heeft. Goed, die middag was ik alleen op de zetters, toen de telefoon ging. Ik nam de haak op en zei: Redactie! Zoals een broek vol verwaandheid dat zegt na een week journalistiek. Aan de andere kant zei een deftige stem: U spreekt met professor Hooghoud. Man, ik was bijna gaan buigen en ik weet vast, dat ik een kleur kreeg. Professor Hooghoud was de man waar ik een grenzeloze achting en een eindeloze eerbied voor had. Ik had zijn boeken over de Gothische taalresten en zijn bespiegelingen over het Indo Germaans van weet ik veel,

ik geloof op Etymologisch gebied, verschrikkelijk ijverig bestudeerd, want ik leefde toen nog in de heilige veronderstelling, dat je minstens M. O. Nederlandse taal en letterkunde moest hebben om aan de krant te kunnen werken. En die hooggeleerde stond me daar aan de andere kant. Ja, professor, zei ik en toen kwam hij: Meneer, zei hij, ik heb vanmorgen in uw courant de samenstelling gelezen van de examencommissie voor Engels L. O. Hij wachtte even en ik zei weer: Ja, professor. En hij: Daarin schuilt een fout, meneer. Of liever: de publicatie is namelijk onvolledig. Mijn naam ontbreekt en ik heb in die commissie zitting. Ik bel u natuurlijk niet omdat het mij interesseert, maar omdat ik aanneem, dat uw blad goed ingelicht en gaarna volledig zal willen zijn. Misschien kunt u in uw volgende editie een rectificatie plaatsen.

Dat zei die prof en ik voelde me bepaald misselijk. 't Was niet om hem, Godbetert, maar om de krant! Er klom iets in me op, kerel!

— Bepaald je hoogachting.

— Nee, die zwierf ergens heel laag en die is nadien nooit meer opgeklommen! Wat een vak, wat een rotvak! Ze likken en ze aaien je om een stukje in de krant te krijgen.

— Als je maar begrijpt, dat jij niet gelikt en geaaid wordt, maar het stukje, antwoordde Johan, die „de journalistenziekte” kende. Als je morgen ontslagen wordt, zien ze je niet eens meer staan!

De man van Binnenland hoorde hem niet meer. Hij puzzelde blijkbaar over iets.

— Ben jij van mening, dat er veel veranderd is in het vak na de oorlog? vroeg hij plotseling. Van de week thuis zat ik erover te denken. Ik heb — toen ik nog maar heel kort bij de krant was — een ontdekking gedaan, die natuurlijk belachelijk was van landelijke onnozelheid, maar ik kwam van het land en ik had mijn bepaald idealistische opvatting over de krant en derzelve zin voor waarheid en onafhankelijkheid. Ik heb

toen namelijk ontdekt, dat de advertentie een zeer gevaarlijk iets is.

De man lachte bij de herinnering.

— 't Was een beetje hard. De slag bedoel ik. Wij moesten bij dat krantje ook de advertenties corrigeren. Misschien heb ik daar de hartgrondige hekel aan die dingen van overgehouden. Ik moest corrigeren. Hardop met een tegenlezer, die de copie had. Op een goeie dag kreeg ik een twee-kolommer van een heel goeie klant. Een modefirma. Er stond een grote kop boven: Dames- en Herenkleding. Zeer origineel. Ik weet niet wat het was, ik bedoel dan met mij, want van de zetter was het natuurlijk een gijntje, maar ik las verkeerd en corrigeerde niet. De andere dag stond er met reuzenletters over twee kolom, dik en vet in het hart van de advertentiepagina: Dames- en Hoerenkleding! De zetter wilde natuurlijk kijken of „de nieuwe” het zou zien, maar de beste kerel had vergeten de fout te herstellen.

Johan grinnikte.

— Ik heb ook es in een advertentie van een taartjes-vent aangekondigd, dat de kerel een banketkakker was. Dat heeft niemand gezien, tenminste niet hoorbaar, maar over die hoerenkleding heb ik heel wat te horen gekregen. De directeur was wild en hij plofte mij zeer vies in mijn gezicht.

— Dat kost mij geld, meneer! Dat is een publiek schandaal, meneer! brulde hij.

Ik zei van buiten doodleuk, maar van binnen trilend: Wat kost die advertentie? Groot lef! Tien gulden, meneer! schreeuwde het heer. Die betaal ik en als het dan maar uit is, zei ik en dat had me mijn ontslag gekost, als de directeur, die tóch gevoel voor humor had, toen niet was gaan lachen! Maar toen wist ik het en die mening is later nooit gecorrigeerd: de kranten worden eerst goed, als ze geen advertenties meer behoeven op te nemen!

Johan knikte.

— Daar zit iets in. Laten wij zo'n ding beginnen. Vast een goed zaakje! Ik heb es in mijn eerste feuilletonjeugd een leukerd geschreven over een grote modezaak, die de blote dames in de Katholieke kranten hoger kleepte dan in de andere bladen. Dan kregen de onderjurkjes namelijk een streepje vlak onder de hals. Het stukje was niet slecht, al zeg ik het zelf, maar de modezaak adverteerde met hele pagina's van om en bij de twaalfhonderd gulden per week en dus was het stukje rot. Ook moordbonje!

— Wat heb je gezegd?

— Dat ik de dames verder aangekleed zou laten!

— Ik ben nooit in de kunst geweest, begon de chef weer, maar zeg jij me nou es waarom ze over bepaalde voorstellingen van bepaalde theaters altijd een stukje „Stad” schrijven, waarin alles goedig welwillend bekeken en beschreven wordt, terwijl ze de zogenaamd ernstige kunst met vlijmen en fluimen te lijf gaan!

— Omdat je het een nu eenmaal ernstig neemt en het ander niet.

— Je neemt toch zeker niet aan, dat het publiek die onderscheiding van „Stad” en „Kunst” ook opmerkt? Het staat in de krant! Uit!

Hij lachte plotseling en ging verder: — Ja, ik ben toch es in de kunst geweest. Ik was nog maar heel kort in de journalistiek en op een avond was de muziekcensent ziek. Jij speelt piano, zei de hoofdredacteur, ga jij maar naar dat concert en schrijf een stukje. Maar hou je op de vlakte. Je begrijpt hoe ik me voelde. Doodsbenauwd, maar toch..... belangrijk! Ik zat daar om de lezers te vertellen of het wat was of niet.

— De eerste symptomen van de journalistenziekte, meende Johan en de ander grijnsde hem welwillend toe.

— Zoals je wilt, makker! Maar goed: ik kwam eruit en ik was..... onzeker. Vlak bij de krant was een grote rijwielzaak en de man, Mulder heette hij, stond op het punt om zijn deur te openen. Hij zag mij en bleef staan.

Hoe vond u het concert? vroeg hij. Ik op mijn hoede natuurlijk en ik antwoordde: Och, kijk..... En toen kwam hij en wat hij toen zei heb ik nooit vergeten. Hij zei: Nou ja, ik lig niet op de loer naar een fout! Ik vond het mooi en da's voor mij voldoende! Dat zei die en ja, daar heb ik later vaak nog aan gedacht.

Hij keek Johan even peinzend aan.

— Ja, jij, zei hij toen langzaam, jij met je..... journalistenziekte-complex. Er zit iets in, zeker. Er zijn teveel lichte mannetjes aan de krant verschrikkelijk zwaar geworden. Pel de krant van ze af en er blijft niets over dan de zware gewichtigheid en dat is na de oorlog zeker niet veranderd. Vroeger had je op de tien journalisten één leerling. Nu heb je tien leerlingen met één journalist!

— Ja, dacht Johan: er zijn er teveel, die alleen maar proberen de traditie voort te zetten van de collega's van voor de oorlog, maar ze vergeten, dat een groot deel daarvan het vak wel verstond. En ze vergeten ook, dat het publiek op dat punt toch wel een zeker onderscheidingsvermogen heeft.

— God zij dank is de krant van nu te klein, grinnikte de chef, maar tegelijk werd zijn gezicht weer ernstig. Misschien is het dat, zei hij, maar ik heb vaak het gevoel, dat het allemaal niet gaat om nu. Kort geleden vroeg een biscuitfabriek mij of ik een ontwerp wilde schrijven voor een scenario voor een reclame-filmpje. Ik zei: Maar, mijn lieve man, er zijn immers haast geen biscuits te krijgen. Waarom moet je er dan reclame voor maken? En toen zei die zogenaamde publicity-manager: Het gaat niet om nu! Het gaat om straks! Als de biscuit er wel weer volop is! Geloof jij niet dat het bij de krant vaak net zo is?

— Je bedoelt, dat ze daar ook hun politiek soms laten bepalen door..... straks?

— Ja, zoiets. Er zijn symptomen, meen ik. Nee, de kranten worden pas goed als er geen advertenties meer in mogen!

Op dat ogenblik kwam juffrouw Moske met de koffie en de chef Binnenland verdween.

— Ik ga naar mijn kamer terug, juffrouw Moske.

— Goed, meneer, zei ze zó zacht, dat Johan opkeek. Hij schrok. De vrouw had gehuild! Hij wilde iets vragen maar bedacht zich. Ze zette snel de kop koffie bij hem neer en verdween zonder een woord.

— Dat is het! dacht Johan. Daar heb je het! Ze heeft natuurlijk de proef gezien op de zetterij! Lieve hemel, wat is dat rot!

Het wás volkomen duidelijk: juffrouw Moske had plotseling ontdekt, dat ze in de openbaarheid te biecht was gegaan toen ze bij de ziener op de Prinsengracht had verhaald van haar liefdesverlangens, haar hoop en haar teleurstellingen. En nu zat ze in angst om wat komen ging.

— Ik moet er iets op vinden, dacht Johan. Ik kan er toch niet met haar over praten! Ik kan toch niet zeggen: maak je geen zorg, ik weet van niks! Natuurlijk is het bij haar de angst voor mijn weten! Ze weet, dat ik weet en nou weet zij zich geen raad. Verrek, ik ben gewoon verfeuilletond met mijn geweet! Rot! Allerrottigst rot!

In de Kalverstraat schoven de mensenstromen rechts en links langzaam langs elkaar. Een enkeling, die trachtte sneller voort te komen, botste telkens en gaf het vanzelf na een tijdje op. De stroom verzette zich tegen het tempo, dat buiten dat der massa viel en de massa won. Ze wint altijd!

Tegen de hoge muren der huizen klonk het doffe gemurmél der stemmen. Johan luisterde en als steeds werd hij geboeid door het wonderlijke gezoem, dat scheen te kabbelen in een rustige bovenstroom, een rust echter, die alleen maar de spanning maskeerde.

Het was half vier in de middag. Er waren veel vrouwen, die keken en winkelden en kijkend wachtten. Er

waren mannen, die glurend zochten. Ze schoven langzaam voort en keken naar de stroom, die in tegengestelde richting passeerde. Soms draaide er een plotseling en mengde zich onder die van de andere zijde. Johan zag er een vlak voor hem, die hardnekkig trachtte naast een vrouw te komen, die niets merkend en niets ziend wandelde. Opeens was hij naast haar. Hij zei iets. De vrouw reageerde niet. Hij bleef. Geen resultaat.

— Stop maar, dacht Johan grinnikend, maar de man stopte niet.

De vrouw bleef staan voor een winkel. De man ook. Hij zei iets. Ze keek opzij, maar antwoordde niet. Opeens ging ze verder. De man volgde. Ze sloeg een der zijstegen in. Johan keek. Hij zag, dat de man haar inhaalde en dat ze samen bleven staan. Nu praatte ze wel!

— Verkeerd gezien! dacht Johan. De vent had gelijk..... Altijd leerzaam, altijd interessant! De man had een rooie kop en de vrouw was nerveus. Zeker de eerste keer voor haar. Wat zei Barbusse ook weer? Och ja. En de hel loeit nog steeds.

Hij liep langzaam verder en opeens zag hij Minna aan de andere kant. Ze liep gearmd met een jonge man, die hij niet kende.

Johan voelde een plotselinge steek in zijn borst. Hij draaide zich om en volgde in de andere stroom. Hij zag Minna naar de man opkijken met „de” blik. Grote ogen, die van bewondering spraken en timide aanhankelijkheid.

— Verrek, vloekte Johan. Wat wil ik eigenlijk?

Maar hij liep door. Achter de twee. Met hen mee. Hij zag hoe de jonge man in een portiek ging en daar een sigaret opstak. Hij kwam terug, sloeg even zijn arm om Minna, drukte haar tegen zich aan, liet haar weer los, terwijl ze weer met grote ogen naar hem opkeek en lachte. Ze greep zijn arm en deed lief.

Aan het eind van de Kalverstraat sloegen ze een steeg in.

— De cafeteria, dacht Johan kwaad. Om de hoek bleef hij staan en riskeerde gezien te worden. De man gooide de deur open en wierp Minna naar binnen. Letterlijk! Hij greep haar in de nek en gooide haar de portiek in. Ze schaterde. Toen waren ze verdwenen.

Johan liep terug. Hij botste een paar keer tegen andere lieden, waarvan er een iets minder vriendelijks zei. Toen zag hij Matje komen. De ziener kwam van de Dam en sloeg langzaam kuierend de Kalverstraat in. De flambard achter op het hoofd, glurend naar rechts en links.

Johan schoot op hem af. Hij dacht niet meer, hij deed! Hij voelde Matjes komst als een bevrijding.

— Luister, zei hij snel en hij zei het op een toon, die Matje deed opkijken.

— Wat is er aan de hand? vroeg die.

— Je hebt dat meisje gezien, toen 's avonds, waar ik mee koffie dronk.

— Bij Scheltema op het Frederiksplein, ja.

— Ze zit binnen in die cafeteria daar. Met een jonge man. Ga jij daar ook heen. Ik wil weten wat ze doet, waar ze heen gaat en zo. Je weet.....

Hij zweeg plotseling en keek Matje aan, die grijnsde.

— Ga daar ook eten en vertel mij vanavond..... Je begrijpt me wel.

— O.K. boss, antwoordde Matje. Helemaal schaduwen. Ben ik sterk in! Je hoort alles vanavond. Dat wil zeggen: tot kwart voor acht natuurlijk.

Johan knikte. Matje verdween en sloeg snel de steeg in.

Haastig liep Johan de Dam op. Hij kreunde zacht in wilde jaloezie. Het was een pijn, een stekende, boerende lichamelijke pijn.

Midden op de Dam bleef hij staan. Hij had naar huis willen gaan en met Milly eten, maar hij wist, dat het

nu niet kon. Hij zou niet gewoon kunnen doen, niet praten, niet aan andere dingen denken. Het zou bij hem zijn, voortdurend en hij wilde ermee alleen zijn. Hij belde Milly op en zei, dat hij plotseling naar Rotterdam moest voor de krant. 't Zou wel laat worden en ze moest maar niet wachten.

— Goed, jongen, antwoordde ze.

— Vind je het erg vervelend? hoorde hij zichzelf plotseling vragen, maar zij stelde hem gerust. Hij drukte het knopje van het toestel neer, maar bleef met de haak in de hand staan zonder het te weten. Toen — opeens — gooide hij het ding met een vloek op het toestel. Hij liep de „Rode Leeuw” binnen en zocht daar heel achteraan een box: Hij bestelde een borrel, maar rectificeerde snel: — Nee, geef maar koffie!

Later bestelde hij eten, maar toen het kwam, stond het hem tegen en hij gebruikte er vrijwel niets van.

Twee volle uren bleef hij daar zitten, maar hij kwam niet verder met zichzelf. Toen ging hij de straat op en bleef slenteren zonder precies te weten waar hij was en wat hij wilde. Tegen achten ging hij naar de Prinsengracht. Even later kwam Matje. Hij wierp zijn flambard op een stoel, haalde een bloc-note uit zijn zak en rapporteerde: Ik kwam binnen om drie uur vier en veertig. De twee zaten toen aan een borrel. Ze dronken Vermouth. Even later, dat was om drie uur een en vijftig, namen ze ieder een Bols en vier minuten later nog een. Ze zaten erg dicht bij elkaar in een hoek aan een tafeltje en ik zag dat hij knietje knietje speelde. Ze schoof dicht naar hem toe en legde even spelend haar hoofd op zijn schouder. Dat was om vier uur negen. Hij keek haar even aan en ik zag wat hij dacht: O.K.! Ver genoeg! Ze bleven nog een poosje zitten en aten wat. Een slaadje, maar hij bestelde al dadelijk weer een borrel. Scheen goed in zijn geld te zitten voor zijn doen! Toen nam hij haar bij de arm en ze gingen weg. Dat was om vier uur twee en dertig. Ze gingen naar de Dam en namen daar een taxi. Ik ook en ik

volgde hen. Ze gingen naar de Prinsengracht. Daar laadde hij haar uit, maar ze bleef staan wachten tot hij de chauffeur betaald had. Ze was beslist niet dronken, maar wel opgewonden. Ze droeg een doekje om haar hoofd, dat vergleden was en ze zag wat rood met uitspringende krulletjes. Daarop, dat was om vier uur negen en veertig, gingen ze naar binnen. Ik ben blijven wachten. Om de hoek was een kroegje, maar ik kon er niet binnen. Jammer. Ik heb een uur ruim gewacht. Toen was hij nog binnen. Ik ben weggegaan om vijf uur een en vijftig.

Matje stak zijn bloc-note in de zijzak van zijn jas en keek Johan grijnzend aan.

— De taxi kostte een gulden vijf en zeventig en de vertering twee gulden tachtig. Samen vier gulden vijf en vijftig! Verdere kosten zijn er niet. Laat ik aan meneers welwillendheid over!

Johan gaf hem een tientje, dat Matje lachend in zijn zak stak.

— Ze hebben natuurlijk een matinee, die twee, meende hij.

— Je wordt bedankt, zei Johan.

— 't Is een lief kind, maar je moet bij haar in de buurt blijven, geloof ik, meende Matje nog te moeten waarschuwen. Ze is een beetje gesplitst, denk ik zo!

— Het ging om iets anders, zei Johan en Matje knikte: Het gaat altijd om iets anders, ouwe jongen, maar je bent mij geen verantwoording schuldig. De rekening krijg je wel. Ik ga me een beetje opfrissen. 't Was al met al toch wel aardig. Je bent er es weer in na zolang! Maar in dat kind zit de jitzerrorre! Niet gek, niet gek! Nee, ik vraag niks. Heb je gegeten?

— Ja.

— O, je ziet er anders nogal hongerig uit.

Johan bleef die avond tot ruim elf uur. Erbij was hij niet. Herhaaldelijk constateerde hij midden in de

zitting, dat hij niet eens wist wie er tegenover Matje zat. Hij hoorde niet wat de ziener en niet wat de klant zei.

Om kwart over elfen liep hij op straat. Het regende. Het asfalt glom.

— We zullen zien, we zullen nu zien, dacht hij en hij voelde bij de pijn een bijna kwaadaardige voldoening.

— Ze ontkomt er niet aan. Ze kán er niet onder uit! En met iets anders kan ze niet aankomen. Ik zeg niets. Ik wacht!

Knorrie liep in de gang en Johan zag de vent lachen.

Minna wachtte hem al boven aan de trap en ze haalde hem blij in. Ze droeg een kimono, die ze los had omgeslagen en die onder een beetje openviel.

— Ze speelt Monna Vanna, dacht Johan nijdig gespannen, maar het zal haar deze keer niet lukken, dat zeg ik!

Ze deed de deur dicht en draaide de sleutel om. Toen keek ze hem gelukkig aan, kwam naar hem toe en sloeg de armen om hem heen.

— Ik ben zo blij, dat je er bent, zei ze zacht, terwijl ze haar wang tegen de zijne wreef. Hij wilde zich van haar losmaken, maar ze bleef hem vasthouden met bei haar armen om zijn hals.

— Ik heb zo'n leuke dag gehad vandaag!

Een schok ging vlijmend door zijn lichaam.

— Hoezo leuk?

— Vanmorgen, toen ik van de repetitie kwam, hoorde ik plotseling iemand achter mij schreeuwen. Ik keek om en daar stond Toontje!

— Wie is Toontje?

Ze keek hem verwonderd aan: — Ken je Toontje niet? O, da's zo een schat!

Ze schaterde en liet zich op de divan vallen.

— O, o, o, wat ben jij een jaloers kereltje. Stil maar. Het vrouwtje zal je inlichten. Je mag alleen niet op haar mopperen, want ze heeft de hele dag zo'n geluk!

Toontje is vroeger bij ons aan de troep geweest. Hij was in het ballet. Solo danser, hoor! Maar hij kon in België meer verdienen en hij is weggegaan. Dat was vóór de oorlog. In het begin schreef hij mij wel eens, want hij had het een beetje van me te pakken, maar later nooit meer! Zo zijn de mannen nu eenmaal! En vanmorgen was hij er opeens! We hebben samen een kopje koffie gedronken op het terras en daarna geluncht. We hebben gewandeld, zijn daarna in een cafeteria geweest in de buurt van de Kalverstraat in een steeg, hebben wat gegeten en gedronken en zijn daarna hier naar toe gegaan. Ik zei: Toontje, je mag wel met me mee naar huis, als je belooft, dat je je als een zoete jongen gedraagt en het vrouwtje geen overlast aandoet! Niet uit de band springen en geen poging tot inbreuk op de moraal en de goede zeden in het huis van een eerbare jonge dochter. Goed?

— Goed, knikte Johan.

— Nou, dat heeft Toontje beloofd en hij heeft zich er ook wel aan gehouden. Behalve een paar keer, maar daar praten we niet over! Verder moet ik je biechten, dat ik een paar borrels gedronken heb, maar toen Toontje weg was, ben ik even gaan rusten en je merkt er niets meer van! Je ruikt het ook niet. Probeer maar. Ruik je wat?

— Nee.

— Kijk niet zo ongelukkig, dot van me! Ik ben zo blij, zo blij!

Ze danste door de kamer en bleef toen voor hem staan.

— Ben je tevree over me? Ik heb Toontje geen schijn van kans gegeven! Overigens ben ik wel stout geweest. Ik moet je iets biechten. Eerst zal ik thee schenken. Ze dronken thee en toen kwam ze weer op het kussen aan zijn voeten zitten.

— Ik moet iets biechten, want ik wil eraf. Ik loop er al een paar dagen mee rond.

— Je bent mij geen verantwoording schuldig.

— Voor mijn gevoel wel en ik moet het toch kwijt.

— Is het zo ernstig?

— Ja. Ik ben met een man meegegaan!

De vreugde, die hij even had gevoeld om haar eerlijkheid, sloeg neer. Hij zweeg en wachtte. Hij keek neer op haar haren, die in golven om haar hoofd vielen. Voorover voor een deel, want ze zat nu met het hoofd gebogen.

— Zeg je niets? Het is waar!

— Je zou zo iets niet zeggen als het niet waar zou zijn.

— Nee. 't Is erg genoeg. Ik was op een fuif.

— Wanneer?

— Maandagavond. Jij zou niet komen en ik was triest. Toen kwam Annie, dat is ook een meisje van ons gezelschap. Ze vroeg me of ik mee wou naar een fuif.

— Wat was dat voor een fuif?

— Een vriend van haar was jarig. Ik ben meegegaan en we hebben er veel gedronken. Er was een jongen, die ik aardig vond. Hij danste voortdurend met mij en ik vond het leuk. Misschien kwam het ook wel van de drank. Als ik drink weet ik nooit wat ik doe. Om een uur of vijf in de morgen zijn we daar weggegaan. Hij ging met mij mee maar voor ik wist wat er precies gebeurde, waren we bij hem thuis. Op zijn kamer!

— Je wist zeker de weg niet meer in Amsterdam?

Ze keek even op en liet toen het hoofd weer zinken.

— Ik wist helemaal niet meer wat ik deed. Ik kwam eerst weer een beetje bij toen hij me beetgreep.

Ze wachtte. Johan zweeg.

— Zeg je niets? vroeg ze.

— Nee. Dat merk je toch.

— Hij begon me hevig te zoenen, maar ik stiet hem weg.

— Erg onaardig van je! Als je met een jongen meegaat naar zijn kamer, op zo'n manier, dan mag hij daar zijn consequenties uit trekken.

— Ik zeg je toch: ik wist niet wat ik deed. Maar toen opeens wel en ik zei: Als je me weer beetpakt, ga ik schreeuwen! Hij lachte, maar toen hij weer dichterbij kwam, schreeuwde ik zo hard, dat hij schrok en me suste. Ik heb toen mijn mantel gepakt en ben naar huis gerend. Dat is het!

— Zo. En dat moest je kwijt?

— Ja. Er is werkelijk niets gebeurd, Han.

— Ik zeg toch niets.

— Nee, maar je denkt het! En je bent er kwaad om!

— Je weet, dat ik me geen recht aanmatig om je te zeggen wat je doen en laten moet.

— Je hebt er je oordeel over, dat is erger.

Hij maakte zich los en stond op. Hij liep de kamer op en neer.

— Jouw fout is, begon ze weer, dat je aan mij te hoge eisen stelt. Jij ziet mij, zoals jezelf bent en aan die eis kan ik niet beantwoorden.

Eén ogenblik keek hij haar in stomheid aan.

— Ik? Maar mijn lieve hemel, ik heb toch wel in de laatste plaats het recht om een ethisch-morele maatstaf aan te leggen. Ik lieg rechts en links en ik bedrieg mijn vrouw tegen de klippen op.

— Nonsens. Jij houdt van Milly en je wilt haar geen verdriet doen.

Even was hij onaangenaam getroffen. Milly? Ze kende haar niet eens.

— Je moet een mens zien, zoals hij of zij is, ging Minna voort. Als je haar verkeerd ziet, mag je haar niet kwalijk nemen, dat ze aan jouw droombeeld niet beantwoordt. Ik ben zo en ik kan het niet helpen!

Verbluft keek Johan haar aan.

— Je bent zo en je kan het niet helpen? herhaalde hij. Maar als je zelf bepaalde dingen, die je wilt doen, afkeurt, dan...

Hij stopte plotseling en voelde, dat hij een kleur kreeg. Hij draaide zich om en ging voor het kleine

raam staan. Minna zat met gebogen hoofd voor zich te staren. Ze had zijn verwarring niet opgemerkt.

— Verdomde idioot, dacht hij. Dat zeg ik! Als je bepaalde dingen afkeurt . . . dan doe je ze toch niet! Het is om je dood te lachen!

Minna hief haar hoofd op.

— Ga es zitten, zei ze zacht en toen hij niet reageerde, herhaalde ze: — Toe, ga zitten.

Hij draaide zich om en nam langzaam een stoel.

— Kijk, vervolgde zij, je hebt natuurlijk gelijk! Je hebt altijd gelijk. Maar zie je: ik weet heel precies hoe ik ben en dat is ellendig genoeg. Ik heb er vaak over gedacht, want denken kan ik wel, dat weet je. Het zit 'm alleen in het doen, zie je? Ik geloof, dat het dat is: ik denk te laat! Ik construeer niet, ik reconstrueer. En als ik dat doe, zie ik de fouten en dan krijg ik de behoefte tot biechten. Dat is gevaarlijk en zelfs dom, maar ik kan het niet laten. Met eerlijkheid heeft dat niets te maken, dat moet je niet menen. Ik lieg veel en ik heb er nooit last van. Innerlijke last, bedoel ik. Het is iets anders en ik zou zelf graag weten wat. Soms denk ik: het zit 'em in de twee oorlogen. Ik ben net na de eerste geboren en toen zat de tweede al in de lucht. Begrijp je me? De spanning en de situatie en de hele atmosfeer bedoel ik. Wij zijn in die spanningen groot geworden en misschien hebben we daar dat het-kan-eigenlijk-allemaal-niks-verdommen van! Zoiets van: we gaan toch naar de haaien en laten we nou maar proberen er de lol uit te halen, die er nog in zit!

Ze keek hem aan.

— Begrijp je wat ik bedoel? Ik klets, hè?

— Welnee, helemaal niet.

— Je bent kwaad en je wilt het niet weten. Dat is de beroerdste en hinderlijkste vorm van kwaad zijn. Ja, ik redeneer goed. Logisch ook wel, maar behalve in de redenering is de logica bij me zoek. Ik weet het. Een echte roes heb ik nooit en ik kan mezelf heel goed

zien. Ook als het... niet goed is om zoveel te kijken. En als ik dan zo bezig ben, denk ik wel eens: Daar heb je 't weer! Het is weer een knappe sof met je! En dan ga ik verder. Doodgewoon verder. Nee, niet gewoon. Nog wilder, fanatieker en zo nu en dan gaat het over. Dat denken en zien, bedoel ik. Maar gelukkig ben ik dan niet. Misschien is dat het onderbewustzijn. Of iets anders, maar het is wel iets natuurlijk!

Ze stond op en kwam naar hem toe. Ze ging op zijn schoot zitten.

— Ik ben nu heus helemaal eerlijk. Geloof je me?

— Ja, natuurlijk.

— Jij kunt het niet begrijpen. Jij bent heel anders. Je weet wat je wilt. Eerlijk: ik weet het ook wel, maar ik kan het niet doen! Ik zwabber! Nee, asjeblijft, lach niet, want zo bedoel ik het niet. Ik zwiep eigenlijk maar zo'n beetje heen en weer en wat er gebeurt, is puur toeval. Zoals de wind waait, weet je wel? En je moet dit goed weten: ik ben er helemaal mee verzoend en het kan me niet schelen ook.

Hij nam haar in zijn armen en zoende haar zacht. Ze sloot haar ogen en even was er de stilte.

— Toen ik nog heel jong was, even zeventien, kwamen er bij ons thuis veel jongelui, ging ze zonder overgang verder. Veel van wat men zou noemen contrôle, was er niet. Vader was verdiept in zijn werk en meer dan dat. En moeder... je hebt haar gezien en je weet het wel!

Hij was er ook bij. Hij heette Peter.

Minna zweeg even en een glimlach kwam vluchtig over haar gezicht in de herinnering.

— Het was een aardige jongen. Lang, blond en leuk om te zien. Hij was maar heel gewoon, je weet wel: er was niets aan of om, maar ik had het al heel gauw van hem te pakken. Ik was erg, ja hoe zal ik het noemen... dweperig toen.

Het gebeurde allemaal vanzelf en we gingen ons verloven. Ik wist eigenlijk niets van hem af en vader

en moeder nog minder. Maar vader vroeg niets en moeder vond het allemaal best. Ze lachte veel met en om Peter en je kon merken, dat ze hem aardig vond. Vader hield heel diepzinnige gesprekken met hem en hij merkte niet, dat hij eigenlijk alleen aan het woord was en dat Petertje er niets van begreep en alleen maar deed alsof. Dat kon ie, weet je: doen alsof. Dat kunnen wij allemaal eigenlijk heel goed. Merkwaardig is dat...

Peter was kantoorbediende op een grote fabriek en hij verdiende maar weinig. Hij leende wel eens geld van me en in het begin gaf hij me dat altijd eerlijk terug. Later zo van tijd tot tijd en daarna helemaal niet meer. Dat ging zo vanzelf. Het groeide en ik merkte het niet eens. Later, toen alles voorbij was, heb ik er wel eens over gedacht...

We gingen uit samen. We roeiden en we fietsten en als we buiten waren, was het echt leuk. Alleen vrijde hij me teveel en vooral te hard, maar ik dacht, dat dat er bij hoorde en ik nam het op de koop toe, al vond ik er niets aan.

Toen het winter werd, nam hij me vaak mee naar zijn kamer en daar kleepte hij me eerst figuurlijk en daarna letterlijk uit. Dat heeft zo een paar maanden geduurd en toen — opeens — was het weer net zo over als het gekomen was. We hebben onze verloving eigenlijk nooit officieel uit gemaakt. Die is vanzelf doodgelopen.

Weer keek ze Johan aan.

— Zo is het begonnen en zo... is het eigenlijk altijd doorgegaan. In feite heeft zich eigenlijk nooit iemand iets van me aangetrokken.

— Die vent was een souteneur.

— Als je zo redeneert, zijn er honderden in dat vak! Je moet de meiden bij ons maar horen. Die geld heeft, betaalt en meestal heeft zij meer dan hij. Wat wil je?

Ze sprong van zijn schoot en liep naar de tafel. Ze greep de theepot en keek hem aan.

— Wil je thee?

Toen — plotseling — liet ze de theepot bijna vallen, sloeg haar handen voor haar gezicht en begon krampachtig te huilen.

Geschrokken kwam hij naar haar toe.

— Lieve schat, kom nou. Wat is dat nou?

Ze hield op met huilen en keek hem aan.

— Ik hou al op, zie je wel? Je wordt er zo lelijk van.

Ze wiste zich voorzichtig over de ogen.

— Zie je, zei ze toen, terwijl ze weer ging zitten, vaak kwam ik thuis en ik was mezelf niet. Kapot, ellendig en... niemand zag of merkte iets. Vaak dorst ik niet eens naar huis, omdat ik dacht, dat iedereen alles aan me moest kunnen zien, maar het was niet waar! Ze deden gewoon, omdat ze alles gewoon vonden! Daar leer je van, maar het heeft toch lang geduurd voor ik eraan gewend was, dat eigenlijk niemand ooit recht notitie van je neemt, dat je kunt doen en laten wat je wilt, zolang een ander daar niet bij betrokken is. Eenvoudig omdat iedereen zo vol is van zichzelf en van wat hij beleeft, dat hij geen belangstelling voor iemand anders meer overhoudt. En toen kwam jij. Je zei niet zoveel maar je zag alles en dat... dat heeft me vaak ellendig gemaakt.

— Maar mijn lieve kindje, ik...

— Ja, je zag alles. Je wist alles!

Ze keek hem aan en in haar ogen was opeens iets anders gekomen.

Hij kwam naar haar toe.

— Je weet toch wel, dat ik in de laatste plaats...

Hij wilde zijn arm om haar heen slaan maar ze duwde hem weg.

— Doe dat niet, zei ze fel. Ga weg!

Nu las hij duidelijk de haat in haar ogen, die groot waren en zeer donker.

— Hetzelfde als toen! dacht hij even.

— Nu weet je niet wat je moet doen, hè? hoonde

ze. Nu denk je: laat maar, ze is gek! Dat ben ik ook, hoor je? En toch zul je me er niet onder krijgen! Nooit! Nooit!

Ze stampte driftig op de grond en sloeg toen opeens haar handen voor haar gezicht.

Weer kwam hij naar haar toe en wild sloeg ze de armen om zijn hals.

— Ik kan het niet helpen. Ik kan het werkelijk niet helpen.

— Dat weet ik toch wel, kindje.

— Ik hou werkelijk van je, maar opeens grijpt het me en dan... dan weet ik niet wat ik zeg en wat ik doe.

Ze zoende hem wild en liet hem opeens los. Ze gooide haar kimono af en stond plotseling naakt voor hem. Ze lachte en in die lach was iets kinderlijks.

— Het is weer over, zie je? Het is helemaal weer over.

Ze drukte hem neer op een stoel en ging op zijn schoot zitten.

— Je bent niet kwaad, hè?

— Welnee.

— En je blijft hier. Het gaat toch niemand wat aan. Je blijft bij mij!

— Maar dat kan ik toch niet doen. Je weet toch...

Ze drukte haar hand op zijn mond.

— Ik weet niets en ik wil niets weten. Het vrouwtje zal weer zoet zijn en we zullen samen alles vergeten wat er geweest is. Ja? Goed? O, ik ben zo blij! Zo blij!

Ze sprong van zijn schoot, danste door de kamer en liet zich toen op de divan vallen. Ze hief eerst haar linker en toen haar rechterbeen op.

— Eigenlijk heb ik toch wel mooie benen. Ja zeker, ze zijn heel goed gevormd. Je kijkt niet eens.

Johan nam haar zwiĳgend op. Ze keek hem aan.

— Dat van zopas zal wel de zogenaamde retro-

spectieve toorn zijn, denk je ook niet? vroeg ze zonder enige overgang.

Verbaasd keek hij haar aan.

— Hijmans spreekt erover in zijn „Psychologie der vrouwen,” ging ze zakelijk verder. Dat weet je natuurlijk.

— Je bedoelt, dat ik het natuurlijk niet weet.

— Ik bedoel wat ik zeg. Jij weet alles en je hebt heel wat meer gelezen dan ik. Heijmans spreekt over retrospectieve toorn en bedoelt dan gevallen als dat van mij van zopas. Het is het geleidelijk opkomen van de woede, de verontwaardiging of de vrees. De vrees! Natuurlijk, dat is het! Retrospectieve vrees. Dat gevoel of die verontwaardiging kan ontstaan lang nadat de oorzaak ervan verdwenen is. Luister je? Maar dat is het geval bij secundaire figuren en ik ben primair. Eigenlijk nog meer: primitief! Ja, primitief ben ik, weet je dat? Met een heidense inslag. Je luistert niet. Kom es hier. Luister es even!

— Nee.

— Je bent kwaad en dus ben je dom! Je mag niet kwaad zijn op iemand, die is, zoals ze is. Ik ben zo. Je moet hier komen. En je moet luisteren. Ik heb een primitief onderwerp voor je.

Ze sloeg haar benen in de lucht en schaterde.

— Je bent nog kwaad. Toch ben ik blij! Weet je: aangezien ik zo retrospectief ben, had ik beter nog een beetje retrospectievèr kunnen zijn en met die aanval wachten tot morgen. Zou je zoiets kunnen uitstellen? Een interessant probleem! Nee, natuurlijk. Het komt, als het rijp is. Kom jij nu of ben je nog niet rijp?

Ze lachte weer en keek hem toen ernstig aan.

— Ik meen het goed. Heus!

De vrouw had iets strijdlustigs. Strijdvaardigs ook. Ze was middelgroot, had grijzend haar, een rond hoofd, dat op een vrij korte hals op brede schouders stond en een paar heldere, nuchtere ogen achter brillenglazen. Ze was de laatste klant en Huib had haar met een zekere verbazing opgenomen.

— Ik begrijp niet wat die hier komt doen, zei hij zacht tegen Johan. Het is helemaal geen type om in waarkletserij te geloven.

Matje keek haar aan en liet toen zijn hoofd weer zinken.

— Kij komt tot mij en kij wilt weet? vroeg hij.

— Allicht, als ik het zelf wist, hoefde ik niet te komen, antwoordde de vrouw, maar haar gezicht toonde niets van lach of spot.

— Eerlijk gezegd geloof ik er niet in, zei ze dadelijk, maar ze zeggen allemaal in de buurt: ga es, want hij zegt rake dingen.

— Ik niet weet, mompelde Matheus. Ik zeg wat ik zie in die toekomst. Kij kunt keloof. Kij kunt ook niet keloof. Het is zaak van u, niet die mijne.

— Niet gek bekeken, meende de klant. Tenslotte kost het een knaak en ze groeien me niet op mijn natte rug.

— Niet knaak. Een kulden, verbeterde hij.

— Zo, dan valt het één vijftig mee! Kijk, dit is het: wij gaan naar Amerika. Mijn twee dochters en ik. We zijn uitgenodigd door een broer van mijn man. Die woont daar al jaren. Mijn man was een jehode, verstaat u?

— Ik versta, zei Matje. Ik spreek die lousjenhakoudesj.

De vrouw schaterde.

— Een brooche op je kop! zei ze. Ik ben een gòje, weet je maar ik ben verjiddisjt! Bijna dertig jaar zijn we getrouwd geweest, Max en ik. Hij is dood. Pas overleden. Toch vermoorde zeg ik, door het krepuul! De naweeën van de ellende van de oorlog! Nebbisj, die heeft wat meegemaakt! Als hij me hier zag, schold hij me voor mesjogge! Nou goed, ik ben er en ik zal je horen! Nou u? Gaat het me goed in Amerika of kan ik toch beter hier blijven?

— Uw zwager u laat komen, begon Matje langzaam en de vrouw knikte.

— Ja, dat heb ik je verteld.

Huib lachte zacht.

— Laat ie zich deizen, zei hij zacht, anders heeft ze hem door nog voor hij over de beroemde jitzerorre gepraat heeft.

Matje bleef met gebogen hoofd zitten en de vrouw wachte zwijgend.

— Er is in die harten der mensen ontroering en groot voornemen om beter te zijn dan zij waren vroeger, als zij worden herinnerd aan die sterfelijkheid, zei Matje wijs na een ogenblik en de vrouw knikte.

— Ja, zo zijn de mensen! Allicht. Jacob, de broer van mijn man, is al meer dan vijf en twintig jaar weg en al die tijd hebben we nooit iets van hem gehoord. Totdat hij bericht kreeg van Max zijn dood. Toen schreef hij en hij wilde alles weten van ons. En hij heeft dadelijk geld gestuurd.

— Hij weet! Hij leert!

— Allicht. We leren allemaal. Elke dag, niet? Ik ook. Ik heb een hoop geleerd de laatste tijd, maar daar kom ik niet voor. En?

Matje zweeg weer en de klant eerbiedigde dat zwijgen blijkbaar.

— Ik wou, dat hij opschoot, zei Johan zacht.

— Ik denk, dat hij zich er geen raad mee weet, meende Huib. Hij zit zó scheef, dat voelt ie natuurlijk donders goed! Die vrouw is zo nuchter als het pasge-

boren kalf van mijn melkboer. Je merkt het: ze plukt overal de franje dadelijk af en wat ze overhoudt, daar is hij nog niet gelukkig mee.

Johan keek door het gat en hij voelde het duidelijk: Matje zat nog te zoeken naar wat de vrouw gaarne wilde horen.

Plotseling scheen hij het gevonden te hebben. Hij hief zijn hoofd op en keek de vrouw aan: — Ik zie, zei hij langzaam. Hij is niet zo. Hij ziet de jaren, die zijn gegaan voorbij en hij wil inhalen! Hij weet hij was te laat voor zijn broer en nu wil hij zijn voor u en uw kinderen wat hij had zullen zijn voor uw man. Kij bekrijp?

Ze knikte en bleef roerloos zitten. Toen zuchtte ze diep.

— Nebbisj! Wat kunnen we terugroepen? Misschien is 't goed zo, zeggen ze tegen me. Ze weten toch geen van allen wat ik verloren heb? Daarvoor is ie voor de moffen getippeld door de hele oorlog en van adres naar adres gedoken. Hij mocht toch niet met de tram! Daar het ie krom voor gelegen van de honger en de kou. Om vlak nadat alles voorbij was, dood te gaan! En dan moet je dat zoodje zien nu!

Fel keek ze Matje aan.

— Weet u, dat de N.S.B.-ers weer vooroplopen hier? vroeg ze. Weet u, dat er een ministeriële beschikking is, dat, als er een huis vrijkomt van zo'n boef, dat die N.S.B.-er dan voorrang heeft? Lieve God, in ons huis komen ze ook. Zo gauw ik met mijn kinderen mijn hielen gelicht heb, mag dat wijf van die N.S.B.-er er weer in. En d'r meubels krijgt ze ook terug! Hoe bestaat het? Dat noemen ze de barmhartigheid! Ze zijn nogal barmhartig geweest voor ons!

Ze keek Matje weer aan en scheen zich plotseling te realiseren, dat hij misschien toch niet alles begreep.

Ze haalde haar schouders op.

— Mesjogge ben ik! Zit ik te kletsen! Weet u veel, wat er gebeurt hier!

— Ik bekrijp. Ik zie en ik hoor en ik weet.

— Als u veel weet, weet u nog veel, weet u? U zwerft nou de hele wereld rond! Heeft u nou ooit zo'n beesteboel gezien als hier in Holland? Barmhartigheid noemen ze dat. Weet u waarom? Omdat ze zelf niks meegemaakt hebben! Nou, zeg es wat!

— Die hele wereld is ziek!

— Jawel een gazzer een oor aus, verstaat u? Wij zijn na de oorlog in dat huis gezet. Nò, gezet is ook overdreven, want Max heeft er ongeveer een bloeduitstorting van in zijn keel gehad, nebbisj, zo het ie motten schreeuwen op het kanoor van een hoge ambtenaar! De kerel, die daar woonde heeft de hele buurt geterroriseerd, verstaat u? Hij was van de W.A. en de Hollandse S.S. en weet ik veel wat nog meer! En zij was lid ook. De bewijzen heb ik daar in huis gevonden en aan de P.O.D. overgemaakt. Op de pot moet ik ervan, verstaat u? Ik bel de huisbaas op en ik zeg: we willen een paar kamers verhuren, vindt u dat goed? Zegt die schurk nee. Mevrouw Bos komt er weer in, zegt ie en u gaat eruit! Mevrouw Bos is die N.S.B.-se, verstaat u? Ik zeg: dat kan niet en hij: We moeten de barmhartigheid beoefenen en ze krijgt haar meubels ook terug. Ik woedend wit. Ga naar de gemeente en vraag op Huisvesting. Laat het nou tòch waar zijn. Ze kunnen er niks aan doen, zegt die ambtenaar, want mevrouw was geen N.S.B.-se! Ik zeg: Wat? En ik heb zelf de bewijzen met de lidmaatschapkaart aan de P.O.D. gegeven. Mijn dochter gaat erop af, hoort u? Is de hele lidmaatschapkaart niet meer te vinden! Gejat natuurlijk. Daar zijn er heel wat kaarten uit het archief gelicht, zeggen ze. Goed, in elk geval: zij komt er weer in. Er zijn geen millioenen vergast en doodgeschoten en kapotgeslagen! Alles is weer in orde en de barmhartigheid loopt vooraan! Weet u wat ik gezegd heb en bij God ik meen het: Als dat wijf in mijn huis durft te komen zolang als ik nog niet weg ben, steek ik haar met mijn broodmes neer en ik

zeg u: bij God ik doe het! Toen is mijn oudste dochter naar de dokter gegaan en die heeft haar een verklaring gegeven, dat ik zenuwziek ben en dat hij nergens voor kan instaan als ik iets van een N.S.B.-se te ruiken krijg! Nou ben ik zenuwziek nebbisj! Kijk hem lachen! Je kan mij betalen, vader, weet je dat? Zit ik een rede tegen hem af te steken en hij wordt ervoor betaald! Geregeld de mesjoggene wereld! Kijk es even hoe het mij zal gaan daarginds. Mijn dochters kennen d'r talen, maar ik sjmoes geen woord Engels, as je dat maar weet!

— Kij zult keen zorg hebben. Kij zijt flink.

— Maak je over mij maar geen zorg, mannetje! Ik red me wel! Ik kan altijd in de huishouding en de potten en de pannen sjmoezen ook geen Engels en die verstaan me best.

— Ik zei: keen zorg!

— Nee, allicht niet! Dan zijn we het eens met mekaar! En de meisjes?

— Zij zullen vinden werk daar in overvloed.

— Dacht ik ook! Ze hebben goeie scholen gehad. Daar heeft mijn man wel voor gezorgd. Nebbisj, hij was zelf zo graag naar Amerika gegaan. Toch zal hij blij zijn, dat het met ons zover is. Ik kan me haast niet meer zien hier, maar als het daarginds niet gaat, ik bedoel met mij, nou dan kom ik terug! Mijn broodje kan ik altijd verdienen. Ik kan koken en bakken en brajen en je kan bij me komen eten, versta je wel?

— Ik versta en ik zal kom zeer graag!

Ze lachte.

— Jij bent me d'r eentje, jij. Jij verniggelt ze ook maar, hè?

— Ik niet weet wat kij bedoelt.

— Nee, dat zal wel! Maak je maar geen zorg! Ik ben tòch blij met je. Zal je ja gezegd hebben wat je dacht, maar ik wou het graag horen. Hoe bestaat het? De N.S.B. komt weer in mijn huis en zij krijgt zelfs

d'r meubels terug! Ik kom er iedere keer op terug en ik kan er niet over uit! Kan je 't begrijpen?

— Ik bekrijp.

— Ik hoop het. 't Zal je goed staan! Wat krijg je van me?

— Kij niet betaalt. Kij koop voor die kulden wat bloemen van Holland als kij vertrek naar de verre vreemde en dan ik u die keef bij uw afscheid.

Ze keek hem aan en plotseling waren er tranen in haar ogen.

— Ja, 't zal gek zijn, geloof je dat? Ik ben hier toch vier en vijftig geworden! En zolang met Max!

Ze stond op en reikte hem haar hand.

— Je wordt bedankt. Ik zal die bloemen kopen, dat belooft ik je en dan zijn ze van jou. Maak je maar geen zorg: ik mag toch maar vijf en twintig dollar meenemen.

— Ik u wens het allerbeste daarginds. U en uw dochters.

— Ik dank je.

Ze ging.

— Inderdaad, zei Matje tegen Johan en Huib, die binnenkwamen, wat zeg je? Is het de mesjoggene wereld?

Plotseling werd de deur weer geopend en kwam de vrouw weer binnen. Ze keek even verbaasd naar de drie bij de tafel, wendde zich toen tot Matje en zei:

— Als je mij vraagt, is het allemaal mesjoggaas, wat jij hier doet, maar je zal van mij geen kwaad woord horen! Kijk op de mensen heb je toch, dat wou ik je maar even zeggen! Ga jij maar door. Jij komt er best!

Ze knikte resoluut en verdween.

Johan keek verwonderd naar de deur, Matje zat even geslagen en grinnikte toen zacht. Huib knikte en zei bewonderend: — Een pracht van een afgang, als je mij vraagt.

— En als je mij vraagt: een gesjiewes van een vrouw ook, getuigde Mattheus. Ik zal Gij's bellen om thee.

Wat een wereld, wat een rotzooi! Wat zeg je me van dat verhaal wat ze mij daar deed? De een plunderen ze uit en de ander stoppen ze van alles toe. En de een is de goeie en de ander, die alles krijgt, is net de verkeerde.

Gijs bracht thee en even zaten ze zwijgend.

— Vanmiddag kuierde ik even over het Leidseplein, vertelde Huib. Ik kom Americain voorbij en ik hoor iemand mijn naam roepen. Ik kijk om en op het terras zie ik Guillaume du Pont zitten. De acteur, weet je wel?

— Zwaar N.S.B.-er! kwam Johan en Huib knikte.

— Ja. Dik van de partij. Eerst wou ik doorlopen maar ik weet niet wat en waarom het was, ik deed het niet! Hij stond op en kwam met veel hartelijkheidsvertoon naar me toe. Speelde ouwe jongens en wat hebben wij elkaar in lang niet gezien. Hij zegt: Kom mee en drink een kop koffie met me. Hij kwam pas uit het kamp en je moet niet menen, dat hij er een geheim van maakte. Hij zag er trouwens uit, meneer! Blozend en bruin en dik en rond en gezond. 't Was een soort vacantie geweest, vertelde hij. Ze hadden absoluut niet te klagen. Prima behandeling en zo. Nee, wat dat betreft mocht de democratie er best zijn. Maar je mist je vak, hè? zeg ik. O, nee, zegt hij. Hij had in het kamp een toneeltroep gemaakt en ze hadden allerlei stukken gespeeld. De kampcommandant en zijn mannen kwamen altijd kijken bij hun voorstellingen en het was er erg kameraadschappelijk en geweldig geanimeerd! Ik kreeg zo de indruk, dat hij het eigenlijk maar jammer vond, dat hij eruit was en dat zei ik ook. Jij speelde natuurlijk de hoofdrollen in die stukken in het kamp, zei ik. Ja, zegt hij en dat was in het begin erg moeilijk, want het leek erop, dat de zaak in elkaar zou storten met mijn verdwijning. Maar we hebben er wat op gevonden en ik moet zeggen: de kampleiding heeft alle medewerking gegeven! Ik ga nu telkens terug als er een voorstelling is en dan speel ik gastrollen!

Johan lachte en Matje schaterde met een vloek!

— Hoeveel jaar mag die Du Pont niet spelen? informeerde Johan met een lach, maar Huib haalde zijn schouders op.

— Tien jaar, geloof ik, maar mijn lieve hemel, daar trekt zich immers niemand meer iets van aan! Als hij last krijgt, vraagt hij eenvoudig revisie aan bij de zoveelste ereraad en dan komt alles toch in orde! Gastrollen speelt ie in het strafkamp! Wat zeg je? Is het de mesjoggene wereld, ja dan nee?

Huib en Matje waren al wandelend op het Leidseplein terechtgekomen.

— Ga mee, zei de ziener. Ik weet hier in de buurt een tent waar de borrel veertig cent kost.

Hij nam de acteur mee naar een klein barretje achter het City-theater. Toen ze binnenkwamen, zagen ze juist de barkeeper in witte woede een fles opheffen met de kennelijke bedoeling daarmee een heer te bewerken, die bleek lachend op een krukje voor de toonbank zat.

Een klant greep de arm van de barkeeper maar de man trachtte zich los te worstelen.

— Ga deruit, natte mug, schreeuwde hij tegen het mannetje. De hele dag zit die droge muilezel al op de kruk te kijken en hij zegt niks en hij drinkt niks. La me los! Ik sla hem een deuk in zijn lege schedel!

Er kwam nog een klant bij, die ook aan een redevoering begon en de man, die het aanging zat geïnteresseerd af te wachten.

— Ga nou vanzelf weg, zei een derde, maar de plakker schudde droefgeestig het kleine hoofd.

— 'k Zou niet wete waarom, zei hij. Ik zit goed!

Achter de toonbank vochten de barkeeper en de twee klanten en hoog boven hun hoofd zweefde de fles, die de barkeeper nog steeds vasthield. Toen kwamen er uit een hoek twee jonge kerels, die de man op de kruk opnieuw zacht en dringend interviewden over zijn plannen voor de naaste toekomst.

— Ik blijf! Ik zit goed! zei hij koppig.

Toen namen de twee hem op en droegen hem eruit. De barkeeper sputterde en sproeide nog wat na over naakte luizen en kale wurmen, die maar zitten en schonk zich vervolgens een borrel in.

Matje keek Huib plezierig en voldaan aan.

— Een gezellige boel hier, niet?

— Reuze! antwoordde de acteur.

— Die barkeeper is een goeie jongen, moet je weten, maar ja wat wil je?

— Een borrel maar, zei Huib.

— Ja. Soms loopt de gal over de lever en zo'n barkeeper is tenslotte ook maar een mens!

Eerst wilde Huib nog informeren of hij het zeker wist, maar hij zweeg en keek rond. Er zaten een paar lui, die hij kende. Een nogal overborrelde jonge dichter met wilde haren en erg tamme ogen en een journalist, waarvan men vertelde, dat hij ook aan de drank was. De journalist wuifde even naar Huib, blijkbaar om te bewijzen, dat hij alles nog wel goed zag en de dichter stak zijn tong uit.

— Ik zal je 't leren, zei Matje en Huib informeerde beleefd wat.

— We hadden het er toch over hoe je facsimilé's kunt maken van brieven zonder fototoestel, herinnerde de ander hem en de acteur knikte.

Matje nam zijn borrel, dronk, kauwde en smakte toen.

— Krijg je nergens voor veertig cent, zei hij prijzend en ging toen instruerend verder: — In elke drogisterij kun je dat goedje krijgen waarmee je briefpapier doorzichtig maakt. Dan krijg je het effect van vensterenveloppen, weet je wel?

Huib wist niet recht meer hoe ze op dat onderwerp gekomen waren en het interesseerde hem ook niet, maar hij knikte en Matje ging verder: — Dat goedje is dadelijk droog en als je zover bent, neem je een drukraam, zoals je dat bij het maken van afdrukjes van foto's gebruikt. Je neemt blauwpapier, zoals architecten dat gebruiken en legt het zaakje in de zon. Na een ogenblik krijg je dan de brief keurig afgedrukt op je blauwtje in wit. Snap je? 't Is doodeenvoudig. Verrek!

Huib had niet meer geluisterd, maar bij de vloek keek hij op. Hij zag Matje grijnzend naar de ingang van het bartje kijken en hij wendde zich om. Hij zag een jong meisje, dat nogal opgewonden deed en een jonge man, die zich blijkbaar thuis voelde en die door de barkeeper met een knipoog en een hartelijke arm-zwaai begroet werd.

— Zie je wat bijzonders? vroeg Huib.

— Ze is het, antwoordde Matje. Als hij het ziet, ploft ie!

De jonge man en het meisje waren op krukjes voor de toonbank gaan zitten en de barkeeper had de glaasjes al voor hen neer gezet. Ze grepen ze en dronken. Hij uit haar glas en zij uit het zijne.

— Leeg, zei hij en zij schaterde en zette zijn glas weer aan de mond.

De barkeeper schonk dadelijk weer in.

— Wat is ermee? vroeg Huib weer, die Matje steeds met een grijns zag kijken.

— 't Is het iesje van Johan, zei de ziener. Ik heb haar al es een keer voor hem geschaduwd.

Huib keek en nam haar beter op. Ze had een arm om de schouders van de jonge man geslagen en ze lachte luid. Te luid!

— Rot, dacht hij. Misschien is 't goed.

Hij keek naar Matje, die het paar aan de bar met een genoeglijke grijns zat op te nemen.

Weer de te luide lach.

— En het kan me lekker allemaal niks schelen, schreeuwde ze. Niks! Pù!

Matje stond weer op.

— Wat wil je? vroeg Huib.

— Toen heeft ie zich door die griet laten nemen, zei de ziener. Hij was bij al zijn wijsheid groen! Maar als hij dit ziet, weet ie! Ik ga hem opbellen! Hij zit vast nog op de krant.

— Laat nou, raadde de acteur. Tenslotte geeft het alleen maar soesa waar niemand wat aan heeft.

— Hij heeft er wat aan! En ik!

Matje liep naar de cel en belde. Johan was nog op de krant.

— Je moet even bij ons komen, zei Matje. Je kan er wat zien, dat zijn geld waard is.

— En dat is?

— Je iesje nebbisj! Ze zit laveloos te vrijen aan de bar met een matzegezicht met een snorretje. Als je van de ingang dadelijk recht doorloopt naar achterin, merkt ze niet eens, dat je er bent en dan kun je kijken. Je moet de mazzel nemen als ze heet is!

— Je hebt gelijk. Ik kom zo!

— Neem een taxi. 't Brengt zijn centen op!

— En? vroeg Huib bezorgd.

— Hij komt, antwoordde de ander en op zijn gezicht stond weer de verlekkerde grijns.

Toen Johan even later binnenkwam, was Minna juist begonnen aan een beschouwing over het Existentialisme. De barkeeper lag met beide ellebogen op de bar leunend, met een lach te luisteren en telkens als ze even stopte, schonk hij op een wenk van het „matzegezicht” haar glas weer vol.

— Je snapt er niks van, hè? vroeg ze en de barkeeper schudde geamuseerd nee.

— Geen steek, antwoordde hij, maar ga door. 't Is allemachtig lollig!

— Ze is altijd lollig, getuigde het matzegezicht. Vooral als ze hem om heeft.

Minna keek hem even aan en trok haar wenkbrauwen op.

— Jij snapt het evenmin, zei ze, maar je doet alsof en dat is veel erger! Je bent het specimen van het would-be begrip. Je leutert en likt. Je leutert over dingen, waar je niet bij kan en je likt aan viezigheid. Je bent een snob van buiten en van binnen een nul. Je leeft niet eens, maar je weet het niet en dat is gelukkig voor je. Alleen heeft je bestaan geen enkele zin, maar maak je daar ook maar geen zorg over, want

niets heeft zin. Niets! Schenk in!

— Ik geloof, dat je het er mee doen kan, zei de barkeeper, terwijl hij het bevel opvolgde. En wat ben ik?

— Jij bent de geprostitueerde drankfles, antwoordde Minna. Je schenkt in en je drinkt zelf niet. Je laat genieten en je geniet zelf niet. Je wordt er alleen maar voor betaald en dat is prostitutie, want je doet alsof je het lollig vindt! Je huichelt de lol en je verveelt je dood, maar je pikt de duiten. Snap je het?

— Ga door, zei de man grinnikend. De volgende krijg je voor niks!

— Het existentialisme, vervolgde Minna, is kul! Als wetenschap kul, niet als feit. Sartre is een misantroop. Hij verbeeldt zich dat hij de mensen door heeft, maar als je een beetje hersens hebt, heb je hem door! Hij ziet de viezigheid maar Shakespeare zag meer. Sartre geniet en de snobs juichen, omdat ze er niets van begrijpen, omdat ze alleen maar die viezigheid zien en omdat napraten soms net is alsof je een ontdekking doet. Daarom bestaat meer dan drie kwart van de zwetsers over filosofie en kunst uit napraters, die het reuze vinden om meer te zien en meer te weten dan de massa, die er nog niet aan toe is. Schenk in!

— Op een vervuilde bodem groeien geen gezonde planten! Onze voedingsbodem is vervuild en dus deugt het gewas niet. Sartre is geen filosoof, hij is alleen maar een product. Snap je dat? Zeg maar niks. Je snapt het niet! Als je meent, dat ik dronken ben, vergis je je. Ik kan niet goed lopen, maar ik word steeds helderder! En als die kleine kleuter hier al zijn geleende geld heeft uitgegeven aan mijn borrels zal ik nog helderder zijn! Dat is de geest, smeerpoes en de geest overwint altijd!

Ze dronk haar glas leeg en lachte. Toen trok ze haar ene wenkbrauw op, staarde peinzend naar de barkeeper en ging verder: — Sartre wil de geest losmaken. Los en vrij en als dat gelukt is, zal de m e n s

vrij zijn. Maar wat is vrijheid? vraagt hij. Vrijheid is het recht bezitten en de moed en de kracht om te zijn zoals je bent en dus is niemand vrij, want niemand staat los van zijn medemens, zijn omstandigheden en zichzelf. Bij Plato kun je dat beter lezen en die is veel ouder, weet je dat?

— Hoe oud is die dan? informeerde de barkeeper en Minna antwoordde: — Hij is dood maar hij is nog jong! De doden zijn allemaal veel jonger dan de levenden.

— Mij niet gezien, zei de barkeeper en het matzegezicht lachte schaterend.

— Stommeling, zei Minna. Je snapt het niet, is 't wel?

— Ik kan erbij, zei hij en sloeg zijn arm om haar heen, maar ze duwde hem kwaad weg.

— Je spendeert er een hoop geld aan, zei ze kwaad-aardig, maar je bereikt niks! Tenminste niet, als ik het niet wil.

— Maar je wil wel, meende hij en ze lachte en zoende hem wild.

— Je bent lekker geschoren, prees ze. En het is hier een reuzeboel!

Ze keek door het zaaltje en plotseling zag ze Johan! Het was alsof ze even twijfelde. Ze keek hem star aan en toen — opeens — stond ze op en kwam naar het tafeltje, waaraan hij en Huib en Matje zaten.

— Dag, zei ze en lachte toen schel.

Een paar lui, die aan een tafeltje vlak bij hen hadden zitten praten, keken op.

Johan knikte maar zweeg.

Weer lachte Minna luid.

— Jonnie, riep ze naar de barkeeper, hier heb je een voorbeeld van het existentialisme. Ze liep een eind terug en bleef midden in het zaaltje staan.

— Als je er bent, existeer je, maar je existeert ook als je er niet bent!

De barkeeper lachte schaterend.

— Hou je bek! schreeuwde Minna. Lach niet zo stom!

Ze liep terug naar het tafeltje, waaraan de drie zaten en probeerde Johan over zijn haar te strijken.

— Laat dat, waarschuwde hij.

— Als iemand er niet is, vervolgde ze alsof ze haar woorden nog niet had onderbroken, als iemand er niet is en je constateert zijn niet-zijn, dan zeg je: hij is er niet maar dan weet je, dat hij er is. Dat zegt Sartre en dat zegt hij alsof hij die ontdekking heeft gedaan.

Weer lachte ze schaterend. Toen wendde ze zich om en haar ogen waren groot en donker en vol van wilde haat.

— Je was er, hè? Je was er al die tijd en ik wist het. Ook toen je er niet was. Je wilde me zien en je zal me zien. En horen! Horen!

Ze wendde zich naar de barkeeper en gelastte:

— Schenk in, Jonnie, schenk in en breng me mijn glas! Ik wil drinken op meneer hier! Vooruit, ellendeling, schiet op.

De man schonk in en bracht haar lachend haar glas. Iedereen keek naar haar en luisterde.

Ze hief het glas op naar Johan en knikte: — Daar ga je, wijsgeer! Het is mijn achtste of negende, hoor je? En ik zal nog meer drinken, nog veel meer en het zal me net zoveel doen als deze hier.

Ze dronk het glas leeg en liet het op de grond vallen. Snel kwam ze weer naar het tafeltje.

— Je wou me zien, hè? Zien zoals ik ben als jij er niet bij bent! Heb je genoeg gekeken? Weet je alles? Jij met je wijze gezicht en je bezitscomplex!

Er kwamen twee jonge mannen binnen. Een was een dichter, die de naam had altijd dronken te zijn en die dus taaie pogingen deed om die faam in de praktijk te bewijzen, en een jonge toneelspeler, die veel beloofde, maar die dacht, dat hij er al was en die er dus

nooit komen zou! Ze bleven bij de deur staan en keken belangstellend toe.

Het matzegezicht stond langzaam op van zijn krukje en kwam naar Minna toe. Hij stak een sigaret op en vroeg achteloos: — Heeft die plebejer jou wat gedaan, pop?

Hij keek naar Johan, die niet reageerde.

Matje stond langzaam op, liep naar de snuiter toe, trapte eerst stevig op de rechtersoet van het kereltje en daarna hard op de tenen van de linker en ging weer zitten. Het matzegezicht schreeuwde: Au, de bar lachte en Minna brulde. Matje ging weer zitten met iets diep voldaan in zijn gezicht.

— Goed, zei Huib zacht.

— Prima, prees Matje zichzelf.

Johan keek Minna aan. Bleek en zwijgend. Op zijn gezicht was niets te lezen, maar het trok om zijn mond. Plotseling stond hij op en liep naar de deur. Op hetzelfde ogenblik veranderde de houding van Minna geheel. De haat verdween uit haar ogen, die groot werden en bang. Ze holde naar Johan en trachtte hem bij de arm vast te houden, maar hij stootte haar van zich af en liep door.

— Johan. Toe nou!

Hij liep de straat op, maar zij bleef hem volgen. Ze ging naast hem lopen, steeds roepend en smekend.

Hij stak het kleine Gartmanplantsoen over en op dat ogenblik naderde er van het Leidseplein een tram. Hij holde naar de overkant en sprong op de tram. Minna wilde hem volgen maar het gelukte niet. Ze bleef staan en gilde. Hoog en schel. Het publiek op de tram keek van haar naar Johan, die doorliep naar binnen.

Huib en Matje waren eveneens naar buiten gelopen. Ze zagen Johan op de tram springen en verdwijnen, ze hoorden Minna gillen.

Matje knikte.

- Verdomme, wat rot! zei Huib.
- Een gesjiewes van een meisje, zei Matje. Bij mijn gezond, een gesjiewes!

Het was tien voor half twaalf die avond toen de telefoon ratelde. Milly, die te lezen zat, keek op toen Johan de haak opnam en ze bleef naar zijn gezicht kijken, alsof ze vroeg wie dat nog kon zijn. Ze hadden weinig gesproken al de uren na het eten. Johan had zwijgend donker voor zich zitten kijken en haar eerste pogingen om een gesprek te beginnen, waren al dadelijk mislukt. Toen had ze een boek genomen, later een handwerk en weer later opnieuw het boek. Maar ze was opgebleven, ofschoon ze zag, dat haar blijven hem irriteerde.

Het was Minna.

— Daaag, zei ze heel zacht.

Johan schrok en als in een reflex keek hij naar Milly.

— Hallo, zei hij.

— Ik ben alleen en ik vind het zo vervelend.

— Ja, wat zou dat?

— Kan je niet even komen? Ik moet je iets zeggen.

— Het is bijna half twaalf en ik ga er niet meer uit.

— Maar het is zo dringend en ik zou het zo graag willen.

— Dat zal wel, ja, maar het gaat niet.

— Je bent kwaad en dat begrijp ik wel.

— Niet in het minst.

— Ik zit in dat grote café op de hoek van de Witzenkade. Kom nu even.

— Asjeblijft niet. Ik heb nog een boel werk en ik wil niet zo laat naar bed.

— Je bent wel kwaad en je bent bang voor café's. Maar ik ben heel gewoon nu. Je moet me geloven. En je moet nog even komen. Ik zal naar huis gaan en

daar op je wachten. Ik ga niet naar bed voor je er bent. Als je niet komt, ga ik uit en doe domme dingen. Heel domme dingen, zeg ik je!

— Is dat een dreigement? probeerde Johan argeloos onschuldig te zeggen, omdat hij voelde, dat Milly weer naar hem keek.

— Nee. Ik heb alleen zo'n verdriet. En het is geen dreigement. Alleen een nederig verzoek. Maar ik moet je spreken!

— Goed. Ik kom!

— Gelukkig. Daaaag.

Weer heel zacht. Dromerig. Teder.

— Ik moet nog even uit, kind.

Milly knikte. Ze vroeg niets. Even later ging hij. Knorrie deed open. Hij had de grijns weer.

— Minna is boven, zei hij en grijnsde opnieuw. Ik had de deur al op het nachtslot gedaan maar Minna zei, dat u nog kwam. Kan ik sluiten?

— Nee. Ik blijf maar kort.

Hij had de kerel graag een trap gegeven.

Minna stond midden in de kamer toen hij binnenkwam. Ze keek even om en hij zag, dat ze haar wenkbrauwen optrok. Hij had zich voorgenomen koel te doen en rustig te blijven, even te horen wat ze te zeggen had, daar kort op te antwoorden en dan snel weer te verdwijnen. Ze moest een lesje hebben en zoiets als dat van vanmiddag moest voortaan onmogelijk zijn. Maar die éne blik met die maar heel even opgetrokken wenkbrauwen verwarde hem en hij voelde zich onzeker worden. Tegelijkertijd was hij nijdig op zichzelf, omdat hij zich had laten verleiden toch te komen.

Hij ging zitten en vroeg toen effen: — Wat is er? Waarom moest je me spreken?

Hij hoorde zichzelf duidelijk en hij schold zichzelf om de lichte trilling, die hij in zijn stem waarnam.

Minna draaide zich om en keek hem zwijgend aan. Toen knikte ze.

— Zo. Ik heb je dan toch zover gekregen. Je wou niet, hè? Je wou lekker thuisblijven en mij gaar laten stomen.

— Misschien kan je me kort zeggen wat er precies aan de hand is.

Ze liep naar de deur, draaide de sleutel om en stak die in de zijzak van haar kimono.

— Zo. De deur is op slot. Je komt er niet uit voor ik het wil!

— Daar zullen we niet over debatteren. Als je niet gauw zegt waarom je mij moest spreken, zul je zien, dat ik er wel uitkom.

Ze lachte minachtend.

— Stel je niet aan. Jij zult heus geen lawaai maken. Je bent doodsbenuwd voor alles wat maar op een schandaaltje lijkt. Maar ik ben er gek op, weet je? Stapelgek! En dat zul je nog merken, jij!

— Ik heb het vanmiddag gemerkt en ik wou je zeggen, dat ik dat voldoende vind! Je rede over het existentialisme voor de barkeeper was overigens heel interessant.

Ze keek hem even dreigend aan. Toen trok er plotseling een lach over haar gezicht. Alsof ze nog genoot van de herinnering.

— Was het niet prachtig? En de idioot snapte er niets van!

Verwonderd keek hij haar aan. Ze scheen werkelijk te menen wat ze zei.

Ze lachte weer.

— Het is toch werkelijk nonsens wat die Sartre beweert en het is toch waar, dat juist die lui, die er niets van begrijpen, hem het hardst tot een filosofisch wereldwonder verklaren en hem met kulkoek napraten?

Ze keek hem aan alsof ze zijn antwoord dringend verwachtte. Hij zat en keek haar aan. Ze wachtte even, haalde toen haar schouders op, liet zich op de divan vallen en deed alsof hij er niet was.

— Geef me de sleutel. Ik ga naar huis.

Hij kreeg geen antwoord.

— Ik waarschuw je voor de laatste keer. Als je me de sleutel niet dadelijk geeft, zal ik hem nemen!

Ze bleef zwijgen. Hij stond op en kwam naar haar toe. Toen hij vlak bij haar was, sprong ze op van de divan en vluchtte naar de hoek van de kamer. Ze drukte zich tegen de muur: — Niet slaan! Niet slaan!

— Geef me de sleutel.

Ze tastte in de zak van haar kimono en reikte hem met gestrekte arm de sleutel. Hij nam die en draaide zich om.

— Ik... ik heb het niet zo bedoeld. Ik zou je toch graag nog even spreken.

— Zeg dan snel wat je te zeggen hebt, want ik heb weinig tijd meer.

— Ik had je willen zeggen, dat ik niet meer van je hou en dat het dus beter is als we elkaar niet meer zien.

Haar stem klonk koel nu en beheerst.

— Ik zou dat ook begrepen hebben als je het niet gezegd had. De mededeling lijkt me daarom volkomen overbodig.

— Er wordt zoveel overbodigs gezegd tegenwoordig, dat dit er dunkt mij nog wel bij kan. Overigens verschil ik met jou van mening op dit punt. Er zijn dingen, die men wel weet, maar die toch beter ook nog gezegd kunnen worden. Het is eerlijker ook en ik wilde graag eerlijk blijven tegenover jou. Ik ben dat altijd geweest en ik ben daar blij om.

— Ik vind het erg prettig, dat je voldaan bent over jezelf. Overigens weet je, dat ik nooit verondersteld heb, dat dit tussen ons lang zou duren. Het heeft mij al zeer verwonderd, dat we het zolang volgehouden hebben als we gedaan hebben.

— Wil je me een hand geven?

— Natuurlijk. Waarom niet.

Ze kwamen elkaar tegemoet en hij strekte zijn hand uit. Ze vloog om zijn hals en zoende hem wild.

Hij bleef meer dan een uur. Toen hij ging, zei ze zacht bij de deur: — Is alles weer goed? Ik was gek. Je moet het vergeten.

Johan knikte en ging. Hij wist zeker, dat hij niet zou terugkeren.

De vrouw was dik en ze keek zorgelijk. Ze zat met de handen gevouwen over haar uitgezakte buik en ze had een permanent gebrek aan lucht. Vanwege de zenuwen en vanwege haar dikte.

— Ik kom voor mijn zoon, zei ze. Ik heb zijn portret en zijn horloge meegebracht.

Matje knikte begrijpend. Alsof hij horlogekettingen een zeer vanzelfsprekend werkmateriaal vond.

De vrouw diepte de twee zaken uit haar grote tas op en reikte ze hem over. Matje bekeek het portret. Hij zag een jonge, donkere man met grote, glinsterende ogen.

— Mijn man is kruidenier, meneer.

— Een goed vak tegenwoordig, prees Matje en de vrouw knikte ernstig.

— Ja, we hebben wel slechtere tijden gekend, maar dat is het niet, ziet u?

— Ik zie, antwoordde de ziener en hij legde zijn hoofd op zijn armen. Wat wilt kij weet van uw zoon? Ik zie hem nu duidelijk. Hij loopt in een nauwe straat. Hij staat stil. Hij belt aan.

— Hij heeft een sleutel, kwam de vrouw, maar ze zei het op een toon, waaruit duidelijk bleek, dat er geen critiek op Matjes mededeling in school.

— Hij belt, ging hij verder alsof hij haar woorden niet had gehoord. De deur gaat open. Hij beklimt een trap.

— Ja, dat is bij haar, zei de vrouw zuchtend. Is het een nauwe trap? Ja zeker.

— Ja. Ik zie een nauwe trap.

— Zie je wel? Hij is er weer naar toe! Hij kan er niet wegblijven, meneer! Het is verschrikkelijk! We lijden er zo onder, mijn man en ik. We hebben de jongen alles laten leren. Dat was toen we het nog niet zo breed hadden, want we verdienden voor de oorlog

niet zoveel. Maar hij is advocaat geworden. Helemaal afgestudeerd. En alles was goed totdat hij die vrouw ontmoette. Je begrijpt het niet, meneer. Als u haar ziet, schrikt u van haar, zo lelijk is ze! Klein en goor, bepaald vies! Soms ziet hij het wel, maar dan opeens is het weer mis en dan gaat hij erop af. Ziet u hem nog? Is het bij haar?

— Ja. Ik zie. Een kleine vrouw staat aan de deur boven. Hij gaat met haar naar binnen.

De vrouw hilde zacht.

— Wat moet je eraan doen, meneer? Die vrouw is zijn ongeluk. Ziet u hem nog? U moet hem niet loslaten. U moet mij alles vertellen.

— Ik zie. Ik lees zijn gedachten.

— Wat leest u?

— Zijn gedachten. Hij denkt nu: Ma nisjtano ha-leilo hazee! ¹⁾

— Dat versta ik niet, meneer. Hij is zo knap meneer. 't Is zonde van die jongen. En als hij weer bij die vrouw is, is de duvel in hem! Dan kan niemand iets met hem beginnen. Ik zei tegen mijn man, dat ik es naar u toe zou gaan. We hadden zoveel goeds van u gehoord. 't Gaat zo rond, moet u weten en daarom dacht ik: Ik ga ook en mijn man zei: Ga maar. Je kunt nooit weten, en ik weet het toch niet meer! Nou wou ik graag van u weten, als het niet teveel gevraagd is, of de jongen toekomst heeft en of hij van die vrouw loskomt.

— Ik zal die horlogeketting nemen in mijn hand en ik zal zien voor u. Kij moet zijn even stil.

— Als u het doen wilt, heel graag, meneer. We kunnen het best betalen en we hebben het er graag voor over. Als u het in orde maakt, zal u er geen berouw van hebben.

— Ik nooit berouw, antwoordde Matje en Huib had bijna hardop gelachen.

¹⁾ Hebreeuws, zin uit het verhaal van de uittocht der joden uit Egypte. Betekent: Waarom is deze nacht niet gelijk aan vele andere nachten?

— Dat is de eerste keer, dat hij niet liegt! grinnikte hij.

Johan antwoordde niet. Huib keek hem even aan en zweeg toen.

— Verrek, dacht hij. Dat is waar ook.

— Ziet u hem weer, meneer? vroeg de vrouw, die niet zwijgen kon. Vertelt u mij nou es: Hoe kan dat, dat een man weet, dat een vrouw zijn ongeluk is en dat hij er toch heen blijft gaan? Een mens heeft toch zijn redelijk verstand, is 't niet zo? Dat zegt mijn man ook. En dan nog wel als je zoveel geleerd hebt als onze jongen. En het heeft zoveel gekost, moet u weten!

— Uw zoon is thuis bij u?

— Ja, meneer. Hij woont thuis. Hij wou nog promoveren, begrijpt u wel? Dan mot hij eerst nog een proefschrift schrijven, maar hij werkt niet meer! Hij zit maar of leest zo es een beetje en hij doet niks. Soms pakt hij wel even weer aan, maar dat duurt meestal maar kort, moet u weten, want dan opeens komt het weer en dan heeft hij het.

— Alweer de jitzerror! zei Matje. Die speelt een rol, een grote rol.

— Wie zegt u, meneer?

— Kij niet bekrijp. Ik zie die stemming thuis bij u. Uw man en uw zoon en u.

— Ja, da's natuurlijk niet zo mooi, meneer! Mijn man kan nogal driftig wezen, moet u weten en as ie dat krijgt, is ie niet te houwen! En dan loopt de jongen de deur uit en dan komt hij soms dagen niet meer boven water. We lijden d'r alle drie onder. Ziet u nog wat? Wat zegt u van die vrouw? U moet weten: ze is al twee keer getrouwd geweest en beide keren is het mis gelopen. Ze gaat er gewoon vandoor! Maar ze is knap, meneer. Zo lelijk as ze is, zo knap is ze! Heel geleerd! Hoe bestaat het, niet? Ze is zelf ook advocaat, maar ze doet er niet aan. Ze heeft het zeker te druk met de kerels!

— Kij en uw man doet verkeerd, ik zie.

— Wat zegt u, meneer?

— Kij doet verkeerd. Kij u verzet en kij daardoor het vuur van de jitzerrorre blaast aan. Ik zie uw zoon. Hij wil koed maar is zwak en als kij maakt ruzie om die vrouw kij maakt hem onzeker. Ik zal u keven een raad. Ik zie uw zoon en hij zal win maar kij moet houden op met kiften. Kij verstaat?

— Ja, meneer. U zegt het maar!

— Ik zeg, ja. Kij kaat naar huis en kij zegt tegen uw man: wij nu net doen alsof ons niet meer kan schelen die vrouw. Hij zal leren. Wij wachten en niet meer bemoeien ermee. Hij dan zich zal afvragen: wat is er en wat doe ik? Hij dan zal komen tot zelf-onderzoek en kij misschien hebt een kans. Zo, ik zie. Kij kaat nu. Kij komt terug over drie weken. Een kulden!

— Ja, meneer.

De vrouw zocht in haar tas en diepte er haar portemonnaie uit op. Ze betaalde en stond op.

— Kan ik u misschien ergens mee van dienst zijn? Ik bedoel met iets uit de zaak?

— Kij hebt rijst?

— Alleen op de kinderbon, meneer.

— Ik zie, kij hebt toch ook wel voor...

— Ik zal u een pond laten bezorgen, meneer, maar u mag er niet over praten!

— Ik niet praat nooit, maar ik graag eet rijst.

— Mijn man zal het er best mee eens zijn als ik hem vertel hoe u mij geholpen heeft.

— Kij doet nu. Ik u wens het beste.

Ze ging. Ze was de laatste klant die avond.

— Sex, zei Matje met een lach. In de zoon staat het leven op en het tweede geslacht wreekt zich op pa van de rijst en de macaroni! Pa gaat naar bed met zijn zoete geldje en daarna met ma en bij het laatste denkt hij niet, maar de zoon speelt de christelijke ouderling,

die in de grote stad komt en niet meer weet hoe hij geleefd heeft.

— In elk geval heb je er wat uitgeslagen, meende Huib.

— Allicht, knikte Matje. Er zijn altijd parasieten, die winst slaan uit de jitzerrorre van hun medemenssen. Je ziet trouwens altijd hetzelfde verschijnsel weer en het gekke is alleen maar, dat de mensen er nooit iets van leren. Hoe ouder ik word, hoe meer ik me verwonder over de domheid van de mensen, die altijd nog maar schijnt te groeien! Er is gewoon geen einde aan! Ze hebben nog nooit geleerd bijvoorbeeld, dat de natuur altijd wraak neemt. Op de burgerlijkheid, op de netheid, op de kuisheid en op weet ik veel wat nog meer aan boeien en kettingen en klemmen. Er springt altijd op de gekste ogenblikken ergens iemand of iets uit de band en dan valt de bom midden in de rustige rust, die nooit rust geweest is. En als de bom niet valt, wordt er iemand gek of op zijn minst zenuwziek! Allemaal de jitzerrorre en ik zeg maar...

— Hou je bek, viel Johan uit en Huib keek hem geschrokken aan.

Matje knikte.

— Zo, zei hij. Zo. Juist.

— Je kunt beter precies zeggen wat je bedoelt, kwam Johan kalmer nu.

— Dat deed ik, meende Matje, maar ik geef je toe, dat ik er iets bij vergat. Ik wou alleen maar zeggen, dat mij steeds meer blijkt, dat mijn opvatting de juiste en de gezondste is. Ik loop niet met een complex van schuld en boete en ik zeg: Pik het. Haar bedoel ik dan, vulde hij met een grijns aan. Klets niet, daar word je maar broeierig van. 't Is toch allemaal niks en hetzelfde, als u me begrijpt.

— Ik begrijp je te goed!

— Van mens tot mens, begon Matje, je weet hoe ik het meen. 't Is een rotmeid maar van mij zal je er geen kwaad over horen.

— Erg aardig van je.

— Ben je kwaad?

— Nee, waarom?

— Omdat ik zo praat. Ik dacht maar zo, maar denken gaat me blijkbaar niet zo goed af.

't Bleef even stil. Huib keek van de een naar de ander, Johan zat voor zich te kijken en Matje nam hem van terzijde op.

— De redenering: „Pik het”, is volmaakt onjuist, begon Johan na een lange tijd weer. Hij sprak heel rustig en heel precies. Ik heb es een vriend van me tegen een ander, die gek was op een vrouw en die niet meer wist wat hij moest, horen zeggen: Zeur niet kerel! Ga met haar naar bed, dan is het over en ga dan naar je vrouw terug! Ik geloofde toen, dat hij gelijk had, maar ik weet nu dat het niet waar is. Zo eenvoudig is het niet. Barbusse heeft gelijk: vaak is het de hel. En die brandt door. Van binnen. Hard en hevig. En de brand gaat niet over van dat „pik het”. Integendeel, ze wordt erger en je wordt erin getrokken met al je mooie redeneringen erbij. Die gaan mee en die verdwijnen soms even maar ze keren terug, en ze helpen niet. Ik weet precies wat jullie weten. Ik ken haar. Ik moet toegeven, dat ik mij in het begin vergist heb, maar de ontdekking van die vergissing heeft het niet anders gemaakt. Ik heb de vergissing geconstateerd en verder is er niets veranderd. En als er iets veranderd is, is het alleen maar erger geworden.

— Je kunt het alleen met jezelf uitvechten, dacht Huib en hij voegde erbij, toen hij zag hoe Johan hem ironisch aankeek: En ook dát is een frase, dat weet ik!

— Van nature ben ik erg trouw, zei Matje, en zelfs Johan lachte even.

— Ja zeker, ben ik trouw. Zolang het er is dan! Als het dan over is, zeg ik altijd: Schat, 't is over en het is beter, dat ik het je zeg! Gewoonlijk begrijpt ze het dan wel, want je merkt wel of het over is of niet.

Daar zijn zo de symptomen, die spreken. De fout is, dat de meeste mannen blijven, ook als het er niet meer is. Dat is de makke als je me begrijpt.

— Du brauchst nicht treu zu sein, du brauchst nur neu zu sein, citeerde Huib en Matje knikte.

— Ja, zo ongeveer. Zo gauw het plicht wordt, is het rot en moet je ermee ophouden.

— Ik ben in het begin van de oorlog getrouwd, vertelde Huib. Ik heb nooit van trouwen gehouden, want je bindt je tot iets, dat je niet kan overzien en dat leek mij altijd dom en gevaarlijk, maar ik heb het toch gedaan en ik heb er ook geen berouw van gehad. Het ging goed tot de bevrijding. Toen is er een Canadees gekomen en ze vonden elkaar erg aardig. Ze is er met hem vandoor gegaan.

— Dat is kwaadwillige verlating en dat geldt pas over vijf jaar als een reden tot echtscheiding, zei Matje met een grijns. Misschien komt ze met een paar kinderen bij je terug. Ze is wettelijk nog altijd je vrouw en dus zijn het jouw kinderen. Dat vind ik altijd het leuke ervan! Je kunt er niets aan doen. Ieder Nederlander wordt geacht de wet te kennen!

Johan stond op.

— Aan het eind van de week stoppen we, lui, zei hij.

— Wat bedoel je? Hier?

— Ja, ik heb genoeg stof voor drie weken feuilletons en meer heb ik zeker niet nodig.

— Jammer, meende Huib. Er zat zo'n prachtig studiemateriaal in.

— Vervloekt zuur, zei Matje. 't Is minstens zestig gulden per dag, die we gewoon op straat gooien.

Johan keek hem aan.

— Ik weet wat je denkt, zei hij. De reclame is gemaakt en de zaak loopt prachtig verder. Alleen reeds door de mondreclame! Maar we stoppen, Matje en ik verzoek je vriendelijk geen kunstjes te proberen. Ik

heb op de zetters het bord laten maken, dat voor de deur komt te hangen.

— Wat staat erop?

— Wegens ongesteldheid van Said Bey zijn de séances voorlopig geschorst!

— O. Jammer, zeg ik.

— En als de séances geschorst zijn, komt hier niemand van ons meer, Matje!

De ziener keek hem aan.

— Van mens tot mens, heb ik je ooit bedonderd? Maar zuur blijft het!

Langs de grachten stonden de electrische lichtjes van de lantarens onder de kappen, die op helmen leken. Van de brug van het Singel af scheen het alsof er guirlandes van lampen waren gehangen onder de zware kruinen der bomen langs het stille zwarte water, waarin de lichten zich spiegelde in een innige rust en een donkere romantiek tegelijk.

Johan passeerde de Heren- en de Keizersgracht. Toen liep hij door naar de overkant van de Prinsengracht. Hij zag het licht branden in de „boot” boven. Minna was dus thuis.

Recht tegenover het huis bleef hij staan. Tussen een der bomen en de kant van de gracht. Hij vroeg zich af wat hij wilde. Hij wist het niet. Hij keek en zag een schaduw gaan langs het raam. Hij voelde een schok in zijn borst en hij hoorde zichzelf hard lachen. Hij vloekte en liep verder maar na enkele tientallen meters keerde hij terug naar het punt tegenover het huis. Weer zag hij de schaduw en hij keek scherper. Niets! Toch bleef hij. Hij vroeg zich even af of iemand, die hem meende te kennen, zou kunnen vermoeden, dat hij in staat was dit te doen: hier te wachten en te spionneren. Alleen om iets meer te zien en te constateren van het bedrog, om nog meer zichzelf te pijnigen en te bespotten met de waarheid, die hij al had moeten kennen in een tijd, waarin hij nog in

het sprookje van het lieve meisje, dat de goede kame-raad was, geloofde. Hij haalde zijn schouders op en wandelde langzaam terug naar de brug. Toen liep hij aan de overkant weer naar het huis. Vlak ervoor bleef hij staan, achter één van de dikke bomen. Boven ging het licht uit. Hij drukte zich vlak tegen de boom en wachtte. De deur ging open en hij zag Minna en een jonge man naar buiten komen. Knorrie bleef even in de open deur staan en er viel een streep licht over de hobbelige stenen van de gracht. Precies in zijn richting! Hij schrok en zijn eerste impuls was te vluchten maar hij wist zich te beheersen. Hij hoorde Minna lachen.

— Doe je de deur niet op het nachtslot, pop?

't Klonk ordinair en de lach die op Knorrie's dubbelzinnigheid volgde, was vulgair.

De deur viel dicht met een zware slag, die over de gracht echo-de en hij zag hoe Minna intiem de arm van haar begeleider greep.

— Ik vind je lief! hoorde hij haar zeggen en de jongen lachte, bleef staan en stak een sigaret aan. Toen liepen ze verder. Johan volgde op afstand. Hij schold zichzelf maar het hielp niet. Hij voelde een stekende, lichamelijke pijn maar die pijn deed goed.

Hij bleef de twee volgen tot op de Nieuwe Zijds Voorburgwal. Ze gingen naar rechts, in de richting van de Leidse Straat. Een taxi reed hem achterop en hij wenkte.

— Naar het Leidseplein, zei hij tegen de chauffeur, die het duidelijk niet de moeite waard vond, maar die de twee gulden, die hij hem in de hand stopte, graag nam.

Op het Leidseplein stapte hij uit en liep terug. Langzaam en achteloos naar het scheen. Toen hij op de brug van de Keizersgracht was, zag hij de twee komen. Minna had haar arm om het middel van de jonge man geslagen en hij de zijne om haar schouders. Johan hoorde haar lach reeds in de verte. Hij voelde

hoe hij een kleur kreeg, maar hij liep door. Halverwege de afstand van de Prinsengracht ontmoetten ze elkaar. Minna zag hem en ze bleef staan.

— Nee maar! zei ze luid.

— Wat doe je nou? vroeg de jonge man.

Johan keek haar even aan en liep toen door. Hij hoorde haar weer luid lachen.

— Het kan niet zo, het kan niet zo! zei hij steeds weer tegen zichzelf. Het moet nu uit zijn! Het moet, het moet!

Op het Koningsplein keerde hij terug. Hij ging naar de overkant en keek scherp uit. De twee waren niet meer te zien.

Hij ging naar de Kring en belde zijn huis op, maar hij kreeg geen gehoor.

Hij bleef tot de laatste gasten verdwenen. Hij liep de stad in en bleef dwalen. In het Vondelpark zongen de vogels een roerige ochtendzang. Hij ging er op een bank zitten en trachtte met zichzelf tot overeenstemming te komen. Hij dacht aan Milly, die ongerust zou zijn, omdat ze niets van hem had gehoord. Hij bleef nooit uit zonder te bellen. Plotseling voelde hij weer de onrust van de vorige avond. Waarom had Milly de haak niet van de telefoon genomen?

— Ze zal geslapen hebben, dacht hij maar er was iets, dat hem zei, dat het niet waar was.

— Ik ga naar de krant en bel vandaar, besloot hij. Hij stond op en ging.

Het was even half acht toen hij op de krant kwam. Toen hij binnenging, hoorde hij roepen uit de portiersloge. Het was de juffrouw van de telefooncentrale, die hem vertelde, dat er al drie keer om hem gebeld was. Of hij dadelijk naar huis wilde komen.

Het was pauze in de studio. Chrisje, het vijf-opge-
wekte dienstertje had de glazen koffie gebracht, was
even blijven babbelen en weer verdwenen naar de
grote wachtkamer in het sousterrein, waar de musici,
die in de grote studioruimte de hele morgen gerepe-
teerd hadden, balkten en brulden om hun glazen met
wat erin.

Ze hadden het over het gebrek aan oorspronkelijk
Nederlands werk, vooral bij het toneel.

— Ze praten altijd over hun goede wil, zei fel de
regisseur, maar ze vergeten, dat ze die beroemde
goede wil nog nooit getoond hebben. Ik ken zeker drie
of vier Nederlandse auteurs, die graag een stuk zouden
schrijven, maar ze krijgen er de kans niet voor. Waar
is de toneeldirecteur, die auteurs animeert en instru-
eert? Als hij zelf schrijver is, laat hij duidelijk zien,
dat hij aan anderen geen behoefte heeft en als hij niet
zelf produceert, speelt hij makkelijker en vooral goed-
koper buitenlandse stukken. Als ze eerlijk zijn zullen
ze moeten zeggen, dat ze niet de minste behoefte
voelen aan een eigen toneelschrijfkunst. Al het andere
is franje en larie!

— Heijermans wilden ze toch ook niet spelen, zei
een van de oudere acteurs. Die heeft zijn werk toch
ook onder een Russisch pseudoniem moeten inzenden.
Ze zagen het niet en ze geloofden er niet in. En zoals
het toen was, zo is het nu nog. Ze kijken wat in Enge-
land of Amerika succes heeft en dat pikken ze!

— En als je in de radio niet knokt tegen bepaalde
opvattingen en vooral tegen gemakzucht en sleur,
gebeurt daar precies hetzelfde, zei de regisseur. Het
schijnt alleen maar goed te zijn als het uit het buiten-
land komt en de man, die met vuur in de leiding gaat,

schijnt zijn eigen blusapparaat mee te brengen, want na veertien dagen is er geen vonkje meer te bespeuren.

— Heijermans kon ook zo lekker tekeer gaan, vertelde de acteur weer. 't Was toch een wonderlijke kerel. Maar een vent, zie je!

Hij lachte genietend bij de herinnering.

— We repeteerden „Robert en Bertram”, vertelde hij. Ik moest er een rok in dragen. Heijermans mocht me, ik weet zelf niet waarom, en hij zei: — Laat je een rok maken. Kom vanmiddag op kantoor, dan krijg je tweehonderd gulden! Ik ging de twee honderd pegels halen, maar net toen ik van kantoor kwam, zag ik Willem Hamans en Kees van Sorel, twee lekkere jongens, ook van de troep. Die hadden ervan gehoord natuurlijk en die stonden op me te wachten! Ik tippel erin en we gaan kroegje in, kroegje uit. Toen 't afgelopen was, had ik nog honderdtien over. Ik denk: ja, wat moet ik daarmee? Laat ik maar biechten. Ik naar Heijermans en ik zeg: Meneer, 't is mis en zo en zo. Hij kijkt eerst kwaad en lacht dan en zegt: Ik zal je nog vijftig gulden geven maar dan moet het in orde komen en dit is de laatste keer! Ik kom buiten en daar zie ik Pitman, de souffleur. Ook zo'n natte jongen! Wij gaan samen het spelletje spelen en jawel, het lukte. Restant: tachtig gulden. Ik denk: Laat ik die maar opmaken, want daar kan ik toch niks mee doen! Ik naar Serré en huur een rok, maar die was me veel te klein. Alleen van boven zat ie goed. Met de pantalon was het piep-tot-mijn-enkels! En Heijermans had gezegd: Je laat mij de nieuwe rok zien, Jo! Ik trek dat veel te kleine huurding aan en doe er mijn demi overheen! Op kantoor zat Heijermans in zijn bureaustoel. Ik ga heel dicht bij hem staan, vlak tegen de armleuning van zijn stoel en ik zeg: — Kijk, meneer Heijermans, dat is die rok! Mooi, vindt u niet? En ik buig me nog naar hem over ook, zodat hij alleen de bovenkant van de jas kon zien. Hij keek met een half oog en zei toen: In orde, Jo! Ik gauw mijn demi

weer aan en eruit! Ja, als hij je mocht, kon je een paar potjes breken!

— En als Royaards je niet mocht, kon je beter ergens op de hei gaan, kwam een van de collega's. Ik herinner me nog zo goed. Jullie hebben toch Kees van Dankhoven wel gekend? Daar had Royaards een ontzettende hekel aan. Hij kon hem niet zien! Die morgen had hij hem al vier of vijf keer te pakken gehad op de repetitie, voorgespeeld en laten nadoen en iedere keer als Kees het probeerde schreeuwde Royaards al: Nee, meneer, nee! Over, meneer, opnieuw! Kees weer af, komt op, doet zijn mond open om wat te zeggen, maar nog vóór die ook maar één geluidje geproduceerd had, schreeuwde Royaards al: Nee: meneer, nee! En toen we allemaal brulden van het lachen, keek Royaards, die helemaal geen gevoel voor humor had, even om, en riep toen tegen Kees: Luister es, meneer. Daar deugt niets van, meneer. U loopt zó, nietwaar? en dan gaat u daar zitten. Gaat u es met uw lelijke kond op die stoel zitten!

De studio daverde van de brullach.

Toen kwam de portier Huib aan de telefoon roepen. Hij liep haastig naar de cel. Het was Johan.

— Is er iets? vroeg Huib, omdat de stem van Johan vreemd klonk.

— Ja, er is iets, maar dat hoor je wel. Ik wou je alleen een dienst vragen. Vanmiddag ben je toch terug in de stad, niet?

— Ja.

— Goed, regel jij dan voor mij de zaken. Ik kan namelijk niet komen. Loop, als je in de stad komt, langs de krant. Ik zal het bord, je weet wel dat van de sluiting, bij de portier laten neerleggen. Neem het ding mee en hang het voor de buitendeur.

— Maar we zouden toch... Ik begrijp niet...

Hij interumppeerde zichzelf: — Nee, 't is goed, kerel. Ik maak het in orde.

— Zeg tegen Matje, dat hij van mij hoort! Niet opbellen! Ik dank je wel!

Hij was weg. Huib bleef even staan en liep toen nadenkend de gang in naar de studio terug.

Hij voelde zich plotseling zeer onrustig.

De wagen van de Gemeentelijke Geneeskundige Dienst had Milly weggehaald. Het was zojuist gebeurd toen Johan thuiskwam. Boven liep Fien, het dienstmeisje met roodbehuilde ogen. Toen ze hem zag, begon ze plotseling weer schokkend te snikken. Ze vertelde, dat ze om zeven uur was opgestaan net als altijd.

— Maar toen ik beneden kwam, lag mevrouw in de gang, vlak voor de slaapkamerdeur, meneer en het was verschrikkelijk om te zien. Haar ogen waren wijd open, maar ze hoorde niets van wat ik zei en ze had verschrikkelijk diepe, blauwe kringen onder de ogen. Ik wist niet wat ik moest, meneer! Ik dacht, dat u nog sliep, maar u was er niet en toen heb ik de burens gewaarschuwd en die zeiden, dat ik niets mocht doen, want dat het allemaal wel heel verkeerd kon zijn. Ik heb toen dokter Wijnands, hier op de hoek, opgebeld en die was gelukkig nog thuis, want die had spreekuur van het fonds. Die kwam dadelijk en die heeft de G.G.D. opgebeld. 't Was vergiftiging, zei hij. Hij geloofde niet...

Weer begon ze te huilen.

— Wat geloofde hij niet? Toe nou, Fien!

— Hij dacht, dat mevrouw dood was, meneer, maar dat was niet zo, maar...

— Waar hebben ze mijn vrouw heengebracht?

— Naar het Wilhelminagasthuis, meneer.

Johan vloog naar de telefoon. Ja, er was een dame binnengebracht. Paviljoen drie, de afdeling voor ze-nuwzieken.

— De dokter, geef me asjeblieft de dokter!

Hij kwam er niet verder mee. Er viel nog niets te zeggen. De toestand van de patiënte was zeer gevaarlijk. Nee, bezoek kon zeker niet worden toegestaan.

Hij moest afwachten en het beste hopen. Belt u straks nog maar even weer.

Hij legde de haak neer. Fien stond achter hem.

— Wat zeiden ze, meneer?

— We moeten wachten, Fien. Wachten. En het beste hopen, zeiden ze.

Hij zat een hele tijd roerloos. Toen belde hij de krant op om te zeggen, dat hij die dag niet kon komen. Hij hoorde hoe Fien aan de deur de burens te woord stond, die kwamen informeren.

— Er valt niets te zeggen nog, hoorde hij haar antwoord. Fien was er al een beetje overheen en ze begon al min of meer te genieten van haar belangrijke rol. Toch een goed meisje, een goed meisje. Milly mocht haar graag. Lieve God, Milly! Milly dan toch! Wat moet ik, wat moet ik nu? Wachten, zei de dokter en het beste hopen. Wachten.

Hij stond op en ging naar zijn kamer. Daar vond hij op zijn bureau de brief. Hij schrok en bleef er eerst naar kijken zonder hem aan te raken. Toen nam hij de brief op en draaide de enveloppe rond en bleef weer zitten.

— Lieve God, zei hij zacht. Ik durf niet. Ik durf niet.

Hij ging terug naar de kamer en belde weer naar het ziekenhuis. Ze konden hem niets naders meedelen. De patiënte was nog niet tot bewustzijn gekomen.

Toen opende hij de brief.

Lieve Han,

Je moet dit niet als een aanklacht of een verwijt opvatten. Ik weet niet precies wat het wel is. Misschien is het alleen maar, omdat ik me eens wil uitspreken over die dingen, die me de laatste maanden en weken erg hebben beziggehouden als ik alleen was. Je weet: ik ben nooit erg praatlustig geweest, maar er zijn dingen, die je alleen niet kunt verwerken. Al

weet je tegelijkertijd dat je er nooit gewoon over zou kunnen spreken. Zelfs niet met iemand, die je heel lief is.

Het is zo gegroeid, Han en daarom valt er niets te verwijten. Ik heb vroeger veel gebeden. Later niet meer, want ik ben gaan twijfelen. Ik geloof in God net als jij maar niet in de God, zoals de mensen die voor zich gemaakt hebben. Die is te menselijk, te gevoelig voor vleierij en dat kan God nooit zijn. Moest ik hem vertellen van onze zorgen en verdrietigheden? Hij zou alles geweten hebben zonder dat ik het zei.

Ik weet niet wat er in dit alles van mijzelf is en wat van jou. Ik heb zo veel naar jou geluisterd, dat ik vaak niet meer geweten heb of ik in werkelijkheid nog wel bestond. Misschien was dat de ware eenheid. In elk geval was het goed, dacht ik. Ik ben er tevreden mee geweest en vaak blij en gelukkig.

In de oorlog, toen jij weg was, heb ik vaak gedacht: als we weer bij elkaar zijn, zal alles goed zijn! We zullen de fouten, die we vroeger gemaakt hebben niet meer maken en toen heb ik vaak gebeden: Lieve God, laat hem terugkomen. Je bent gekomen en het was goed, al was je anders. Want we waren anders geworden. Ik kende je weer al was je niet die van vroeger. Je was nerveuzer, onrustiger. Vroeger kon je thuis blij zijn, alleen omdat je thuis was, nu was je gejaagd en het was duidelijk, dat je iets zocht, dat je niet kon vinden. Ik heb wel eens gedacht, dat je alleen maar wilde inhalen wat je al die jaren had gemist, maar dat was het niet. Tenminste niet alleen. Je praatte niet meer zo met me uit als vroeger en soms dacht ik, dat je naar me keek alsof ik een vreemde was, die je kritisch opnam. Dat zal wel niet waar zijn, maar het was iets, dat me pijn deed, ook al kon ik het begrijpen.

We zochten onze vroegere vrienden en kennissen weer en ze waren ook veranderd. Enkele waren gescheiden en andere stonden op het punt om van elkaar

te gaan. De mensen waren allen zoveel luidruchtiger geworden. Ze gingen veel meer uit dan vroeger en ze geneerden zich veel minder. Het was allemaal vreemd en verwarrend en ik wist er niet recht weg mee. Jij scheen je er veel beter in thuis te voelen. Je praatte er tenminste nooit over en als ik eens iets zei in die richting, haalde je alleen maar je schouders op of je antwoordde: — Nou ja!

Zo heb ik geleerd, dat het aan mij moest liggen en dat geloof is sterker geworden tot nu. Het was de overtuiging: ik pas er niet in en ik hoor er niet bij en daaruit is het allemaal voortgekomen. Jij hebt veel geduld met mij gehad, Han, want je hebt van mij gehouden en je houdt nog van me al is het dan op een andere manier dan vroeger. Ik weet heel goed, dat jij je niet geofferd hebt voor mij, want je bleef niet, omdat je mij geen verdriet wilde doen, je bleef, omdat je wist, dat ik tenslotte toch een stuk van je was geworden en dat je je zonder mij niet gelukkig kon voelen. Ik heb dat altijd geweten en dat heeft me verdriet gedaan, want daardoor was ik toch voor jou een sta in de weg en dat was juist wat ik niet wilde zijn. Je was nergens meer thuis, want als je bij mij was, joeg je iets op en als je daarginds was, kon je evenmin de rust vinden. We waren allebei ongelukkig. We hebben het elkaar alleen niet durven bekennen, ofschoon ik ook weer niet weet of dat veel veranderd zou hebben, want een weg voor ons alle twee was er niet meer. Misschien had het zin gehad als we elkaar dat hadden bekend.

Soms — als we samen op een feestje waren — heb ik me verwonderd. Ik zag de vrouwen zoveel brutaler ingaan op de blikken en de woorden van de mannen dan ze dat vroeger ooit gedurfd zouden hebben en de mannen hadden helemaal geen gêne meer. Dan keek ik vaak naar jou. Vroeger zouden we met een enkele blik elkaar begrepen hebben, maar nu keek je naar mij en er was altijd een zekere verwondering in je ogen.

Alsof je niet begreep, dat ik het vreemd vond en onaangenaam. Het begrijpen — ook zonder woorden — was er niet meer tussen ons en tenslotte is dat toch veel, misschien alles. Jij vond het gewoon, omdat je meer was meegegroeid. In elk geval had je er de verontschuldiging voor, wat misschien hetzelfde is.

Begrijp me asjeblieft niet verkeerd, Han. Ik moraliseer niet. Ik speel niet voor de gekrenkte deugd of zoiets. Ik tracht alleen een verklaring te vinden, want die is er toch. Ik zal zeker ook niet beweren, dat dit, wat ons overkomt, nieuw is, maar wat heb ik daarmee te maken? Voor ons, voor mij is het nieuw en dat is het alleen wat mij aangaat.

Ik heb wel eens gelezen, dat iemand plotseling kan ontdekken, dat hij oud geworden is. Zo maar zonder enige overgang. Zo heb ik plotseling ontdekt, dat ik uit de tijd was. Niet oud maar verouderd. Jij zag de dingen scherper, beter. Je hebt ze altijd beter gezien dan ik, maar vroeger kon ik me aanpassen, omdat ik bij jou hoorde en omdat we dat allebei wisten. Nu niet meer en zo gingen we steeds verder van elkaar. Vroeger kon je gezegd hebben: Je bent een grote stommeling! Je snapt er weer niets van en ik zou geknikt en gelachen hebben. Nu niet! Je zei het niet, maar als je het wel gedaan had, zou ik waarschijnlijk zijn gaan huilen.

Zijn de verhoudingen in het huwelijk veranderd? heb ik wel eens gedacht, als ik een man zag, die geamuseerd toekeek als zijn vrouw flirtte en meer dan dat? Ik geloof het niet. Toen ik nog een jong meisje was, liepen de getrouwde paren in de verveelde Zondagmiddagwandeling net zo zwijgzaam en leeggepraat als nu. De emoties vergroeien natuurlijk. De hartschoot gaat voorbij en wat blijft er dan? We hebben het er vaak over gehad, Han, vroeger en we wisten het: er was iets gebeven. En dat andere was toch ook nooit helemaal verdwenen.

Ik heb vaak naar jonge mensen gekeken de laatste

weken. Ze zijn nog net zo blij met elkaar als wij dat vroeger waren en ze lachen altijd. Net alsof een van de twee zo juist iets zeer geestigs heeft gezegd. Ik ben er nooit jaloers op geweest. Het heeft me altijd vertrouwen gegeven, omdat ik eruit geleerd heb, dat de mens in werkelijkheid toch niet zo heel erg verandert. De jeugd tenminste niet. Alleen zijn ze vrijer, gretiger, gulziger zou ik haast zeggen dan wij waren toen. Maar misschien is dat alleen maar een gegroeide eerlijkheid en waren wij vroeger even gulzig, maar dorsten wij die belustheid niet zo tonen.

Je bent niet veel meer thuis geweest de laatste weken. Ook als je er was, was je er in werkelijkheid toch eigenlijk niet. Er zijn vrouwen, die met haar vriendinnen alles bepraten. Zelfs de geheimste sexuele dingen babbelen ze uit. Ik heb eigenlijk nooit een vriendin gehad. Tenminste niet dat wat ik daaronder versta. Ik geloof ook niet dat dat in werkelijkheid mogelijk is. Maar als ik wel zo'n werkelijke vriendin zou hebben gehad, zou ik toch niet hebben kunnen praten. Er zijn nog teveel onderwerpen, waarbij ik altijd nog een kleur krijg. Alleen bij jou en met jou niet. Dat alles ligt natuurlijk bij mij al kan ik het niet helpen. Ik weet wel, dat je het eigenlijk nooit prettig vond als ik — ook op een fuif — niet uitgelaten kon zijn, zoals de andere meisjes en vrouwen. Het heeft me niet gelegen. Niet uit gène. Het lag eenvoudig niet in mijn aard. Ik heb er vaak genoeg over gedacht en ik heb het altijd erg vervelend gevonden, maar ik heb het niet kunnen veranderen.

Er is geen touw vast te knopen aan deze brief en ik praat maar en spring van het een op het ander. Ik heb zolang niet gepraat en zou zoveel nog willen zeggen. Het ene onderwerp verdringt het andere en ik schrijf maar zoals het in me opkomt, begrijp je wel? Ik ben heel helder en ik weet heel precies wat ik wil nu. Dat is het niet, maar ik kom tijd te kort. Eigenlijk ben ik mijn leven lang tijd te kort gekomen, wat ook

weer gek is want ik heb het nooit druk gehad. Maar als ik van huis was, op zo'n fuif of zo, dan had ik altijd het gevoel, dat het toch eigenlijk zonde was en dat ik veel beter thuis kon zitten. Ik vond het verloren avonden en ik weet niet waarom, want als ik thuis bleef, deed ik toch eigenlijk niets bijzonders. Alleen wat lezen of thee zetten en wachten op jou.

As ik mijn leven overzie, weet ik, dat ik gelukkig geweest ben. Met en door jou. Ik heb nooit andere jongens gekend en ik heb er ook geen behoefte aan gehad. Jij was de enige en jij bent het nog! Daarom zijn de laatste maanden wel eens moeilijk voor mij geweest. Ik heb me zovaak voorgenomen met je te praten, maar het is er nooit van gekomen. Het was geen trots, Han. Die heb ik tegenover jou nooit gehad. Ik kon eenvoudig niet. Ja, één keer heb ik het toch geprobeerd. Dat was die avond toen ik je vroeg of ik met je was meegekomen? Weet je nog? Je had dat toch vroeger es gezegd: Je moet meekomen, want als je achterblijft, is het uit! Maar ook toen is ons gesprek maar in een paar sussende frases verlopen en het kon ook niet anders, want praten in deze materie heeft geen zin. Het wordt hoogstens een keffen en kibbelen en de schuld bij een ander zoeken, terwijl er toch in werkelijkheid geen sprake kan zijn van schuld. Je kunt allebei je best doen, meer niet. Jij hebt je best gedaan, dat weet ik en je moet het geloven: ik ook. Maar het heeft niet geholpen en dat kunnen wij elkaar niet verwijten.

Ik heb jou gezien. Altijd. Ik ken dat andere meisje niet. Ik weet ook niets van haar af. Toch heb ik jou altijd gezien als je bij haar was. Je deed zeker een tikje superieur ook. Dat is je houding. Van binnen was je onzeker en vooral: onrustig. Ik heb vaak naar je zitten kijken en er was geen afgunst in me als ik je vrolijk zag. Je was het ook niet echt. Je deed alsof en je deed het soms zo goed, dat je er zelf in geloofde. Je weet: ik heb dat van mijn moeder. Zij was zeer sensi-

tief. Ze had voorgevoelens en ze wist, dat ze erin kon geloven. Ze kon zeer onrustig zijn soms als er iemand op bezoek zou komen. Omdat ze wist, dat op die komst ruzie zou volgen en onaangenaamheid. We konden tegen haar niet liegen, want wij wisten, dat zij wist. Ze zag ons. Zoals ik jou heb gezien. Altijd, Han, altijd.

Meen vooral niet, dat ik jou geïdealiseerd heb. Je bent een beetje ijdel en een boel met jezelf ingenomen. Je geeft soms wel eens de schuld aan anderen als je zelf fouten maakt, maar doen we dat niet allemaal? Ik heb je fouten altijd zeer goed gezien, maar ze legden geen gewicht in de schaal. Alleen heb ik soms moeten lachen. Heel voorzichtig en heel erg onzichtbaar. Ge-loof me: je hebt je fouten, Han, maar je bent lief en ik hou van je.

Wat is dit allemaal en waarvoor is het? Ieder mens denkt erover op zijn tijd en de een vindt wijze theorieën en de ander een vloek. Verder komen we geen van allen. De een zoekt zijn leven lang tevergeefs naar het antwoord op de simpelste vraag en de ander mat zich af in lange en dikke en zeer geleerde studies. Voor de simpele is alles simpel, voor de geleerde alles ingewikkeld. Nee, het is anders. Voor de geleerde is vaak erg gecompliceerd, wat voor de eenvoudige zo simpel is. Ik moet denken aan die professor van me, die al zijn berekeningen op college altijd maakte met zijn rekenliniaal. Het resultaat van die manipulatie schreef hij dan op het bord. Zo stond hij er een keer en in de loop van zijn redenering had hij al heel wat berekeningen op die liniaal geproduceerd. Toen moest hij plotseling in een formule het eindcijfer weten van de vermenigvuldiging twee maal drie. Hij nam zijn liniaal! We keken verbaasd en lachten. Hij merkte het niet maar schoof het metalen hokje diepernstig op en neer. Toen zei hij: — Dat is... dat is... Nou laten we maar zeggen... zes! Toen hebben we geschaterd en hij keek heel even verwonderd, want hij begreep nog steeds maar niet wat er aan de hand was! Als ik eraan

denk, zie ik hem weer staan. Hij was een internationale bekendheid! Niet beroemd maar toch wel zeer bekend. We maken alles zo ingewikkeld, Han, zo verschrikkelijk ingewikkeld en dat wordt nog steeds erger.

Ik ben heel rustig, geloof me. In geen weken ben ik zo rustig geweest. Misschien komt dat, omdat ik eindelijk precies weet wat ik wil en omdat ik nu mijn besluit genomen heb. Het is al laat en ik heb de hele avond zitten schrijven. Zo maar. Ik heb geschreven wat ik dacht en het zal wel chaotisch zijn. Ik ben nooit erg systematisch geweest en logisch denken was nooit mijn sterke kant. Maar je zult me begrijpen. Je hebt me altijd begrepen. Voor zover de ene mens de ander begrijpen kan. Daarom lees ik deze brief niet over. Ik zal hem dadelijk in een enveloppe sluiten en dan op je bureau neerleggen. Je zult weten waarom en hoe ik was en dacht. Maak je geen verwijten. Het zou onzinnig zijn. Het moest zo gaan en het kon niet anders. Ik had willen blijven als ik iets had kunnen zijn. Met jou. Maar jij hebt mij niet meer nodig en toch kun je niet van me los komen. We zaten te vast aan ons verleden. Ik niet alleen, jij ook. Daarom ga ik en ik ga gerust en weloverwogen. Ik zal nu dadelijk naar bed gaan en de tabletten nemen. Ik zal gaan slapen en er niets van merken. Het moet. Samen kunnen wij niet verder. Met jou leven kan ik niet en zonder jou wil ik niet. Ik heb altijd van je gehouden, Han en ik hou nog van je. Heel, heel veel.

Milly.

Lang bleef hij zitten, de brief in zijn hand.

Toen hij opstond, belde hij een taxi en ging naar het Wilhelmina-gasthuis. Hij mocht er wachten. Later kreeg hij de dokter te spreken.

— 't Is morphine geweest, zei die. We hebben de maag leeggepompt. Ze heeft de letale dosis verre overschreden.

— Misschien is de dosis zo groot geweest, dat ze

niet meer werkt. Overgedoseerd, meende Johan en er kwam iets van hoop in zijn stem, maar de dokter schudde het hoofd.

— Letaal is letaal, zei hij met die geirriteerdheid in zijn stem, die zich van geneesheren meester maakt als de leek neiging toont om ook iets van de ziekteverschijnselen te weten. Als iets dodelijk is tot een zekere grens, blijft het zeker dodelijk als die grens overschreden wordt.

Johan antwoordde niet en de dokter keek hem even aan.

— Alle hoop is nog niet verloren, zei hij, maar morphine is wel het gevaarlijkst. Morphine verwekt namelijk verlamming van de ademhalingsorganen en dan... Dat begrijpt u. Maar, zoals ik zeg: uw vrouw leeft en ademt nog en daarom... De situatie is zeer precair, maar we hebben de hoop nog niet opgegeven.

— Kan ik..... hier wachten?

— U kunt hier nog wat blijven, maar het heeft niet veel zin.

— Ik blijf toch liever, als u.....

— Zoals u wilt. Ik heb er niet het minste bezwaar tegen. Goeden dag.

Hij ging. Johan voelde een lichte vijandigheid in zijn optreden bij alle pogingen, die hij als dokter deed om koel-neutraal te schijnen.

— Ik irriteer, dacht Johan. Ik irriteer altijd en iedereen. Lieve God, wat moet ik nou? Milly, Milly...

Hij bleef een uur, twee uur. Afwachten, zeiden ze. En hij kon beter naar huis gaan. Hij ging.

Een paar uur later werd hij opgebeld. Het was de dokter.

— We hebben de maaginhoud onderzocht zei hij. Uw vrouw heeft apo-morphine gebruikt en dat is misschien haar geluk geweest.

— Ik... ik begrijp het niet helemaal, dokter. Is ze... Komt ze...?

— Nee, nee, we zijn er zeker nog niet, maar we

hebben een kans. Apo-morphine heeft niet de verlamrende uitwerking op de ademhalingsorganen, zoals gewone morphine. Ze verwekt braakneigingen. Soms tenminste. Naar alle waarschijnlijkheid heeft uw vrouw gebrakt voor ze bewusteloos werd. De maaginhoud heeft mij in die richting enige indicaties gegeven.

— Is ze alweer bij bewustzijn?

— Gedeeltelijk, maar dat zegt nog niets. Tenminste niet veel. Maar ik zei u: we hebben hoop. Als het hart het maar volhoudt.

Johan legde de haak neer.

— Als het hart het maar volhoudt...

Op de krant tikte Johan zijn derde feuilleton over zijn ervaringen en avonturen op de Prinsengracht. Het was elf uur: juffrouw Moske kwam de koffie brengen. Ze was weer wat beter verzorgd. Haar krullen waren alweer opgebouwd en haar ogen stonden levendiger. De proef was blijkbaar gelukt.

— Als ik gewoon doe en niets merk en niets vraag, zal ze misschien denken: hij is er zeker toen net niet geweest en ze zal zich daaraan vastklampen, had Johan gedacht.

Inderdaad: juffrouw Moske was weer „bijgekomen!” Ze zette de koffie neer en verdween. Rustig, bijna geruisloos, terug in haar evenwicht. Naar nieuws vroeg ze nog niet...

— We vinden onszelf altijd terug, dacht Johan. Bijna altijd, verbeterde hij zichzelf, terwijl hij de koffie dronk. En als het niet wil, vertellen we onszelf een sprookje, dat we dan natuurlijk geloven. Ook een soort existentialisme. In elk geval: behaviorisme.

Die morgen had de dokter hem verteld, dat Milly gered was. Ze was nog zeer zwak, maar ze zou het halen.

— Mag ik komen? had Johan gevraagd.

— Wacht u liever nog even, was het antwoord geweest. Ze heeft nog naar niemand gevraagd. Daarom, begrijpt u wel?

Johan had zwijgend de haak neergelegd. De dokter had het begrepen, hij wist alles, dat was duidelijk. Waarom dan verder praten?

De telefoon ratelde. Het was Gij's, de huisbaas van de Prinsengracht.

— Ik heb een pakje voor u hier, meneer. Ik moest

het aan Matje geven, maar ik weet niet waar ik hem kan vinden.

— Wat is het voor een pakje?

— Ik weet het niet. Het is hier bezorgd door een van de klanten. Om zo te zien een dikke zwarthandelaar.

— Goed, ik zal een jongen sturen om het te halen.

Het pakje kwam. Er zat een briefje in: — Ik heb dik door u verdiend. Dit is voor u! De verdere inhoud bestond uit vijf pakjes tabak en een slof „Players”. Johan glimlachte. Hij zag de kerel weer zó voor zich.

— Mot ik nou verkopen of mot ik nog wachten, meneer?

Matjes advies was goed geweest. De zwarte was dankbaar gebleken.....

Hij ging verder werken aan zijn feuilleton.

Die avond om ruim kwart over achten werd er gebeld. Er stond een man, die Johan niet kende. De man nam zeer beleefd zijn hoed af.

— Ik heb een brief voor u, meneer. Alstublieft. Of ik maar even op antwoord wou wachten.

Johan las:

Waarde weldoener,

Ik zit in de sereife, nebbisj. Jij bent de enige tot wie ik mij kan wenden. Kodesjborechoe heeft jou een hart gegeven. Een brooche op je kop. Moet je horen. Ik lig hier op een kamer in de Warmoesstraat en ik ben ziek nebbisj! Ik weet niet of het de jitzerorre is maar er zit iets in me lijf, dat eruit moet. Met rust, een hoop rust. Maar jij hebt me met je verrotte overgevoeligheid mijn penoosse op de Prinsengracht afgenomen en nou zit ik zonder. Toch wil de huisbaas, een echte opvreter, zijn geld hebben. Ik ben hem twintig gulden schuldig en hij zet me deraf als ik de mezomme niet in zijn vieze klauw druk. Nu kom ik tot jou, want jij hebt gezegd: Laat hem tot mij komen als hij berooid en belabberd is. Wil jij me die twintig gulden

lenen? Het is voor zo'n goed doel! Hier ligt hij, hij kan niet anders. Geef brenger dezès het geld maar mee. Hij is net zo eerlijk als ik. Je doodzieke

Matje.

Johan nam een tientje pakte een stukje papier en schreef:

Mijn onvergèljelijke platstoter,

Hier heb je een tientje! Ik weet, dat je nooit om geld vraagt, maar altijd leent, want lenen is niet strafbaar voor de wet. Twintig gulden is me teveel! Het tientje is een bijdrage in de kosten van je zeker grote geldelijke offers vragende ziekte. Denk eraan: dit doe ik niet weer! Tegen platstoten kan ik niet!

Johan.

Hij sloot het geld en het briefje in een enveloppe en gaf het aan de boodschapper.

— 't Is de helft van wat hij gevraagd heeft, lichtte hij de man in. Je hoeft over de verdeling dus geen mot te maken.

— 't Is in elk geval meegenomen, meneer, antwoordde de man die natuurlijk volkomen op de hoogte was.

De volgende dag, toen Johan op zijn dagelijkse contròletocht op weg was naar de Prinsengracht, kwam hij in de Raadhuisstraat Matje tegen, die breed lachte en met zijn flambard zwaaide.

— Ziekte weer over? informeerde Johan.

— Half, antwoordde de ziener. Je moet rekenen: een tientje is niet veel. Ga mee een borrel drinken bij Scheltema. Ik trakteer.

— Dank je. Ik heb pakjes rooktabak en een slof Players voor je in ontvangst genomen. 't Is van die zwarte handelaar, die je zo'n prima advies gegeven hebt!

Matje schaterde.

— Waar zijn de rokertjes? Je moest es weten hoe ik eraan toe ben!

— Op de krant. Kom ze straks maar halen.

— Gek, zei Matje, dat ze 't altijd nog weer geloven, niet? Ik heb es een keer als fakir gezeten voor een krant in Rotterdam. Als bediende had ik een kerel, die de hele zwendel elke dag van dichtbij kon bekijken. Ik had vrij veel met hem gepraat en ik dacht, dat hij helemaal „in” was, maar je zoekt altijd nog teveel hersens. Toen we de laatste zitting achter de rug hadden, zegt die vent in volle ernst tegen me: — Ja, nou is 't afgelopen, meneer, maar nou zou ik u toch wat willen vragen: Zou u mij nou niet es de toekomst willen voorspellen?

Johan lachte.

— Geen borrel? vroeg Matje weer.

— Geen borrel. Tot ziens, Matje.

— Zoek weer es wat voor me, Johan, anders zak ik weer in de onderwereld af en ik ben zo graag eerlijk en oppassend, dat weet je, nebbisj!

Hij ging. Johan liep door naar de Westermarkt en toen de Prinsengracht op.

Voor de deur van Gijs bleef hij staan. Het bord hing voor de deur in de portiek:

Wegens ongesteldheid van
SAID BEY
zijn de séances voorlopig
voor onbepaalde tijd
UITGESTELD!

Johan knikte. Hij ging de weg terug.

— Zestig gulden per dag hebben we er zeker gemiddeld gemaakt, dacht hij. En hij behoefde er alleen

toch maar te gaan zitten! Toch denkt hij er niet over. Merkwaardig!

Hij glimlachte, omdat het was alsof hij Matje hoorde zeggen: Van mens tot mens, Johan, heb ik je ooit bedonderd?

— Er is nog trouw, dacht hij. Er is nog trouw!

Hij bleef staan en keek naar de Westertoren, die hoog de keizerskroon hief in de blauwe lentelucht.

— Lieve God, bad hij geef ons kracht en moed. Help haar, help ons!

Hij liep verder en bleef toen weer staan.

— Ik zal mijn best doen, Milly. Ik beloof het. Ik zal mijn best doen!

Toen zag hij Huib en Matje. De ziener zwaaide met zijn flambard en lachte breed.

— Ik kwam hem tegen en toen kon ik er niet voor weg. Overigens: ik wou wel, verontschuldigde hij zich.

Huib knikte.

— Hij wou me een borrel trakteren, zei hij, maar ik wilde liever even hier kijken. Hoe het was en zo, snap je wel? De misdadiger wordt altijd teruggetrokken naar de plek waar hij zijn misdaden heeft bedreven, zeggen ze.

— Dat zeggen ze verkeerd, meende Matje. Ik heb nooit neiging gehad om naar die plekken terug te keren. Ik zei: weg wezen! Deis je is altijd beter dan vertoon! Toen de geleerden de psychologie ontdekten, hebben de boeven hun psychologische houding veranderd. Als boef moet je zeker niet doen wat de nette maatschappij van je verwacht, want dan zit je al in 't schuurtje nog vóór je een vinger hebt uitgestoken! Terugkijken heeft bovendien geen zin. De boef van formaat kijkt naar de streek van morgen en niet naar die van gisteren. Overigens was dat hier geen misdaad maar een fout en dat is volgens Fouché veel erger! We laten hier uit sentimentaliteit en een stompzinnig gevoel van plicht tachtig gulden per dag liggen.

— 't Is goed, zei Johan. Je weet...

— Ik weet, bevestigde Matje maar ik verzoek de heren op de plek van onze stompzinnigheid met mij een minuut stilte in acht te nemen.

Hij nam zijn flambard af en legde zijn handen op elkaar voor zijn buik. Toen kwam er een man voorbij, die zacht zei: — Sigaretten. Heipalen! Players, Chesterfield, Pall Mall!

— Wat een tijd, lachte Huib.

— The weather is bad but the climate is still good, citeerde Matje tevreden. Overigens is het merkwaardig hoe het vulgaire mensdom je altijd stoort in je momenten van opperste wijding. Ik had net zo'n zuiver gevoel van dankbare menselijkheid. Daarginds is een kroegje. Mag ik de heren fuiven op een borrel?

Samen liepen ze op.

— Ik weet nog niet precies hoe, maar God zij dank is er altijd een verder, doceerde Matje. Wat jij, Johan?

Ze keken elkaar even aan. Johan knikte.

Matje wendde zich tot Huib: — Leen jij me even een tientje. Ik heb mijn geld thuis laten liggen.

— Ik toevallig ook, antwoordde de acteur en de ziener lachte.

— Ik betaal, zei Johan.

— Nee, protesteerde Matje, dat vind ik niet aardig. Ik heb jullie uitgenodigd. Jij betaalt niet. Laat ik dan het tientje van jou lenen, als het jou hetzelfde is.

— Het is hetzelfde, bevestigde Johan en Matje schaterde.

Ze gingen het café binnen. Toen de kellner de borrels gebracht had, schoof Matje zijn flambard achter op zijn hoofd, tikte Johan even op de knie en zei: — Van mens tot mens, Johan. Heb ik jou ooit bedonderd?

— Nooit, bevestigde de ander.

— Goed dan, kerel. Dan moet ik je nu waarschuwen, dat je dat tientje natuurlijk niet terugkrijgt. Ik heb er behoefte aan om je dat te zeggen, want ik wil

zuiver tegenover jou blijven staan, begrijp je wel?

— Ik had niet anders verwacht, dat weet je, lachte Johan.

— Allicht niet, maar dat doet aan het zuivere van het geval niet af. Moreel zou ik toch verplicht zijn je terug te betalen en dat zou me bij jou dwars zitten. Cheerio, heren!

— Ik heb een hoop van jou geleerd, Matje, zei Huib dankbaar.

— Als Johan wat nieuws bedenkt voor ons drieën, zal ik je nog heel andere dingen leren, beloofde Matheus. Doe je 't Johan?

— Ik zal mijn best doen, beloofde die. En zacht herhaalde hij in zichzelf: Ik zal mijn best doen!

Amsterdam, November '46 — Juli '47.

VERTALING VAN JIDDISJE EN BARGOEN- SE WOORDEN.

Jongens van de penoosse	—	zware jongens
versjteren	—	bederven
de poet	—	het geld
tippelen	—	het langs de straat lo- pen van lichte vrou- wen met de bedoeling een man op te duiken
vijf meyer	—	vijfhonderd gulden
ge-oetsten	—	gefopten
platstoter	—	een oplichter die zijn slachtoffers zo „plat” (medelijden) weet te „stoten” (praten), dat hij hem geld geeft
penoosse	—	eigenlijk het jiddisje woord voor: handel In het bargoens: de onderwereld
nò dajainoe	—	nou, ook al goed
jiddisj memme	—	joodse moeder
de jiddisjkat	—	het jodendom
menoechoe	—	rust
sores	—	verdriet
de asjmedei	—	Asmodée, de duivel
gebensjt	—	gezegend
brooche	—	zegen
versjteerd	—	bedorven
sjjoumer	—	de joodse opzichter
matzes	—	Paasbroden
nesjomme	—	ziel
Peisech	—	Pesach, Paasfeest
nebbisj	—	och, arme

onbeschrieë	— uiting van bijgeloof: laat ik het niet zo prijzen, dat er ongeluk op volgt
jehoede	— jood
lousjenhakoudesj	— heeft de betekenis gekregen van: taal der joden
gòje	— niet-joodse vrouw.
verjiddisjt	— verjoodst
mesjogge	— gek
deizen	— in acht nemen
gazzet een oor aus	— een oor van een zwijn af
sjmoes	— spreek
mesjoggaas	— nonsens, waanzin
gesjiewes	— kleinood
iesje	— meisje
matze gezicht	— matze (joods Paasbrood) hier: bleeksmoel
mazzel	— geluk
de makke	— het grote euvel
sereife	— beroerdigheid, ellende.
Kodesjborechoe	— Onze Lieve Heer
mezomme	— het geld